Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

Digitized by Google

H. 632

[redacted]EEK GENT

J. F. J. Heremans

Digitized by Google

Digitized by Google

J. J. J. Heereman

Digitized by Google

Digitized by Google

Twe-spraack vande Nederduitsche Letterkunst/

ofte/

Vant spellen ende eyghenscap des Nederduitschen taals;

uytghegheven by de Kamer

IN LIEFD BLOEYENDE,

t'Amstelredam.

TOT AMSTELREDAM.

By Hendrick Barentsz, Boeckvercoper/
inde Warmoesstraat/int vergulde
Schrijf-boeck, 1614.

Digitized by Google

De Schrijver deeze Tweespraak
meent men te Zijn
Hendrik Laurensz Spiegel

Zie: Sewel pag: 425.

Den eerzamen, vvyzen ende deftighen Burghermeesteren en Raden des Stads Amstelredam.

IS T niet hooghlyck te verwonderen ende een recht beclaaghlyke zake E. Heren/ dat al hoe wel onze alghemene Duytsche taal eē onvermengde/ ryke/ cierlyke ende verstandelyke spraack is/ die zich oock zo wyd als enige talen des werlts verspreyt/ ende dies in haar bevang veel Rycken/ Vorstendommen/ eñ Landen bevat/ welcke daghelycks zeer veel kloecke ende hooghgheleerde verstanden uytleveren/ datze nochtans zo zwackelyck opgheholpen ende zo wainigh met gheleerdheyd verryckt ende verciert word: tot een jammerlyck hinder ende nadeel des volcx. Daar int jegendeel eertyds de Egyptenaars/ Grieken ende Latynen/ welcker talen zich op veel na zo wyd niet en verspreyden/ hun spraken zo wonderlyck door moeyelycke reyzen / arbeydlycke naarstigheyd ende zelfs kosten/ met alle wetenschap / kunsten ende geleerdheyd ver-

verzien ende opghepronckt hebben. Ja men ziet oock daghelycx dat ons omleggheende naburen/ Italianen/ Spainaarden/ Fransoyzen ende andere/ hun spraken die by de onze te verlyken (behouden hun ghunst) schuymtalen zyn/ verryken/ oppronckcn/ cierlyck ende bevallyck maken. Hoe onlang ist gheleden dat het Italiaans ende Spaans heel wanschicklyke talen waren: ja hoe groten onderscheyd isser int Fransoys dat wy in ons jueght ghedruct zaghen/ by het huydendaaghsche/ dat wy zelf in ons hoven ende koopsteden helpen vorderē ende in hooghachting brenghen. daar en tusschē onze moeders taal (die eē moeder-taal is van meest alle ons omleggende talen/ zomē der zelver opkoomst grondlyck naspuert.) verwaarlozēde ende zelf als veracht achtende/ niet zonder schand ende wel verdiende opspraach: Een Becanus isser gheweest onder de gheleerde/ die na de rechte grond des zelfs met ernst ghespoort heeft/ ghave God dat hy langher gheleeft ofte wat meer in het te recht brenghen onzes taals als int bewyzen des zelfs oude heerlyckheyd ghearbeyd had. Deze heeft ons bewegt (zo hy elcken leergherighen/ Leest dit hem zonder vooroordel

ofte

Den eerzamen, vvyzen ende deftighen Burghermeesteren en Raden des Stads Amstelredam.

HET niet hooghlyck te verwonderen ende een recht verlaaghlyke zake E. Heren/ dat al hoe wel onze alghemene Duytsche taal eē onvermengde/ ryke/ cierlyke ende verstandelyke spraack is/ die zich oock zo wyd als enige talen des werlts verspreyt/ ende dies in haar bevang veel Rycken/ Vorstendommen/ eñ Landen bevat/ welcke daghelycks zeer veel kloecke ende hooghgheleerde verstanden uytleveren/ datze nochtans zo zwackelyck opghehulpen ende zo wainigh met gheleerdheyd verryckt ende verciert word: tot een jammerlyck hinder ende nadeel des volcx. Daar int jegendeel eertyds de Egyptenaars/ Griecken ende Latynen/ welcker talen zich op veel na zo wyd niet en verspreyden/ hun spraken zo wonderlyck door moeyelycke reyzen / arbeydlycke naarstichheyd ende zelfs kosten/ met alle wetenschap/ kunsten ende geleerdheyd

 ver-

verzien ende opghepronckt hebben. Ja men ziet oock daghelycx dat ons omlegghende naburen/ Italianen/ Spainaarden/ Fransoyzen ende andere / hun spraken die by de onze te verlyken (behouden hun ghunst) schuymtalen zyn/ verryken/ oppronckẽ/ cierlyck ende bevallyck maken. Hoe onlang ist gheleden dat het Italiaans ende Spaans heel wanschicklyke talen waren: ja hoe groten onderschepd isser int Fransoys dat wy in ons jueght gheprint zaghen / by het huydendaaghsche/ dat wy self in ons hoven ende koopsteden helpen vorderẽ ende in hooghachting brenghen: daar en tusschẽ onze moeders taal (die eẽ moeder-taal is van meest alle ons omleggende talen / zomẽ der zelver opkoomst grondlyck naspuert.) verwaarlozẽde ende zelf als veracht achterdẽ / niet zonder schand ende wel verdiende opspraack: Een Bekanus isser gheweest onder de gheleerde/ die na de rechte grond des zelfs met ernst ghespoort heeft/ ghave God dat hy langher gheleeft ofte wat meer in het te recht brenghen onzes taals/ als int bewyzen des zelfs oude heerlyckheyd ghearbeyd had. Deze heeft ons beweeght (zo hy elcken leergherighen Lezer dit hem zonder vooroordel

ofte

ofte walghing met ghoede ernst leest/ doen moet) om zo veel in ons is tot ons zelfs ende onzer nakomelingen nut / het Duyts op te helpen / vercieren ende verrijken: t'welck wy oock verstaan ons ampt te zijn / alzo alle kamers van *Rederijck* als ghemene scholen des Land-taals behoren gheacht te zijn / waar toe een yghelijck / niemand uytghezonderd (de bloem wtstekende) vrye toeghang heeft/ dies hen luy het zuyveren/verrijken ende vercieren des taals (ende niet het rijmen alleen) eyghentlijck betaamt/ zo oock de betekenis des naams/ t'zijmen die ons ofte den Griecken eyghen-maackt/ mede-brengt. Het *Eglentierken* dan met enighe knoppen beladen/ is voort eerst bekommert wien het een vroeryp rooſken twelck tuyght vande volghende bloemkens (zo het ande lieflyke dau haar nu bedouwende / ende an der tuynluyden naarstigheyd niet en ghebreeckt) vereren zal. Daar by nevens is de ghedachtenis noch versch / dattet u E. E. belieft heeft (als naarstighe op-zienders inden hof der kunsten) t'zelve ter rechter tyd te wateren: Dies wy oock ontwyfelyck hopen dat metter tyd (die na tspreeckwoord rozen brengt) de knoppen

 rozen

rozen ende de rooskens enen lieflyken
rueck tot elx nut ende vermakelykheyd
voortbrenghen zullen. zo dat wy beken-
nēde de ontfanghen weldaad ons oock
verstouten u E. E. der welcker zom zelf
belieft heeft/ledē des kamers te worden/
te verzoecken tot schutheren ende voor-
standers van dit *Voorloperken*, dat als een
bode voor uytgezonden wordt. om voor
het volghende ghezelschap gheleyde te
verwerven. ende op dat het te veylighet
magh zyn voor der berispers eñ schem-
pers schofterigheyd (die uyt het bloot
ende slecht aanzien voor t'recht onder-
zoeckē oordelen) zyn zelfs onvermoghen
kennende/oock midts dattet op een nie-
we snoff gekleed is/heeftet zich onder u-
wer E.E. mombaarschop ende bescher-
ming begheven: welcker aanzien/groot-
achtbaarheyd ende bescheydēheyd / wy
vertrouwen ons een schut ende scherm
zal zyn / om ten eersten anzien niet ghe-
heel verstoten/veracht ende uyt de baan
verjaaght te worden. maar hoort ofte
leestmen dit met ghoedgunstigheyd/wy
verhopē onze arbeyd niet geheel vruch-
teloos zal zyn: want wy hebben na ons
Het wit deses geschrifts.
beste vermoghen *in dezen ghetracht om onse*
taal uyt haar zelfs grond in ghoede schicking,
door

Digitized by Google

door haar eyghen natuurlyke buyghing ende ver-
voeghing te brenghen: zyn wy somwyl ghe-
noodzaackt/(alzo wy/zo veel doenlyk is/
alle bastaardwoorden ghemydt hebben)
om onghehoorde dinghen in onze taal
met onghewone woorden (doch uyt de
grond onzes taals ghenomen) uyt te
beelden: wy eyschen daar in verschoning
alzo zulcx by den Grieken ende Latynen
in ghelycken gheval elck gheoorloft is
gheweest. moghen wy dit over al niet
verwerven/ zo ontwyfelyck gheschieden
zal / ende dat wy beschimpt ende ghela-
sterd worden/ dit zal ons licht vallen om
draghen/ zo wy maar met ons dolen ofte
onvermoghen anderen oorzaack gheven/
om te verbeteren. Nopende onze spel-
ling/ die is met de ghewoonlyke niet heel
ghelyckstemmigh / nochtans de zelve
naarder ghelyckende als eenighe ande-
re des spellings niewe herstellinghen.
Doch de wyl een ghoede eenpaartighe
spelling/ als een grondvest is van eẽ wel-
gheboude spraack/ ende dat in onze ghe-
woonlyke wyze misbruyck vã elck daar
iet oplettende ghevonden word / heb-
ben wy raadspleghende met verschey-
den luyden hen dies verstaande / zo in
zonderlinghe steden van Holland / als

in Braband ende Vlaanderen/ oock op heel oude ende verscheyden niewelyck veranderde spellinghen scherpelick lettende/ *zulcken voet* ghenomen *die de ghemeen spelling zo na komt als doenlyck, ende nochtans in zich selven eenpaartigh ende ghelyckformigh is*; zo elck int overlezen van deze twespraack zien magh: Ende an ons vorighe ghedruckte tafelkens heeft moghen mercken/ die wy hier ende daar naast een jaar herwerts verspreyt hebben/ op dat wy verscheyden opspraack ende verstandighe berisping hoorende/ uyt alles t'beste moghten kiezen: daar in wy zonder styf-zinnigheyd ofte pertyschap/ ten lesten dit besloten hebben. Doch t'selfde nu als voren onderwerpende aller verstandighen oordeel ende iet beters ziende zyn wy bereyt met grote ernst t'selve te volghen/ God gheve datter iemand (in zulcx beter als wy ervaren zynde) oprijze/ die met bestandigher ofte vaster voet dezen grondvest onzes taals legghe/ wy zouden niet lievers zien: Dat kenne God diens ghaarsryke goedadicheyd wy u E. E. bevelen/ met dienstwillighe eerbieding van ons.

Grond deses spellings.

Keyzer/ Factoor/ Prins ende Kameristen/ In Liefd bloeyende, den eersten des Hoymaands/ t'jaar 1584.

Digitized by Google

Allen kunstlievenden Lesers,

vvenscht lust tot, vlyt in, ende recht ghebruyck van alle ghoede kunsten

D. V. Koornhert.

HET zyn nu vriendlyke Leser gheleden wel xx. Jaren/dat ick bemerkende de overvloedighe ryckdommẽ onzer Nederlandscher talẽ/ enighen onlust daar inne nam datmẽ zo ghantschelyck zonder alle nood ghewoon was te lenẽ ende te borghen van vreemde talen/t'gheen wy zelve meer ende beter t'huys hadden / derhalven ick voor my nam myn moeders taal weder in haar oude ere te brenghen / ende haar kleed / dat van zelfs ryckelyck was ende cierlyck/vande onnutte lappen ende vuyle brodderyen te suyveren / na myn klein vermoghen/welck myn voornemens beghinne men heeft moghen zien komẽ int werck in enighe boecxkens by my vertaalt ende in druck uyt ghegheven / ende zonderling inde Officien van Cicero / maar niet meer dan wel beghonnen hebbende / werd zulck myn voornemen behindert / overmidts de menichvul-

dighe muylbanden der plackaarten als-
doe den Druckeryen anghedaan.

Waar na ick wezende balling in
vreemde landen uyt oorzaken voorschre-
ven / beghonnen hebbe ghehad te ma-
ken / eenen Neerlandschen *Grammati-
cam*, maar doort ontberen van alle my-
ne armoede / benodight zynde om met
mynne handen arbeyd myn kost te win-
nen / hebbe ick dat myn voornemen an-
derwerven moeten verlaten: daaromme
allsnu / indẽ jare lxxxiij. my vertoont zyn-
de dit boecxken / was my het lezen vant
zelve niet min lustich / dan het zien van
dien ghants buyten myn hope / te meer
noch na dien ick t'zelve boecxken zo zon-
derling uut vand tot myn nu dick ver-
haalde voornemen voorschreven / te we-
ten tot beteringhe van onze Nederland-
sche tale / daaromme icks in my zelven
zulx moste pryzẽ dat ick myn penne niet
enmocht bedwingen / met die myn ghe-
schrift allẽ Nederlanders oud ende jong /
man ende wyf tot het lezen van dien te
raden. Want ghelyck de mensche zon-
der reden niet anders en zoude zyn dan
een ander onredelyck dier / alzo en is hy
zonder de sprake niet veel anders dan eẽ
wild beest. Ghemerckt de sprake de men-
schen

schen verzelt / verenicht ende te zamen koppelt met onderlinghe vrundlykheyd ende bedienstichheyd: want de tale is een broedwyf der zinnen / een tolck des herten / ende een schildery der ghedachten / die anders binnen den mensche verborghen ende onzichtbaar zyn: twelck *Socrates* syn te kennen ghaf als hem by een vader zyn oordel ghevraaght zynde van een jongsken daar toe zeyde / spreeckt zoon / op dat ick u magh zien. De tale dan schildert de verholen ghedachten zo bevallyck of vruchtbaarlick voor t'ghehoor van anderen; datmen die met lust ofte met nut te recht magh anschouwen: zonder ander verwe tot het pinseel der tonghen ofte pennen daar toe te behoeven / dan een verstandighe ende ryke tale. Verstandigh is zy als haar woorden zyn zoo duydelick / dat zy / of ten eersten anziẽ / of door een waynigh inziens / niet anders dan de klare sterren inden duysteren nacht haar zelven openbaren ende verklaren. Maar ryck is de tale die van zodanighe verstandighe woorden heeft overvloedighe verandering.

Dat nu onzer voorouderen Nederlandsche tale zo verstandigh ende ryck is gheweest / zietmen in hare schriften ghants

ghants vreemd zynde van alle schuim
der vreemder talen: de welcke namaals
door vreemde Heren ende vreemdtongi-
ghe landvooghden met der zelver ghe-
zinde/ begraven is gheweest met invoe-
ringhe eẽs bastaards tale. Deze heeft tot
noch toe als een slavonische Ismael den
meester ghemaackt/ eñ t'huis inne ghe-
had. Daar uyt hy haast verstoten zal
worden/indien daar komen vele liefheb-
bers vande echte taal/nu weder als van-
den doden uyter aarden niet zonder gro-
te ende moeyelycke arbeyd opghegraven
ende int leven ghebracht door den schry-
vers van dit boexken. Dese zyn waarlick
daarinne niet minder na te volghen/dan
te pryzen van zo lustighen/ja landnutten
zake/dient aller menschen spreken ende
schryven niet tot lust van anderen? hoe
magh oock iemands spreken of schryven
anderen verlustighen/dien de ryckdom-
men der cierlyke woordẽ tot uytbeelding
zynre meninghe ontbreken? of hoe magh
hy met zulx anderen nut zyn/ die niet
ghereed heeft eyghentlyke verstandighe
woorden? Immers men ziet daar teghen
de meeste onlusten/twisten ende verwer-
ringhen veroorsaackt te werden/ door
qualick of duysterlick zyn mening uyt te
spreken

Digitized by Google

spreken of te schryven : t'twelck dan ghe-
duyt tot moeyten vande rechters / tot nut
vande Taalmans/ ende tot verderf van-
de pleyters.

Tot verminderinghe van zulke quaden / ende tot vordering van veel ghoede dinghen/dient de ghoedheyd eenre talen; ende hier toe is nut / deze inleydinghe tot het wel spellen der woorden/ deze tot het rechte verstand vande zin / ende dit alles tot opening vande duere der kunsten / zo vant cierlyck / als vant bewyslyck spreken ende schryvē : is dan dit kleyne boexken niet dienstlyck tot grote saken ?

Dit is de zoete kaarne van deze note / valt de bolster bitter/de vruchts zoetheyd is beter. Heeft de niewicheyd enige swarichеyd inne (wat niewicheyd derft swarichеyd?) der leergherighen ghewoonte zalt alles licht ende lustigh maken/want loon verzoet den arbeyd. Wat arbeyd by dē schryvers van dit boecxkē ghedaan is ter liefden van hun moeders tale/ om die weder in haar oude eer ēn staat te brenghen/ zal eer vā hun navolghers/ ēn hulpers in dit vruchtbare ēn eerlyke werck ondervondē ēn ghenoten wordē:dan van andere onnutte ende traghe wespen/verachters vant gheen zy niet en verstaan/

dats

dats van alle ghoede kunsten ende tuch-
telyke arbeyd / ghelooft veel min ver-
staan moghen worden.

Maar ghy Eglentierkens vaart man-
lyck voort/met deze uwe zo nutte als lof-
lyke arbeyd in deze anleydinge der jonc-
heyd / van den nederen trappe des wel-
spellens tot de hooghte vande welspre-
kentheyd/ tot opstyghinghe na de welc-
ke doort groot behulp van deze uwe ar-
beyd ghevordert zullen zyn / jongskens
van acht jaren zulx dat hare verstanden
niet min dan nu jonghers van veerthien
jaren (na de langdurighe pynbancken
der wettē vande Latynse tale) bequaam
zullen wezen tot alle goede kunsten. Alzo
meyne ick dat dit u zo loflyck beghin/
oock andere vruchtbare verstanden be-
gheerlick ende lustigh zal makē/ om met
u de handen te slaan an dezen vruchtba-
ren ploegh / ende u dit nut ende pryslyck
voornemen tot der jonckheyds welvaren
ende d'eer vande Nederlandse taal ghe-
zammentlick helpen voleynden.

Digitized by Google

Onderſcheydlyke verandering/ int ghewoonlyck ghemeen Nederduytſch ſpellen nodich / als in

aa/ende ae.

aa haar/waar/paar/blaar/ſchaad/maar.
ae haert/waerd/paerd/blaeten/ſchaets/maert.

aap/ende ap.

aap ic zaap/maap/draap/kraap/waap.
ap ſap/een lap/hap/kap/wap/blap.

o/ende o.

o een zo/ho/op/tis vol/my dorſt/vol/ick rock.
o alzo/vro/hop/een bol/ick dorſch/volck/eē rock.

oo/ende oo.

oo ick loof/hoop/het roock/ick coock/bood.
oo gheloof/een hoop/de roock/ick coop/ een boot.

uu/ende ue.

uu uur/natuur/huur/duur/ſtuur/ſchuur.
ue huel/vuel/dueghd/duer/ſtuer/ſchuer.

u/v/ende w.

u uyl/uyt/uyen/uyer/uytrecht.
va vyl/vuyl/veyl/vuyſter/vyghen.
wa wyl/wyt/wuyteren/wyer/wier.

g/gh/ende j.

ge dagge/zegge/wegge/waggelen/diggelen.
ghe daghen/zeghe/weghen/waghenaar/ zyghen.
je ja/jes/jock/jicht/juyſt/verjeughden.

ſ/ende z.

ſ ſarren/ſemmelen/een ſack/ſop ſonder ſy/ſuſſen.
z zarp/zemel/het zack/het ſop/zy/zuchten.

De Letteren int uytſpreken te noemen.

a. be. ce. de. e. ef. ge. ha, i. je. ka. el. em. en. o. pe.
que. er. eſſe. es. te. u. va. wa. ex. ye. zedde.

Digitized by Google

Digitized by Google

Onderſcheydlyke verandering/ int ghewoonlyck ghemeen Nederduytſch ſpellen nodich / als in

aa/ende ae.

aa haar/waar/paar/blaar/ſchaad/maar.
ae haert/waerd/paerd/blaeten/ſchaets/maert.

aap/ende ap.

aap ic zaap/maap/draap/kraap/waap.
ap ſap/een lap/hap/kap/wap/blap.

o/ende o.

o een zo/ho/op/tis vol/my borſt/vol/ick rock.
o alzo/vro/hop/een bol/ick dorſch/volck/eẽ rock.

oo/ende oo.

oo ick loof/hoop/het roock/ick coock/bood.
oo gheloof/een hoop/de roock/ick coop/ een boot.

uu/ende ue.

uu uur/natuur/huur/duur/ſtuur/ſchuur.
ue huel/buel/dueghd/duer/ſtuer/ſchuer.

u/v/ende w.

u uyl/uyt/uyen/uyer/uytrecht.
va vyl/vuyl/veyl/vuyſter/vyghen.
wa wyl/wyt/wuyteren/wyer/wier.

g/gh/ende j.

ge dagge/zegge/wegge/waggelen/diggelen.
ghe daghen/zeghe/weghen/waghenaar/ zyghen.
je ja/jes/jock/jicht/juyſt/verjeughden.

ſ/ende z.

ſ ſarren/ſemmelen/een ſack/ſop ſonder ſy/ſuſſen.
z zarp/zemel/het zack/het ſop/zy/zuchten.

De Letteren int uytſpreken te noemen.

a. be. ce. de. e. ef. ge. ha, i. je. ka. el. em. en. o. pe. que. er. eſſe. es. te. u. va. wa. ex. ye. zedde.

Digitized by Google

Franſoyſen gheſproten zyn vande Vrancken die noch Vrancken-land bewonen en̄ Duits ſpreken: oock dat de huydighe Franſe taal/ na den onderghang des Roomſchen Rycks/ upt de Roomſche of Latynſche ende Duitſche ſpraack gheraapt is: ende dat het Duits een oude eyghen taal is/ beſtaande meeſt upt grondnamen en̄ woorden van ee̅ ſilb; merckt van u top/ tot u teen/ als hoofd/ haer/ oogh/ neus/ kin/ mond/ tand/ tong/ oor/ wang/ hals/ borst/ arm/ buyck/ been/ bil/ die/ knie/ scheen/ voet/ &c. voort aerd/ lucht/ vier/ heet/ koud/ bier/ brood/ vleesch/ hout/ steen/ stoel/ banck/ huis/ boom/ zout/ smout/ &c. ende ick zie/ hoor/ spreeck/ eet/ drinck/ schryf/ leef/ min/ haat/ gha/ sta/ ben/ koom/ &c. Dit zyn eenſilbighe eighen grondwoorden onzes taals.

Eenſilbighe grond woorden

R. tis waarheid. maar wat wildy daar mede zeggen? G. datmen/ om te onderſcheiden/ een vreemd van een eighen woord/ hier op achte̅ moet: want iſt een enckel woord of te naam/ t'welck wy ghebruiken/ zonder een Duytſlyker der zelver betekenis inde plaats te hebben/ zo hou ick t'zelve voor Duits: hoe wel het oock Franſoys of dierghelijcken zou moghen zyn. Want elck moet bekennen/ dat kap/ kussen/ zack/ banck/ dagghe/ kabel/ plaats/ slaaf/ haast/ fel/ rond/ sold/ ryck/ koord/ boord/ dubbeld/ blaau/ ghaarde/ stoffe/ fluit/ &c. als oock falen/ loben/ glissen/ pissen/ graben: ende ontellike dierghelyke ghoede oude eighen Duitſche namen ende woorden zyn waar na de Franſſen ghevoorſt hebben/ *cappe, couſſin, ſacq, bancq, dague, chable, place, eſclave, haſte, felon, rond, ſoulde, riche, chorde,*

bord,

bord, double, bleu, jardyn, estoffe, escluse, ende *faillir, louer, glisser, pisser, graver*: ende zo voort. R. dit ontken ick rondelyck vander Fransoysen weghen: waar mede wildyt bewyzen? G. Dat het meest eensilbighe grondwoorde zyn: datse breder betekenis int Duits hebben/ datter oock veel ghesprotene ende t'samenghesette woorden van zyn / die met de Franse taal of hun wyze van t'samenvoeghen gheen ghemeenschap hebben. Wy zeggen *een zack / ick zack / gheeft hem zyn zack* / dats oorlof / een *draf-zack* / dat een vuyl vraat betekent / oock *een kap / ick kap / zy verzet haar kap /* de *kap vant huis / verkapt / kaper / kaproey.* voort *pluymkussen / slaapbanck / speelplaats / slaverny / haastigheid / feb-heid / besoldey*: daarmen anders als dees leste woorden uyt het Fransois quamen *batete, felony,* ende *soudoyeren* zoude moeten zeggen. Dan de wyl onze taal verre d'oudste ende ryckste is/ is dit bewys te over vloet: als ghenoegh zynde/ dat onze ouders voor de opkoomst des Fransen taals woorden ghehad hebben om deze dinghen te noemen. R. ick neem t'bewys voor vol an / van zulcke ende dierghelycke enckele grondwoorden: maar de t'zamengezettte waar an zalmen die kennen? G. an de enckele / daarze van ghesproten zyn. R. hoe dat? G. Neemt ons eerste kyfwoord / als *bastord* / dat (komt mochtmen zeggen) van *bast* ende *aard* / die niet na het pit / maar na de bast-aard; voort *abontuur* van *abond* ende *uur* / alzomen zeyt / Ghod gheef u een ghoed abond uur (voor ghoet ghelück) dezen dagh: ende

anker komt van an keren / pylvoet / van peylen met het lood: boerdeel van boert ende deel: als een plaatse daarmen boerterp handelt / bancket van banck ende et / bancketteren van bancket ende teren: partyen van paart ende tyen (dat trecken betekent) ghordyn van ghord-in: placcaart van placke ende kaart: alleman van al ende man. t'blyckt oock eensdeels an de woorden (of verba) die daar van komen datse echte kinderen zyn: want men zeyt verbasterden / abonturen / ankeren / etc. ende niet verbastereren / abontureren / ankereren zomen zeggen zoude alse uyt het Fransoys quamen. Dit zy van entghe int kort / zelf zuldyer dierghelijcke veel konnen bedencken. Besluytende houde ick dat alle woorden diemen bewyzen kan / hare betekenis uyt grondwoorden van onze taal te spruyten / ghoed Duyts zyn / al zynse by den Fransoysen of andere volkeren / zo wel of meer int ghebruyck als by ons: die door onze mewaricheid / lichtelyck ons naar andere talen voeghende / daar en tusschen onze eygen taal verwaarlozen: ende alzo den roem draghende van uytheemsche talen best te konnen leren / oock de schand behalen / dat wy in ons eyghen taal achteloos zyn; slachtende den ghenen die ander luyden zaken bedillende / hun eyghen nut verzuymen. R. door u kout zoud' ick lichtelyck van voornemen veranderen / als die ghezint was myn Neefken by u te besteden om Fransoys te leren / dat ick hem best eerst ghoed Duits by u lerē dede. G. ontbeid / daar verght ghy my te veel. R. hoe zo?

G. eensdeels/ Overmits onze spraack in korte Jaren herwerts/ (sedert dat wy met de Walsche steden onder een ghemeen Vorst ende hof zyn ghe weest) zo zeer met uytheemsche woorden vermengt is / dattet schier onder t'volck eē ongheu woonte zou zyn enkel Duits te sprekē. Ten anderen dat ick zulcx bestaande eer allemans spot op my laden zoude/ als int minste dies anghaande iet vorderlyx int ghebruick brenghen/ zo J. Jan vande Werve ende anderen voor ons is weder varen. te meer nu wy aldus met uytheemsche volkeren vermengt / en van vreemd-tongighe Heeren beheerscht worden: dies eender van d'onze zich onlanx beklaaghde/in een Rebierein/dat de grondlike onderghang des Nederduitschen taals te beduchten is / zo daar niet by tyds in verzien werde. T'welck niemand vreemd behoort te duncken / alzo t'zelfde in Judeen/Griecken-land ende in Italyen/ met de Hebreeusche/ Griecxe ende Latynsche spraken gheschiet is. dat onghelyck machtigher volkeren ende beter gheschicte talen waren als wy ofte onze tale noch is. R. Liever wat Rebierein is dat ? zo ghy kent het zou my lusten te horen. G. tis na d'oude sluer ghedicht/doch om dattet ter zaken wel dient zalt u billicht behaghen/ ick zal bezoeken wat ick onthouden heb/aldus beghint het.

Joncker Jan van de Werve / Schat der duytscher talen.

Revierein.

EEn oud ingewortelde miſbruyck doet myn nu vrezen
D'anſtaande verwoeſting die tot noch toe belet/ is
Miſſchien verwondert u / wat datter magh wezen
t'is/ dat de Nederduytſche ſpraac aldus beſmet/ is
Met menigh uytheems onduyts woord datter in ghezet/ is
Diemen alle daagh noch veelvoudigh ziet vermeren
Zo dat onze moeders taal bynaaſt verplet/ is
Dits een beklaaghlyck ding dat elck wel magh deren
Dat wy Neerlanders/ die al ander ſpraken connen leren
Ons eyghen angheboren taal zo onhebbelyck ſpreken
baſtaard woorden Als wy een duyts voor groete met *bon jour ſaluteren*
En ſcheyden met *bon ſoir*, is dit gheen teken
Van verwaantheid/ of waantmē dat ons woordē ontbreken
Om eyghentlyck in duyts die zin te verklaren?
O neen/ onze ſpraack is ryck ghenoegh/ dit heeft ghebleken
Datmen wel ghoed duits ſprack eer dees ander talen waren
Ja men heeft die uyt het duits en latijn ghaan vergharen
Nu zietmen ons na vuyl ſletten uyt dien miſhoop ſporen
Dus doende ghaat het Nederduyts gheheel verloren.

Van den uchtend tottē abond waar ick koom waar ick gha
Ick hoor niewers duyts ſpreken zonder vleck of rempelen
Maar men ſpreeckt my veeltyds toe dat ick niet en verſta
Gha ick ter kercken die heten zom *tempelen*
Waar *allegeert* een *miniſter*, wel ghoede exempelen
Vol *parabelen, miſterien, gloſen* en *ſecreten*
Wat heet dan een *devoot ſermoon* byden ſempelen
En zo men my iewers noodt ten eten
Daar krygh ick een *Servyet* als ick ben ghezeten
En t'is *Couſin* of *frere* hebt *Ioyeuſe couragie*
Dan leeſtmen de *benedyſt* zo elck van u magh weten
Alſmen Ghod wil dancken/ oock ſchaftmen *potagie*
Voor potſpys/ voorts *venaiſoen* en zulx na *duſagie*
Mermolaad en *ſucaten* by botter en kaas
Excellente dranck en *delicate* ſpys/ verdryft quellagie!
En dan iſt tibi, *amoy*, *avous*, *profaas*,
Int leſt leeſtmen de *gracy*, is dit duyts? neent ylaas
T'zyn diſtelen die het ghoede zaad verſmoren
Dus doende ghaat het Nederduyts gheheel verloren.

Onder hoghe en laeghe in ambachten handel en neringhe
Het is ghants nodeloos datter enigh breder beweys/ zy
Men

Digitized by Google

Men spreecter al quaad duyts / byzonder in Lants *regeringe,*
Daar vallen *executien, appointementen* en *compositi*
Men *procedeerter* en *appelleerter* voor de *justici*
Voor den *officier, magistraat* of *gecommitteerde.*
Onder kooplui / spreeckt men van *expresse conditi*
Van *asseurantien, compromissien* en t'*geconquesteerde*
Van *abuis, calculati, different* en t'*geaccordeerde*
Van *negotianten, conquesten* en zo voortaan
Van *crediteurs, debiteurs* en t'*verobligeerde*
Dat daar nauwlijx een gheleerde somtyds can verstaan
Dan komē vond-schryvers / voorspraken en taalluy ter baan
Die willen *Notarisen, Advocaten* en *Procureurs* zyn ghenoemt
Heet een stadscryver *Secretaris* of t'is qualyck ghedaan
En ghy word met een *edict* of *mandament* van hem verdoemt
Ja dat meer is menigh hem van dit mis bruyck beroemt
Dat hy als *magnifyck* na lust heeft verkozen
Dus vaende gaat het Neerduyts gheheel verlozen.

PRINCE.

Wy Rymers die Ghod wouts *Rethorykers* ghenaamt // zyn
Ghebruikē mede voor welsprekētheid zulck *eloquentie*
Ziet hier een verwarring / als wy versaamt // zyn
Wy hebben een *blason* met ons *advys* of *sententie*
Wy spreken van *Compositie* en van *inventie*
Van *elocutie, termen, soluti* en *disputatie*
Hoort dit *relas pronuncieren*, gheeft *audientie*
Het wort *Poëtelyc gemoveert* tot *recreatie*
Dits een *redyt*, dats de *conclusi*, dits d'*arguatie*
En *solveert* dit *propoost* op het *facondste.*
Dan doet onze *Factoor* een *prologh* of *narratie*
Wat dunckt u ghy heeren: ick zeg behoudens u Jonste
T'zyn grove *fauten*, (in zulck Duits ghezeyt opt rondste)
Dus wilt u met die schandvlecken niet meer quellen
Oeffent een zuyvere spraack zo verwerf ghy gonste
En leert door de *Letterkunst* wel voeghen en spellen
Door *Redencaveling* vaste bewysredenen stellen
En wilt alzo *Rederycks* lieflyckheid oorboren
Werende dat het Nederduyts niet gheheel gha verlozen.

R. Daar zyn de fauten wel aengheroert: maar quamer nu d'een gheleerde of d'ander / die zyn tyd met naarsticheid (na het zuyve-

ren ende verrijken) int heerlijck maken ende vercieren/ zijns moeders taal wilde besteden/ de gheleertheyd uyt uytheemse tongen daar in brengende/ zo Aristoteles/ Cicero ende andere/ ons noch te nut in haar sprake ghedaan hebben/ zo mocht oock zulck werck de nakomelingen nut zijn. G. Ja zo mochte wy zulcken die ons een voorbechter verstrecken zoude volghen / ende metter tyd het voorderlijck uyt rechten; Erasmus (onzer aller roem) heeft wel verstaan fœdum esse hominem in ea lingua videri hospitem, in qua natus est, ende I. G. Becanus heeft om de oudheid onzes taals te bewijzē/ eñ naackte uytlegginge der grond-woorden te vindē/ zeer grote neerstichepd ghedaan: doch gheen van beiden hebben hen landsluiden / in hun angheboren taal/ hare gheleerdheit/ erbarentheit ende gheslepen oordeel mede ghedeelt: maar moghelijck wat gheleerde metter tyd zulx te weghe brenghen zal: tot onuytsprekelijcke nutbaarheyd zijns Vaderlands. Want ick niet vander ghener ghevoelē ben/ die wanen dat gheleerdheid verkeerdheid maackt/ dewijl ons de erbarentheid / by alle volkeren daar gheen gheleerdheid met allen is / recht anders te kennē gheeft: Dies zoud ick wenschen dat wy Hollanders eens de gheleerdheid smaken mochten in ons eighen sprake/ die wy nu met groten arbeit uyt onbekende talen moeten zoeken. T'is gheen wonder datmen nu Platoos of Aristoteles ghelijck in gheleertheid niet en vind / anghezien veel kloecke verstanden / tot den smaack der zelver niet eens

Eras. de pronuntiatione.

Of gheleertheit nut is.

rens en komen; andere slovē hun leerzaamste tyd int leren der talen aff/en tot bedaaght verstandt komende/moetenze die noch met grote moeyten onderhouden: dit magh dikwils de huiszorgh qualyck lyden: haddent de voorf. oock aldus moeten doen/zy zoudent villicht zo verde niet ghebroeht hebben. Ende mochtmēt oock nu elckander in ons moeders tale vroet maken/dat eē vader met zyn zoon/eē groot vader met zyn enckel/de schippers in ze/de bouwheren int veld/ende elck op zyn ambacht/onderling voor tydverdryff grondlyck vāt beloop der Natuurlyker dinghen met merckelyck onderscheid mochten of konden spreken/ men zoude zonder twyfel meer gheleerdheid/hogher kennis/ ende bescheidelycker oordeel/ op de baan hebben. Dan dit is zwaarlyck ghemene mans bedryff/Ghod zal moghelyck enigh Vorst daar toe verweeken (als hy in Vranckryck an Franciscum/ende in Italyen an verscheyden Prinsen ghedaan heeft) die de Nederlandse gheleerdheid vorderen zal. R. of dit noch een wyl na bleef/zoud ghy daar en tusschen myn Neefken/wiens leerzaamste tyd duer loopt/ niet willen onderwyzen? G. het staat my zwaar voor. R. ist doch u ampt? G. Ja/na de ghemene loop houd ick school voor elck dient belieft/maar ghy spraackt om dē Jonghen ghoed Duyts te lerē: zoud'ick dat aennemen/ en zou dan u gheld/des Jongmans kostbare tyd/en myn moeyelyckheid verlozen zyn/ zo waart nutter ghelaten.

R. t'zal moghelyck beter locken. G. om my te locken / is de voorslagh onghegrond. R. grondlyck ghesproken / maackt ghy de zwaricheid niet te groot? G. eyghenbaat mocht zulx veroorzaké / maar wat zou my daar toe porren tot myn nadeel? R. laat eens horen u bezwaar. G. Daar zyn in onze ghewoonlycke wyze van spreken en schryven zeer veel veroude ghebreken / zo dat onze taal wel wat verketelboet / beter gheschickt ende verrijckt behoeft te wesen. R. wilt my zydy ledich / na dat ghy tyd hebt hier van onderrechten / moghelyck waar het naverhaal voordeel mach doen. G. Voor dees tyd ben ick ledigh (doch boven een uur niet) ende om vriendschaps wille bereit u hier in na myn vermoghen te believen / doch zal ick om tot eighentlyck verstand te komen de zake van onderé op behoeven te verhalen. R. zoo doet.

Dat tvvede Capittel

Nopende de klinckletteren.

DE *Letterkunst* of Grammatica bestaat in vier delen / als *Spelling* / *Maalklanck* / *Oorspronckelyckheid* ende *Tsamenvoeghing* der woorden / dats Orthographia, Prosodia, Etymologia, ende Syntaxis. Het eerste deel om voor voets te beghinnen bevat eerstelyck de Letteren of boeckstaven: die worden de jueght ghemeenlyck voorghestelt XXVII. in ghetal van verscheyden maxel / te weten:

ab

a b c d e f g h i k l m n o p q r r ſ s t u v
w x y z.

a b c d e f g h i k l m n o p q r ꝛ ſ s t u
v w x y z.

A B C D E F G H I K L M
N O P Q R S T V W X Y Z

Belanghende het maxel der zelver / de Schryfletteren zyn de Grieke zeer gelyck hoe wel de hare wel zo krieweligh ende slordigh laten als de onze; of wyze nu van henluy/ of zy van ons hebben / laat ick Becanus me ghewerden. De Hoofdletteren hebben oock grote ghelykenis met de hare/doch treckẽse wat na der Hebreuscher letteren omtreck / maar de Ghemene print-letteren houd ick voor eyghen Neder-duytsche letters schoon van maxel/zich zelf over al ghelyckende ende van rechte lynẽ t'samen gheboeght : het ghevoelen is by sommighe / datse uyt een lind ofte langwerpigh stuxken parkemẽt of pampier eerst ghevonden ende ghelept zyn: wantmen ze altsamen daar mede op enerlei wyze vouwen kan/ tzelve alleen recht legghende zonder buighen. R. dats waar / ick hebt de kinderen int school wel voor een tepeling zo zien doen/oock heb ickse wel afghemaalt ghezien in zulcker voeghen/ t'welck niet onhebbelyck liet. G. der zelver klinckletters zyn vã zulckdanighen maxel / dat inde a/ welke letter het leeghste ẽ onwerckelyckste gheklanck heeft/ Maxel der letteren.

het

het maxel der vier ander begrepen is: als de e (alleenlyc ghesloten zynde om van de c onder ghescheden te worden) is het voorste deel des zelven letters/ de i het afterste/ breeckt de voet af ghy hebt o, ende opentse boven ghy vint de u. de naam des letters l. betekent by ons na tmaxel des zelven letters een rechte maatstock; ick zoude van zulx meer konnen bybrenghen/ maar om onze tyd alsnu tot het voorghenomen werck te besteden/ zullen wy

Klinkers. best voort vant gheklanck spreken. Onder de voors. letters zyn vyf vocalen, die wy klinkert zouden moghen heten/ om datze by haar zelven gheklanck gheven. R. hoe? klinckers/ zyn dat niet ghebacken stenen? my staat voor zommighe de zelve letters luyeri ofte klankert noemen. G. ick wil om de naam niet twisten/ maar reden ghevende myns ghevoelens/ gharen den groten hoop het oordel bevelen: de steen meen ick dat uyt enerhande oorsaac haar naam ontfangt/ als klink-aard hetende/ of by verkorting klinkerd/ want men zeit klinkerd/ zo zou de letter ende de steen een letter/ namentlyck/ d/ verschelen: maar al haddenze een naam/ hunluy werck is zo heel verscheiden/ ende nochtans zynze in de wercking zo ghelyckformigh/ dattet niet wanschickelyck zou zyn. Vox is meer een stem als eē ghelupd te zeggen/ oock is luyer daart voor een kinds windel ghenomen wort van ghans andere betekenis/ dies ick my aen klincken houde: byzonder om de eenstemmigheyd int overzetten van Consonans die wy

Meklinkers

Meeklinker noemen: Nochtans liever de naam van klincken nemende / dat het eerste woord is / en des teghenwoordighen tyds / als van klanck dat van klincken komt / ende verleden tyd betekent. Dese klinkletters zyn van a / e / i / o / u / de y verstreckt het durigh lang of dubbel gheklanck van i / al de ander letters zyn Consonanten, dats Meeklinkers / om datse by haar zelven gheen / maar van den Meeklinkers. byghevoeghden klinckers haar gheklanck krygen / hier zoumen moghen by brenghen der zelver onderscheid / ende ofse by haar zelven niet enigh blazend gheluid hebben als met st / alst sõder klincker uytgheperst wordt wilmen iemant tot stilstand of stilzwyghen beweghen: maar wy zullẽ best tot ons voornemen komen. Dese letters worden nimmermeer klinckers / maar onder de klinckers isser twe / als i ende u / die somtyds Meeklinkers worden. R, waar an merckmen dat? G. Belanghende de i / wanneer die / t'zy voor ofte int woord / d'eerste letter van een silb is / ende datter een klincker volght / zo isse veeltyds een Meeklinker: als in Iay / ia / ient / iegt / iock / iuck / Beiaghen / Verienten / tulpen / ghejont / Beiuckt / etc. Maar alzo ie / een tweklanck of diphthongus verstreckt / in iet / iemand / Vie / Die / etc. en datmen om iet ende iemand te spellen het zelve gheklanck moet hebben / schynt de bovenste alghemene reghel hier in ghezwackt / dies speltmen veeltyds ient ende iegt met g / als gent ende gegt / daar nochtans de g / by ons

in ghene woorden alzulcken schralen en̄ slap-
pen gheluid heeft/ oock is men verleghen om
ies/ ielle/ iesus/ etc. te spellen die inden zelven
graad staan. R. zoumen dit moghen beteren?
G. lichtelyck/ men late de g/ haar eighenschap
behouden/ de i alze een meklinker verstreckt
i een zonderling maxel ghevende aldus j. R.
t'behaaght my wel/ heb oock t'selfde by eni-
ghen zo zien ghebruiken. G. zo veel de/u/ aan-
ghaat/ die wort den kinderē in tweërley ghe-
vv stalte voorghehouden/ als u/ ende v: d'eerste
acht ick een klincker de twede een Meklinker
te zyn/ hoe wel deze/u/ veeltyds voor een me-
klinker wort ghebruickt/ t'welck int Latyn
zo onschickelyck niet en valt/ als in Duits:
overmits wy drie gheklancken hebben/ die
met u beghinnen/ als uu/ ue/ uy: by zommi-
ghe wort deze v/ oock als een klinker gebe-
zight/ die ure hora aldus schryvē vre dat van
vre pax niet te onderscheiden is: zommighe
schryven aldus vvr/ vvt/ vve/ makende van een
meklinker eē klinker/ dat heel wanschickelyck
is. R. in welker voeghen wildy dit beteren?
G. Dat dese u/ na hare aard altyd een klinker
en dese v/ een meklinker verstrecke: Dit zelf-
de heb ick met een groot welgheballen ghe-
spoort dat C. Plantin in zyn ghedruckte Gram-
matica Despauterij ende elders over al onderhou-
den heeft/ zo wel de i/ als u/ in de ghemene
als oock inde hoofdletteren haar bysonder
maxel ghevende: daar die klinkers ofte Me-
klinkers zonderling verstrecken. R. dat vind'
ick zeer ghoed ende ghegrant/ oock licht om
volghen.

volghen. G. Nu an de klinkers / dier hebben wy (met meest alle talen ghemeen) vyve zo ghezeit is / met de welke (na myn mening) vyf de meeste verschelende onderscheidelyke ghelyuden uyt gheheelt worden / ende van die zelve worden by ons de ander min verschelende ghelyuden / na dat die van der zelver gheluid iet ontlenen / t'samē ghevoeght: daar van wy hier na zullen spreken / komende an de tweeklanken. maar eerst dunckt het my nodigh (al hoe wel ick met Erasmus ende A. van Meetkercke ghevoele quod soni vocum scribi nequeūt) u vander zelver klinkers eighētlyck gheklāck iet wat te zeggen / ende niet haar omstandicheden te ontwerpen / op dat ghy int onderscheid der verschelende gheluidē opt zelve lettende / na datse van van deze t'samen ghezet zyn onderscheidlyck oordelen zoud moghen.

klinkletters.

Erasmus de pronunciatione.

A. Mekerchius de veteri pronuntiatione linguæ Græcæ.

De a / in alle talen d'eerste letter zynde / na veler mening uyt oorzaack / datze het leeghste ende onwerkelyckste ghelyud heeft / alzo int sprekē het openē des monds voor ghaat / volght dit gheluid wat wydachtigh ghapende zonder tong / tanden / of lippen te roeren / als in d'eerste silb van amen, amo, abel, apen / alder / azyn / ha / fa. Hoe wel dit gheklanck by elck een niet even zuyver valt. De Ionici van ouds ende nu de Westphalinghen ende Overlanders sprekenze uyt de mond wat rond treckende / ende klinckt bynaast als onze afghetekende o'. De Schotten ende Zeewē buighenze wat na de e / als / jae / maet / ghenoegh onze ae ghelyckende.

e De e komt voort met een uytpuilende kin/ t'ende des tongs teghen d'onderste tanden: als ghy my hoort uyten in ego, echo, mee / tee / ete / ezel / bee / ree / in des zelfs gheklanck is oock verschil / de Fransoyzen sprekense voor een n/ of m komende / meestentyd uyt als a. voor *entendement*, *antandeman*, zegghende. Desghelyken gheschiet by ons alze voor r komt / in per, vermis, sperma, verzien om werd / sterck / merckt / etc. Daarzé nochtās in werve / kerck / merck / werck / etc. haar voorighe eyghen gheluyd behoudt.

i De i komt wat grynzende voort / de tong an de bovenste backtanden roerende: hoort na my in yzer / ypen / yver / my / dy: enighe zonderling in Brabant treckenze wat na de e. ende klinckt benaast als ei. Welck gheklanck van ei / daar teghens by velen als ai klinckt / daar van hier na.

o De o en u (waar in het meeste misbruick is) behoeven naarstighe opmerking: voor al ghaslaande dat de klinkers elck ander in gheklanck minst ghelyck zyn / ende meest verscheelen. De o word na haar maxel met int rond gheboghen lippen leeghlyck (als de a) uytghesproken: in homo, hola, open / over / gheef ick u mondeling haar eyghē gheluyd / na myn meening gheen ghemeenschap in gheklanck met de a hebbende: maar meerder ghelyckheid met de Westphaalsche u / die bynaast uytghesproken word als onze oe.

Eē ander gheluid neemt de o somtyds an / in onze ghewoonlyke uytspraack wat ghe-

lyck-

lyckheits hebbēde met a/dies sommige t'selve met oa/andere met oi/(daart durigh ofte lāg valt) hebben willen afbeelden: wy gheven hem een bytecken/om de minste verandering/ oock om dat wy het enckele slechte / ende het breede/durighe of langhe gheklanck des zelven gheluids zouden onderschepden konnen: hoort myn mening des zelfs in oghen / oren / good/dood/coopman/ etc.

De u/ doet int uyt spreken de lippen voor uyt puilen / de tong an de voorste onder tanden brenghende / als ghy hoort in d'eerste silben van ure / duren/ huren/ buren/ veel verschelende van hoeren/ boeren / etc. ende dies vande Westphaalsche / u (die zy in du als doe uitspreken) t'vorighe gheklanck heeft meer ghelyckheid met der Grieken ypsilon. Hier meen ick u met de mond der vyf klinkers eighen gheluid ghenoeghsaam uytgheveeld te hebben / t'welck ick met de pen als voorzeit niet doēlyck achte: dewyl wy uyt der voorouders wercklycke ende naackte beschryving niet eenstemmigh konnen afnemen hunluy mening. Doch meen ick datmen meest int uytbeelden der zelver daar op behoeft te achten/ datse elckander in gheklanck minst ghelyck zyn. Onderscheidlyck hoordy der vorigher eyghentlyck gheklanck in d'eerste silben van elck volgende woord/ abel/ ere/ yber/ ober/ ure. Slecht ende enkel in dezer ghelyke woorden/ Bal/ Bel/ Bil/ Bock (hœdus) Bul (een var:) maar dubbeld volcomen ofte breed / lang en durigh / hoortmen der zelver gheklanck in

dubbel-klinkers aa ee y oo uu

vaar/veer/vyt/voor/vuur/ diemen dies *dubbel-klinkert* zoude moghen noemen: alzo onze voorouders t'selve lãghe of durighe geklãck (alſt in een ſilb voor of tuſſchen *meklinkert* ſtaat) met twee der zelver letteren afgebeeld hebben. hoe wel datmen nu ter tyd hier te lande voor de aa/ de ae/ ende voor de uu/ de ue/ of ui/ meeſtendeel bezicht/ als *daar/ haar/* ende *huer/huir/* ſchryvende/ nochtans hoortmen dat in dezer ghelycke woorden t'ghe-klanck vande a/ ende u/ lang of durigh valt even als de e/ i/ ende o/ in d'ander voorverhaalde woorden. Doch de i/ alzo die in onzen a/b/ twederhande maxel heeft/ het een enkel t'ander dubbeld en verknocht/ zoud ick raadzaam vinden dat deze i/ altyt een enkel of ſlecht/ en deze y/ een durigh of langh ghe-klanck behilde: zo wel *ſcryven/ kyven/ blyven/ etc.* als *ſcryf/kyf/ blyf/* met y ſpellende. hadden wy der andere klinkers oock zulken middel/ t'ſou niet qualyck voeghen datmẽ d'eerſte ſilben van *ghaaf/* ende *ghave/* van *heef* ende *hove* van *loof* ende *love* met eenderley letter ſchreef/ alzo wy inde i raden te doen. De Griecken hebben in *o micron* ende *ω mega*, dierghelyken onderſcheid. De Latinen ende andere onze naburen onderſcheiden dit voorſ. langhe gheklanck der klinkers in een ſilb voor meklinkers komende/ nu ter tyd niet/ van outs meent Eraſmus iſſer onderſcheyt ghe-weeſt. Maar de klinker alleen ſtaande ofte den ſilb eindende valter onderſcheid/ want anders klinkenze in Iaceo, doceo, lego,

Eraſm. de pronunt.

studeo, stilus, als in lacto, doctor, lector, stultus, stilla. Dies volghes ist by ons oock een inghewortelt ghebruyck/ dat een klinker de silb eindende meestentyd lang of durigh van ghe- klanck is/ hoe wel datmen hem enckel schryft. Dit onderscheid van kort ende durigh gheluid der klinkers / dunckt enighen raadzaam met *accenten*, te onderscheiden/ zonder verdubbeling vã letters te maken of te bezighen: zommighen behaaght datmen t'maxel der letteren verstelle om alzo alle klinkers / dubbelklinkers ende tweklancken elck met een zonderling eighen maxel af te beelden / alzo P. Ramus in zyn Fransoyse Letterkunst zich onderwonden heeft te doen. Maar my ghevalt der ouder wyze beter: om redene/ datmen den leerlinghen/ lichtelyker vyf letters wel kan leren onderscheiden/ ende voort d'ander gheluyden/ na datse vande zelve t'samen ghezet zyn, als datmen hem xxv. klinckletters van verscheiden gheluid wel zou konnen doen onthouden. De *accenten* maken belemmering int schrift / t'is oock zo ghereed noch een letter te maken als een *accent* ende t'is den ankomelinghen lichter te vatten/ dat twe letters langher klincken als een/ dewyl al onze tweklancken die doch lang van gheluyd zyn / oock alzo van twe letters ghemaackt worden. *R.* De y/ ee/ ende oo/ t'samenghezet/ zyn by ons int ghebruick/ maar de aa/ eñ uu/ t'samen te voegen dunckt my onnodige nieuwicheid: want ist niet even veel hoement schryft alsmẽ weet dat met ae/

enckel klinkers lang zynde.

ende ue/het lang gheklanck van aa/ende uu
afghebeeldt wordt. *G.* ghy zegt wel/ zomen
de zelfde letteren alzo t'ſamen gheboeght/niet
tot ander gheklanck en behoefde onder de
tweklancken/alzo ghy noch horen zult: dieſ-
halven zo wy int ſpellen eēparighe ghelyck-
formicheyd zoeken/ moſtmen oock de a/ ende
u/ als de ander klinkers dubbeld ſchryven:
t'welck byden overlanders int ghebruyck is/
oock vintmenſe alhier wel in oude drucken
ende ſchriften/ alhoe wel t'ſelve nu by velen
vreemd ende onghewoonheyd ſchynen zal/ de
ghewoonte midts de noodzakelyckheyd en
eenparighe ghelyckſtemmicheyd/ zalt voor
ghoed doen aennemen. Den Latynen ende
anderē zoude de ee/ende oo/daar wy toe ghe-
went zyn immers zo vreemt ſchynen. Ande-
re (als ghezeit is) vinden beter datmen het
lang of dubbel gheklanck aller vocalen of klin-
kerē/ met een enkel letter/ ghelyck het korte
ſcryve/doch de zelve daarze lang klinckē met
een accent of byteken aftekene: t'welck my
niet gheheel miſhaaght/ doch dewyl het on-
zen voorouders behaaght heeft/ dubbelheyd
van letters te bezighen/ ende dat oock de by-
tekens na myn inziē belemmering int ſchry-
ven maken/ ben ick meeſt ghezint by't oude
te blyven. *R.* de zaack wel inziende bekenne
ick datmen immers zo licht aa/ als ae/ ende
uu/als ue/of/up/ofte als een a/met een byte-
ken te ſchryvē heeft/ daarom waart int ghe-
bruyck ick mene t'zou nut ende pryſlyck ghe-
vonden worden. *G.* Om int ghebruyck te
bren-

Digitized by Google

brenghē vind ick de meeste zwaricheyd / men moest de hofschryvers / stadschryvers / druckers / ende schoolmeesters / hier toe bewegen / en wie sal den kater dien bel aanbinden: Doch is mettet verhaalde alleen niet ghebetert / inde o / ende oo / is immers so groot verschil (alsoo voor gheroert is) te weten het rechte gheklanck vande o / (met d'ander klinkers minst ghemeenschap hebbende (na onze mening) hoordy my slecht ende enkel uyt spreken in dese woorden / non, rhombus, fontes, fons, constans, comma, tselfde gheklanck myns menings moetse van ouds ghehad hebben alsmen font, dicont, poblicum, colpam, volnus, voor sunt, dicunt, publicum, culpam, vulnus, schreef / want dit vorighe gheklanck vande o / enighe ghelyckformicheyd heeft met de Westfaalsche / u: Daar het ander ghelupd vande o / dat ghy my hoort enkel ende kort uytspreken in nos, noster, fortis, hoc, vox, propter, quod, meer ghemeenschaps heeft met de a / het welck ick tsy alst kort ofte lang is / zoude raadzaam vinden aldus o / af te tekenen: wildy van my merckelyck onderscheid des zelven letters horen / merckt opt verschelende gheluid inde volghende woorden / op ende hop / om ende org / een zorg ende ick zorgh / een bock hoedus ende een stork / opslocken ende slocken / slol ende slober / vol ende volck / my dorst / ende ick dorsche / tis bol ende een bol des spinrockens / hy is dol ende een dol inde ropschuit / een sork an de voet / ende het zock des vrouws / een bot visch ende ghebod / ick morgh ende ick borgh. / kort ende korl /-

Erasm. de pronun.

Onderscheid in o ende o'.

porrey ende porlye: in vnder/ vngezond/ dronkeyl/ grond/ hoordy d'eerste: in of/ ob/ pot/ tot/ zot/ etc. hoordy de twede. R. bylo hier merck ick een groot verschil int geklãck deses letters daar ick noyt op gheacht hebbe. G. overmids ghy het eyghen gheklanck der woorden wist/ eer ghy schryven leerde/ valt u het onderscheid vande verschelende uytspraack eens zelven letters niet zwaar/ doch een vreemde die onze taal leeren wil/ blyfter in versuft. R. dats wel af te nemen/ maar hoe wildy dit beterẽ? G. met het voorverhaalde byteken. R. dit zal by velen als ofmen niewicheid wilde invoeren ghelasterd worden. G. ergherlyke of onnodighe niewicheyd ben ick inde grond vyand/ zaagh doch ghaern/ met de minste verandering zo doenlyck is/ datmen onze taal volkomentlyck ende schicklyck moght spellen. De Hebreen/ Grieken/ ende Hooch-duitschen hebben voortyds om de verscheydenheyd des gheluyds af te tekenẽ/ verscheyden bytekens of tittels in haar schrift ghevoeght. R. hebben wy zulken voorschrift waarom zoument in ghelyken gheval niet om beters wille volghen/ maar zegt my hoe't by hunluy is toegheghaan. G. het blyckt uyt oude munt/ oock by de ghetuyghenis vã Jeronymus ende andere/ dat de Jueden tot de Babilonische ghevãgkenis een ander marel van letteren (met den Samaritanen ghemeen) ghehad hebben: ouvolligh van fatsoen/ den huidendaaghschen ongheluck/ doch van ghetal/ kracht ende uytspraack eens/

de

de ichtighe zoude Esdras ghebonden hebben ende zyn in ghetal XXII. altemaal meklinkers / der welker vier als Aleph, He, Vau, ende Iod, voor klinkers by den oudē Hebreen somtyds ghebruickt zyn gheweest met Aleph, ende He, een a/ of altemet een ander gheklanc uytbeeldende/ met Vau een o/ of u/ met Iod, een e/ of i / ende somwyl wel andere; dies haar sprake voor den leerlinghen bezwaarlyck te lezen valt / alzomen gheen zekere reghels heeft / wanneer deze letters haar eighen of welck der klinkers gheklanck zy hebben/ dan by raming oft uyt de ghewoonte lezen zy haar schrift: Namaals heeftmen de punten of tittels (tot behulp der leerlinghen) boven in/ ende onder de letters gevoecht/ waar mede nu haar taal onderscheidelyck kā ghelezen worden: Doch de gheleerde lezen meestendeel noch zonder punten om dattet dick twyfelachtich is wat mening d'oude schryvers in zommighe woorden ghehad hebben/ welker beduyding met de verandering van een tittel dickwils veel verscheelt of gheheel stryдigh is: ende des niet teghēstaande/ zietmen ons onder elckander tot haten/ vervolghen/ ja totter dood toe twisten/ als de gheleerde dickwils zonder hulp des heylighen gheests (vermits de voorgaande twyfelachtigheit) des schrifts zin/ herwerts ende derwerts draaypen. De punten zyn na zommigher mening wel 400. Jaar na Christus gheboorte eerst ghevonden. Hoe de Grieken eñ Hoochduitschen met byzondere byteken ver-

verscheiden uytspraack afmercken is velen ghenoegh bekent: De Latynen hebben oock voormaals enighe letteren onverscheydelyck gheschreven als de o/ende e/in voster, en vester, advorsum en adversum, votare ende vetare, convollere ende convellere, amploctere en amplectere. De i/ende u/in lacrume ende lacrime, maxumus en maximus, optumus en optimus, lubido en libido, pulcherrumus en pulcherrimus. De o/ ende u/ in poblicum volnus colpam zo verhaalt is. De ae/ ende ai/ in cæsar en caisar, magnæ en magnai en zo voort / dat metter tyd ghebetert is door naarstighe ende verzochte schryvers: zo behorē wy elck na vermoghen oock te doen. R. onze ouders hebben alle bytekens ende tittels ghempt alzo t'ghebruick van dien moeyelyck valt ende t'schrift daar me ontciert is: dies zoud ick beter raden t'maxel des letters wat te veranderē. G. dat behaaght my oock best/ende dat meer is wy hebben hier toe voorschrift an den Denen die een byzonder gheklanck vande o/ niet met een byteken/ maar met een doorslaghen o al-dus ø afbeelden/ doch also dit voort eerst (in myn zin) alte grote verandering zou maken/ mochtment voor dees tyd mettet bytekē verzoeken ende of t'selve verzuimt word / en by d'een aenghenomen by d'ander niet / zo blyft altyd de ghewoonlyke spelling onverandert. Daarmen oock twyfelachticheid int woord vermoet/ is hier middel/ om de verscheidenheid af te beelden/ zo wel inde enkel als dubbel oo. R. vindmen vay de voorf. gheluiden van o/ende o/ zich te verlanghen of verdubbelen

Deensche ø

velen onderscheidlyck? G. Ja men merckt in
de volghende woorden/ kvol carbo en kool oo en o'a.
caulis, hoop spes hoop acervus, ick kvock spys ick kook
of breke ick slvot claudebam /een sloot fossa, ick poot
planto, /een pvot pes quadrupedis. rvock odor, rook
fumus, ick bood gheld voor /een boot/ ick lvof laudo,
en ghelvof fides, met noch ontelbare: Welker
ghelupd oock door t voorgaande byteken on-
derscheiden wort. Want evenghelyck in hoop
spes het ghelupd van vp verlangt is / alzo is
oock in hoop acervus het gheluit van hop ver-
dubbeld/ merckt int uytsprekẽ van vp zo ghy
de o/ lang inden mond laat worden daar
komt vop/ t'eerste deel van vopen ofte met een
h. hvop spes af: alzo dat na myn mening de
o/ in vp vopen/ ende hoop spes een is: als oock in
zon/ zone ende zoon. Maer van hop de o/ als
voren verlanghende word hoop acervus alzo
dat in hop/ hopen/ cumulare, ende hvop acervus, een
zelfde gheklanck ghehoort wort/ dat de a/
wat ghelyker is / als in de vorighe. T'selve Hooghduitsche aa.
ghelupd beelden de Hooghduitschen upt / met
aa/ na den Zurischen Dictionaris: zo ick achte
heeft der *Syrischer* eerste letter die zy Oleph noe- Syrische Oleph.
men t'selve gheklanck ghehad. upt al t'welc-
ke ick besluyt / dat het eerste by ons niet af-
ghetekende ghelupd het rechte eighen ghe-
klanck van een o behoort te zyn. *R*. dit on-
derscheydlyck gheluid / na ick bemercke is
heel nodigh ghebetert / want het selve behal-
ven de onschicklyckheid door de verscheiden-
heid des betekenis / grote duisterheid ende
misverstand in een spreke lichtelyck mach

verooꝛzaken: dies verwonder ick my dat het selve niet eer ghebetert is. G. verscheiden schꝛyvers hebbent haar wel onderwonden te doen/ maer heeft tot noch toe gheen vooꝛtghang ghehad: enighe hebben t'voꝛighe ghelupd vande o/in *vry* ende *vp* met een u/ willen helpen schꝛyvende *ury* ende *up*/ maar vinden haar in vele wooꝛden daar t'selve gheklanck is verleghen/ zo ghy noch hoꝛen zult. Andere

oi
oa
hebben de oo/ met oi/ ende oa/ willen onderscheiden schꝛyvende *vick/koipman/ick hoir/ ghekois/ etc.* ofte *vack/koapman/hoar/ghekoaf*: doch is hier mede t'verschelende gheklanck inde enkel o/ende o/niet ghebetert; oock is de oi/ de op in *moy beroyzt/moyzt* alte ghelyck/ hoe wel in deze wooꝛden het ghelupd vande o ende niet van o/ vooꝛ de y/ ghehooꝛt woꝛd/ t'welck andere vooꝛ ons oock wel ghemerckt hebben

oap.
schꝛyvende *moaz/beroazt/ etc.* maar de oa/ is gheheel vꝛeemd/ ende nieu: daar teghens ons byteken gheen verandering inde ghewoonlyke t'samenvoeging der letteren inbꝛenghet/ ende oock int enkel gheklanck zyn kracht evenghelyck bewyst. R. ick moet bekennen dat ghy my hier in met ghoed bescheid vernoeght hebt: maer isser nu noch meer te zegghen.

Dat

Digitized by Google

Dat darde Capittel.

Vande Tweeklancken.

DIt zy vande klinkert ende dubbelklinkert (lopender wyze) ghezeyt: van deze maacktmen de diphtonghen die-men tweeklanken zou moghen noemen/ om datſe van twe ofte meer der voornoemde vyf klinkers onderſcheidlyke eighen ghe-luiden t'ſamen worden ghezet: men noemt oock eenighe der zelver triphthonghen dats drieklancken/ die van drie klinkers ghevoeght worden: maar wy zullenſe hier onder den naam van tweeklanken alle bevanghen. Der zelver iſſer int ghebruick die inden druck ghebezight worden/ ende elck bekent zyn/
xv. van de welke eenighe by velen met zon-derlinghe letters verſcheydelyck gheſchre-ven ende afghebeeld worden: alzo dat hier in mede zeer groot misbruyck is. R. daar op verlangt my u ghevoelen te horen / hoe-men die recht ende wel met onderſcheidlike ghelyckformicheid voeghen zal konnen. G. onze ouders hebben de zelve gheluiden met twe ofte meer klinkers (die zy in gheklanck naaſt zyn/ en van der welker gheluyd zy iet ſchynen te ontlenen) afgheveeldt: dies ick houde dat met ae/ een gheluyd vallende tuſ- æ.
ſchen de a/ ende e/ (t'welck ons de ſchaapen met haer bae leren) moet uyt ghebeeld worden off t'ſelve nu met verknochte letters ofte onverbondene afghebeeldt word / daar zoud ick

ick luttel onderscheids in maken: ende desghelycks met zommighe andere mede/ doch alzoze al niet verknocht willen ghescreven zyn/ofte zich aen een voeghen latē / zoud' ick na d'oude sluer de letters op zich zelven na elckander stellen/ende de voorſ. xv. tweklan-
xv. tweklanken. ken aldus uyt beelden. ae/ai/of ay/aay/au/ aau/ ei of ey/ eeu/ie/ieu/oe/oey/ oy/ ou/ ue/ uy/ nu hoort scherpelyck elx gheluyd/nau ghaslaande offe elck/ der. klinkers voor verhaalde gheklanck/na datze vande zelve zyn t'samen
ae. ghezet/ niet eenpaartich ghelyck zyn: met ae/ spel ick blaeten/kaekelen/kaeze/kaetsen/sgaetsen/ baerd/ haert/ waerd/ kaerd/ paerd/ staert: hoe wel tot noch toe daar mede meestentyd uyt gheheeld is? het durighe gheklanck van aa: dies men in twyfel is welck der zelver gheluyden verscheidelyck ghemeent word/ alzo dat de Zeewen niet te beschuldighen zyn als zy Jaet maet qualyck uyt spreken. dewyl wy't al t'samē qualyck schryvē. het is wanschicklyck datmen de e/ by de a/ stelt / ende der selver gheluyd alst een silb zyn zal met de a/
ay. niet vermengt. in ay is de a/ kort / zo ghy hoort in/lay/hay/kay/blay/ maar durigh hoor-
aay. dy de zelve in ick zaay/maay/draay/kraay/waay: even alzo hoordyze in au/ ende aau/ ick grau/
au. snau/bau/kau/ghau/ ende blaau/graau/ raau/ paau.
aau.
ey. De ey hebdy in gheyt/heyd/ reyrken/sreeyen/rein/ rein/ welck gheluyd tusschen de e/ ende i/ vallende ende gheen ghemeenschap hebbende met de a. nochtans als/ ay / meest uyt ghesproken word; alzo dat hier het misbruyck is

inde

Digitized by Google

inde uyt spraack eñ niet int schryven/ t'welck dies oock zwaarlyckst te helpē ofte te voor-komen is: alzomē als voorzeid de gheluyden niet schryven kan. *R.* ick merck wel dat ghy-ze zonderling uytspreeckt/ maar t'verschil is niet zeer groot/ dies niet te verwonderen dat menigh gheen onderscheid daar in maackt: maar als ghy deze dus onderscheidlyck zoud willen uytghesproken hebben/ zou dat den Rymers niet qualyck passen? *G.* Deze hebben hun *figuren*, waar duer hen gheoorloft is een letter na gheleghentheyd te verstellen. als de Latynen doen olli voor illi schryvende/ alzo oock wy bekinnen voor bekennen/ bringhen voor brenghen. *R.* ick ben ghepaapt/ ghaat voort. *G.* het korte gheklanck vande e/ voor u/ komende/ vind' ick in onze spraack niet/ ten waar in uytheemsche woorden/ als in
Europa, Euphrates, Euripides, Euzebius, Deuteronomium, eu.
Hooghduitsch/ etc. maar de e/ durigh zynde/
hoordy in eeu/leeu/sgreeu/sneeū. De/ie/beeld- eeu.
uyt des kievits gheluyd in zie/ bie/ iet/ niet/ ie.
etc. voort in nieuw/ick hieuw/ etc. voor de u/ ieu.
komende. Der koepen eyghengheluid zyn wy ghewoon uyt te beelden met oe/ in zoet/
ghoed/ woerd/ boet/ hoeden/ roeden/ woeden/ etc. oe.
welck gheluid ghemeenschap hebbende met het gheklanck van o/ ende e/ meen ick daar mede by ons ouders wel afgheheeld is: zommighe bezighen hier voor ue/ niet menende het scrale gheluyd by ons voorē de u toe-gheeyghent: maar der Westfalinghē u/ die zonder e/ by henluy dit zelve gheluyd in du by-

kans

Digitized by Google

kans uyt brengt: andere ghebruycken na de Franse wyze *ou*. maar also de Fransen (na myn mening) een onbollighe / zware ende wanschicklyke wyze van spellen hebben/ be-haaghtet my beter by d'oude spelling te bly-ven/ ende *eu*/na *eeu*/*au*/ *ou*/ *&c.* schickende de spelling in zich zelven ghelyckformigh te maken/ende dat elcke letter op alle plaatsen enerley kracht ende ghelupd hebbe: kan ick dit niet treffen (zo doch de volkomenheid quaad te treffen is) dat is my leed/ ick meen in dies myn best ghedaan te hebben / neemt de wil voort werck. Dit vorighe ghelupd
eÿ. smelt met de y/in *kreyen*/*bloeyen*/*royen*/*boeyen*/
oy *&c.* maar in *moy*/*poy*/*hoy*/*roy*/*ghoy*/*doy*/ *oyt*/ *be-royt*/ hoordy voor de y/ het gheklanck vande o/ by ons afgheteket t'welck zommighe wel ghemerckt hebben die *vayt*/*berayt*/ *&c.* zo ghe-
ou zeyt is schryven. De ou/ hoordy in *oud*/ *hout*/ *zout*/ *ghoud-ghulden*/ *moutery*/ *&c.* Daar de u/ achter de o/ klinckt als voor achter a/ee/ende ie/hoemen dit ghelupd (dat wy immers niet missen moghen) zoude uyt beelden/ de ou/ voor oe / stellende/ weet ick niet/ oock hoe-men *ghoed*/ bonum ende *ghoud*/ aurum zou on-derschepden. *R.* ick hebt oock niet konnen afnemen/ maar na myn bedunckken willen zyt onder de *au* brengen hoe wel (immers by ons) d'eerste silb van *ghouden* ende *ghau* heel verscheidelyck klincken. *G.* Dit dunckt my oock/ maar villicht dat hunluy uytspraack met d'onze verscheelt. Voorts nopende de
ue *ue* daar mede zoud ick na het oude gebruyck

dueghd/

dueghd/ vrueghd/ jueght/ lueren/ zueren/ trueren/ spellen alzo met uy/ uyl/ buyl/ vuyl/ luy/ luyen/ kruyen/ ruyen/ huyden/ uyt stuyt/ die van uur/ schuur/ mijns achtings in ghe klanck veel verschelen. *R.* dat zou een schaep mercken. *G.* Daar hebdyze al. *R.* is nu u grote bezwaarnis al af ghelepd: tot noch toe ghenoegh ick an u spelling ende waar wel te vreden dat ghyze mijn Neefken in zulker voeghen leerde. *G.* wy hebben t'verschil noch niet al. T'gheklanck by my met ue af-ghebeeld/ word oock verscheidelyck gheschreven/ zommighe schryven doeght/ vroeght/ maer dit wederlept zich zelven: Andere ja meest elck nu ter tyd/ hier in den Fransoisen volghēde/ zetten de e/ voor de u/ schrijvende: deught/ vreught/ etc. Maar de Hoochduitschen ende Latynen (zo ghezept is) de eu in neuter ende Hooghteutsch tot een ander gheklanck ghebruykende/ zijn onze eenpaartighe spelling hier in ghelyckformigher: de wyl wy de u/ after de a/ ee/ ie/ ende o/ komende/ in zulcker voeghen met d'andere letters vermenghen/ alzo dat wy van ouds (blykēde by oude schriften) niet eu maar ue/ in dezen ghebruyckt hebben tot dit geluid: ende zouden met recht der Fransoisen spelling met de Latynse heel stry dighzynde in dezen/ immers niet volghen. Maar enighen behaaght de Franse wyze te beter / om dat sy de ue/ dan bezighen in plaatse van oe/ by ons verhaalt/ ghevende de u/ somtyds het gheklāck dat wy de o/ toegheeyghēt hebben/ schrijvende uy ende uy menende daar mede

uy

eu voor ue.

ue voor oe.

mede te verkomen de tittel die wy tot onder-scheid vande o/ ghebruyken / maar beroven alzo de o/ende u/ bayde van hun eyghen ghe-luid/noemende de u/na de Westphaalse wy-ze als oe/inden a/b: het woordeken du als doe uyt-sprekende/daar nochtans die zelve letter een gheheel ander gheluyd heeft / in d'eerste silb van duren/dûwen/niet ghelyckende/by of-men doeren/ doewen zeyde: haar schrale ghe-luyd datse heeft in d'eerste silb van ure/ be-houdse in munten/ hut / gheburen/ die van mond/ hoed ende hoeren zeer veel verschelen: hier ghevense dan de u / een byteken dat na myn achting op de o/beter past/ makende de minste verandering ende de meeste ghelyck-formicheyd: byzonder om de oo / ende oo/ te onderscheiden/ oock datmen de o/ zonder af-tekening haar natuurlyck gheluid/ dat wy haar inden a/b. gheven/die noemēde na myn mening als in d'eerste silb van over/open/ niet ghevoeghlyck benemen kan: doch is my niet onbekend dat zy hier in den Overlanders volghen/dan alzo wy die in alles zonder on-schickelyke verandering niet volghen mo-ghen/behoren wy meer te trachten om onze taal int gheheel te beteren/als om 'henluy in enighe dinghen te volghen: dewyl wy noch niet toestaan dat hun wyze van spellen beter is als de onze. Voorts valter verscheyden spelling om de tweklanck/uy/ uyt te beelden meest elck staatse toe in buyt/buyl/luyer/bûyen/ aldus ghescheven/ maar alse t'beginsel van een woord is / zynse verleghen om uyt/uyl/

up.

ûyer

ayt ende uyen/ (dat by ons een ajuin is) slecht te spellen/ hoe wel an de zelve woorden niet anders faalt als de voorste letter na te laten: evenghelyck van baard/ beer/ beau/ de voorste letter wech nemende/ aard/ eer/ ende eau word ghespelt. Nochtans vinmer ontellike vele die de voorgaande woorden qualyck spellen/ zom nemen de v/ of/ w/ in de plaats spellende vut/ vuyt/ of vyt: Maar datse hier verleghen zyn komt uyt oorsaack/ datmen (zo ghezeyt is) deze u/ somtyds voor een meklinker bezight: d'welck na blyvende hebdy hier een zekere voet om/ uyl/ buyl/ vyl/ wyl/ uyt/ uur/ ure/ ende vre onderscheidlyck te schryven. *R.* tis alzo. *G.* om nu vande klinkers te komen ghebreeckt ons onderscheid inde dubbel ende durighe y/ voor heb ick verhaalt dat wy deze y/ over al voor een langhe off durighe klinker bezyghen alsze an gheen ander klinkers verknocht is/ maar inde tweklanken ismense ghewoon voor een enkel i/ te bezighen t'welck wy onverandert laten/ om niet alte veel nieuwicheyds in te voeren. Maar zo wanneer bayde de enkele letters zonderling uyt ghesproken worden/ d'eerste t'lest van een silb/ de twede t'eerst van een volghende silb verstreckende/ als by de Latynen in filiis, viis, etc. zoud' ick om t'meeste onderscheid raden twe enkele ii/ te bezighen ofte een onderscheydlyke ÿ/ met een rechte neergaande stert; om hy ie enig van ieb crygh te onderscheiden/ en om partyig/ eenigheit/ kleinich/ wildernissh te schryven:

 Als

Als ons dit zelfde in ander klinckletters die niet verknocht geschreven worden ghebuert/ zo mochtmen aldus twe punten daar boven stellen als beërven/ ghereëndt/ gheëert/ gheëvelt/ etc. ofte aldus schryven be-erven/ ghe-eend/ etc.

Het vierde Capittel.

Van Me-klinkers en Talschrift.

HIer willen wyt by laten de klinck letters belanghende/ en voort int ruygh de Me-klinckers overhalen/ onder de welcke de b en p/ d en t/ f en v/ g en k/ s en z/ ende w/ grote ghemeenschap t'samen hebben/ ende by den onervaarnen dickwils d'een voor d'ander ghebruyckt worden.

b en p. De b en p in abt/ beslabt/ krabt ende kapt/ kapt/ klapt verschelen in gheklanck wainigh/ als

d/t. oock de d en t in ghod/ pot/ ghbad/ ghat/ pad/ spat/

f/v. ende de f en v in voyl/ feyl/ vol/ fol/ ick vry/ fry. Dit heb ick u int kort angheroert/ alsoo int spellen van dit elckander zeer ghelyckende ghehuyd veeltyds ghedoolt word: Nochtans wilt niet schicken datmen krapt en klabt zou scryven om dat vant een krabben vant ander klappen komt/ of ghod ende pod om datmen ghoden ende potten zeit: maar alst in rymen te pas komt/ heeftmen oorlof om bequaamelyck een letter wat te buyghen. Noopende de f/ die is scherper van gheklanck als de v/ de welke wat leechlycker uyt ghesproken word. De

c/ is int Duits weynigh nut/ want wat die a
voor a/o/ende u/ klinckt/ daar in dient ons
de k/ die t'selve gheklanck voor e/ ende y
heeft: ende wat de c/ voor e/ ende i/ doet/ daar
toe magh ons de s/ dienen die t'selve ghelupd
voor alle klinkers heeft; dies wortse van
zommighe als een onnodighe letter uytghe-
monstert: doch om een Griecse χ en Hebreeu-
sche כ met ons anghenomen letters af te
beelden moghen wy c/ niet ontberen: wantse
voor de h/ komende ende tusschen s/ en h/ ge-
stelt/ ons de zelve letters helpt verstrecken/
in [illegible]/ ende ch.
in schaap/ schep/ schip/ schinck/ schop/ schut/ etc. Dat sch.
enighe de gh/ voor ch/ willen bezighen vind gh.
ick wyselyck ende nodich in woorden die
voort met gh/ verboeght worden; als dagh/
zagh/ haagh/ neegh/ zeegh/ vliegh/ etc. om datmen
daghen/ zaghen/ neghen/ zeeghen/ vlieghen zeyd ende
niet dachen/ zachen/ etc. want het ghelupd van
gh/ (na myn ghevoelen) zo wel voor als ach-
ter klinkers komende/ in gheklanck met g
verscheelt/ zo wel in ick lagh dat van legh ende
ick lag daar van laghen komt: als in gharen en
Charen/ ghy ende der Grieken χ. Dan outs
plechtmen hier oock op te achten/ in den
Ghentschen Boëtius ghedruct/ int Jaer 1485.
vind ick/ roeghe/ nooghe/ dueghe/ hoogh/ jaagh/ lagh/
etc. met gh. ghespelt/ maar laghen/ argher/ etc.
met g. Want de gh is te dick ende zwaar van
ghelupd in laghen/ ridere te bezighen/ ooch zou-
men t'selve woord van laghen niet onderschei-
den konnen/ ten waar men laghghen schreef/

maar in het ſcherpe gheklanck van ·k·/ noch
min ghehoort word: dies zoud' ick de c/ laten
behouden haar ghewoonlyck ghelupd ende
bezigē die oock daar de k/ in gheklanck ver-
k dubbeld om de niewicheid te myden/ van kk/
te ſchryven: doch datmen de k/ meer bezighe
als na vorighe ghewoonte vind' ick beta-
melyck/ alzo wel voor a/ o/ ende u/ als voor
e/ ende i/ daar wyze doch noodlyck ghebruy-
ken moeten/ want het ſchickt immers qua-
lyck datmen kommen ende cammen/ kennen
ende connen/ etc. ſchryft/ dat doch woorden
zyn die an elcanderen hanghen. Belan-
z. ghende ſ/ ende z/ daar in word zeer ghedoolt
want men de z/ nu metter tyd niet/ ofte heel
wayningh bezight/ daarze onze ouders (ende
dat niet zonder oorzaack) overvloedigh ghe-
bruyckt hebben/ blykende an de oude druc-
ken ende brieven: wat onderſcheid wilde ghy
my int ghelupd van deze volghende woor-
den gheven alſze alle met ſ/ gheſchreven wor-
den/ daarze nochtans onderſcheidlyck klinc-
ken: als ſaay van Honſkoten ende ick zay/ een
ſant of heyligh ende zand vande Duinen/ ſalig
ende zaligh/ ick ſemmel ende zemel/ ſomighe
ende zommighe/ ſom ghelds ende zon/ ſold/ of
ſoudy ende zolder/ de ſop ende het zop/ een
ſork an de voet ende het zork inde borſten/
zonder ſy ende zy/ ſimmen ende zinnen/ ſinghen
ende zinghen/ ſuycker om zoeten ende een zuyc-
ker of zuygher/ ſuchten ende zuchten: met on-
tellyke dierghelyke/ diemen nu altſamen met
ſ/ ſpelt/ nochtās heel zonderling uytſpreeckt.

Om

Om dezer ghelyke woorden te konnen on-
derscheiden zo merckt dat de s/ scherp ende s.
lichter gheklanck heeft voortkomende de
tong an t'verhemelt des monds rakende/
maar de z/ heeft dicker ghelupd de tongh ant
bovenste tand vleesch brenghende. Ick weet z.
wel dat de Overlanders deze twe letters
veel tyds recht anders als ick verhaalt heb-
be/ghebruycken de z/ voor ts/ ende de s/ voor
z/ ofte voor s/ naar hun past/ bezighende.
Doch hebben onze vooroudere / deze/ etc.
zoon/ zon/ etc. met z/ ghescreven dies volghens
zuldy bevinden dat wy de z/ veel ende de s/
minder behoeven/ daar wy nu int teghen-
deel de z/ wainigh ende de s/ steeds in haar
plaats ghebruiken. Om te onderscheiden
de v ende w/ zo merckt dat de v met de lippen w.
an de bovenste tanden roerende ende de w/
met een open mond ende uytpuflende lippen
uytghesproken worden/ zoo ghy merckt int
zegghen van va/ ve ende wa/ we/ etc. doch
omt misbruyck in desen ghehelyck te voor-
komen/ zoudemen deze twee letters den kin-
deren/ ghelyck als de andere medeklinkers met
een bygheuoeghde klinker moghen leren
noemen inden a/b: ende in plaats daar men
nu zeyd u/ v/ dubbel w/ zegghende u / va/ wa.
Waar mede verhoedt mocht worden / dat-
men in deze letters (die doch in gheklanck
veel verschelen) niet meer als in d'ander
ghemeene letters dolen zoude. R. Die re-
denen zyn ghoed/ doch zalt de schoolmeesters
vreemd schynen wilmen dan a/b/ verstellen.

G. Den leerlinghen zalt zo veel te nutter wezen/ ende t'zal zonder twyffel velen Leer-meesters die t'ghebreck merckten wel behaghen: my ghedenckt dat (ick lezen leerende) in ons school twe ghemaalde aanzichtẽ hinghen/ d'een met de lippen an de bovenste tanden/ d'ander met een open uytspuilende mond gheschildert/ by de welke de voorz. twee letters ghestelt waren/ op dat wy die mochten leren onderscheiden/ al deez en diergelijke moeyten waar met het voor verhaalde voorkomen. Diesvolghens zoud' ick de j een meklinker zynde noch je noemen/ ende het a/ bi fe. (die voorz. letter/ y/ daar in voeghende ende de ene r. die ons doch niet nut is/ na latende) zoude wy het vorighe ghetal van xxvii. letters blyven; de welcke men na der Hebreen ende Grieken wyze in drie maal neghen letters zou moghen verdelen/ daar van d'eerste neghen een enkel ghetal/ de twede een ghetal van thienen/ ende de leste neghen t'ghetal van honderden verstrecken zouden. Om deze volkomenheid des ghetals te kryghen hebben de Hebreen die maar xxii. letters hebben/ de vyf leste ghetalen met twe der vorigher letters afghebeeld/ ofte ooch somtyds de vyf endel-letters die zy hebben (ghelyck wy onse twede s) welke niet dan achter ane de woorden moghen komen/ (van zonderlingh maxel/ maar van een kracht zynde als haars ghelycke letters) in die plaats ghebruyckt. Die Grieken die xxiiii. letters hebben/ hebben om de zelf de oorzaack/ iii. letters

[illegible] Tal-schrift.

Digitized by Google

letters in haar a. b. ghevoeght/ zo H. C. Agrippa tuyght/ die om t'zelfde in de Latynse spraack in te voeren/ boven de j ende v me-klinkers/ noch een hi ende hu/ ant a/b/c/ hangt/ op dat hy t'ghetal van XXVII. zou moghen bekomen: t'welck wy zonder enighe by-voeghing volkomen ende wel geschickt van selfs hebben. R. Ick versta niet wel wat ghy hier me zegghen wilt/ zouden wy met de letters tellen konnen? G. Ja men zeer ghereed ende oock mede talsgaste (datmen nu opt hoofs incarnationes noemt) na lust stellen: waar in niet zommighe letters als een c/L/m/i/s/v/ ende d/ hun ghetal toe eighenende/ maar elcke letter zou ordentlyck zyn ghetal mede brenghen. R. Hier af lust my enigh voorschrift te zien. G. Dat zal ick u tonen/ zoo't ener van d'onze tot een proefken ten deel op d'oude spelling voortyds ghedicht heeft/ ende hoe wel t'selfde niet zo volkomen is alst wel zyn mocht/ zo zuldy de wyze van doen nochtans daar an moghen speuren. De letters op haar ghetal ghestelt zynde/ zo ghy in dit cedulleken mooght zien/

a	b	c	d	e	f	g	h	i
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
j	k	l	m	n	o	p	q	r
10.	20.	30.	40.	50.	60.	70.	80.	90.
ſ	s	t	u	v	w	x	y	z.
100.	200.	300.	400.	500.	600.	700.	800.	900.

Willmen hogher of vermengt ghetal heb-

 ben/

ken/men voeghe deze letters t'samen een tittel boven de letter/ofte een grote hoofdletter/ mocht die duyzend maal meer doen ghelden/ alzo by den Hebreen gheschiet. R. ick versta u mening/ wilmen xiij. hebben men stelle di/wilmen xxv/hebben men stelle ke/ en zo voort. G. daar hebdy wel. R. maar het voorghemelde proefdicht? G. Dat was ghestelt op de voornaamste oude gheschiedenissen in Holland/ daar Holland spreeckt aldus;

Tal-dicht

37. Ick drie
370. Ii eenen roof
400. leiden haarlem maac ic v geliic
643. Ic hore t'gheloof
753. heb Ghangholfs ertich om de leer
775. de geroemde Caarl is miin heer
838. die baldaedighe Denen plonderen miin goed
860. noch een hage vloed
863. een caal ghraaf comt in miin land
1300. bald Amsteldam verbrand

In elck regheltken hebdy de Jaren dat zulx is gheschiet/ telt de letters. R. Int eerst heb dy t'ghetal van xxxvij. G. Ja doe werd Holland met hulp van Kayser Claudius bedyckt. R. int twede vind' ick CCCLXX. G. doen gheschiede de eerste overval der Noorlupen ende Denen in deze Landen / ende zo zuldyt voort vinden. R. dit staat my zonderling

wel

Digitized by Google

wel an / ende behaaght my onghelyck beter als t'voorighe tal-dicht. ick hebber my dickwils in verwondert / waarom d'ene letter meer als d'ander een ghetal mede bracht. G. De i / als een enkel schrabbeken zynde verstreckt by elck t'ghetal van een; voorts by den Grieken is een Π. vyf / een Δ. thiē / een H. hondert / een X. duisent / ende een M. thiē duisent / om dat de namen van elck der zelver ghetalen (zo zommighe menen) met de zelve letters beghinnen ofte die tot hoofdletters hebben : maar niet upt zulke oorzaack bezighen de Latinisten (ende d'onze dies volgens oock) een v. voor vyf / een x. voor tien / een l. voor vyftich / een c. voor hondert / een d. voor vyf hondert / een m. voor duisend: van welcke de c / ende m / hoofdletters des zelven ghetals int Latyn verstrecken / maar van d'ander kanmen dies volghens gheen oorspronck vinden : waar over ick wel by my zelven ghedacht heb oft upt het fatsoen der letteren ghenomen mocht zyn (alzoot met de i / by elck ghescheid) namentlyck dat op een rechte liny eē dwers schrabbekē een twe schuine schreefkens oft een kerf vyf: die van onder verdubbeld zynde tien mochten beteekenen: (alzo V. ende X. in maxel verschelen:) dat een dwers schrabbeken onder met een voet ghetoghen zynde als een L. vyftich verstreckte / t'selfde boven oock alzo upt ghetoghen zynde ende ghelykenis hebbende met C. hondert / oock van achteren ghesloten zynde ende dies met D. in maxel overeenkomende vyf hondert /

ende een V. ofte twe schuine schrabbekens tusschen twe rechte komēde duizend makende/ende een M. ghelyckformigh zynde, zo ick u hier met een kryd wyn mening af beelden zal.

IVXLCIIM

I, V, X, L, C, D, M.

R. Dats een onbollighe inval/ maar men zoudet altemet alzo opt hooft raken. G. ick heb gheen ghelyckstemmigher oorzaack kūnen bedenken/ende t'moet altyds enighe oorzaack ghehadt hebben: doch dit over slaande zoud' ick oock de letters noemen/ zo die elck na haar kracht ende werking behoorden ghenaamt te worden/ op dat int spellen t'volghēde gheluid over een stemme met de naam der letteren: hoord met opmerking hoe ick die ghenoemt wilde hebben/

Namen onzer letteren.

a/be/ce/de/e/ef/ge/ha/i/je/ka/el/em/en/o/pe/que/er/esse/es/te/u/va/wa/ix/ye/zeet.

R. De g/j/q/s/ ʃ ende w/ merck ick dat ghy anders noemt/ als ickse tot noch toe heb horen noemen. G. de g/ naackt ghestelt heeft by ons het zelfde gheluyd ende de kracht als *gue* der Fransoyzen: dit zelfde gheklanck hebben zy van ons behouden in de woorden *dague, bague, etc.* alzo hoordyze klinken int heen ende weder lezen vant woordeken/ *Ag/ Agge/* noch in *dag/ blag/ leg/ veeg/ zeg/ rug/ brug/ rug/ rog/ vlug/ wiggen/ diggeldey/ kruggelty* ende zulcke: noch als de lansknechten roepen *gelt/ gelt/ dub-*

dirk

diek god dat zy niet als *gheld* ende *ghod* uyt spreken / maar een dicker gheluyd dat met t'gheklanck vande k/ wat ghelyckheids heeft; dit zelfde gheklanck heeft na myn achting der Hebreen *Gimmel* (die zommighe *Guimmel* noemen) ghehad / daar mede zy *gamal* schreven / betekenende t'zelfde dier dat wy *Kemel* heeten / dies met ons in gheklanck ende betekenis by naast ghelyckstemmigh / alzo zy veel woorden hebben met ons ghemeen. Dat het eyghen gheklanck vande g / dus dick moet uytghesproken worden / doet wy boven t'voorz. oock zo ghevoelen de ghewoonte datmer een h / by schryft daarze wat blazende voort komt / alsze meestentyd by ons doet / anders waart gheheel onnodigh de h / daar by te zetten. Terentianus, die van t'gheluyd der letteren op breedst by den Latinen geschreven heeft / is met ons noyende de ghelyckheyd vande k / ende g / in een ghevoelen: maar Cappella, voeghter een blazend gheluid toe / d'welck d'onze over al met een h / uyt beelden; hoe wel vele nu de h / hier nalatende de g / zelf het blazend gheluid toe-eyghenen: van welck ghevoelen ick oock gheweest ben / maar de zaack wel na speurende / bevind' ick dat de h / by ons ouders hier niet te vergheefs ghebruyckt is; doch alsze over de l / ende r / valt / heeftmen om de veelheyd der letteren te myen de h / naghelaten / hoe wel datse alsdan het blazende gheluyd behoud / als in *glad* / *groot* / *etc.* t'welck wy in zulx oock (konnende hier van zekere reghel gheven)

gh.

Digitized by Google

ven) alzo volghen: maar datmen het rech-
te gheklanck des letters eighentlyck voort
int woordeken eg/ dagh/ etc. volght na Priſcia-
nus zegghen/quod omnis litera ſeu vox plus ſonat. ipſa
ſeſe cum poſtponitur quàm cum anteponitur. Vande
j/v/w. je/va ende wa heb ick u voren beſcheid ghe-
q/que. daan. Nopende de q/die ick que noeme/ alzo-
menze int ſpellen bezight/gheſchied mede om
de voorverhaalde oorzaack der eenſtemmic-
heyd inde ſpellingh ende naam / oock kan-
men anders de naam des letters met de let-
ter zelfs niet ſpellen/ dat heel wanſchicklyck
is/ en ons niewers ghebreckt: dies ick dit
achte haar oude naam te wezen / zo oock
Ald.Manut. tuight in zyn Ortogr. dat de ouders
ſ/s. met q,que uytbeelden. De voorſte ſ/ noem ick
eſſe om die vāde kleine inde naam te onder-
ſcheidē/ alzo deze nimmermeer int leſte vant
woord / ende de kleine niewers elders mach
ſtaan: dies het ons onderſcheidlyke letters
verſtrecken. Nu meen ick zyn wy den a/ b/
ten end/ die ick u na myn ghoedunckē ver-
deelt / ghenoemt/ ende elx kracht uytgheleid
heb / een ander beter erbarē zynde zoude hier
af u bet vernoeghen konnen. R. ick ben
hier wel in vernoeght/ iſſer nu oock eenigh
misbruick meer in onze ſpraack? G. Ja
grofſlyck.

Het

Digitized by Google

Het vyfde Capittel.

Vande Maatklanck ende uytſpraack.

De Spelling hebben wy overghehaalt ende komen nu ant twede deel des Letterkunſts Proſodia, die wy Maatklanck zouden moghē noemen/ om datze bevat het hoogh en laegh / kort eñ lang uytſpreken der ſilben; want onder de ſilben zyn langhe/en korte / ende twyfelinghen/ die nu langh ende dan kort zyn moghen; de korte rekentmen een poot ofte pauſe toe/ en de langhe twe poſen / de korte wort met een half rond ◡, en de langhe met een recht ſchrabbeken — afghemerckt; dit noemtmen voeten/om dat de ghedichten der Rymers/ na de vervoeghing der zelver / ſchicklyck of wanſchicklyck voortloopen. De Reedners van ouds / hebben dit in haar ſchriften/mede waarghenomen/ maar onder ons iſt zo heel vreemd / dat wy Rymers naulyx opt daar af hebben horen ſpreken/ ick laat ſtaan/ dat wy in ons dichten daar op zouden achten. maar inde Liedekens/zyn wy ghedwonghen / t'ſelfde (dickwils onwetende) waar te nemen; want zullen die ghevoechlyck ghezonghen worden / zo moeten de ſilben na de noten ofte de noten na der ſilben voeten ghevoeght worden. oock vintmen dat zommighe Rymers hun ghedichten zoet / der anderen wreed vallen / dit komt doort wel ofte Voeten.

ofte misſtellen ende voeghen der ſilben: Caſlyn van Rijſſel in ſijn Spieghel der Minnen ſchijnt uyter naturen (of moghelyck met voordacht) op veel plaatſen zoet vallende ſilben waar ghenomen te hebben. Daar zijn der oock huydensdaaghs / dieer op beghinnen te achten: ende ick laat my niet anders voorſtaan / zoo men hier in met verſtandighe opmerking voort vaart / of t'ſal metter tyd een behaachlycke cierlyckheyd ende welſtand in onze taal brenghen: doch dunckt my / datmen meer na den aard van onze ſpraack / als na den voet der Latynisten moet te werck ghaan: mits wy door de menichte der eenſilbighe grondwoorden / zeer veel langhe ſilben hebben. By den Hebreen zouden wy moghelyck ghelyckformigher voorſchrift vinden / die ghelyck als wy ſomwyl int end van hun vaerſen / oock inde ſneden der ſelver / Rijm ghebruicken / ende zeer veel langhe ſilben: alzo zy maar twe voeten bezighen / de ene van een langhe ſilb / d'ander van twe ſilben d'een kort d'ander lang / zo datter wel veel langhe ſilben aen een volghen / maar gheen twe korte an een. R. Zoudy hier in den Rijmers een zekeren voet weten te gheven ende reghels voorſchryven? G. ick verſta dat by de Grieken en Romainen de Poëten eerſt gheweeſt zyn / die na luſt verſcheiden ghedicht gheſtelt hebben / na der welcker ſchriften de reghels na der hand ghemaackt zyn: ick verhaal dit maar om u te betonen / wat ons al ghebreeckt / int wel oeffenen on-

Cãtices Helie.

zer

zegs taals; het is veel ghedaan als wy na tusschen de x. ende xiiij. silben onze reghels dwinghen/ daar na myn verstand/ ghelyck luydende reghels van ener langte behoren te zyn: altyd daart tgheklanck op de naastleste silb valt/ een silb langher als daart op de leste valt/ ende dat deze in Rym behoren wuert om wuert te komen: ghelyck wy zien dat de Fransoyzen doen/ die in dezen ons verde verby zeylen: hoe wel onze taal veel ghe-schickter daar toe inder daad bevonden zal worden. Merckt alleen hoe velerhande snee-den by ons ghebruickt worden/ eerst daar de toon op de leste silb valt (zo verhaalt is) als ick dinght/ of op de naastleste als dinghen. Voorts hebby dat wy dubbeld noemen/ ende dit volkomen en onvolkomen dubbeld/ als

Met kleinen reghen men dickwils nat//weerd
Wanneer de kummers an t hooghste blad//teerd
Dan valt de vreucht wel van dien tyt eerst. Colyn

Volkomen dubbeld als

O hovaerdye die een yghelyck belyt//zyt
Vermaledyt//dat ghy int rijck//zyt Colyn;
want ghy stinct als een ypocrite//zyt
Wies dranckighsfypt//maackt myn jalpe//zyt/etc.

Dit heet oock dictrograad, (datmen onvolkomen Rolling-dinght zou moghen heten) door zo veel de sne op Vermaledyt en Zyt ankomt. Voort isser noch Reciprocos dat ick Naklanck noeme/ onvolkomen Naklanck als

Noch zeg ick dat hy veel lydens//lydt Colyn
Die zyn onrusse zyn bracht//en tracht

En

m Volkomen Naklanck

Zy zullen elck te nut als eewighe lichten/lichten
Die eerst op maat zoetvallende ghedichten// dichten/etc.

Hier an volght Retrograad, van welcke het volkomen billyker Kreeft-dicht mocht heten ende het onvolkomen Volmaarkt Keting-dicht als

Adieu lief die ick heb bemint
Mint//ghy een ander u wel beraad
Raad//of ick my/etc.

Ende Kreeftdicht heet ick datmen van woord tot woord aerselings lezen mach/ lyke wel ghedicht blyvende/als/

Ontwaackt//nu gheesten oorboort dueghd
Waackt//ghedichten en kunstigh u verheught/etc.

Dan machmen oock Letter-kreeftdicht maken dat van letter tot letter heen ende weder ghelezen wort: waar in/ in onze taal ryckheid bevonden zal worden om de menichte der Kreeft-woorden die wy hebben (zoo ick u hier na verhalen zal) van dit Letter-kreeftdicht heb ick eens een proefken ghezien/ al en ist niet heel volkomen/ t'sal u een voorschrift mogen verstrecken aldus.

Letter-kreeft-dicht.

Meder sit wort trow tis reden/

Waar mede wy tot nedericheyd ende trouwe/ (den mensch zo tot zyn eyghen/ als tot de ghemeen ruste zonderling boven al nodigh zynde) vermaant worden/ alzo de redelyckheid zulx van ons eyscht.

Voort

Voort maghmen behalven de voorghaande/noch velerley sneden daghelycks bedencken/alzo wy inden Rym ryck zyn. Maar weder komende op de voeten/ die versta ick in Refereinen/ Balladen/ Rondelen/ Liedekens ende zulcke ghedichten/ op eenparighe langte ende merichte/ behoren ghestelt te zyn: maar in spelen/ tzy sinspelen/ truerspelen/ (ick meen Tragedien) kluchten of tafelspelen/ daar in zoud' ick elck na lust vryicheid laten (ghelyckmen van ouds oock ghehad heeft) op dat de taal het ghewoonlyck spreken best ghelycke: datmer oock spreeckwoorden na ghelegentheyd magh inmenghen. al quamen daar reghels van xv. xvj. silben/ andere weer van viij. ix. ick zoudet niet laken/ zo wanneer het de zin/ plaats of persoon eyschte/ daar alleenlyck na ghezien moet worden. oock inde vervoeghingh der voetē valt hier grote verandering/ na de persoon ende zin voeght te spreken ende voort ghebracht te zyn. Voorts nopende de kortheid ende lanckheid der silben weet ick u gheen wetten voor te schryvē/ maar het ghebruyck zal metter tyd hier af reghels maken: dat dubbele klinckers/ tweklancken/ ja veel me-klinkers langhe silben maken is ontwyfelyck: datmen oock zulcke woordē als worlt/ sterft/ elck/ kort ende dierghelycke/ alst pas ghaaf voor twe silben zou moghen bezighen/ sta ick toe: ghelyckmen oock zommighe twesilbighe woorden by toelating enigher figuren dats ghestalten/ tot een silb maken magh/ maar van de. V. van

S. Aldegonde in zyn Wouter velerley voorschriften betoont: zeer veel silben ende eensilbighe woorden hebben, wy dat twyfelingen zyn/ zo ghy daar op achtende zult bevinden. Maar dit overgheslaghē (t'welck ic u maar heb verhaalt om te bewyzen onze achteloosheid) laat ons an de uytspraack komē. Doch alzo elcke Land/ ja schier elcke Stad hier in haar byzonder misbruick heeft: wil ick maar anroeren enighe vande grooste/ de aa/ word by velen als ae/ de ae als aa uitghesproken/ deze zegghen baard/haart/paard/kaat/ die baer/ daer/ jae/ d'ander peart/ measter. de ey word als ay uitghesproken in zeyde/ leyde/ schreyde/ etc. de e/ als a in scherp/ perck/ verreken/ sterck/ hert/ etc. de nt wort als ngt ghesprokē by sommighe hangd/ mongd/ hongd/ voor hand/ mond/ hond zegghende. de u als e/ in breg/ pet/ etc. andere zegghē kyoeken/ maat/ voet ende vrierom/ etc. t'zou ons vervelen zulx al over te halen/ tis oock niet wel doenlyck: want de verscheydenheid zo heel groot is/ dat Landslupden uyt verscheyden plecken by een komende/ alzo elck in dezē zyn byzonder ghebreck heeft/ elckander an de uytspraack op een prick kennen. R. dats onwederspreklyck. G. wiēs wyze van spreken zoud' ick u Neefken dan leeren? R. de beste. G. hier zal t'gheschil sich wydlustigh delen: de Brabander zal zegghen de vrindelyckste taal te hebben/ de Hollander de zuyverste/ de Vlaming zal oock de zyne willen voorstaan/ de Stichtse en Gelderse deszghelyken om dat zy het Hooghduyts

wat naarder komt/ de Vries sal zyn spraack oudheyd by brenghen. R. ofmenze al te hoop by een riep [illegible] t'gheschil te effenen. G. Dat doet/lust u te horen/hanen krapen/hennen kackelen / katten maewen / ooievaars klapperen / mosschen tjilpen / ravens krochen / exters schateren / duyven korren / eenden quaecken/koeckoec roepen/muizen piepen/honden blaffen/paerden brinssen/ schaepen blaeten/ wolven huilen / koeyen loeyen/ ezels balcken / verckens knorren ende morren/ende al desen hoop ghelyckelyck een duivels muzyck voort brenghen. Dit zy vande uytspraack.

Het zeste Capittel.

Vande Oorsponckelyckheid / Deling ende buighing der Namen ende Woorden.

NOpende de twe leste delen des Letterkunste daar in is het lelyckste misbruyck/ t'welck oock zwaarlyckst te helpen is / t'blyckt daar an dat hem noyt iemand (immers dat ons bekend is) heeft onderwonden grondlyke ende algemene reghelen daar van int licht te brengen: dies wortter by meest elck van ons groflyck in ghedoolt/ maar hoort eenen uytheemschen spreken/ dat man / die wyf / die kind / das door / die huys / die venster / dat koe / die paard / die kalf. ende zo voort an. R. dit heb ick dickwils

 ver-

vernomen / maar zoumen in dezen enighe wettighe reghels konnen maken. *G.* Waarom niet? *R.* Waar op ghegrond? *G.* ghelyckmenze in al ander talen upt het oude alghemene ghebruick ghemaackt heeft: thangt maar an een yverigh naarstigh natrachten. De Hooghduitschen hebben naast korte jaren in zulx wetten in druck laten upt ghaan/ ick hebbe hier oock by een vande onze korteling een ruigh bewurp van zulx ghezien. *R.* Liever zegt my in welker voeghen? *G.* na den voet der Latynen ende Griecken/ deeld hy de delen eens spruex ofte de ghedaanten ende onderschepd der woorden eender redene / in neghen delen / die zy luy noemen articulus, nomen, pronomen, verbum, participium, adverbium, interiectio, coniunctio ende præpositio, hy noemtse in Duyts/ om Duitse klercken deze zaack te bet vroed te maken / Lid/ Naam/ Voornaam/ Woord/ Deelneming/ Bywoord/ Inwurp/ Koppeling en Voorzetting/ van de zelve zyn Naam ende Woord de voornaamste delen/ daar al de andere omhanghen.

1. Naam Naam bevat onder zich alle namen enigher lichamelycker dinghen/ te weten alle woorden daarmen een Lid voorzetten magh.

2. Lied. De Leden zyn dies merckteekenen/ der namen gheslacht ende buighing/ deze zijn maar drie als: een/ de en het/ zonder de welcke ghene namen eerstklaps uptghesproken moghen worden/ ten zy eyghen namen/ als Jan/ Pieter/ Amsterdam/ etc. anders zeydmen een man/ een vrouwe/ een paerd ofte de man/ de

vrouwe

vrouwe ende het paerd; waar uyt volght / dat
etc. voor allerley gheslacht van namē magh
komen: maar de voor het manlyck ende wyf-
lyck; ende het / voor het ghenerley gheslacht of-
te neutrum. weet oock datmen voor de dick-
wils de letter d ende voor het de t ghebruyckt/
even alzo voor des / de s/ ēn desghelycks voor
ick de k: als men zeyt wel d'appelboom/ d'ezels d/voor
huyd/ d'ouders/ t'wyf/ t'barken/ t'manneken/ t'appel- de.
boomken/ t'ezelken/ oock s'mans rock/ s'vrouwen t/voor het.
tabbard/ s'barkens borstelen/ ende k'weet/ k'zal/ s/voor des.
k'wil/ etc. voor ick weet/ ick zal/ ick wil. Int k/voor
verwoeghen der woorden en byzonder int ick.
veel-voudigh ghetal komen de namen wel
zonder leden te staan / men zeyd/ daar ko-
men paerden/ mannen/ etc. oock roepende/ man/
diener/ etc.

Voor-Naam/ word voor eē naam (als ghe- 3. Voor-
zeyd is) ofte in de plaats van eē naam ghe- Naam.
stelt/ zonder betekenis van tyd/ altoos een
zeker persoon anwyzende: ende zyn xiij. als/
ick/ du/ ghy/ zy/ die/ deze/ wie/ welck/ myn/ dyn/
zyn/ onze/ uwe.

Woord/ bevangt alle woorden die beteke- 4. woord.
nen iet datter gheschied/ ghedaan ofte ghele-
den wordt.

Deelnéming bevat de namen die vande 5. Deel-
woorden afgheleyd worden/ die hun verwoe- neming.
ghingen met vallen ofte casus hebben/ een ze-
ker onderscheyd van tyd betekenende: als
schryvend/ minnend/ werckende/ etc.

Voorzettinghen/ als die voor de ander 6. Voor-
delen ghezet worden der zelver betekenis zetting.

verbullende/ veranderende ofte verminde-rende: dees staan los ofte anghehecht/de los-se zyn deze: tot/by/voor/toe/teghens/nevens/we-der/boven/over/binnen/buyten/om/omtrent/tusschen/ op/onder/door behalven/na/naast/van/uyt/zon-der/met/in/af/an/mit/bvan. enighe dezer woor-den wel an de woorden gheknocht: maar de volghende komen nimmermeer los zynde/ als/be/ver/her/on/ghe/ende ont. Merckt in bezien/verzien/herzien/ongezien/ghezien/ontzien/ etc. oock toezien/voorzien/opzien/doorzien/omzien/ nazien/uytzien/inzien/afzien/anzien/miszien/ wan-schapen. etc.

7. By-woord. Bywoord/ is een deel eender redene dat an of by een woord ghezet zynde deszelfs bete-kenis verbreed/verbult/vermeerdert of ver-mindert: dezer beteekenissen zyn verscheiden als des plaats, waar/hier/daar/ binnen/ buy-ten/boven/ beneden/ iewers/ niewers/ over al/herwerts/derwerts/werwerts/elwerts/ opwerts/ neerwerts/ ter linker/ ter rechter/ verre/ na by/ van houck/ ghinder/ in/ uyt/ nergens/ onder/ over/ etc. des tyds/ wanneer/ huiden/ morghen/ ghister/ althans/ thans/ vlus/ terstond/ over een wyl/ korts/ over lang/tavõd/eertyds/voormaals/ voorheen/ nimmermeer/wanneer/ dan/ lestmaal/ alte-met/ somtyds/ mette ghang/ allengskens/ voormaals/ namaals/ somwyl/ etc. des ghe-taals/ eens/eenmaal/ twemaal/ hõdertmaal/ dickmaal/ dickwils/ zelden/ daghelycks/ steeds/ ende zo voort/ ja/ neẽ/ alzo/voorwaar/ wederom/hoe/wat/hoezo/zekerlyck/ gheens-

sins/

sins/doch/welan/schof/anders/ luttel/ veel/ zonderling/nauwelyck/zwaarlyck/bycans/ ke/ nu/ zozo/ wacker/ dapper/ wazo/ zozjet/ hey/ hola/ hou/ ontbeyt/ tjan/ ende dierghe-lycke meer/die al bywoorden versterken.

Inwurp/die als in een reden ghewurpen worden eñ enighe beweging des ghemoeds betekenen: als zyn dezer ghelyke/ det verwonderingh/ hoe/ho/ aldus/ ontbeyt/ hay/ hadou/ tjan/wel/ etc. des blydschaps/hah hach hay/ iou/ wich/ wichtom/ wohay/ etc. des droefheyts/ waye/ moord/ helas/ lacy/ wacharmen/ aymy/ o/ och/ ach/ ay/ etc. des smaats/ fy/ foey/ kack/puff/ baeck/ etc. ende dierghelycke die die al onder bywoord wel moghen begrepen worden/ alzo die by den Grieken daar onder vervat zyn. 8. Inwurp.

Koppeling/dat een redē t'samē knoopt ofte voeght eñ mochten oock onder bywoordē begrepē wordē/alzo veel koppelinghē bywoorden eñ veel bywoordē koppelinghē verstrecken: deze zyn bindende als/ ende/ oock/mede/ noch/ etc. of lozende als of/ofte/noch/ nochte/ etc. ende zo voort/ als maar/ nochtans hoewel/alhoewel/al ist zo/ tzy/ ghenomen/ dan/ immers/ nademaal/ alzo/ lykewel/ insghelyckx/dierghelycken/desghelyckx/want/ zo/ t'welck/waarom/om dies wil/ dies/ deshalven/hierom/aldus etc. Dees heb ick u dus breed willen verhalen op dat wy ter zake komende vant misbruick inde t'samenvoeghing/ ons na de voorz. deling rechten zouden moghen. R. Hoe zal een onervaarne deze 9. Koppeling.

 delen

delen uyt den ander leren onderkennen. G. lichlyck anmerckende dat onder *Woord*/ behoren al wat betekend iet te gheschieden/ te doen of te lyden/ ende worden verboeght door zekere wyzen ende tyden/ zo wy hier na verhalen zullẽ. Onder *Naam* komt (als ghezeyt is) al waarmen *een*/ *de*/ ofte *het* voor zetten magh. Deze laten zich buighen door zekere casus ofte *vallen*/ daar wy nodigh van te handelen zullen hebben. noch zynter twe delen die zich buighen laten/ als *Voornamen* (twelcke ick u meest al ghenoemt heb) ende *Deelneming*/ dat namen zyn van de woorden komende: de andere zyn altsamen onbuyghelyck; waar van men de *Voorzettinghen* behoort inde ghedenckenis te prenten. Welcke de reden binden dat zyn *Koppelinghen*/ ende die enighe schielyke verandering des ghemoeds betekenen zyn *Inwurpen*/ het overschot zyn *Bywoorden*. R. dit heb ick verstaan/ verhaalt my nu nayende de t'samenvoeghing dezer delen ende waar in het meeste misbruyck is.

Verdeling der delen.

G. Hoe zeer hier inne/ ja by vele schryvers ghedoolt wordt/ is te verwonderen/ zomen die scherpelyck overhaalt en houden zy (ick laat de ghemeene man varen) reghel/ maar noch schickelyckheyd/ in *gheslacht*/ genus, *ghetal*/ numerus ofte *val*/ casus. Een Drucker stelt voor op zyn boeck *Den Bibel*. de Overicheyd doet de willekueren aflezen beghinnende/ *Mynen heren de Burghemeesteren ghebieden dat niemand*/ *etc.* zo men hier lettede in wat gheval *de*/ ende *mynen*/ een *n*/ achter an ne-

men/

men/men zoude gheen Den ofte Mynen aldaar stellen. Maar dese achteloosheyd/ komt uit oorzaack datmen de jueght (ja die al schoon Latyn leren) gheen volkomen of bestandighe verwoeghing ofte buighing der woorden eñ namen in Duits voorhoudt. Ick wil hier mede niemand gheraackt hebben/ maar verhaal deez twe exempelen alleenlyck op dat ghy dies volghẽs in alle schriften mooght na spueren dierghelyke misstellinghen. R. Eerst zalt u believen my een voet te gheven. G. Zo veel my daar af bewist is/ wil icket ghaern doen/niet dat ick my zelf in zulx enighe volkomen wetẽschap toe schryve/ maar twyfele niet of ick en heb veel onbekende ghebreken/ in myn dagheliyxe spraack: maar trachte/ om na te spueren de middelen/ daar door men mocht leren een redẽ behoorlyck stellen. Om dan daar toe te komen zullen wy der Namen ende Woorden ende enigher andere delen deling/ buighing eñ verwoeghing over halen. zo weet dat de Namen zyn zelfstandighe/ dats Substantiva ofte Bywoeghelycke dats Adjectiva. De zelfstandighe by een woord ghezet maken een volkomen zin als het paerd loopt/ de mensch sterft. Maer de Bywoeghelycke/ moghen met een woord gheen volkomen zin makẽ/ ofte daar moet een zelfstandighe naam by zyn: want een zelfstandighe naam beteekent een dingh dat zyn eyghen wezen heeft ofte by zich zelven bestaad/ als Ian/Pieter/ mensch/ stad/ boeck/ kruid/ stuck/ hamer/ etc/ Bywoeghelyce naã/ beteekent eẽ ding dat gheẽ eygen

Namen.

E 5 wezen

wezen heeft/ maar an een zelfstãdighe naam ghevoeght word/ als wyt/ schoon/ ghoed/ quaad/ groen/ zwart/ kranc/ zwaar/ etc. deze namen hebben haar verscheyden gheslachten. De drie voornaamste gheslachten zyn Manlyck/ Wyflyck ende Ghenerley/ dats/ Masculinum, Femininum ende Neutrum. Om nu te weten elcke naam die u voorkomt/ van wat gheslacht die is: Merckt eerstlyck op de Byvoeghlycke. die zyn Wyflyck alze met een e enden/ als schoone/ ghoede/ etc. Zonder e. zynze Manlyck ende Ghenerley zonder onderscheyd/ als schoon/ ghoed/ etc. Voort de Zelfstandighe namẽ daarmen t'ledeken het voor zettẽ magh/ zyn Ghenerley gheslachts/ als het beest/ het paerd/ etc. daarmen de voor zet/ die zyn Manlyck ofte Wyflyck/ als de man/ de vrou/ etc. Om deze twe leste dan van elck ander te scheyden zo zetter het ledeken een/ met een byvoeghlyke naam voor/ als een schoon man/ een schoone vrouwe. Hier zuldy bevinden dat de Manlyke zelfstandighe namen een byvoeghlyke naam zonder e/ eñ de Wyflyke een byvoeghlyke met een e/ eyndende voor hen eysschen.

R. ick heb verstaen hoemen de namen uyt het ghebruyck/ na de ghewoonte van spreken kan onderscheyden van welck gheslacht die zyn: maar zoumen voor den leerlinghen ende onduitschen ghene zekere reghels konnen stellen als in andere talen gheschiet/ maar by de zelve uyt haar betekenis te onderscheyden mochten zyn. G. Dit was int voorghemelde bewerp al mede onderstaan/ doch

waren

Digitized by Google

waren de uytreghelighe of *gheexcipieerde* in grooten ghetal. *R.* wilt my alleenlyck den voet of de form kond doen. *G.* onder het *Manlyck gheslacht* komter letter alleenlyck/ *Ghod/mensch/man/* ende *manlyke eyghen namen/* ende *ampten*/ als leraar/ koninck/ koopman/smit/boer/ *etc.* Des *Wyfliken gheslachte* zyn/*vrouwe*/De *namen* ende *ampten der vrouwen*/ uytghenomen wyff/ *etc.* Wyflyck zyn oock de namen der elementen/ tyden/ en der zee/ *uitghesondert* licht/vier/water/ sneeu/ en wainingh andere. wyflyck zyn oock de namen der delen en lidmatē des menschē lichaams/ der zicktē/des huysraads/ghebouws/wercktuyghs/ des klederen/ dieren/visschen/voghelen/ bomen/ vruchten/ dranck/ stenen/ ghelt ende ghewicht: doch waren hier veel uytghezonderde/ de welcke als oock de boven schreven uytghezonderde alle des gheenerley gheslachts zyn/ als onder des *menschen lichaams delen*/ *lidmaten* ende *zierelen* zyn *uitreghelijgh*/ lyf/ leven/ vernuft/ verstand/ vleesch/ghezicht/ghehoor/ghevoelē/lid/ vel/ veē/bloed/hoofd/brein/oogh/oor/ haer/ aanzicht/speexel/mergh/inghewād/hart/zweet. Onder *tghebouwe*/ *huysraat*/ *kleren* ende *wercktuyghs* zyn uytgemonstert: dack/ghewelft/venster/luyck/schot/zeyl/touw/toom/rad/juck/roer/schip/boot/wiel/ huysraad/ bed/ slaaplaken/kussen/ghordyn/mes/heft/punt/lemmet/ hembd/ web/ bord/ boor/ waterpas/ snoer/ schap/ block/ vat/ schryn/spit/dexel/ becken/kleed/kaproen/schortelboeck/ wambeys/

M. gheslachts namen.

W. gheslachts namen.

Uytghemonsterde G. gheslachts namen.

deys/juweel/ ghordel/handschrift/boeck/ ze-
ghel/vierslach/harnas/ zwaard/wapē. On-
der dē Dieren/ dier/ beest/paerd/hengst/vool
kalf/rhe/ve/lam/schaep/zwyn varkē/ hart/
kuiken/ kapoen. Onder de boomen/ vrughten
ende steenen zyn uytghemonstert/ blad/ lof/
kruid/ gras/ hop/ strop/ loock/ brood/ speck
vleesch/ ey/ bier/ way/ koorn/ kaf/ meel/
deegh/ zout/ pick/ teer/ hars/ was/ vlas/
smeer/ hout/ cristal/ albasterd / pond / ende
wainich andere die hier zoudē moghen over-
gheslaghen of vergheten zyn. Des Ghener-
ley gheslachts zyn oock de eyghen namen der
Landen ende steden/ de namen der Aardrycke/
der plaats wooninghen / uytghezondert/ stad/
straat / acker / hofste/ sloot/ gracht/ burgh/
bergh/ hoef/ ghaar de kerck / veste/ steegh/
spyker/woning/loods/wayde/ duin / dyck/
dam/ sluis/ kluit/zode / turf/ poort/ brug/
toorn/ marckt/graft/oock de namē der Me-
talen: de namen der Heerlyckheyden en̄ am-
pten zyn oock des ghenerley gheslachts als
Kayzerryck/Hertoghdom/Graafschap/Am-
bacht/etc. Alle verkleynde namen of diminutiua,
als manneken/vrouwken/schipperken/ ko-
ningsken/boomkē/etc. Dies volghens mede
die in betekenis verkleinen als kind / kalf/
kuycken/vool jong/etc. zyn des ghenerley
gheslachts, oock de namen die van woorden
komen/als het schrift/het werck/ het lof/ het
ghehoor/ etc. komende van schryven/ werc-
kē/lovē/horen/ zyn des ghenerley geslachts:
andere als de liefd/ de hoop/ de spraack/ etc.
komen.

Ghenerley gheslachts namen.

Wyslycke namē uytghemonsterde.

komende van liebe/ hope/ spreke/ zyn wyf-
lyck: in deser ghelycke namen en̄ woorden/
alzo die zich breed streckē/ heb ick noch gheen
alghemene reghel ghezien: met'er tyd mocht-
men zulx te weegh brenghē. De bovenst uit- Merckt.
gemonsterde namen zyn wyflijck: evenghe-
lyck al die uyt de wyflycke ghemōsterd wa-
ren/ ghezeyd zyn des gheenerley gheslachts te
wezen. De manlyke en̄ wyflyke namen (zo
ghezeid is) eyschen de/ voor haar. Des ghe-
nerley gheslachts eyschen het. Om dan ande
buighing/ dats declinatio, te komen zullen wy de
leden als de en̄ het eerst moeten voornemen:
maar voor al de vallen ofte casus beschryven/
op dat ghy verstaan mooght in wat gheval
ende betekenis die ghebezight worden. De
Latynen hebbender zes/ die wy in dezen vol-
ghen zullen/ om daar deur tot grondlyker
naspuering der eighēschappen onses taals
te komen: dees noemenze Nominativus, Geniti-
vus, Dativus, Accusativus, Vocativus, Ablativus, die wy
de Noemer/ Barer/ Gheber/ Aanklagher/ Roe-
per ende Ofnemer zouden moghen noemen.
R. ghy most my dit breder uyt legghen zoud'
icker iet van verstaan. G. hoort my eerst uyt-
legghen der zelver betekenis.

Noemer/ daarmē eerstklaps de name des
dings oft'gheen dat iet wat doet ofte lyd me
noemt als de man spreekt.

Barer/ daarmen iemand iet mede toe ey-
ghend als/ het mans huys.

Gheber/ daar iemand iet medeghedaan of
ghegheven word als/ ick hebt den man ghegheven.

Aan

Digitized by Google

Anklagher / t'ghene dat volbracht word als ick beschuldig den man of de man.

Roeper/ daarmen iemand mede roept of dwingt/ als ho man.

Ofnemer/ daar door men iet neemt ofte ontfangt/dees heeft altyd t'woordeken van/ vor/ als ick hebt vanden of vande man ontfanghen.

Merckt dat onze namen ghelyck oock de Hebreeusche doen / int buighen gheen verandering hebben/ dan inden Barer / daar zetmer een s/by/ oock inden Ghever somtyds een e/ de endende Meklinker verdubbelende als den manne. De leden veranderen wat meer/ de/ heeft des inden barer/ den inden gheever / de of den inden anklagher/ ho (of enighe ander ropend ghelupd) inden roeper/ vande of vanden inden ofnemer. het/ heeft des inden B. het in den G. ende A. ho inden R. als boven/ van het of vant inden O. maar een heeft ghee verandering als een t. inden barer ende somtyds/ en inden G. ende A. zo ghy hier / by nevens de Latynse namē myn mening mooght horen. Eerst verstaande dat het Enkel ghetal maar een/ ende het Meervoud veelen bevat/ dat zy Singularis ende Pluralis noemen.

	N.	B.	G.	A.	R.	O.
Enckel.	Vir, Een man/	viri, eens māns/	viro, enē man/ of māne	virum, een of eenen man	vir, man/	viro, vā enē of een man
Meervoud.	viri, veel māns/	virorum, veler māne/	viris, veel mannen/	viros, veel mannen/	viri, mannen/	viris. van veel mannen of velen.

Ver-

Verstaat dat het ledeken een/ voor alle gheslachten even alleens komt/ maer de leden de ende het als voorzeyt is niet/ noch oock de byvoeghlyke naam alser een voorkomt zo ghezeyt is/ als een schoon man ende een schoone vrouwe: maar als de leden de ofte het voorghaan zo zyn int Manlyke/ Wyflyke ofte Gheenerley gheslacht/ altyd de byvoeghlyke namen wyflyck/ als men zeyt de schoone man/ de schoone vrouwe/ het schoone dier. Merckt oock dat de leden de ende het in alle de drie gheslachten inden Barer ende Ghever int enkel ghetal alleens zyn oock int Meervoud ghetal doorghaans in allen vallen/ zo ghy an de volghende horen moecht/ als Heer Manlyck zynde/ vrou Wyflyck/ ende dier des gheenerley gheslachts laten haar met de leden aldus verboeghen inden N. de Heer/ de vrouw/ het dier. B. des Heers/ vrouwes/ diers. G. den here/ vrouwe/ diere. A. de of den heer ende vrouw/ het dier. R. Heer/ vrouw/ dier. O. vande of vanden heer/ vrouw/ van het of vant dier. staat ghy datmen inden N.A.R. ende O. zo wel here ende vrouwe/ als heer ende vrouw zegghen mach/ maer inden G. voeght het (na myn achting) niet wel anders als here ende vrouwe te zegghen. Dit zy int Enkel ghetal/ int Meervoud buyghenze aldus inden N. de mannen/ vrouwen/ dieren. B. der mannen/ vrouwen/ dieren. G. den mannen/ vrouwen/ dieren. A. de of den mannen/ vrouwen/ dieren. R. ho/ mannen/ vrouwen/ dieren. O. vanden of vande mannen/ vrouwen/ dieren. Hier meen ick u de

bui-

buighing den namen belanghēde verboeght te hebbē/doch staat u noch achting te nemen op de namen met een s/ endē de als goed/glad/ etc. dat die inden Barer niet veranderen. Dat oock de byvoeghlyke namen die na een korte of enkele klinker met eē meklinker enden die zelve verdubbelen int wyflyck gheslacht als mal/zot/bot/glad/ etc. ende malle/zotte/botte/gladde: oock die met een f/ na een langhe klincker of na een meklinker enden/ datse een v/ int wyflycke gheslacht aennemen/ als doof/ ryf/ ende dove/ ryve: alzo oock zelfstandighe namen en woorden doen zo die een e/ after an nemen als wyf/ graaf/ leef/ etc. wyve/grave/leve/ etc. Dit zy van de namen en leden ghezeyd nu/ an de Voornamen diemē inde plaats vā een Naam ghebruickt/ ende dat veeltyds daar t'weer verhalen des naams verdrietigh valt. als men zeyd Pieter riep Jan/ ende hy ghaf hem gheld/ hier worden hy ende hem inde plaats der namen ghebezight/daarmen anders zou moeten zegghen ende Pieter ghaf Jan gheld: int bezighen der Voornamen is zonderling groot misbruyck by ons/ende hebben niewers meer swaricheyd ghevonden dan int na spueren van der zelver eyghentlyke betekenis/ gheslacht ende vallen. R. Lieber wild my in dezen als voorheen u helpende hand reycken. G. Dat icker iet bestandighs in zoude weten voor te gheven/ wil ick my int minst niet beroemen/maar believet u wy zullentse mede overhalen om te bezien hoe na wyt brenghē konnen/

pen / te hulp nemende eenen ghedruckten Donaat tot Straasburgh / in Overlands / van woord tot woord verduitscht zynde ende door den welgheleerden Henricus Glareanus lest ghezuiverd / uyt het welck wy veel vocabula artis, hier verduitsch zynde ontleent hebben / op datmen niet en mene dat wy na ons eyghen hoofd vermetelyck die al ghestelt hebben / oft oock dat wy iemand van zyn ere willen beroven: maar tis ons ghenoegh zo wy maar iet tot verciering onzes taals vorderen moghen / kerende tot ons voornemen zal ick u de Voornamen benevens de Latynse door de casus ofte vallen leydē / op dat ghy die na speuren meught / waarze verstandigh ofte onduitselyck moghen ghestelt zijn / ende my sulx anwyzen.

	Nõ.	Bã.	Gẽ.	Añ.	Rõ.	Of.
Enkel	Ego,	mei vel mis,	mihi,	me,	. .	à me.
ghetal.	Ick/	myns of myner/	my/	my/	. .	van my.
Meer-	nos,	nostrum vel nostri,	nobis,	nos,	. .	à nobis.
voud	wy/	onzes of onzer/	ons/	ons/	. .	van ons.
G.	tu,	tui vel tis	tibi,	te,	ô tu,	à te
	du/	dyns of dyner/	dy/	dy/	ho du/	van dy.
M.	vos,	vestrum vel vestri,	vobis,	vos,	ô vos,	à vobis.
	ghy/	uwes of uwer/	u/	u/	o ghy	van u
ofte	ghyluy/	uluyder/	u luy/	u luy/	o ghyluy/	vā u luy/
Enkel	. .	Sui,	sibi,	se,	. .	à se.
ghetal.	. .	zyns/	hem of/ zich/	zich/	. .	van zich.
Meer-	. .	sui,	sibi,	se,	. .	à se.
voud	. .	haar/	hem/ of zich/	zich/	. .	van zich.
ghetal.						

Manlyck gheslacht.

? G.	Ipse,	ipsius,	ipsi,	ipsum,	. .	ab ipso
	hy/	zyns of zyner/	hem/	hem/	. .	van hē.

F M. ipsi

	Nō.	Bā.	Gē.	Aā.	Rō.	Of.
M.	ipsi,	ipsorum,	ipsis,	ipsos,	. .	ab ipsis.
	zy	hun	hen	hen of ze	. .	van hun
	ofte zyluiden/	hunluider/	henluidē/	henluiden/	. .	van hunluidē.

Wyflycke gheslacht.

E.	Ipsa,	ipsius,	ipsi,	ipsam,	. .	ab ipsa.
	zy/	haars/	haar/	ze of haar/	. .	van haar.
M.	ipsæ,	ipsarum,	ipsis,	ipsas,	. .	ab ipsis.
	zy/	harer of	haar of	ze of/	. .	van haar of
	of zyluiden/	haarluider/	haarluiden/	haarluiden	. .	van haarluidē.

Voort Ghenerley (meen ick) ghebruiken wy in dezen ledeken/ het

Manlyck en Wyflyck gheslacht.

E.	Ille & illa,	illius,	illi,	illum,	. .	ab illo.
	die/	diens/	dien/	die of dié/	. .	van dien.
M.	illi,	illorum,	illis,	illos,	. .	ab illis.
	die/	dier/	die/	die/	. .	van dié.

Ghenerley gheslacht.

E.	illud,	illius,	illi,	illud,	. .	ab illo.
	dat/	diens/	dien/	dat/	. .	van dat of van dien/

M. die: als int M. ende W. gheslacht.

Manlyck ende Wyflyck gheslacht.

E.	hic vel iste,	huius,	huic,	hunc,	. .	ab hoc.
	deze/	dezes/	dezen/	deze of dezen/	. .	van dezen.
M.	hi,	horum,	his,	hos,	. .	ab his.
	deze/	dezer/	dezen/	deze/	. .	van deze.

Ghenerley gheslacht.

E.	hoc,	huius,	huic,	hoc,	. .	ab hoc,
	dit/	dezes/	dezen/	dit/	. .	van dit of van dezen.

M. het Meervoud als het M. ende W. gheslacht.

Manlyck Wyflyck ende Ghenerley gheslacht.

E.	quis vel qui.	cuius,	cui,	quem,	. .	à quo vel à qui.
	wie of welcke/	wiens/ of welx/	wien of/ welken/	wien of/ welken/	. .	van wien of van welken.
						M. qui,

Digitized by Google

	Nō.	Bā.	Gē.	Aū.	Rō.	Of.
M.	qui, welcke/	quorum, welcker/	quis vel quibus, welcke/	quos, welcke/	: :	à quis vel à quib: van welcke.

Het Manlyck/Wyflyck/ende Gheenerley gheslacht.

E.	Meus, myn/	mei, myns/	meo, myn of mynē/	meum, myn/	ô mi, o myn/	à meo. van myn of mynen.
M.	mei, myn/ of myne/	meorum, mynen/	meis, mynen/ of myn/	meos, myn/	ô mei, o myne/	à meis, van myn of mynen.

Het Manlyck/Wyflyck/ende Gheenerley gheslacht.

E.	tuus, dyn/	tui, dyns/	tuo, dynen/ of dyn/	tuum, dyn/	: :	à tuo. van dyn of dynen.
M.	tui. dyn of dyne/	tuorum, dynen/	tuis, dynen/ of dyn/	tuos, dyn/	: :	à tuis. van dyn of dynen.

Het Manlyck ende Gheenerley gheslacht.

E.	suus, zyn/	sui, zyns/	suo, zynen/ of zyn/	suum, zyn/	: :	à suo. van zyn of zynen.
M.	sui, zyn of zyne	suorum, zynen/	suis, zynen/ of zyne/	suos, zyn/	: :	à suis. van zyn of zynen.

Het Wyflyck gheslacht.

E.	Sua, haar/	suæ, haars/	suæ, haren/ of haar/	suam, haar/	: :	à sua. van haren of haar.
M.	suæ, haar of hare	suarum, haren/	suis, haren/	suas, haar/	: :	à suis. van haren of haar.

Het Manlyck/Wyflyck/ende Gheenerley gheslacht.

E.	Noster, ons of onze/	nostri, ons of onzes/	nostro, onzen/	nostrum, onze/	ô noster, o onze/	à nostro. van onzen.
M.	nostri, ons of onze/	nostrorum, onzen/	nostris, onzen/	nostros, onze/	ô nostri, o onze/	à nostris. van onze.

	Nō.	Bā.	Gē.	Aū.	Rō.	Of.
E.	Vester,	vestri,	vestro,	vestrum,	. .	à vestro.
	u of uwe/	uwes/	uwen/	uwe/	. .	van uwen.
M.	vestri,	vestrorum,	vestris,	vestros,	. .	à vestris.
	u of uwe/	uwer/	uwen/	uwe/	. .	van uwen.

Daar heb ick u onze Voornamen verhaalt in haar verboeghinghen zo na my doenlyck is ghewe͏est / watter an ghebreeckt maghmē metter tyd te rechte brenghē. R. na u meyning is an t'misbruyck in desen veel gheleghen. *G.* als oock ant rechte gebruyck/ want waarom zoude ons deze ende die/ dit ende dat niet zo veel. verstrecken als hic & ille, hoc & illud by den Latynen/ welcke woorden grote verlichting ende ciraat in een reden brenghen/ door na laten van de Namen telckē weder te verhalen / ende zo voort met meer andere wel te ghebruiken. Nopende t'misbruick/ ick sal u enighe exempelen voortbrenghen/ op dat ghy daghelyx in ghelyken gheval zulx zult moghen naspueren; in myn bybel een vande beste overzettinghen zynde zonder naam ghedruct/ op dat ick oock niemants schriftē zoude schynen te willen bedillen of meesteren (alzo ick zelf wel weet in dies niet volkomens te hebben/ maar dat ick nu met u sprekende onwetende of door onghewoonte en achteloosheid dickwils faal / doch ghaern my eñ een ander tot lering daar van berispt waar) heb ick die voorghenomen. In de *sprencken Salomons cap.* 12. 13. ende 14. vind' ick/ wie zyn acker boud zal broods ghenoegh hebben/ etc. ick meen wie behoort die te zyn. Noch: Enen zot laat zyn toorn zien/ etc. behoort een/ te wezen.

Misbruick inde tsamenvoeging of Syntaxis.

wezen. Noch op den ghebaanden pad/ *etc.* t'behoort *het ghebaande pad* te zyn. Noch: een wyze zoon laat hem tuchtighen/ *etc.* na myn achting zoudet *zich tuchtighen* behoren te zyn. Noch: De gherechticheyd bewaart den onschuldighē/ maar dat godloos wezen brengt eenen totter zonde/ *etc.* ick meen inde plaats van *dat*/ *het* behoort te komen/ anders streckter tot iet dat te voren ghezeyt is. Noch: waar den os werckt/ *etc.* most *die os* wezen. Noch: menighen behaaght eenen wegh wel/ maar eyndelyck brengt hy hem totten dood/ *etc.* ick wane voor hy / *die* behoort te komen. Hier by willen wyt laten / zelf mooghdy daghelycs zulx na sporen / byzonder int overzetten uyt ander talen vindmen dat hier veel an gheleghen is. Nu willen wy voort an de *Woorden* komen/ hoe de *Helpwoorden*/ *ick heb*/ ende *ick ben*/ vervoeght worden (alzo alle *Vocabulaers* dat naacktlyck ghenoegh betoghen) is ons niet nodigh over te halen / als oock het woord *ick min* ofte *minne* / dat vindy aldaar mede int breed: na welcke ghemene vervoeghing vant woord *ick min* ofte *minne* zich alle woorden laten leden / achtervolghende zeker onderscheid dat ick u verhalen zal. Let op des voorsz. woords vervoeghing / dattet inde eerste persoon maar vyf veranderinghē in zich zelven heeft/ als *ick min*/ *minde*/ *minne*/ *mint* ende *ghemint*. voort wortet met *Helpwoorden* ick heb/ ick had/ ick zoude/ ick zal/ ick heb ghehad/ inde vervoeghinghē onderscheiden / na welcke wyze alle woorden zich oock ver-

Woorde.

Vervoeghingh.

verVoeghen laten/ ende nemen meest al voor een e/ an na datmē wil/ ick min minne/ schryf schryve/ loop lope/ lecs leze/ etc. Somtyds de medklinker verdubbelende als de klinckletter kort is / als in min minne/ klap klappe/ etc. Merckt oock datmen de tweede persoon int Enkel ghetal nu ter tyd zelden ghebruyckt / maar inde plaats van du minnest/ etc. ghy mint zegghende/ ende moetē dees volgens int veelvoudighe ghy luyden mint zegghē/ twelck de taal verkruepelt ende die van haar ciraat berooft. De H. van S. Aldegonde heeft hier in (als oock int waarnemē van ghetal/ val/ gheslacht ende tyd) in zynē ghedruckten Souter zyn vlyt betoont : eñ meer andere hebben t'selve wel eertyds ghepooght te beteren/ maer hebben luttel ghevordert/ zo quaden heest is quaghewoonte. R. Byden Overlanders ist oock verachtelyck / du/ te zegghen/ kan niet vermoeden waarom / dan dattet zo de wyze is. G. Komende an t'onderschepd inde vervoeghing der woorden / der zelver zynder zōmighe die iet veranderē inde drie eerste tydē/ als neemt inde eerste persoon ick min / minde ende ghemint na welck

1. Vervoeghing.

woord (zo ghezept is) alle woorden zich voeghen/ behalven zommighe die ick u meest al onderscheidlyck meen te verhalen. zo houde dit voor de eerste alghemene vervoeghing daar de middel klinckletter niet en verandert/ in ghenerley wyze van vervoeghing.

2. Vervoeghing.

Voor de tweede vervoeghing/ neēt/ daar de middel klinckletter int Verleden verandert inde voorde

tyd

tyd/ ende dat de darde tyd weder tot d'eerste zich keert/ doch endende met/ n/ als/ ick leet/ lat/ gheleten.

Inde darde verboeging veranderd de middel klinckletter als [illegible] in de tweede tyd/ ende de darde tyd volght de zelfde verandering/ als ick schryf/ schreef/ gheschreven. 3. Verboeghingh.

Inde vierde verboeghing is de middel klinckletter in alle de dry voorz. tyden zonderling/ als ick spreeck/ sprack/ ghesproken. 4. Verboeghing.

Onder de vyfde verboeghing behoren de woorden die inde tweede tyd twee woorden hebbende dies met de darde ende vierde verboeghing over een stemmen/ als/ ick zing/ zong of zang ende ghezonghen. 5. Verboeghing.

Hier meen ick u na den grõd onzes taals/ het onderschepd onzer woorden inde verboeghing wel verdeelt te hebben/ tot welcke vyf verboeghingen alle onze woorden ghebracht moghen wordẽ: uitghezondert zommige als/ ick kaetse/ ban/ span/ weef/ en luttel anders die onder de eerste verboeghing behoren; behalven datmen ick kaetse inde ij. tyd/ ende ghebannen/ ghespannen/ gheweven/ inde iij. tyd zeyd/ daar al ander woorden dezer verboeging op de/ inde twede tyd/ ende op t/ inde darde tyd eynden. uitreghelighe inde 1. verboeghing. R. ick hore met groot welgheballen/ dat u deling na de ghestalte onzes taals indẽ grond ghemaackt is/ maar ghaat voort eñ voeghtse elck onder haar stãdert. G. Onder de eerste verboeghing (zo ghezeyt is) komen int ghemeẽ meest alle woordẽ/ die dies onnodigh verhaalt zyn: maar de andere zo veel icker heb konnen naspueren/ zal ick u verhalen.

Onder de 2. verboeghing behoren

Ick lees/las/ghelezen
ghenees/ghenas/ghenezen
gheef/ghaf/ghegheven
steeck/stack/ghesteken
eet/at/ghegheten
vergheet/verghat/vergheten/
ick weet/wist/ghewetē
loop/liep/ghelopen
roep/riep/gheroepen
hou/hieuw/ghehouwen
hóu/hild/ghehouwen
koom/quam/ghekomen
leg/lagh/gheleghen
blaas/blies/gheblazen
draagh/droegh/ghedraghen
sla/sloegh/gheslaghen
vaar/voer/ghevaren
vang/vingh/ghevanghen
hang/hing/ghehanghen
val/viel/ghevallen
gha/ghingh/ghegaan
sta/stond/ghestaan
zie/zagh/ghezien
lach/loech/ghelacht
stoot/stiet/ghestoten
wasch/wiesch/ghewasschen.

Onder de 3. verboeghing behoren.

Schryf/schreef/gheschreven
blyf/bleef/ghebleven
kyf/keef/ghekeven
dryf/dreef/ghedreven
wryf/wreef/ghewreven
kyck/keeck/ghekeken
lyck/leeck/gheleken
stryck/streeck/ghestreken
wyck/weeck/gheweken
krygh/kreegh/ghekreghen
nygh/neegh/gheneghen
rygh/reegh/ghereghen
zwygh/zweegh/ghezweghen
zygh/zee ghe/ghezeghen
byt/beet/ghebeten
verwyt/verweet/verweten
smyt/smeet/ghesmeten
kryt/kreet/ghekreten
ly/leed/gheleden
stry/streed/ghestreden
sny/sneed/ghesneden
scry/screed/ghescreden
gly/gleed/gheleden
gryp/greep/ghegrepen
nyp/neep/ghenepen
pyp/peep/ghepepen
slyp/sleep/gheslepen
prys/prees/gheprezen
rys/rees/ghererezen
sluyt/sloot/ghesloten
snuit/snoot/ghesnoten
sluit/sloot/ghesloten/
spruit/sproot/ghesproten
stuit/stoot/ghestoten
bie/bood/gheboden
blie/vlood/ghevloden
zie of ziede/zood/ghezoden
schuyf/schoof/gheschoven
kluyf/kloof/ghekloven
sterf/sturf/ghesturven
bederf/bedurf/bedurven
zwerf/zwurf/ghezwurven
verwerf/verwurf/verwurven
werp/wurp/ghewurpen
kies/koos/ghekozen
liegh/loogh/ghelogen
bedriegh/bedroogh/bedrogē
bliegh/vloogh/ghevloghen

ding/

Digitized by Google

ding/dong/ghedonghen
wring/wrong/ghewrongen
verslin/verslon/verslonnen
zwem/zwom/ghezwommen
spu/spoogh/ghespoghen
kruip/kroop/ghekropen
verlies/verloos/verloren
breng/brocht/ghebrocht
denck/docht/ghedocht
werck/wrocht/ghewrocht
zoeck/zocht/ghezocht
glim/glom/gheglomt
klinck/klonck/gheklonken

Onder de 4. verboeghing behoren.

Spreeck/sprack/ghesproken
breeck/brack/ghebroken
beveel/beval/bevolen
neem/nam/ghenomen
zweer/zwoer/ghezworen
doe/deed/ghedaan
bid/bad/ghebeden
zit/zat/ghezeten.

Onder de 5. verboeghing behoren.

Zing/zong of zang/ghezonghen
dwing/dwong of dwang/ghedwonghen
drinck/dronck of dranck/ghedroncken
klim/klom of klam/gheklommen
win/won of wan/ghewonnen
vind/vond of vand/ghevonden
bind/bond of band/ghebonden
beghin/beghon of beghan/beghonnen
zend/zond of zand/ghezonden
zinck/zonck of zanck/ghezoncken
spring/sprong of sprang/ghesprongen
spin/spon of span/ghesponnen.

Merckt even ghelyck inde eerste verboeghing/al de woorden inden iij. tyd op een t/ enden/als ghemint/ etc. datze in al d'ander verboeghinghen op/ en uitghaan: uytghenomen/lach/inde ij. en breng/ denck/werck/zoeck/ inde iij. verboeghing die op een t/ inde darde tyd enden. Ooc verandert int woord ick koom ende quam/ de k/ in q/ welcke verandering der Meklinkers ick noch in gheen ander woorden ghemerckt heb. R, help/

 hoe

hoe wel behaaghtmy u verhaal/ dus doende zoumen den vremdelinghen eenen zekeren voet konnen gheven om onze taal wel te leren / ende allen schryvers een rechtsnoer om hun na te schicken. G. Dat ruygh heb ick u overghehaalt / zo veel my van zulx bewist is/ maar achte zo d'een of d'ander gheleerde dit wilde ter hand nemen/ ghy zoud haast bemercken dat onze taal in ryckheyd/ lieflyckheyd/ ghoede schicking ende verstandelyckheid/ alle ander talen te boven ghaat/ even als een vet vruchtbaar land dat onghebout verghetenzynde namaals ghehabend veelvoudighe vruchten gheeft.

Het zevende Capittel.

Vande t'samenvoeghing ende ryckheyd des Taals.

Hopende het leste deel des Letterkunsts/ namentlyck het t'samenvoeghen der woorden/ namen / ende der ander delen/ daar van zal ick u oock int kort/ noch voor myn affscheyd iet verhalen. De leden ende voornamen moeten met de namen ja oock de zelfstandighe met de byvoeghlycke namen in gheslacht/ val ende ghetal over een komen/ (daar van ick voor heen gheroert heb). De eyghen namen bezichtmen zonder leden/ als Jan bemind Alyd etc. de voornamen derve oock de lede voor haar/ ten zy datze als zelfstandighe name komen/ ghelyckmen zeyt / de onse hebben d'overhand.

T'samevoeging.

hand. zo doen oock het woord Ghod/ ende ander namen daar niet het gheslacht ofte val maar de betekenis ende t'dinck ghemeent word als Wreetheyd/ Hemel en Aard gheschepen ghetuighenis van ghoods werken/ drinck wyn/ eet brood/ koopt salaade in zulcker voeghen maghmen oock het ledeken een/ voor al zulcke woorden niet zegghen/ als een wyn/ een water/ etc. twe bywoeghlycke namen voeghen zich voor een zelfstandighe met ofte sonder koppelwoord/ als men zeyd/ een wyt verstandigh man/ oock een wyt ende verstandigh man/ etc. twe zelfstandighe namen zich aen een voeghende komt een van die inden barer als/ de wreetheydt/ etc. maar zo die twe an elck ander verknocht wordende een woord upmaken/ neemt menze bey inden noemer als slaapmuts/ hemdrock/ borstlap/ handschoen/ hooftband/ vrouwmau/ harpspel/ slaapkamer/ vrouwhuys/ boomgaard/ appelboom/ schryfpen/ handbus/ ende diergelycke ontellike alzo tzamenghelascht in zulcker voeghen maghmer daghelycks veel t'samenzetten/ die grote cieraat ende ryckheid inbrenghen/ ende zijn te verstandigher om datter de betekenis beyder woorden in is/ hier in hebben wy ghelyck de Grieken meerder ryckheid als de Latynē/ ende komt zonderling wel te was om de kunst-woorden/ of vocabula artis over te zettē/ als van twe zelfstandighe namen komen. letterkunst/ kreeftwoord/ woordboeck/ dats dictionarium, hoofdnaam/ boeckstaaf/ etc. Van een zelfstandighe ende bywoeghlycke komē/ lachbek/ grasgroen/ zilverschoon/ etc. ghelaschte woorden.

etc. van een woord ende naam komen maat-klanck/rymwoord/klinckletter/ etc. zo maackt mer oock van verscheiden andere delen als/ dueghniet/ tbbeklanck/ meklincker/ etc. R. dit zyn altemaal Namen/ kant inde woorden oock wel gheschieden. G. immers zo wel/als boeckstabery/ woordhouwery/ rederyckery/ redenkavelery/woordstapelery/dat wy ghebruyken (op de kamer) zo wanneer by ons mede plaats vant rymspreken Synonimia gheoeffent word. alzo machmen daghelycks na behoefte woorden ende namen t'samen voeghen/ om iet te betekenen dat wy anders niet zegghen konen. Ick onlangs verleghen zynde int vertolken van Platoos twespraack/ Axiochus ghenaamt/ komende ande woorden/ horum alter docebat musicam, alzo het woord docebat, daar int ghemeen ghezet is/ dies men over-zettende hy leerde/ of hy leerde anderen/ of hy leerde zynen Here/ of hy onderwees/ etc. in gheen vā desen eyghētlyck ghezeyt word/ datter ghezeit most zyn/nadenmaal leeren zo wel discere als docere by ons betekent/nam ick de naam leeraar/ t'welck een onderwyzer te zegghen is/ ende maackte daar een woord van/ick leeraar/ de betekenis nemende van leere ende ander (daar van by uytslaat/ dats Syncope aar komt) ende stelde hy leeraard/ voor docebat: tis wel zo/ datter inden zin der voorschreven woorden/ gheen zwarigheyt met allē is hoe't verstaan word/maar in ghe-lyken val/zout elders konnen te pas komen daart duysterheyd ende misverstand mocht ver-

ick leera-re.

veroorzaken / my was oock niet onbewiſt dat de Overlanders in dezen leren ende leernen bezighen: maar alzo tſelfde by ons niet int ghebruick is / dunct my dat het voorſchreven niet onverſtandigh vallen zoude/ om datter vey de woorden *leer* ende *ander* in komen / ende dat wy oock een *naam* des zelven betekenis hebbẽ/ die ick tot een woord make in eender voeghen als wy zegghẽ: *een volck*/ende *ick volcke*/ *een ſchool*/ ende *ick ſchole*/ *een Heer*/ende *ick Heere* / (dat by ons int ghebruick is / voor twiſte om doverhand) oock de *Natuur* ende *hy Natuurt*/ *etc*. alzo oock/ *een leeraar* ende *ick leerare*. R. t'zal menighen vreemd in d'oren klincken / maar t'behaaght my wel. G. het daghelycx ghebruyck zoudt haaſt bekent maken: maar wederkeerende tot de wyze van tſamen voeghen / merck dat de *betreckelyke voornaam* / dats relativum, met het voorghãde lidt of naam eens gheſlachts ende ghetals moet wezen/ eñ met het woord eens vals/ als/ de man diens woord ick houde/ het varken dat gheſlachtet is/ *etc*. de voornamen *die* ende *wie* verſchelen na myn achting in dezen datmen met *die* verklaring doet ende niet *wie*/ vraaghtmen/ als/ wie ſpreeckt? die ſpreeckt/ *etc*. in zulcker wyze komt oock het woort achter/ zo men iet verklaart/ ofte voor/ zomen iet vraaght/ als/ *ick ſpreeck*/ *Jan redenkabelt*/ eñ *ſpreeck ick? redenkabelt Jan?* in onze ghewoonte van ſpreken alzer twe benenende woorden in een reden komen die zyn ghelyck by den Grieken krachtigher bene-

lere ende leerne.

wie ende die.

benenende / zo zeydmen zegt niemand niet een woord hier af/ etc. maar by de Latynen maken twe nenen Ja. hoe wel de leden ende voornamen by ons voor de zelfstandighe woorden komen / zeydmen nochtans ghewoonlyck
Vader ons. Vader ons/ ende by verwondering Zo broeder myn; voor onze vader / ende myn broeder. dit zelfde zoude ick niet misprijzen (doch soberlyck) daart wel te pas quam na te doen/ om metter tyd inde wyze van vervoeghen wat meer verandering in te voerē/ het welck van ouds (zo de rymeryen van Otfrid over 700. iaar verstandelyck ghemaackt betuyghen) meer ghebruyckt is. Datmen oock vryheydt ghebruyke/ om hier ofdaar een lid voor de naam komende na te laten/ mis haacht my niet/ als

De mensch slapende opt onghebondigh wets vermoghen.

daar/ etc/ nablyft/ etc. Voorts nopende onze
Onpersoonlyke woordē. onpersoonlyke woorden / stemmen over een met het woord des darden persoons / als my spreeckt/ my lust/ my beghéert/ dies ick dit versta een onvoeghlyke t'samen voeghingh te zyn / Papen en Monyken / zyn ghoede Heren/ maar deze/ noch Kanoniken/ men tot zwaghers begheren/ etc. Dit zy int ruygh vande samenvoeghing ghezeyd/ zo veel ick voor voets heb konnen bedencken/ in de ghewoonlyke wyze van doen/ t'een teghen t'ander verghelykende / zuldy velen hier in zien dolen/ daar men metter tyd iet bestandighs in besluiten zoude konnen / de omstandicheden wel naspuerende maar wy willent hier by

byslaten. Doch nopende de Voorzettinghen
wat rijckheyd men door veel ende wel by-
voeghen der zelver in allen woorden kan be-
komen/ wil ick u noch een exempel af verha-
len/ als van zien/ komen/ anzien/ bezien/ af-
zien/ doorzien/ omzien/ ontzien/ onghezien/
nazien/ verzien/ voorzien/ toezien/ uytzien/
opzien/ inzien/ miszien/ een aanzien/ een ghe-
zien kansse: voort/ zienlijck/ anzienlijck/ zien-
der/ opziender/ opzicht/ bezichtighen/ voor-
zichtich/ onzichtich/ voorzichtich/ voorzie-
nichept/ onzich/ ontzichlijck/ toezicht/ Ster-
met de zelve wijze/ zoumen grote rijckheid in
onze spraack brenghen/ alle woorden tegher
de voorzettinghen houdende/ om te zien waar
die anghehecht willen zijn/ even als een zeme
steen an de sijpkers ghehouden word/ daar
van men een tafelken aldus maken mocht. Voorzet-
Voorzettinghen/ aan/ an/ af/ be/ by/ door/ her/ tinghen.
ghe/ in/ om/ on/ ont/ op/ me/ mis/ na/ toe/ ver/ volghen
voor/ uyt/ wan. Volghend/ heyd/ baar/ baar-
heyd/ ich/ achtich/ achtichheyd/ lijck/ lijckheyd/
ing/ zaam/ zaamheyd/ schap/ dom/ loos. R.
ghy gheeft my daar veel spruiten van een
struick/ door menichvuldigh ghebruyck van
zulcke afleding / ende t'samenvoeghing zou-
men merckelijck onze taal konnen verrijken.
G. alsmen zoude/ maart zaack datter maar
iemand zijn werck af maackte. R. heb ick
niet uyt u verstaan/ dat ghy een bewurp des
Letterkunsts by de Rederijkers alhier ghe-
zien hebt? G. Ja/ een ruigh bewurp (zo ick
u zeyde) doch niet alleen in Grammatica, maer
in

Spruyt-woorden.

in Dialectica en Rhetorica, mede. *R.* de eyghen namen van Dialectica ende de Redenrijckelijcke figuren, acht ick dat zwaarlyck wel te verduitschen zyn. *G.* tis recht ghezeyt/ nochtans warenze al te zamen vertaalt/ maar metter tyd door langhe ervarenheid/ over ende weerover kaetzen/ zoumense wat eigentlyker moghen stellen/ ende dat oock t'ghebruick den ghestelden namen breder betekenis ghebe/ int gheen daar toe die ghestelt worden: want tis blykelyck dat by de Grieken/ oock mede de Latynen (die van hen deze kunsten gheërft hebben) hun woorden metten eersten zo krachtighe betekenis niet ghehad hebben/ alsse nu doort langhe ghebruyck in dat deel ghekreghen hebben. *R.* t'sal menighen vreemd in d'oren klincken/ alsse van/ klinkers/ twee-klanken/ gheslacht/ val/ buighing/ vervoeghing/ wyze/ ghestalten/ ende zulcks horen spreken/ want die der zelver betekenis int Latyn weten dien zynze vreemd/ ende den Duytsen klerken noch vreemder/ zoument dan niet best by de Latynse namen moghen laten? *G.* De Latynen hebben zelf zo niet ghedaan/ en hoe wel datter by hen noch veel Griecxe namen int ghebruick zyn/ komt eensdeels overmids hun lieder talen grote ghemeenschap hebbẽ/ ende dat uyt het Griecx haar spraack zeer verrijckt ende gheciert is/ dies zyn veel woorden die zy zo eyghentlyck in Latyn niet hebben konnen zegghen/ ghebleven: doch heeftet ant overzetten niet ghefaalt/ zy hebben Grammatica, Literatura, en Dialectica Dissertura,

etc.

Ma. ghenoemt ghehad ende desghelyck meer andere. zo veel ons anghaat neemt acht dat ghy dien/ die Latyn konen deze dinghen niet en wilt leren/ ende den anderen zalmen de Duytsche namen noch beter konnen doen verstaan/ daarze de betekenis af weten ende dies het betekende ding daar eenichzins by konnen onthouden/ als de Latynse die haar ghans vreemt zyn. zegt haar van Dialectica quæstio, subiectum, prædicatum, prædicabilia prædicamenta, van genus, species, proprium, differentia, accidens: van substantia, quantitas, qualitas, relatio, actio, passio, vbi, quando, situs habitus: hoe zuldy hen hier mede de meyninghe inplanten/ maar die noemende Redenkavelingh/ gheschil/ t'ghezegh/ t'ghezeyde/ ghemeenwoorden/ duydlyckewoorden/ en ghesláchte/ ghedaante/ eyghenschap/ onderscheyd/ toeval/ oock zelfstandicheyt/ veelheyt/ hoedanicheyd/ betrecking/ doen/ lyden/ waar/ wanneer/ stand ende ghestelte-nis/ (ofte op beter ende verstandelyker wyze in Duyts)/ sy zullen door de betekenis der zelver/ enighzins konnẽ afnemen ẽn onthouden watmer me zegghen wil. R. ick gheef de kaets/ ẽn versta dat ghy ghelyck hebt: maar hoe brengtmen t'selve int werck? G. tis wel waar dattet des Lands-heers ẽn der Overheyd werck is/ doch de onze zyn vernoeght datse roervincken ende waach-halzen moghen verstreckẽ om dit grote werck ghaande te maken het woord Redenkaveling/ valt hard/ duytlyckwoord/ betrecking en meer andere vernoeghen ons niet volkomelyck/ maar hebben gheen beter ter hand/ tot be-

Eighen namen des Redenkavelinghs verduitst.

ters bedenckende of hoorende zy bereyt te veranderen / *R.* zoumen ons grove Hollanders de scherpzinnighe besluyt redenen des *Gerden Kabelingt* / (zo ghy die noemt) in onz' onghesleppen taal konnen leeren / dewyl men ghenoegh te doen heeft / den gheleerden inde hoghe scholen dit wel wys te makē. *G.* waar an zoudt ghebreken? om datse botte Hollanders worden ghenoemt? daarze doch in hem klocck bedryf gheen ander volkeren en wycken. *R.* bylo dats hoogh gheblazen. *R.* ist min als waarheid? Vindmen oock eenigh land dat zo ryck is van wel bezeilde en toegheruste schepen/van ghetrouwe schippers ende rapse bootslup? Vindmen oock volck die van hun land / zo ten alder vorderlycsten konnen het not trecken/als onze Hollanders doen? zo datter niet een voet lands ongheboutblyft. ist hoogh? met bezaid het met de nutbaarste vruchten. ist laagh? men wayd het / t'selfde met molens ende fluyzen/ van t'water ontledighende. ist zandigh/ doch niet zeer berghigh? men haalter tzand af/ voertet voor ballast wt den lande/ t'land komt te nut; ist oock duinigh? t'werd met knynen in menighte bezet. ist zeer klaiich? men backter steen af: ist dor of venigh? men verdelst het/ of haalter de turf onder upt: vant verlaten voorland wintmen ried om de huizen te decken: op onvruchtbare waarden vischtmen t'nietighe wier / om mettet zelve (dat upter ze komt) het land (dat de ze met ghewelt ontnomen is) teghen d'an slaande gholven der

Digitized by Google

ze te wapenen: ende alzo het klein landeken den inwoonders niet al voedẽ magh: zwerft een groot deel der zelver met houten huyzen in ze/om den haring te verlacken/ hen ende al hun naburen tot voetsel: de menichte van haar wel behoude steden op kleinen plaatse/ haar redelyke landrechten/eñ het over groot ghetal van volck dat hier after de dycken weeldelyck leeft / betonen haar ghoede ende welghe schickte burgherlyke regeringh / zo datmen niet t'onrecht zeid / het waren gheen narren die Holland bedyckt hebben. Met koopmanschap ende Ambachten wyckenze niemand/ tsy Oost/ West/ Zuyden en Noorden. op zo veel verscheyden landen en havenen/ende met zo menigherley waren handelende/datse in t'selve alle landen ande ze ghelegen/in de veelheyd te boven gaan/ alzo zy oock in verscheyden handwercken uytmunten: het vlas/ de henp / ende wol/ word hen uyt ander landẽ toeghevoerd/ om verwrocht ende dickwils ter zelver plaatzen weer ghevoert te worden: hun lakẽs na Spanien / eñ t'Ijswaat na Oosten: komende an de kryghshandeling/die hun van naturen vreemd is/ heeft de spanjaart verzocht / watse in zulcker nood vermoghen: waarom zoumen zulck volck niet oock konen leren welsprekẽn ende Redenkavelen/t'hangter maar an datze totter leren ghelockt mochten worden/dan zoudy wonder zien. R. ick moetet ghelooven/ maar hoe zalmenze locken tot een dingh dat hen heel onbekent is? G. Voor Ciceroos tyden

Digitized by Google

wast tot komen den ghemenē man immers zo onbekent/als hy klaaght/ zo wanneer iemand in Griecx iet gheleert had/ deze konde me zynen broeder ofte vriend van sulx niet spreken / ende nu leertmen tselve/ zo wel in Latyn als in Griex / dit deed het naerstigh bedrijf int anvaten/ zommigher yverigher schryvers/beminders haars Vaderlands ē taals. R. De Latynse houtmen voor een ryke volkomene ende zeer ghevoeghlyke taal / d'onze int teghendeel voor een arme ē ongheschickte/dies ducht ick tselve in duyts niet zal konnen te weegh ghebracht worden. G. De Latynse taal was eertyds oock arm/ die wonderlyck zo by haar zelf als uyt de Griexe spraack verryckt is/ ende in schickelycker verboeghing ghebracht/ wat was de Italiaansche taal voortyds ē hoe cierlick is die nu ghemaackt: dit staat ons oock te betrachten/ hier toe hebbē wy luy beter middel als iemand/ merckt oock hoe de Fransoyzen/ naast korte jaren hun spraack opghepronct hebben / zo datse nu van elck hoogh gheacht word / dies eener zingt en dat niet zonder grond:

I. Barryquens.

Voire & partout où la persone voise
En une court le meilleur courtisan
N'est estimé non plus qu'un artisan
S'il n'est mu̅ni de la langue Fransoise.

Des duitschē taals outheit.

Ja de Enghelse die toch een schuimtaal hebben/ beghinnen cierlyck ende ryckelyck die op te proncken: wy Duitschen blyven alleen after/nochtans acht Becanus de onze / voor de duit-

duitste ende volkomenste taal des wereldts/ uyt de welcke meest alle talen haren oorspronk hebben. R. Liever zegt my brengt hy wat bewys in. G. Hy bruickt na myn oordeel ghoet bescheyd. R. Wat zeyd hi doch? G. Na dat wy tyd hebbē zal ickt u int kort verhalen/ t'gheen ick zo hier en daar ghelezen heb/(alzo myn bekommernissen my niet toelaten zyn wercken die groot zyn door te lezen) eerst het Italiaans/ Spaans/ Fransois/ Enghels/ en ander nieu ghevonden talen overslaande/ bewyst hi dat de Latynen de Grieke/ de Grieken de Barbarische spraack ouder achten als de hare/ deze ghemeende Barbarē betoont hi duyts ghesproken te hebbē: nu dewyl deze twe gheachte oudste talen een ouder bekennen/ stryt hy teghens de darde/dats de Hebreeusche/welcke even ghelyck het duits/ uyt enckele grōdwoorden bestaad/tis oock te vermoeden dat de verstandighe vinders der talen niet veel letteren of silben ghevezicht hebbē daart een doē konde/ waar uyt hy oock eensdels sluyt de onze eñ d'Hebreeusche doutste te zyn/vāde welcke wyt inde ryckheyd van woordē winnen ghelyck vande Griekē eñ Latynen inde korthey d/ hoe wel d'onze met de hare grote ghemeēschap heeft inde betekenis der enckel grondwoordē/ zo zyn zy doch zo heel arm/ eñ wy zo zeer ryck/dattet gheē gelykenis heeft. des zeid hy oock dat hun taal uyt d'ōze ghesprotē is/ dat Adam en Noe Duits ghesproken hebbē/dat Japhet Noes zoon eñ de zyne

Korte woorden pryslyckst.

hyt timmeren des torens niet gheweest zyn/ ende dat dies zyn nakomelinghen de Schyten/Cimbren/Cimmeren/ Tracy ende Duitschen de eerste taal behouden ende ghesproken hebben/ veel oude tekens/ beelden ende gheschriften oock de Hebreeusche letteren zelf leyt hi verstandelyck uyt/ in Duyts. *R.* De heerlyke outheyd willen wy hem laten bewaren/maar vande verstandelyke ryckheyt der grondwoorden zoude wy lusten iet te

Ryckheit in letterẽ en silben.

horen. *G.* De ryckheyd blyckt eerstlijck dat wy van letteren / zo enckele als t'samenghevoeghde/dubbelklinkers/ tweklancken ende verscheydenheyd van silben (waar in wy allerley letteren vermengt/nu dus/dan zo heen ende weder keren) ryker zyn dan al ander talen ons bekent: want om dat wy alle ghelnyden ende verscheyden verboeghing der boeckstaven in onze taal hebben/ daar by

waarom wy ander talen leechlyck leren kônen.

komtet dat de Neerlanders al ander talen zo leechlyck leren. De grondwoorden zyn veel al uyter naturen (hare betekenis ghelyck zynde) ghemaackt/ zo dat de uytspraack der zelver met de betekenis ghemeenschap heeft. spreeckt het woordeken ick knabbe/ uyt zonder te knabben/ voort ick hobbelgher/hurgt/huigh/slock/

Vande grond-woordẽ.

ghelp/ zuyp/ vrg/ hem/brem/fy/foey/qualster/ick grynt/grim/spruil/pructel/ knorb/ knor/ grux/ pryck/rommel/ etc. deze gheven int uytspreken eensdeels bewys van hare betekenis/ hartigh lachende zuldy tghelnyd van aͤrg aͤrg voortbrenghen/ dies wt al aͤrg/ lachen schynt voort te komen. het eyghen ghetier der beesten

sten is in deze woorden / ick blaf/ kef / blaet/ hilp/ piep/ kornaenbb/ quatek/ brink/ etc. het eerste t'samenghezette ghelupd dat de kinderen voortbrenghen de lippen alleenlyck t'samen persende is ap/ ap/ daar van misschien de Hebreen Abba nemen ende op vader duyden: nu is den weteloozen kinderen niet toe te betrouwen dat zy van hun vader kennis hebben/ maar datse in hun holle buyck spyze begheren is buyten t'wyfel / waar na onze taal-vinder uit dickwils ap/ pap der iongher kinderẽ spys ghemaackt heeft/ het tsamen slaan der lippen die inwerts treckende maackt/ am/ mam ende mem/ dat by ons een voester/ s'moeders borst/ ende moeder betekent : zulcke maghmer ontellyke voortbrenghen hier nodeloos/ ghenoegh zynde u der zelver enighe int kort angheroert te hebben. R. alst is/ ende ick hore met verwondering gheheimenissen/ die my zonderling verlustighen ende zal voort op zulx ende dierghelyken beter letten. G. Hebdy oock gha ghesla ghen dat de lest verhaalde woorden pap/ mam/ mem/ als mede taat/ tit/ min/ lepel/ kack/ pyp/ pop/ kek/ lul (al kinderspraack zynde/) volkomen kreeftwoorden zyn/ diemen aerzelings lezen magh tselve ghelupd behoudende/ waar van onze taal ryck is/ als ene/ ere/ ete/ tot/ tyt/ meen/ elle/ ebbe/ egge etc. zo hebben oock veel onvolkomen kreeftwoorden/ die aerzelings gelezen zynde/ een ander woord maken iet betekende/ t'welck dickwils het vorighe heel teghen ofte heel ghelyck is / als ai/ ende ia/ Kreeftwoordẽ.

 ende

ende mal/ klock ende kolck/ (maar van het ene een dingh de hollicheyt opwerts ende t'ander die nederwerts hebbende betekent) zo zyn oock zark ende kraz/ voort reel ende leer/ roem ende moer/ bargh ende ghrab/ (daar wy gracht zegghen) reghel ende legher/ dezer tekenis is stryDich: maar park ende krap/ pan en nap/ kaw en wack/ kool en loock/ pyn en nyp/ tam en mat/ ende zulcke zyn van eender beduiding. Deze ende dierghelyke woordē (die ick u in groot ghetal zou konnen noemē) bewyzen datze gheen wisselinghen of bastaarden/ maar echt gheboren kinderen zyn: dat oock onze taalvinder een naerstighe opmerking ende een verstandigh inzien op alles ghehad heeft/ zo d'uitspraack na t'betekende voeghende/ als op het leechlyke gheklanck na gheleghentheyd ende op het heen ende weder lezen. Dit betuyght oock dat onze taal by haar zelvē bestaat ende van gheen ander spraken t'samen ghezet ofte gheschuimt is/ dies waart zo vreemt niet/ al had Adam zulcken taal ghebruickt. Goropius bewyst oock int breed dat de Latynen/ ia de Griecken eñ Hebreen veel woorden van ons hebben: ick zoude lichlyck toestaan/ dat de volghende woorden eer uyt het Duyts in Latyn/ als uytet Latyn in Duyts ghekomen zyn/ acht ghenomen op de ghestalte dezer grondwoorden ende op de enkelheyt der silben/ als faam ende fama, kalck ende kalx, kelck eñ kalix, kameel ende kamelus, as ende axis, mensch ende mens, beest ende bestia, recht ende rectum, lyn ende linea, kroon

Ghelyke woorden Duyts en Latyn.

ende

ende corona, form ende forma, paart ende pars, sim-
pel ende simplex, dubbel ende duplex, wyn ende
vinum, wal ende vallum, wan ende vannus. want
deze meest in onze taal enckel/ende inde hare
veel silbigh zyn. de lest bi ons anghenomen
bastaard woorden (op dat wy weer tot ons
beghin komen) betonen wel an haar ghe-
klanck verboeghingh ende buyghing met de
Duytse grondwoorden gheen ghemeenschap
te hebben: oock hebben onze voorvaders niet
ghepooght uyt andere talen de hare te ver-
ryken/ghelyck de Latynen wel ghedaē heb-
ben: dies is eer te gheloóben dat zy zulcke
woorden vā ons als dat wyze van haar zou-
den gheerft hebben. *R.* dat zal menighen een
donderslach int oor wezen/maar gaat ghy al
voort. *G.* Ick heb u noch te zegghen nopende
ons eyghennamen/ dat die niet min als de He-
breeusche haar betekenis mede brenghen/
t'blyckt an veel oude schryvers datmen eer-
tyts int noemen der jonghe kinderen/ia van
stedē eñ plaatsen groot werck ghehad heeft:
daar vā oock de Bybel ghetuighenis gheeft/
zy hebben opt gheval der toevallen ghele-
ghentheden / ia op den loop der planeten eñ
ander omstandicheden acht ghenomen / men
schryft zo Pitagoras/ Aristoteles ende Pto-
lomeus oock toestaan datze op de letteren
daar mede de namen tsamen ghezet worden
acht ghenomen hebben / dies ghevoelen
eenighe dat dies halven Patroclus van Hec-
tor / ende Hector weder van Achilles verwō-
nen zyn / maar dit voor beuzeling achten-

Digitized by Google

de/gheloof ick ende t'blyckt ande daad/ dat onze ouders oock op de betekenis der woorden gheacht hebben/ dese als eyghennamen Vrede-ryk/Heynde-ryck/Dier-ryk/Wynryck/Myrk-hert/Ritshart/Eeb-hart/Bergt-hert/Wasthert/ Reyn-hert/ ende Main-aart/ Leon-aart/ Wolgh-aart/ Lan-bbaart/ Zeegh-heer/ Woud-heer/Hene-man/Here-baert/Koene-baert/ Ev-baert/hebben hare beduyding/ zo onze Desiderius Erasmus oock verstaan heeft/ zynder namen betekenis int Latyn ende Griecx overstellende. alzo gheloof ick dat onze ouders enen eerzuchtighē/Gheer-lof ghenaamt hebben: enen yong-heer/ Mis-bryt: een quaden zot/ Warnar/een kyvekater/Gheerbbar/ enen stouten held/ Boen/ ende Koenraad: hun ghewenschte ende lieve kinderen/Heyl/Liefken/ Zoetken/Enghelken/Abel/Lieven/ Reinst/ etc. Hoe wel men nu op zulx luttel acht. Hier ziedy wammen zou konen doē/ ende wat ons ouders ghedaan hebben/ ende daer willen wyt by laten tot beter gheleghentheyd.

Besluyt. Myn tyd is verlopen. Wat ghebreck in onze taal is/ oock wat ryckheyd/ ende hoemen die cieren ende verryken zou moghen/ heb ick u ter loop over ghehaalt. R. ghy zeyde flux dat de Duytse taal by haar zelven bestaat/ ick heb my wel latē segghē dat onze spraack uyt het Hooghduyts zou ghesproten zyn. G.

Ghemeene duytse spraack. Ick spreeck (met Becanus/) int ghemeen vande duytse taal/ die zelve voor een taal houdende/ doch dat dē zommighe wat te hoogh/andere wat te laegh spreken/ende dat

de

de Nederzaxense of Mysense spraack (vande welcke wy ghekomen zyn) de middelbarichste en̄ vriendelyckste is/ de welcke van Brug af tot Ay ende Nevel toe streckt / wel iet wat inde uytspraack verschelende / maar zo niet of elck verstaat ander zeer wel / tis kenlyck dat de Grieke taal/die zo waard gheacht is/ oock haar verscheyden Dialectos had. Int verryken onzes taals / zoud ick verstaan datmen uyt elcke verscheyden Duytsche spraack/ ia uyt het Geent/ Vriesch/ ende Enghelsch/de eyghentlyckste woorden behoorde te zoecken/van de welcke de ene deze/ de ander de andere alleen int ghebruyck ghehouden hebben: ia datmen alser enighe woorden voorvallen diemen meent uyt het Latyn te spruyten/daar van wy gheen andere der zelver betekenis hebben/als natuur / glory/ ende zulcke / die wel naarstelyck na zocht om te spueren/ offe oock uyt onze grondwoorden bestaan: want zo Becanus acht / komt natuur/van na ende ur/dat beghin of oorspronckelyckheyt betekent/ als in uurzaack ofte oorsaeck/dat de oorspronckelyckheid des zaacks beduyt/alzo oock natuur / na-het-ur / na het oorspronckelyke/als t'eerste naast Ghod inde dinghen zynde / welck woord behalven dattet een name is / verstrecktet by ons en̄ niet by den Latynen een woord of verbum, als / Hy natuurt/ etc. t'welck wel een teken is dattet een echt kint zou moghen zyn. Voort segghen wy/ enighe krachtighe dranck ghenuttight hebbende/het gloeit mi om t'hert / daar Natuur.

van

Glory. van glory niet qualick schynt te komẽ: zoeckt ghy nu int Latyn na beter bewys om hen deze namen toe te eyghenen. Nopende dezer

Ghebrochte bastaard woords. ghelyke woorden/ als/ sillab/ persoon/ letter/ klerck/ reghel/ element/ exempel/ capittel/ tittel/ planeet/ conscienty/ mirakel/ cibor/ etc. die bi elck elck een wel bekent ende verstaan worden/ t'sy dan oft echte kinderen/ of eensdeels gheëchte bastaarden zyn/ en zoud ick niet willen uytmonsteren/ alzo die beter by alle man bekent zyn als andere diemen inde plaats zou willen stellen/ doch mispryś ick niet/ datmen voor conscienty de ghewisse/ voor planeet dwaelsterre/ voor eclipsis/ taningh des maans/ voor victori/ zeegh ghebruickt/ ende waarmẽ kan ofte mach tracht louter duits te spreken. Nu myn uur is verlopen/ ick heb u redelyck vernoeght/ myn scholiers wachten/ en zy scholen te hoop/ ick wil u Ghode bevelen. R. u leste woorden betonen/ dat schola oock wel van school mocht ghekomen zyn/ doch ick wil u niet langher ophouden/ verhope hier na breder onderrechting/ nu bedanck ick u ende zeg adieu. G. ende ick/ vaart wel.

Ruygh-

Ruygh-bewerp vande Redenkaveling/ ofte Nederduytsche Dialectike:

De welcke is een Rechtsnoer/ om van alle dinghen ghewyslick ende onderscheydlick te spreken/ oock waarheid van valsheid te scheyden/ in alle twistredening hooghnut ende nodigh zynde;

uytgheghevén by de Kamer
IN LIEFD BLOEYENDE,
t'Amstelredam.

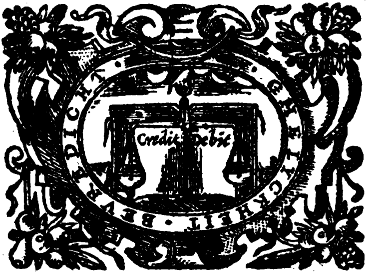

TOT AMSTELREDAM,
By Hendrick Barentsz. Boeckvercooper/inde Warmoes-straat/int vergulde Schrijf-boeck. 1614.

Digitized by Google

Digitized by Google

Den Eerzamen, VVyzen, Hoogh-gheleerden ende Achtbaren Heeren, Burghermeesters des Stads, met den Borghers ende Hoofden des Hoghen Schools van Leyden.

HET is een ghewoonlyck ghebruyck/ E. Heeren/ by alle verstandighe schryvers/ die iet treflyx an den dagh brengen/ dat zy het zelve iemand toeeyghenẽ: ofte om dien te vereeren/ of hem tot een Schutsheer te verzoecken. Gheen van beyden is hier ons voornemen: alzo wy ghaern bekennen (t'gheen ons werck doch zonder dit doẽ zoude) dat wy noch de zake die wy handelẽ rechtgrondlyck en verstaan/ by de scherpzinnicheid der eerste vinders te rekenen: dies oock niet treflyx daar in hebben konnen voortbrenghen: oock gheen Leeraars/ maar alleen leerlingen die ghaern vorder waren willen gheacht zyn: ofte ongheoef-

fende

fende bouwheerē / die in een woest maar heel vruchtbaar land ploeghende / niet lievers wenschten als veel kloecke verzochte bywoners / om alzo ghezamentlyck door buurlycke hulp een rycker oegst in schuur te mennen. Ende alzo u E.E. het op zien des Hoghen Schools bevolen is / offeren wy den zelven deze vrucht van onze naerstighe/doch onvermoghende wil: even in voeghen allsmen den Goden niet na hun waardicheid/ maar na der offeraars vermoghen/ghewoon is offerhande te doen: om van den zelven een rycker zeghening te ghenieten. Zulx is oock hier ons byzonderste wit: verzoeckende / alzo de Schole an ghene tale ghebonden is/ maar in alles de bequaamste/ tot meeste vordering bezicht: dat ghy van onze Moeders-tale een Moeder-taal aller ghoeder kunsten maken/ deze zake behertighen / ende de grote nutbaarheid die den Vaderlande hier duer magh gheschiedē overweghen wilt. Hopende de moghelyckheid / die mooghdy hier an afnemen / bemerckende/wat leerlingen niet verder ziende als om zelf de zake wys te werden / in een korte wyle hebben kounen doen: overleggen

legghen wat een gheleerder/ in lang-
heid van tyd/ midts hope van loon/
in zulx zoude vermoghen: Dies u ver-
vorderen (onghetwyfelt tot groten lof
des ghemeenen Vaderlands/ ende zon-
derling des Hoghen Schools) d'eerste
te zyn/ om door alghemeene lessen voort
eerste int werck te stellen/ niet die slech-
te werck/ maar deze hooghwaardighe
kunst met zulck werck dat dit (na ons
hooghste wenschen) te schande make/
ende metter tyd andere kunsten meer.
Tot onuytsprekelyck voordeel van elck
leeck-mensche/ die zonder moeijelycke
arbeyd int leeren der talen/ met lust alle
kunsten dies zullen moghen wys wer-
den. Ist de beste mensch die meest men-
schen nut is? zo zult ghy E. Heeren hier
in alle menschen nut zynde/ buyten twy-
fel loonwaardighe oock lofwaardighe
vrucht van u arbeyd ghenieten. Ten is
oock niet ongehoords/ want P. Ra-
mus tuight in zyn Fransse Letter-
kunst/ dat hy vanden Koning last had-
de de drie Redenlycke/ ende andere d'an-
der Vrye kunsten in Fransois te vertolc-
ken. Dus E. Heeren duyt ons vry-
moedigh verzoeck na u bescheydenheid

 int

int ghoede / oock onze yverighe / doch onmachtighe wil in dezen. Zyt den Alderhooghsten bevolen ende hertvruntlyck met alle eerbieding ghegroet van

Het Jueghdelyck groeyende Eglentierken/
In liefd bloeyende.

Totten Kunstgheleerden Lezer.

Is gheleerdheid niet nut/waar toe de hoghe scholen?
En zyn de kunsten ghoed/wat houtmen die verholen?
Of dunckt u onze taal niet ryck ghenoegh te zyn
Datmen daar toe behoeft Hebreeus Griex en Latyn?
Neen/het is wyd van daar/dat mooghdy hier bemercken
Int onbeslepen werck van onvolleerde klercken.
Maar met veel meerder nut zalmen dit waar bevinden/
wil elck gheleerde man met ernst hem onderwinden/
In Duyts/t'gheen dat hy weet/te spreken met verstand/
Hebdy nu een scholier/ghy kryghter thien ter hand.
Zegt ghy/ick heb de kunst met arbeyd moeten leren/
Maar stondet noch te doen zoudy niet wel begheren/
Van die moeyte verdragh? ghunt andren zulck ghenieť.
Kunst leert men met ghenuecht/de talen met verdriet.
T'is zotte Tierany/hoe maghmen dit missaken/
Datmen de kunsten leert in onbekende spraken.
Dit deden d'ouden niet/die uyt Egypten land
Haalden t'gheen zy in Griex Grieken maackten bekant.
De Talen zyn wel nut om de kunsten te vinden
Maar t'voeght niet datmē die zo heel daar an ghaat bindē
wat voeghtet/dat een man die zyn twist zoeckt te slechten
Rechtschapen/niet en weet na wat recht hem te rechten?
wat voechtet/dat een Artst zyn vrund niet kan beduyden
Noch d'oorzake zyns ziekts/zyn quaal/ of kracht der kruyden?
Laat u zulck onghevoegh van u Landslup verdrieten:
Laat dit Land/in Landstaal/u gheleerdheid ghenieten.

Digitized by Google

Het eerste Boeck vande Redenkaveling/ ofte Nederduytsche Dialectike.

Inleyding.

DE zake die wy hier zullen handelen / Andachtighe Lezer / schynt allen onverzochten int eerste anzien duyster ende onbegrypelyck: ja velen een onnodighe verwerring te brengen in den dingen die upter Naturen van zelfs klaar ende wel te begrypen zyn. Wort deshalven van zommighe/ als eē onnutte woordstryding/ veracht: zo de zelve t'enigher tyd inde Scholen oock ten deele gheweest is/ maar in deze eewe weder tot haar oude klaarheid ghebracht. Welc nutbaarheid tot verscherping des verstands ende zekerheid int oordelen/ elck duyts klerck door ons behulp zal ghenieten moghen: zo hy hem pynt dezes nuets bolster af te lozen / der doppen hardicheid te kraken / ende de onsmakelycke schil te pellen/ om alzo des kerls zoetheid te smaken: ende dadelyck

in waarheyd te bevinden / dat dit een recht-snoer is/ om bescheydelyck ende bewyslyck/ by ghoede schicking van elck ding / na eysch te spreken / ende waarheid van valscheid te scheyden. En al hoe wel eenighe scherpzinnigh zynde van vernuft/ t'zelfde upter naturen zonder behulp van lering zouden konnen doen: zo is doch de beslepen kunst in dezen zekerder leydsman als de ongheoeffende Natuur. Want dit zelfde (t'sy men dat een kunst magh heten ofte niet) is een waarneming van veel verstandighe Naturen / upt den aart der dinghen ende hun eyghenschappen ghevat / en is alzo ten leste veler scherpzinnigher mannē vinding/tot een zeker eenstemming beleed ghebracht: t'welck na reden boven eens menschen natuurlycke begrip te achten is. Van des zelfs waardicheyd magh elck na het onderzoeck zelf oordelen/ immers de daad tuyght daghelyr/ dat door dit behulp de gheleerden den ongheleerden in alles overtreffen. Waarlyck veel verstandighe vernaamde mannē/hebben niet te vergheefs de Redenkaveling hoogh gheacht. Eenighe der zelver tuychnissen zullen ons hier ghenoegh zyn/ om des zelfs lof/ nutbaarheid/ ende eyghenschap/ heerlyck/ verstandelyck ende naacktelyck te verklaren. Augustyn zeyt/de wetenschap van Bewysredening is niet by raming in ghestelt: maar upt de onderlinghe ghesteltenis der dingen eyghenschap voortghekomen. Plato: Oeffent u(byzonder in u jueght) in de Redenkaveling/ die

veelen

velen t'onrecht een onnutte ende ydele klap-
perny schynt te wezen: zydy hier in verzuy-
migh/de waarheid zal u eewigh ontschuy-
len. Niemand verwerftse zonder grote ar-
beyd/die een wys mensch met ernst anvaten
zal. Het is een ghave door zonderlinghe
ghoeddadicheid Goods den menschen ver-
ghunt: want van God is de zelve door Pro-
metheus als een brandend vonxken tot de
menschen ghekomē. Cicero: Zonder t'behulp
dezes kunsts achtē wy dat elck vā de waar-
heid ghetrocken ende verleyt magh worden:
want zy gheeft een middel om waarheid vā
valscheid te onderscheiden/ ende door gheen
waarschynlyke arghelistichheid bedroghen te
worden/ verspreyt zich door al de deelen der
wysheid/beschryft de dingen/ schept de on-
derlinge vermenging/ voeght het ghevolgh
te zamen/ende sluyt iet bestandighs/ onder-
scheid waarheid van valscheid. T'is een
middel ende wetenschap vā bewysredening/
uyt de welcke een zonderlinghe nutbaarheid
spruyt/om de dinghen te overweghen/ oock
een loflycke vermakelyckheid/ eñ een waar-
dighe kennis/ etc. Dien nu lust zulx te ghe-
nieten/ anvaarde met ernst den arbeyd ende
moeyelyckheid van leren/ die zo groot niet
is/alsse wel schynt: zeker zynde dat hy loon-
waardighe vrucht zal ghenieten. Want noyt
heeft eenich mensch hier vernuftighe vlyt te
vergheefs anghewent: Ende wat kryght-
men zonder moeyten? Dus laat u de eerste
ruwe duysterheid niet afschricken: ofte eni-

ghe niewe onghewone woorden ende namen die wy noodzakelyck hebben moeten ghebruycken / om in Duyts duytſelyck ende naacktelyck de dinghen te handelen. Het zouw ons voorwaar ghereder ghevallẽ hebben de Latynſe kunſtwoorden te bezighen/ als wy hadden konnen gheloven dat die by den onervarẽ Lezer zo wel verſtaan zouden zyn gheweeſt. Bruycken wy tot een ongheboort ding een onghewoon woord / dat zelve is uyt ghewone woorden gheſproten ofte daar van t'zamen ghezet: door welx betekenis ghy het betekende te beter zult konnen onthouden. Dit bevint elck Latyn eñ gheen Griex verſtaande over al / maar byzonder in de Rederyckelycke figuren / dat zy uyt onthouden van de Latynſe kunſt namen (dier betekenis zy verſtaan) der zelver kracht beter ghedencken / als by de Griexe/ die hen vreemd zyn: ende zullen lichtelycker onthouden/ wat Gradatio, Ratiocinatio, Incrementum, Repetitio, Interrogatio, *&c.* Als Tapinoſis, Auxeſis, Epanodos, *&c.* beduyden. Dierhalven hebben oock de Latynen alle woorden verlatynt: hoe wel datter veel Griexe (alzo hun talen grote ghemeenſchap hebben) meeſt int ghebruyck ghebleven zyn: maar de Griekẽ die uyt Egipten de gheleerdheid ten dele ghehaalt hebben/ hebben ghepooght den Grieken in louter Griex zulx voor te draghen. Doch wy hebbẽ/ om den ervaarnen Latiniſten oock onze mening kond te doen/ de Latynſe woorden over al op de kant geſtelt; welcke van beyden na-

maals

Digitized by Google

maals int ghebruyck zullen blyven / leert de tyd: t'is ons onteffen. Wy hebben met het overzetten ghemeent den Duytschen klercken het meeste nut te doen: Heeftmen zommighe woorden niet verstandigh ende duydelyck ghenoegh konnen treffen / dat is ons te minsten leet. Weet dat wy ons zelven in zulx niet over al hebben konnen vernoeghē / dies oock zonder twyfel anderen niet. Maar die iet beters bedenckt maght voortbrengen / zal van niemand meer dancks verwerven als van ons. Wy hebben hier een ghantś onghebaande wegh ghehad / t'zal anderen lichter vallen hier ende daar een woord te verbeteren. Dialectike hebben wy niet naarder konnen verduytschen als Redenkaveling: t'welck zommighen herd schynt / nochtans ist uyt de daghelyxe ghewoonte van spreken ghenomen. Want dese twe spreucken ghelyckmachtigh zyn: Die man kan wel reen kavelen / ende hy is een ghoed Dialecticus. Andere noemēse Bewys kunst / welcke naam oock ghevoeghlyck is / ghemeenschap hebbende met de werckelycke woorden dezes kunsts / als bewysredē ende bewysredening. Zo oock het onze met Redenkavelen / t'welck het eyghen werck dezes kunsts is / dats disserere, waar van Cicero deze kunst Dissertura noemt. Als oock de Griecken van Dialegome Dialectica. Zulx hebben wy / zo veel doenlyck was / met vlyt int overzetten waarghenomen / poghende dat de naam ende het woord mochten een zyn / als uytbeelding /

Ontbeelden: Scheyding/ Scheyden: Schifting/ Schiften: Besluyting/Besluyten: Bewijsreden/ Bewijsredening: Werck/ Wercker/ Wercking/ etc. Voor Ontbeelding/ daar wy Definitio mede verduytschen/ stellen zom Toon-ding: zom Beschryving: zom Bepaling. Maar wy hebbē dit voor het ghevoeghlyckste na het veelvoudigh ghebruyckē ghenomen. Quantitas heeftmen na wil niet konnen overzetten/ t'welck bevat Grootheid/ Veelheid ende Ghewicht. Deze zyn alle drie onderscheydelyck/ doch komenze al onder Quantitas, hier ghebrack ons een alghemeene naam/ eñ hebben Grootheid voor het Alghemeenste ghestelt/ hoe wel onze taal hier in niet arm is: want dezer ghelycke woorden daar onder verbat wordē: groot/klein/dick/ dun/lang/kort/vet/magher/ plotzich/ spichtigh/vol/tenger/druystigh/ reyzigh/ lyvigh/ snogger/ vol/ ledigh/ laar/ grof/ yl/ koever/ hoop/ veel/ luttel/ weynigh/ vulte/vuldich/ menight/ghetal/zwaarte/ maten ende ghewichten/ etc. Noch zyn wy verleghen ghe weest: andere zullen moghelyck na ons zo hier in/ als in dier ghelycke woorden daar wy niet ghenoegh hebben kunnen doen/ iet ghevoeghlyckers bedencken: Wilt daar en tusschen onze ghoede wil voor t'werck nemen.

Van

Van de Oorspronckelickheyd des Redenkavelings.

T'Vernuft/ het verstand ofte de ziele des menschen is vol formen/ beeldenissen ofte kēnissen (even ghelijck alle ghewas/bomen ende kruyden vol vruchten ende zaad) vanden Heere gheschapen. Doch hoe wel deze dinghen in s'menschen ziele zyn/ zynze nochtans onbekēt (als huysraad/ imboel/ ende schildery in een duystere kamer.) Zo komt dan deze Lering als een kaerse/ ende doet anwyzing van zulx/ maar de Oeffening moet mits naarstigh natrachten int onderzoeck alles tot volkomenheid brenghen. Dies is deze/ ghelijck al ander kunsten/ een strale der Godlijcker wysheid/ die inde redelijcke natuur dit licht ontsteeckt/ ende word voort ghehulpen en verkreghen door a Vernuft/ b Lering/ ē c Oeffening/ (zo ghezeid is.) T'vernuft brengdy mede: hier mooghdy de lering halen/ maar zyt zeker/dat zonder t'selfde zelfs in dadelijcker oeffening ofte int werck te stellen ghy nemmermeer de zaack recht zult wys worden.

a Ingenium. b Præcepta. c Exercitatio.

Wat is a Redenkaveling?

a Dialectica.

Van elck voorghesteld ding met ghoede redene/bewijslijck/ grondlijck ende eyghentlijck te konnen spreken ende handelen: ofte een middel om waarheid van valscheid te onderscheyden/ ende te verklaren wat elck ding zy/ t'ghevolgh ende het teghendeel van

b Bene disserere. dien: opt kort ghezeyd te konnen b Reden-kaveley.

Wat is Redenkavelen?

Met ghoede redene de omstandigheid des dings overleggen ende weghen: zo zeydmen/ die man kan wel zyn ty-kavelen: oock/ hy kan wel reenkavelen ende eerkavelen/ etc.

Welck zyn de delen van Redenkaveling?

Die zyn twee/ als Vinding ende Oordeel.

c Inventio. c Vinding onderzoeckt ende brengt by al watmen van elck ding zegghen magh: maar

d Iudicium. d Oordeel overweeght t'gheen ghevonden is/ en wyst an de rechte beleding int uytleggen des zaak/ ofte breyden der bewysredenẽ. Tot

e Quæstio. f Prædicabilia. de Vinding behoren het e Gheschil/ de f Ghemeene-woorden/ de g Zeggelycke-woorden. h Uytbeelding/ i Scheyding/ k Plaatzen/ ende daar upt voortkomende l Bewysredenen.

g Prædicamenta, h Definitio i Divisio. k Loci. l Argumenta. m Argumentatio. n . . . . .

Tot Oordeel behoort de m Bewysredening/ of handeling der n Besluytredenen/ t'welck het rechte eyghen werck van Redenkavelen is. Ende alzo een ghoede schicking den dinghen een zonderling licht gheeft/ hebben wy dit alles schickelyck inde byghevoeghde tafel int kort ghestelt ende verdeelt: de welcke wy int handelen ende breder verklaring voorts volghen zullen: slechtelyck de grond (na t'begrip der ankomelinghen) zo kort ende duydlyck ons doenlyck is ontwerpende. Eerst moeter ghespoort zyn/ waar van men Reden-

Digitized by Google

denkavelen zal: te weten/ wat het a Gheschil is/om t'welk al de moeyte ende arbeid ghedaan wort/zynde de b Stoffe/ van Redenkaveling/ als klay de stoffe daar in de pottebacker werckt. a Quæstio. b Materia.

Wat is gheschil?

Het voorghestelde daarmen van handelt ofte schelt/ of een reden door vraghing in twyfel ghetrocken.

Hoe menigherley is het Gheschil? Quæstio.

Tweërley e Enkel ende f t'Zamenghezet/ Enkel gheschil/dat door een ofte luttel woorden van eenigh ding opt kortst ghevraaght wort: als/ Wat is Redenkaveling/ Wat is Gheloof/zynder Dwerghen/ etc. t'Zamenghezet gheschil/ dat door een volkomen reden wort voortghestelt/ als of een Predikant behoeft Redenkaveling te leren/ of t'Gheloof alleen zalig maackt/ of de Dwerghen teghen de kranen vechten/ etc. e Simplex. f Composita.

Het t'zamenghezet gheschil wort verklaart ende ghehandelt door Bewysredening daar van wy na spreken zullen: maar het Enkel gheschil zullen wy eerst afhandelen/ alzo dit voorghaat ende wort verklaart door Uytbeelding ende Bepaling. Om tot de welcke te komen ofte die rechtschapen te leren int werck stellen/zyn voor al nodigh de a Ghemeen woorden ende b Zeglycke woorden/ verklaart/ met der welcker hulp mē de Uytbeelding ende Bepaling moet maken. Argumentatio. a Prædicabilia. b Prædicamenta.

Van

Vande Ghemeene Woorden.

Prædicabilia. Deze zyn als het a b c vant Redenkavelen ofte tittels der woorden/ ende mercken die de ghemeenschap ende afzondering der verknochte dinghen te kennen gheven / ende heten dies Ghemeene woorden. Alles wat in de Natuur is heeft met andere dinghen ghelyckheid of onghelyckheid/ghemeenschap ofte afzonderingh. Om dan van elck ding onderscheydlyck te konnen spreken / hebben de Oudē de Ghemeenschap ghedeelt in de minste ghemeenschap/die zy [a] Ghemeen-ghedaante noemen : als mensch ende beest: Ende inde meeste Ghemeenschap/ dat zy [b] Gheslacht heten : als Dier / dat mensch-ende beest bevat. Desghelyx om de afzondering mede te onderscheyden/hebben zy in de delen der [c] Zelfstandigheid des dings ghezocht een opmercking die zy [d] Onderscheid noemen / als redelyckheid inden mensch: Alzo men dit zwaarlyck inden dingen vinden ofte naspueren kan / stellen zy daar by noch een afmercking van enighe oeffening ofte iet dat het ding eyghentlyck an zich heeft : het welck zy dies [e] Eyghenschap noemen: als spreken/ lachen in den mensche. Daar en boven noch een merck dat by ēn van het ding wezen magh/ t'welck zy [f] Toeval heten : als grootheid / blanckheid inden mensche/ ende maken te zamen

a Species.
b Genus.
c Substantia.
d Differentia.
e Propriū.
f Accidēs.

Vyf ghemeene woorden/

Ghemeen-ghedaant/ Gheslacht/ Onderscheid/ Eyghen.

Digitized by Google

Eyghenschap en Toeval: deser aller oorspronck is het [g] Ondelighe t'welck eben ghelyck/ een/ het beghinzel is des ghetals/ is dit het beghinder ghemeen-woorden: hoe wel t'selfde daar onder niet gherekent en wort: want zy alle van velē/ ende dit maar van een ghezeyt magh worden. g Individuum.

Wat is Ondeligh?

T'gheen de [h] Letterwyzen een eyghen name heten: als/ Pieter/ Jan/ Amstelredam/ Holland/ Amstel/ Keteldui/ Marcken/ Nierop/ Maymaand/ Zondagh/ ende zo voort: te weten/ al wat met de oren ghehoort/ met de oghen ghezien/ ofte met de zinnē ghevoelt magh worden/ is Ondeligh: als/ die Boom/ deze Koe/ dat Paerd/ dit Kalf/ die Man/ die ghy ziet is Ondeligh: ende word alzo ghenoemt om datment gheenzins delen magh. h Grammatici.

Wat is Ghemeen-ghedaante?

Species.

Een zekere form/ maeel ofte ghemeen beeldenis/ diemē van de Ondelighe int ghemoet begrypt: ofte eē onwezighe form of ghedaant vant Ondelighe int ghemoet gheprent: eens een mensch of iet ghezien hebbende/ blyft des zelfs beeldenis of ghedaante in u ghemoed/ waar uyt ghy/ een dierghelycke ziende/ weet dattet een mēsch ofte iet zulx is. Die Mensch ofte dat Dorp/ deze Boom of dit Beest/ etc. Die ghy ziet/ zyn Ondelighe: maar de ghemeen beeldenis aller menschen/ Dorpen/ Bomen/

Boomen/Beesten/ *etc.* Die ghy door t'ghezicht van d'Ondelighe ghevat hebt / noemtmen *Ghemeen-ghedaant*/ deze is de naaste ghemeenschap ant Ondelighe: als/ de Ghemeenghedaant van Jan/ ofte die mensch die ghy ziet/is mensch: de Ghemeen-ghedaant van Amsterdam is Stad: klaarlycker in dit volghende tafelken blyckende.

Ondelighe.	*Ghemeen-ghedaanten.*
Pieter	Mensch
Leyden	Stad
Holland	Landschap
Amstel	Stroom
Keteldvin	Duyn
Hondsbosch	Dyck
Marken	Eyland
Nierop	Dorp
Maymaant	Maant
Zondagh	Dagh

Deze *Ondelighe* mooght ghy zien/ tastē/ *etc.* Maar de *Ghemeen-ghedaant* der zelver of de ghemeenschap ende ghelyckenis hunder wezen/komt u nimmermeer voor.

Wat is Gheslacht?

Genus.

Een Naam velen Ghemeen-ghedaanten ghemeen zynde / t'welck bevat twe ofte meer velen/ door enighe onderlinghe ghemeēschap elck ander ghelyckende: nochtans in ghedaante onderscheidlyck: Zo dat Ghemeen ghedaante by een stad als Antwerpen of

Am-

Digitized by Google

Amsterdam gheleken word / daar veel Onderlighe in zyn: ende Gheslacht word gheleken by een Landschap daar veel zulke steden in zyn / ofte by een Koning-ryck / dat veel Landschappen bevangt van verscheyden zeden ende spraken. Te wetē/ Dier is een ghemeene naam ende is t'gheslacht vā verscheyden Ghemeen-ghedaanten / die zyn Mensch/ Paerd/ Koe/ etc. Ende zo men vraaght wat is een mensch? Antwoord/ een Dier. Wat is een Paerd? een Dier. Wat is een Koe? een Dier/ ende zo voort als dit tafelken onderscheidlyck toont.

Gheslacht.	Ghemeen-ghedaanten.
Dier	Mensch/ paerd/ kat/ hond/ etc.
Boom	Elzē/ eken/ yyen/ appelboom/ etc.
Koorn	Rog/ tarw/ gharst/ etc.
Kunst	Letterkunst/ Artseny/ etc.
Deughd	Wysheid/ matichz/ mildheid/ etc.
Plaats	In huys/ op straat/ int veld/ etc.
Zomer	Ankoomst/ middel/ nazomer/ etc.
Stand	Zitten/ staan/ leggen/ etc.
Kleding	Gekleet/ ghewapēt/ inde rou/ etc.

Hoe menigherley zyn Gheslacht en Ghemeen-ghedaant?

Tweevoud: als / de Onderste Ghemeen-ghedaant/ ende Middel Ghemeē-ghedaant- alzo oock het hooghste ende opperste gheslacht ende t'middel gheslacht: als/ Beest/ zo ghy opwaerts ziet na Dier/ zo ist een Ghemeen ghedaante / maar ziet ghy nederwerts na

na Paert/Os/Varkẽ/zo ist hun Gheslacht/ dit is dan een Middel/Ghemeen-ghedaant/ ende een Onderste gheslacht. Het hooghste gheslacht is/daar onder alle dingen der zelver soort vervat worden: zulx zyn de Zeghlycke worden/als Zelfstandicheid/ Hoedanicheid/etc. Ende het Middel-gheslacht is/ dat tusschen het opperste Gheslacht ende d'onderste Ghemeen-ghedaanten ghevoeght is/ blykende an de volghende nederwerts wassende boom/ daar van t'bovẽste t'hooghste Gheslacht is/ ende t'laeghste d'onderste Ghemeen-ghedaante/ waar an de Ondelighe.

d Substantia. — d Zelfstandigheid is.

Lichamelyck — onlichamelyck/

Lichaam is

a Animatum. — a Levende — zonder leven/

Levendlichaam is

b Sentiens. — b Ghevoelyck — onghevoelyck/

Dier

c Intellectuale. — c Vernuftigh — onvernuftigh/

Mensch

Gedeon/ Roemer/ Frans.

In deze twe voorschreven ghemeen-worden/namentlyck/ Ghemeen-ghedaant ende Gheslacht hebdy der dingen onderlinghe ghemeenschap/ ande volghende zuldy hen onderscheid ende verschil moghen mercken.

Differentia

Wat is onderscheid?

Het is een deel des dings/t'welck de Ghemeen-ghedaanten eens zelfden gheslachts onder-

onderscheid / een byzonderste-deel der zelf-standicheid des dings: t'welck by t'gheslacht ghevoeght zynde/ een zekere Ghemeen-ghedaante vormt: als / Redelyckheid (t'welck een Onderscheid inden mensch is) ghevest zynde an t'Gheslacht: dats Dier/ vormt een Mensch: ende hier van word ghehandelt int Gheschil/ ² Hoedanigheid: als / hoedanigh is de mensch? Antwoord: Het is een redelyck dier. ² Qualis.

Wat is Eyghenschap? Proprium.

Een zeker angheboren vermoghen / gheneghentheid/ werck/ ampt ofte verciering/ dat een Ghemeen-ghedaante ende allen zyn ondeelighen eyghen ende angheboren is: als/ tellen/spreken/lachen/etc. is der menschen Eyghenschap: ende nyen of hrinssen der paerden: blaffen der honden/etc.

Let op de woorden der Eyghenschap dat die meer verstaan worden opt vermoghen als opt werck: Want een kind is een mẽsch/ al kant niet tellen: een stomme is een mẽsch/ al kan hy niet spreken: Maar zy worden verstaan t'vermoghen te hebben/ hoe wel datter beletsels zyn tot het werck.

Eyghenschap word in vierderley wyze verstaan. Eerstlyck t'gheen dat een Ghemeen-ghedaante alleen eyghen is/ maar niet elken zynder Ondeelighen/ als grootmoedigheid/ beleeftheid/ etc. zyn enighen menschen ingheborey/ maar niet allen. Ten tweeden/ t'gheen allen Ondeelighen der zelver Ghemeen-ghe-

daant anhangt / maar die Ghemeen-ghedaant niet alleen: als/ De kamelion veranandert zyn verw/maar enighe andere dieren oock. Ten derdē/ t'gheen een Ghemeen-ghedaante alleen/maar niet altyd anhangt: als/ Het grauw worden inden mensch/doch alles in d'ouderdom. T'vierde is t'byzonderste/ t'welck een Ghemeen-ghedaante alleen ende allen zyn Ondelighen altyd ankleeft: als/ spreken / brinssen/ blaffen/ etc. in mensch/ paerd ende hond/ etc.

a Differentia. b Propriũ.

Verschil tusschen a Onderscheid en b Eyghenschap.

Onderscheid betekent een zeker deel des dings/maar Eyghenschap een zeker vermoghen ofte gheneghētheid des ghemeene-ghedaants. Ware Onderscheid der dingen is ont zo verborghen/ dat na zommigher meening/ in ghene dingen een recht onderscheid te vinden is: maar hier in / als in vele ander dingen/ voor het ware ghenomen wort t'gheen naast daar by is. Dies ghebruycktmen veeltyds in plaats van Onderscheid (dat zy zelven zijn) de Eyghenschappen: dus zeytmen / een hond is een dier/ zo is een paerd oock/ bay viervoetigh/ etc. Wat onderscheid steltmen nu onder hen anders/ als dat de hond blaft/ eñ t'paerd brinst? Merckt hier de Eyghenschap voor Onderscheid ghebezight.

Accidens.

Wat is Toeval?

T'gheen by hem zelven niet en bestaad/ eñ gheen

gheen deel der zelfstandicheid is / maar hangt daar an veranderlyck ende byghevál: ofte t'gheen dat by ende afwezen magh zonder des dings letsel ofte vernieling: als / de witheid des muurs / warmte des waters / verhaartheid / koude / dueghd / gheleertheid / inden mensch / etc.

Nu zynder oock onscheydelycke Toevallen / die zo an de zelfstandicheid hanghē / dat ze daar niet afghescheyden moghen worden: als / De hitte int vier: de witheid ant sneeuw: Nochtans machmense met de ghedachten scheyden: want een ander ding is de hitte en witheid / als vier ende sneeuw. Hier op is een alghemene reghel / Wat in enigh ding een toeval is / magh in ghene dinghen een deel der zelfstandigheid zyn.

Waar toe zyn de [b] Ghemeen-woorden dienstlyck?

b Praedicabilia.

1 Om te verkunden de ghemeenschap en afzondering der dingen / zo ghezeyd is.

2 Ten tweeden zynze nodigh gheweten tot het maken van een [c] schicklick besluyt: want dat bestaat uyt Gheslacht ende Onderscheid; ofte zo dat niet te vinden is /. uyt Gheslacht ende Eyghenschap: ofte uyt de oorzaken of delen / zo wy na horen zullen.

c Syllogismus.

3 Voort zyn de Ghemeen-woorden oock dienstlyck om van de [d] voortstels te oordelē: want alzo Ondeligh / Ghemeen-ghedaant / Gheslacht / Onderscheid ende Eyghenschap / t'zamen verknochte woorde zyn en noodlyck

d Propositio.

Digitized by Google

an elck ander hanghende/ ist ghewis dat uyt deze noodlycke voorstels voortkomen: maar recht anders ist met de Toevallen/ na dat uyt deze de bewijsreden ofte t'middel des beslupts ghetoghen is/ oordeltmen van de waarheid ende valscheid/ vande noodzakelyckheid en onghewisheid des besluts: als men zeyd/ Gedeon is een mensch/ een mensch is redelyck/ hy kan lachen/ tellen/ spreken/ &c. Dees hanghen noodzakelyck aan elck ander: maar zegdy/ Gedeon is gheleerd/ dat hanght niet noodlyck an een/ hoe wel dattet zo magh zyn: want Gedeon waar al evenwel de zelve man/ al waar hy niet gheleerd/ &c.

Prædicamenta.

Van de Zeglycke Woorden.

Wat is Zeglyck woord?

Het zyn de opperste hoofdwoorden der dingen/ in welcker alghemeenheid al watter in de natuur is betoghen wort/ een ophoping der Ghemeen-woorden: een by-eenbrenghing van elck ding tot zyn opperste gheslacht: en worden zo ghenoemt om datze iet zegghen van de dingen. Al wat inde natuur is/ wort onder deze twe woorden/ Zelfstandicheid en Toeval begrepen/ na het bekende vaers/

Magnus Aristoteles, trutinans cacumina rerum,
In duo divisit quidquid in orbe fuit.

Omne ens est substantia aut accidens.

Dat is/ Alle wezen is Zelfstandicheid ofte Toeval: Maar verstaat dat de volghende woorden/ Wezen/ ding/ t'ghoed/ t'waar/ iet/ en

zeg

zen/ boven de Zeglycke-woorden zyn/ ende daar onder niet verbat worden. Maar het hooghste ghesiacht der zelver Zeglycke woorden is Wezen/ dit deeltmen in Zelfstandigheid/ dats dinghen die by hem zelven bestaan: (t'welck het eerste ende voornaamste Zeglyck woord is/ daar al de andere anhanghen) ende in Toeval: dat is/ t'welck by gheval is: Hier onder zyn de volghende neghen Zeglycke-woorden begrepen: als/ Grootheid/ Hoedanigheid/ Betrecking/ etc. Ende worden alle tien niet inder daad/ maar alleen by afnemig onderscheiden/ want an de Zelfstandicheid hanghen al de neghē andere als toevallen/ doch zynse alzo an malkander verbonden/ dat de toevallen niet en zyn zonder de zelfstandicheid/ noch vindmen gheen zelfstandicheid van toevallen ghebloot. Menin.

Waar toe zyn de Zeglycke woorden nut?

Om van alle dinghen inde gheheele natuur te vatten ende te onderscheyden een zeker gheschick: want deze tonen u/ zo ghy iet wat begrypen ofte naspuerē wilt/ van waar het ghemoet beghin nemen zal/ ende hoe wyd zich dat strecken magh. Want vant opperste Gheslacht (dat een grondvest aller dinghen is) dats van Wezen/ looptmen door al de Ens. dinghē onderscheidlyck tot de laeghste Gheméén-ghedaante ende ondeelighe/ het onderscheid ende de Eyghenschappen merckende:

zo de byghevoeghde tafel duydlyck uyt-beeldt.

Prædicamenta.
1. Substantia.
2. Quātitas
3. Qualitas
4. Relatio.
5. Agere.
6. Pati.
7. Vbi.
8. Quando.
9. Situs.
10. Habitus

Welcke zyn de Zeglycke woorden?

Die zyn tien in ghetal / 1 Zelfstandigheid/ 2 grootheid/ 3 Hoedanigheid/ 4 Betrecking/ 5 doen/ 6 lyden/ 7 waar/ 8 wanneer/ 9 stand/ ende 10 hebbelyckheid. Tot een plomp en naackt exempel/ mooghdyze onderscheidlyck uyt de volghende spreuck afnemē: 1 Antonis die 2 lāghe 3 listighe 4 Schermeesters/ 5 schutte eē schermslag 6 op zyn arm/ 7 inde straat/ 8 te middagh/ 9 staande int verzet/ 10 in hoos en wambeys.

Hoe werdenze ghedeelt?

Alle wezen is zelfstandigheid of toeval.

Alle toeval is a volstreckt of b betreckelyck.

a Absolutum.
b Relativum.

Volstreckt dat is die alleen by zich zelven opmercking hebben/ als grootheid ende hoedanigheid: Betreckelyk die by iet anders verleken worden/ als de zeven volghēde/ Betrecking/ Doen/ Lyden/ &c. Van welcke de 6. leste alle onder Betrecking verbat worden: Doch zynze by den Ouders bescheidlyck ghestelt/ om den leerlingen te duydlyker hun onderscheid te betonen/ die welcke (zo Quintilianus tuyght) ghelyck de nauwhalsde kruyken het overvloedigh daar opgheghoten water niet in laten / maar allengskens gheghoten zynde lichtlyck vol worden/ ooc stuckwys de dingen beter verstaan.

Substantia

Wat is Zelfstandigheid?

Een wezen dat by hem zelven bestaat / en dat

dat niet anders daar toe en behoeft datter zy: t'is een grondvest daar alle ander volghēde toevallen anhangen: Lyftlyck/God/Wereld/Hemel/Aerd/Gheest/Dier/Elemēt/Wind/Sterre/Boom/Vrucht/ende zulx alles/ wat by hem zelven bestaat/is onder dit woord begrepen: zo ghy inde tafel mercken mooght. Hoe wel deze dinghen (ghelyck ons lichaam met klederen) met de toevallen overtoghen zyn / alzo dat wy de zelfstandigheid van die mensch/ boom/ ofte steen/ &c. niet en zien/ maar de toevallen: als/de grootheid/verwe/form/&c. zien wy. By exempel: De form van t'menschen lichaam weet ghy / t'selve in een besloten Zarck langhe Jarē ghelegghen hebbende/zal tot aerd ghewordē zyn: Hier is de zelve Zelfstandigheid eē ander form hebbende. Backt van die aerd een steen/de form verandert weder/alzo koondy int verstand/ de Zelfstandigheid vande Toevallen leeren scheyden / die u andersins nimmermeer dan met toevallen bekleet voorkomen.

Wat is Grootheid?

Quantitas.

Daar mede de Zelfstādigheid in veelheid/ wyde/langte/dickte of ghetal ghedeelt word: t'is de grote des dings/ diemen alleen met de ghedachte vant ding of vande Zelfstandigheid (zo ghezeyd is) scheyden magh.

Hoe menighvoudigh is grootheid?

Tweevoud (zo de tafel uyt wyst) [a]verknochte ende [b]verdeelde.

a Continua b Discreta.

in de bygevoeghde tafel duydlyck uyt-beeldt.

Welcke zyn de Zeglycke woorden?

Prædicamenta. 1. Substantia. 2. Quãtitas 3. Qualitas 4. Relatio. 5. Agere. 6. Pati. 7. Vbi. 8. Quando. 9. Situs. 10. Habitus

Die zyn tien in ghetal / 1 Zelfstandigheid / 2 grootheid / 3 hoedanigheid / 4 betrecking / 5 doen / 6 lyden / 7 waar / 8 wanneer / 9 stand / ende 10 hebbelykheid. Tot een plomp en naackt exempel / mooghdyze onderscheidlyck uyt de volghende spreuck afnemē: 1 Antonis die 2 lâghe 3 listighe 4 Schermeesters / 5 schutte eē schermslag 6 op zyn arm / 7 inde straat / 8 te middagh / 9 staande int verzet / 10 in hoos en wambeys.

Hoe werdenze ghedeelt?

Alle wezen is zelfstandigheid of toeval.

a Absolutum. b Relativum.

Alle toeval is a volstreckt of b betreckelyck.

Volstreckt dat is die alleen by zich zelven opmerking hebben / als grootheid ende hoedanigheid: Betreckelyk die by iet anders verseken worden / als de zeven volghēde / Betrecking / Doen / Lyden / &c. Van welcke de 6. leste alle onder Betrecking verbat worden: Doch zynze by den Ouders bescheidlyck ghestelt / om den leerlingen te duydlyker hun onderscheid te betonen / die welcke (zo Quintilianus tuyght) ghelyck de nauwhalsde kruykens het overvloedigh daar opgheghoten water niet in laten / maar allengskens gheghoten zynde lichtlyck vol worden / oock stuckwys de dingen beter verstaan.

Substantia

Wat is Zelfstandigheid?

Een wezen dat by hem zelven bestaat / en

dat

dat niet anders daar toe en behoeft dattet zy: t'is een grondvest daar alle ander volghēde toevallen anhangen: Kortlyck/God/M[illegible]d/ Hemel/Aerd/Gheest/Dier/Elemēt/ [illegible]/ Sterre/Boom/Vrucht/ende zulx alles/ wat by hem zelven bestaat/is onder dit woord begrepen: zo ghy inde tafel mercken mooght. Hoe wel deze dinghen (ghelyck ons lichaam met kleederen) met de toevallen overtoghen zyn / alzo dat wy de zelfstandigheid van die mensch/ boom/ ofte steen/ &c. niet en zien/ maar de toevallen: als/ de grootheid/ verwe/ form/ &c. zien wy. By exempel: De form van t'menschen lichaam weet ghy / t'zelve in een besloten Sarck langhe Iarē gheleghen hebbende/zal tot aerd ghewordē zyn: Hier is de zelve Zelfstandigheid eē ander form hebbende. Backt van die aerd een steen/de form verandert weder/alzo koondy int verstand/ de Zelfstandigheid vande Toevallen leeren scheyden / die u andersins nimmermeer dan met toevallen bekleet voorkomen.

Wat is Grootheid?

Quantitas.

Daar mede de Zelfstādigheid in veelheid/ wyde/langte/dickte of ghetal ghedeelt word: t'is de grote des dings/ diemen alleen met de ghedachte vant ding of vande Zelfstandigheid (zo ghezeyd is) scheyden magh.

Hoe menighvoudigh is grootheid?

Tweevoud (zo de tafel uyt wyst) [a] verknochte ende [b] verdeelde.

[a] Continua
[b] Discreta.

Digitized by Google

Verknochte: welcke des dings groote be-vat/ hier onder behoren langte/ brede/ ende dickte: hoe wel die zelve inder daat d'een zonder d'ander niet zyn myghen ofte verdeelt worden: nochtans wordenze int ghemoed by afneming onderscheiden. Hier maghmen oock niet verstaan de Zelfstandigheid ofte lichamelycke stoffe (die tot het vorighe Zeg-lykewoord behoren) maar alleen de groot-heid zelve des dings/ by ghedachte vant ding ghenomen.

Verdeelde grootheid/ is een meniehte uyt verscheyden delen bestaande/ ofte welx delen van zich zelven verscheyden zyn/ ende is tweërley: als/ c Ghetal ende d Ghespreck.

c Numerus
d Oratio.

Ghetal is een meniehte uyt enicheden ver-zaamt. Ghespreck/ is der uytghesproken sil-ben gheschick/ hebbende verscheyden mate/ tyd/ ende verandering in kortheid en lanck-heid der silben.

Onder Grootheid behoren de namen aller maten daarmen iet mede meet/ ende t'ghetal ende veelheid der dinghen: kort alle woorden diemen magh antwoorden op de vraghe Hoe-veel/ ende diergheljcke.

Wat is Hoedanigheid?

Qualitas.

Een hebbelyckheid / gheneghentheid ende ghesteltenis des ghemoeds / ofte lichaams/ daarmen een bynaam af ontfangt: als Wys-heid/ starckheid ende welsprekentheid inden mensche/ is een Hoedanigheid in hem/ daar af hy wys/ starck ende welsprekende ghe-

noemt

noemt word. Naacktelyck ghezeyd: t'is een toevallende form waar duer de Zelfstandigheid werckelyck is: als de hette is een hoedanigheid des viers/ koude des luchts/ drooghte des aardryeks/ ende vochticheyd des waters: ende na dezer vier hoedanigheden verscheyden vermenghing/ is der kruyden zap/ heylzaam of hinderlyck/ ghezond of onghezond.

Onder Hoedanigheid behoren alle dueghden/ ondueghden/ gheneghentheden/ kunsten ende leringhen/ oock de hebbelyckheden des lichaams/ als zwemmen/ dansen/ allerley handwercken ende ambachten/ t'vlieghē der voghelen/ &c. oock verwen ende smaack/ eñ zulx wat met de zinnen bevat wordt/ ende al wat een ambachtsman maackt; als/ een Huys/ schip/ schap/ kerck/ kleed/ werckthuygh/ ghereedschap/ &c. Te weten/ der zelver dinghē maaksel/ maar niet de stoffe daarze van ghemaackt worden: als Hout/ steen/ yser/ &c. die onder Zelfstandigheyd behoren: alzo de menschen ghene Zelfstandigheden/ maar alleenlyck enighe herstelling ofte vervorming inde zelve maken kan: want kunst is een naboutser des natuurs. Doch de namen der dinghen die met kunsten ghevordert worden/ maar door de natuur volcoyt/ behoren tot de Zelfstandigheid: als/ zout/ brood/ kalck/ lym/ pick/ teer/ &c.

Hoe veel ghedaanten der Hoedanigheden isser?

1. Habitus. 2. Naturalis potētia, & impotētia. 3. Perturbatio. 4. Figura, Habitus.

Vier: als/ 1 Hebbelyckheid/ 2 Natuurlyck vermoghen en onvermoghen/ 3 Ontroering ende 4 Ghestalte.

Wat is 1. Hebbelyckheid?

Een Hoedanigheid door ghewoonte van doen ofte oeffening verworven: t'is een behēdigheid ofte zekere rascheid uyt het menighvuldigh ghebruyck eñ herdencking ghesproten eñ voortghekomen: neemt by ghelyckenis/ even zo hard was doort veel handelen weeck wordt: alzo verkryght het ghemoed eñ de wil ofte het lichaam der menschen (eyghentlycke * onderwurpsels der heblyckheden zynde) doort veelvoudigh herdoen ende ghestadigh ghebruyck/ een behendigheid de hebbelyckheid ghenoemt word. Als een Luytslagher / die doort veel doē zyn vingheren alzo went/datze zonder missen de snaren na verandering eenparigh doē klinken. Die een meester is in eenighen kunsten / wercke lichtelyck/leechlyck/ende zonder moeyelyckheid / ja met ghenuecht alle alzulck werck als van zyn hebbelyckheid bestiert ende gheholpen word. Die lang t'cyferen ghepleeght heeft/kan niet alleen zeker/maar oock leeghlyck ende zonder moeyelyckheid rekenē: ende alzo voort in allen kunsten.

* Subiecta.

Hoe verkryghtmen volmaackte Hebbelyckheid?

Door

Door Natuur/ Lering/ ende Oeffening: De redelycke Natuur is der Hebbelycheden alleen ontfangbaar/ ende schickelycke wyze ofte manier van leren veroorzaackt/ datmen te eerder Hebbelyckheid verwerft: maar een wackere oeffening overtreft verre aller meesters lessen ende leeringhen: t'ghebruyck of oeffening zeydmen gheeft de kunst.

Hoe deeltmen de Hebbelyckheden?

Volghens de bekende reghel: Na de onderwurpsels deeltmen de toevallen: Want even ghelyck de mensch van lyf ende ziel is tzamen ghevoeght/ alzo zynter twe gheslachten der Hebbelyckheden: als/ des Lichaams ende des Ghemoeds.

Des ghemoeds Hebbelyckheden.

De Hebbelyckheden des ghemoeds/ zyn zom des verstands/ zom des wils. Want de redelycke ziel/ waar by de mensch werd van andere dieren onderscheydē/ wort toegheeyghent tweërley vermoghen of macht iet te neemt als/ Verstand ende Wil. Het Verstand heeft voor zich waarheid/ of loghen: de Wil een ghoed ofte quaad voornemen.

De kennisse die int verstād is/ deelt zich in kennisse enkeler dingē/ eñ kennis der voorstellē. Deze zyn onzeker: als/ Waan en Vermoeden: Ofte zeker: als/ Wetēschap/ Kunst/ Verstandicheid/ etc. Als ghy enigh kruyd an t'maaxel by zyn naam kent: als/ Wynruyt/ Dille/ etc. Dat is kennis enkeler dinghen: maar kennis der voorstellen is van t'gheen

dat

dat wy toestemmen ofte niet: als oft zulke kruyd verwermt / ofte voor Ghelezucht, Pest / ofte iet anders nut ghebezight is / etc.

De Wil is ghoed ende werckt dueghd: ofte quaad ende werckt ondueghd: by deze twe Wil ende Verstand delen zich al de Hebbelyckheden des ghemoeds / zo in de byghevoeghde tafel blyckt.

Naturalis potentia.

Wat is de 2. Natuurlyck vermoghen?

Tis een kracht ofte vermoghen iet te doen / den Zelfstandigheden angheboren / ende niet by kunst van buyten daar in ghebracht als de Hebbelyckheden. Tis macht ofte rasheid iet lichtelyck an te grypen ofte te doen ofte niet te lyden / vande natuur t'ghemoed ofte lichaam ghegunt: als / de Moed / Wil / Vernuft / Oordeel / Ghedenckenis / Leerlyckheid / Ghezondheid / de mensch bequaam te zyn tot lachen / een Paerd starck ende rasch te zyn / de Visschen te konen leven onder t'water / de Voghelen vlieghen / des Steens hardigheid / het Vermoghen in ons te konen zien / horen / spreken / etc. Zwaarmoedicheid: des Aards ofte Gheslachts namen zonder betrecking ghenomen: als een knechtken: ooch des Ouderdoms / als jueghd. De Natuurlycke ampten des ziels / als voedende / ghevoelende / en met reden beghaaft. Ooch de krachten der Ghesteenten / Kruyde / Vruchten / Ghesternten / ende Elementen / etc.

Naturalis impotentia

Natuurlyck onvermoghen hoort hier me onder: als / Onleerlyckheid / Verghetelheid / On-

On-

Onghezondheid/de beesté niet te konnē spreken/noch de menschē vlieghen/ etc. Want de Hoedanigheden als boven verhaalt is/ zyn t'ghereedschap eñ wercktuigh des natuurs.

Wat is 3. Ontroernis?

Perturbatio.

Een beroering ofte stuernis/een schielyke bewegghing des lichaams ofte des ghemoeds. Des ghemoeds isser vier: als/ a Lust/ b Vrolyckheid/ c Hertzeer/ ende d Angst/ daar de ander al anhanghen/welcke spruyten ofte verwekt worden uyt de begheerlycke ofte afkeerlycke bewe ghinghen des ghemoeds/ etc.

a Libido seu cupiditas. b Laetitia. c AEgritudo. d Metus.

Ontroernissen des lichaams zyn: als/ bleeckheid uyt vreze/ ende roodheid uyt schaamte voortkomende/ etc.

Onder Ontroernis behoort oock e lydelyke Hoedanigheid: welke spruyt uyt eenighe gheneghendheid/ ofte des ghemoeds: als/ ontzinnigheid/uyt droefheid spruytende/ etc. of int lichaam: als/ verharing en zwartheid int lichaam van hitte/ ofte Bleeckheid van ziecte veroorzaackt/ etc.

e Patibilis qualitas.

Dan zynder lydelyke Hoedanigheden die de zinnen beweghen ofte den zinnen onderworpen zyn: als/ Verwen/Gheluyden/Rooken/ etc. die des Ghezichts/ Ghehoors/ Roocks/ Smaacks/ ende des Ghevoelens/ f voorwerpen zyn.

f Obiecta.

Wat is 4. Ghestalte?

Figura.

Een zekere wyze of ghesteltenis der grootheden/als een Cirkel/Driehoeck/Vierkant/ etc.

Digitized by Google

&c. Deze zyn Natuurlyck: als/des Hemels rondheid: Ofte Kunstlyck: als/ de vierkantheid des tafels. Hier onder behoort oock de form of maaksel: dat is een bequame ghestelteniss ofte schoonheid zo inden dieren/ als in den dinghen.

Forma.

iiij. Van Betrecking.

Tot hier toe hebben wy de drie volstreckte Leglycke woorden verhandelt: nu komē wy an de Betreckelycke/ ende eerst ande Betrecking/ waar onder al de volghende begrepen worden. Deze valt den ankomelingē zwaar te begrypen/ dies zullen wy die wat breder handelen.

Wat is Betrecking?

Relatio.

Der dingen onderlinge anklevighe verlycking teghen elckander: ofte t'gheschick vant een teghen t'ander. Want by Betrecking worden de dingen niet betekent / maar der zelver onderlinge verbinding. Ende t'woord Betrecking word alleē by [a] Verghelycking verstaan/ als Leeraar en Leerling/ Vader en Kind / Man en Wyf/ Meester en Knecht/ &c. Want gheen Leeraar magh verstaan wordē ofte daar moeten twe personen onderling verleken worden/ een die Leeraart oft onderwyst/ ende een die gheleerd word/ t'woord Vader magh desghelyx niet verstaan worden / ofte men moet teghens een houden den ghenen die teelt ende die gheteelt is: deze onderlinghe ghestaltenis van t'een teghen

[a] Comparatio.

Digitized by Google

teghen t'ander/ Vader teghen Kind/ Leeraar teghen Leerling/ &c. noemtmen Betrecking.

Van waar word de kracht en natuur van Betrecking ghevat?

Uyt de zetel diemen [a] Grond noemt/ want alle Betrecking bestaet in tween/ waar van t'een de Grond/ t'ander het [b] Merckteken ghenoemt word.

[a] Fundamentum.
[b] Terminus.

Wat is Grondvest?

T'ding daar uyt de Betrecking spruit: als/ Zelfstandigheid/ of Grootheid/ of Hoedanigheid: want alle grond der Betreckingen moet uyt de volstreckte duydlyke-woorden ghezocht zyn.

Wat is Merckteken?

T'gheen derwerts de Betrecking streckt. Zo is dan Betrecking de voeghing tusschen de Grond ende t'Merckteken: als/ zo men van een Vader spreeckt/ de Grond is de telende persoon of t'werck des telens/ t'welck oorzaack is dat hy Vader heet. T'Merckteken is de gheteelde parsoon/ of gheteelt worden. De Betrecking en het opzien is de Vaderlyckheid/ zo te zegghen: t'welck deze als uyterste dinghen koppelt ende an een bind. Alzo oock der ackeren Scheyelsteen/ zyn Grond is steen/ het Merckteken is t'gheen datze betekent/ als Scheyding en Afpaling der ackere: maar Betrecking is de schicking

waar

waar by de steen ghestelt is / als een afpaling. Dit zyn exempelen ghenomen uyt de Zelfstandigheid. Neemt nu uyt de Hoedanigheid tot exempelen: Verwerming ende Koop: des verwermings Grond is de Zon ofte Vier: t'Merckteken is t'water / of enigh ander ding dat ghewermt word: de Betrecking is de overtocht ofte toekoomst des wermts totter water / ofte enigh ander ding. Des Koops Grōd is de waar / het Merckteken is de prys / de Betrecking is de verhandeling des waars om die prys. Neemt oock tot een exempel uyt de veelheid de Cifering: daar is t'ghetal dat by een ander verleken wort de Grond / het ander ghetal daar toe zich de verlyking streckt / is t'Merckteken: als acht teghē vier heeft een dubbeld bescheid / zo is dan acht de Grond dezes dubbelden bescheids ende vier is t'Merckteken: Betrecking is de verlycking ofte teghē-een-houding beyde der ghetallen.

Onder Betrecking behooren.

Alle woorden van Maaghschap / Ghezelligheid / Verbintenis / Menghing ende Ghemeenschap.

De Zelfstandigheden worden onder zich verleken.

By veelheid / door Ghelyck ende Onghelyck / Even ende Oneven / t'Kleyn teghen t'Groot / het Effen teghen t'Oneffen / etc.

oock

oock d'Eerste ende twede / Enckel en Dubbel / etc.

By Hoedanigheid / door Ghelyck en Onghelyck worden verleken d'een gheleerde teghen d'ander / de Vermetele teghen den Vermetelen / de Man teghen de Vrouw / etc.

By Doen ende Lyden door Telen ende Maaghschap: als / Vader met de Zoon / Grootvader met de Neef / de Schoonvader met de Behoutzoon / etc.

By ghelycke verlycking: de Koper met de Verkoper / Man ende Wyf / d'een vriend teghen d'ander.

By ongelycke verlyking: Leydsman ende Volgher / Hopman ende Soudenier / Heer en Knecht / Overst en ghemeen Borgher / Meester ende Jonghen / etc.

Oock by allerley onderscheid van personen: als / Vryen ende Slaven / Anklagher en Verwerer / d'een Buurman teghen d'ander / een Zittende ende een Staande / de Rycke en Arme / de Bemantelde teghen die in Hoos en Wambeys loopt / etc.

De grootheden worden onder zich verleken.

By Ghelyck ende Onghelyck / Grootheid ende Kleynheid / Veel ende Luttel / d'een Acker teghen d'ander / de teghenwoordighe met de verleden Tyd / Dubbeld ende Enkel / T'gheheel mettet Deel / Drie teghen Zes / de Ketel teghen de Pot / etc.

K De

De Hoedanigheden worden onder zich verleken.

By ghelyck ende Onghelyck/ Dueghd teghen Duegh of Ondeughd / des eens Loon ende Gloor des anders Smaad/ Weteschap teghen wetenheid ofte Onwetenheid/ Waar ende Vals/ Wit ende Zwart/ Vrundschap ende Vyandschap/ende zo voort.

Hoe menigherley aart zyn de Betreckinghen?

Tweërley/ Eyghentlyke / daar t'een zonder t'ander niet verstaan mach worden: als/ Vader zonder Zoon/ Bergh zonder Dal/ Leydsman zonder Volgher / Momber zonder Onmondighe/ etc.

Oneyghentlyke: als / Wetenschap ende t'gheen gheweten magh worden/ die boven haar eerste beteekenis oock een gheneghentheid lewerts toe beduyden.

v. Van Doen.

Actio.

Wat is Doen?

Een toevoeghing ofte roering des doenders tot het lydende/waar daer eenighe veranderinge int lydende gheschiet: als/ verwerming is een toevoeghing des viers tot het water/ door t'welcke de verandering der Hoedanigheid des waters als des lydendes ghe-

gheschiet / dat te voren koud was ende nu warm word / *etc.*

Hoe menigherley is Doen?

Des *Natuurs*: als / Telen / Verwermen / Verroeren / *etc.* Des *Wils*: als / Burgherlyke heersching / Koopmanschap / Ambachten / Schryven / Schilderen / *etc.* Alle woorden die iet te doen betekenen / behoren hier onder: Maar dees worden uytghezondert: Staan / Zitten / Leggen / *etc.* Die onder het neghende duydlyke woord *Staan* behoren. Oock zyn uytghezondert de woorden der menschen zinnen en gheneghentheden: als / Horen / Zien / Smaken / Benyden / Vrezen / Warm of Koude ghevoelen / *etc.*

vj. Van Lyden.

Passio.

Wat is Lyden?

Een toevoeghing ofte roering des lydendes tot het doende / een ghedoghing eens nieuwen werkings des doendes.

Hoe menigherley is Lyden?

Des Lichaams: als / Ghetéelt / Werm / Verroert worden / *etc.* Ende des Ghemoeds: als / Toornigh / bevreest worden / *etc.* Hier onder horen alle Lydende woorden.

Onderscheid tusschen Doen en Lyden.

Dit heet Doen / welx wercking van zich tot enigh ander ding streckende ghagheslaghen

Digitized by Google

ghen word: maar Lyden / daar in de zelve werking waarghenomen word: zy verschelen onderling by Betrecking / als gheven en ontfanghen. Als int wermen ist nodigh datter iet zy daar van dat werk voortkomt: neemt het Vier / of de Zon: dan moeter iet zyn daer in het vier zyn kracht baart / dat is t'gheen verwermt word / als t'water: zo heetmen dattet vier Doet / eñ t'water Lydet / etc.

Merckt.

De 4. volghende duydlyke woorden zyn als Omstandigheden des Zelfstandigheids.

Waar. vij.

Vbi.

Begrypt de beschryving des plaats daar in Iet is / Was / Gheschied / Gheschied is of zal gheschieden: als / in Huys / Hier / Daar / Binnen / Buyten / Boven / Onder / etc.

Wanneer. viij.

Quando.

Bevat het onderscheid des tyds (even alzo Waar doet des plaats) als Huyden / Ghisteren / Eertyds / Namaals / etc.

Stand ix.

Situs.

Betekent de stand die Ghestalte ofte Voorzey des lichaams: als / Staan / Zitten / Leggen / Bocken / Hanghen: De Torens ende Berghen staan / de Velden leggen / de Werld leyd / ofte hangt: even als de Lucht / t'Vier / ende de Sterren. Der onzielighen is maar een stand / maar der ghezielder lichamen verscheyden / dat bockt / of leyd / of staat / etc.

Hebbelyckheid x.

Habitus.

Daar de ghestaltenis der kleding ofte des

om-

omhangsels of vercierings mede betekent word: als/ verkapt in Hoos en Wambeys/ Ghewapend: een Ring/ Cepter/ of Rappier draghen: der beesten borstelen ende schobben: oock hun hoornen/ klauwen ende tanden/ tot wapenen voerende/ &c. Hebbelyckheid is niet eyghentlyck het kleet ofte omhangsel: maar de omtocht en gheheele form/ zo het ding daar me toeghemaackt gheproncktofte verzien is.

Besluyting ende Overtred.

De Ghemeen-woorden ende Zeglyke woorden (die zo te zeggen den a b c/ vande redenkaveling verstrecken) hebben wy over ghehaalt: ende zullen nu voort komen tot de Uytbeelding ende Schifting/ die tot de Vinding ende om het Enkel gheschil te verklaren behoren. Want even alzo de natuur de formen ende ghedaanten der dingen in een ghelyckformigheid gheschickt heeft: Zo heeftze oock die zelve van elck ander iewers me onderschepden. Deze ghelyckenis der dinghen noemē de ouders ghemeenschap: en de ongheIyckheid verschepdenheid. Zo is dan de Sgeyding nodigh tot verklaring der dinghen die onder de ghelyckformicheid ofte ghemeenschap begrepen worden/ eñ Uytbeelding tot afzondering van de verschepdēheid.

Wat is Uytbeelding? Definitio.

Een reden/ verklarende int kort wat het ding is daarmen van handelt: of die het ding in de palen des natuurs besloten uytleyt:

Deze gheschiet in vierderley wyze.

Essentialis. 1. Wezentlyke/

Causalis. 2. Oorzakelyke

Ex partibus. 3. Der Delen

Ex accidentibus. 4. Der Toevallen.

1. Wezentlyke Uytbeelding/ die uyt het gheslacht ende onderscheid bestaad: als een Mensch is ee redelyck Dier/ etc. Men magh deze oock vant opperste gheslacht/ door al de onderschepden / tot de leste ende eyghentlykste leyden/ als dit (uyt de Zelfstandigheid ghenomen zynde) een Mensch is een Zelfstandigh/ Lichamelyck/ Ghezield/ Ghevoelyck/ Redelyck Dier. In deze wyze van uytbeelden ghaatmen niet buyten des Zeglyke woords palen/ daar het uytghebeelde onder behoort: maar uyt des zelfs schicklyken vervolgh wort t'gheslacht ende onderscheid ghetoghen. Dezer ghelycke wezentlycke uytbeelding der Zelfstandigheden vintmen zeer luttel.

Zynter niet oock Wezentlyke Uytbeeldingen der Toevallen?

Ja: als dezer ghelycke/ dueghd is ee Hebbelyckheid des ghemoeds/ de reden ghelyckformigh zynde. Hier is Hebbelyckheid des ghemoeds/ s'dueghds gheslacht / ende t'volghende is d'onderscheid de dueghd van d'onduecht scheydende. Alzo wy boven ghezeyd hebben dat onder Wezen de Zelfstandigheid ende Toeval onderworpen zyn / zo moghender oock wezentlyke uytbeelding der Toevallen

Digitized by Google

vallen zijn / die bij zich zelf aanghemerckt worden: als / Hebbelijckheid is een Hoedanigheid des lichaams ofte ghemoeds door t'ghebruyck of ghewoonte verworven / etc.

2. Oorzakelijke Uytbeelding.

Die uyt het gheslacht ende oorzaacken bestaat / al / ofte enighe der oorzaken bijbrenghēde / om des dings natuur ofte ghebruyck te verklaren.

De oorzaken zijn vier: als /

a Stoffe / b Wercker / c Form en d Eynde. Stoffe / daar enigh ding van ghemaackt word. Neemt bij ghelijkenis / Leer / Laken / Hout / Steen / Kalck / etc. De Wercker / of werckende oorzaack / die iet wat te weegh brengt / ofte de oorzaker des dings: als / de Schoemaker / Snijer / Scheepmaker / ende Metzelaar / etc. Form is t'maaxel des dings of die ghedaante die de stoffe anneemt: als / de Schoen / de Rock / het Schip / het Huys / etc. Het Eynde is de waerom dat enig ding ghemaackt word of gheschiet: als / de Schoe om de voet / de Rock om het lichaam te kleden / t'Schip om me te varen / t'Huys om in te wonen. Aldus treckmen Uytbeelding uyt de Stoffe: Brood is spijze van meel ende water ghebacken. Uyt de Werckende oorzaack: Gheklanck is tweer lichamen t'zamē horting. Een Willekuer is t'gheen de Overheid ghebied. De dagh is een licht door de Zon over t'Aartrijck verspreyt.

a Materia.
b Efficiens.
c Forma.
d Finis.

Digitized by Google

Uyt de Form: Een tabberd is een lang kleed met mouwen. Uyt het Eynde of eyndelyke oorzaack: Mantel is een kleed om t'lichaam te decken. Een Huys is een ghebouw/ beschermende voor wind/ reghen ende onweer. Gherechticheid is een dueghd die elck t'zyn gheeft. Heel voltoyt en volkomē zyn de uytbeeldingen uyt alle de oorzaken ghetoghen zynde: als/ T'huwelyck is een wettighe ende durighe verenighing van Man ende Wyf/ om kinderen te telen/ ende Overspel te schuwē/ met de hoochste ghelyckx innigheid des ghemoeds anghevangen / des levens ende aller toevalligheden onscheydelycke ghezellicheid zynde. De Stof is Man ende Wyf/ Form de ghezelligheid / Werckende oorzaack Wettighe ende Ghelyckzinnighe verwilliging: Eynde het telen der kinderen/ etc. Doch en ist niet nodigh alle oorzaken over hoop te halen/ als het ding met weynighe ghenoegh verklaart kan worden.

3. Uytbeelding der delen.

Die uyt de delen ende ghedaanten des dings ghetoghen word: als/ een Etmaal is een Wyze van xxiiij. eenparighe of ghelyckdeelighe uren. Een huys is dat van Grond/ Wanden/ ende Dack bestaat: Philosophie of Wysghiericheid/ is een onderzoeck der Letterlyke/ Redelyke/ en Natuurlyke kunsten/ zo veel s'menschen verstand begrypen mach.

4. Uytbeelding der Toevallen.

Die uyt het Gheslacht ende de Toevallen ghe-

ghevoeght worden. Want alzo wy t'rechte onderscheid veler dingen niet weten/ neemtmen veel Toevallen t'zamē/die wy in plaats des onderscheids (ons onbekent zynde) stellen: Als/ de Hemel is een enkel lichaam dat omdraayt. De mensch is eē tweevoetigh Dier/ zonder pluymen/recht gaande. De zeylsteen is een steē die yzer tot hem lockt ende treckt. Door dees middel worden de Dieren/ Visschen/Voghelen/Bomen ende Kruyden/ &c. by de gheleerde beschreven: Want zo Aristoteles zeyt/ de Toevallen der dinghen waarghenomen zynde/ gheven grotē middel ende behulp/ om van t'wezen der dingen te oordelen ende die uyt te leggen.

In alle Uytbeelding is waar te nemen.

Dat de Uytbeelding niet min of meer bevatte als t'gheen dat uyghebeeld wort/ en datmenze kreeftswys omkeren magh: als/ een Mensch is een redelyck Dier/ een redelyck Dier is een Mensch/ &c. datmen de zelve Uytbeelding op gheen ander ding duyden magh/ maar moet zo lang onderscheidlyck ghetoghen worden/ datze des dings alleen eyghen zy: als/ Wat is een Ezel? zegdy t'is een viervoetich Dier: zo isser veel: t'is lang oord: zo is oock een muyl: t'is vruchtbaar: daar ist van alle zyns ghelyck afghescheden/ende kreeftswys wederom kerende zeghdy recht: een langoord vruchtbaar viervoetich Dier is een Ezel.

Middelen om Uytbeeldingen te vinden.

Zo wie iet uytbeelden zal / dien behoeft des dings Aard ende Eyghenschap wel bekent te zyn: in zulcken gheval zal hy lichtelyck int zelfde iet vinden dattet met andere dinge ghemeen heeft / ende oock iet daar mede het vande zelve afghezondert is: als int voorschreven exempel vande Ezel. Groot behulp ist verscheyden Uytbeeldingen van andere te doorzien/overweghen/ontleden/ ende de redenen van elck woord naspueren: om daar duer u oordeel te scherpen/en door zulcke oeffening een wegh te banen tot de handeling der zelver. Voort eerst ghemene slechte dingen in handen nemende/ die u bekent zijn: de welcke met bescheydenheid na ghespoort zijnde/zullen u hoop gheven tot meerder. Zonderling nut is de oeffening vā Uytbeelden / eensdeels om de rechte kennis der dinghen diemen hier duer noodwēdigh verwerft ende ghedronghen wort na te spueren: Ten anderen / dattet een vaste voet maackt in alle Bewysredening.

Van Scheyding.

Divisio.

Even ghelyck door Uytbeelding vertoont wort wat elck ding is uyt zyn alghemeenheid binnen zyn palen ghedwonghen: alzo wortet door Scheyding in zyn delen verspreyt: Zy lenen elckander de hand: Want de Uytbeelding is veeltyd de Grond des Scheydings/ ende Scheyding is dickwils

een

een voorbereyding om tot de Uytbeelding wel te komen.

Hoe menigherley is Scheyding?

Drierley: als/ Schifting/ Deling/ ende Scheyding der toevallen.

1. Wat is Schifting?

Divisio generis in Species.

Die het Gheslacht in' zyn Ghemeen-ghedaanten scheid: eben als de melck schiftende in way ende hot zich deelt. Alzo delen wy Dier in Mensch ende Beest ofte Ve/ een Boom in Appelboom/ Pereboom/ Pruymboom/ etc. Dueghd in Wysheid/ Rechtvaardicheid/ Sterckheid ende Maticheid. Dese Schifting ghescbiet door de Onderscheyden ofte door de Toevallen/ die in plaats vande Onderscheyden ghebruyckt worden/ om t'verschil der dingen te tonen: als/ een Mensch is een Redelyck Dier/ ende Beest een onredelyck Dier/ etc.

2. Wat is Deling?

Partitio.

Daar by t'gheheel in zyn delen ofte eyghen leden verspreyd word: Als/ de Mensch word ghedeelt in Ziel ende Lichaam: het Lichaam/ in Hooft/ Lyf/ Armen/ Benen. Schifting ende Deling schelen hier in/ datmen van elcke Ghemeen-ghedaante tottet Gheslacht zegghen mach aldus: Rechtvaardicheid is duechd/ de Mensch is een Dier/ etc. maar vant Deel niet tottet Gheheel: als/ de Ziel is ee Mensch/ t'Hooft is t'Lichaam. De Formen van ende Ondelighe/ die Schifting

ring ongheschepden laat / worden vande deling gheschepden.

Ghelyck als by Schifting Dier ghedeelt wort in Mensch ende Ve/ Boom/ in Appelboom ende Pereboom: zo komt dan deling ende deelt Mensch in Lichaam ende Ziel/ t'Lichaam in Hooft/ Lyf/ *etc.* t'Hooft in Oghen/ Haar / Nues/Kin/ *etc.* De Appelboom / in Tacken / Vruchten / Bladers/ Schors/Wortel ende Pit/ *etc.*

Divisio subiecti in sua accidentia.

3. Scheyding by Toevallen is drierley.

Eerst des onderworpẽ dings in zyn Toevallen: als/ de menschen zyn zom vrije/andere zyn slaven: de Drogen of Kruyden zyn zom Heylzaam/zom onghezond. In dezer voeghen delen wy de Zelfstandigheid door al de Toevallighe Zeglyke woorden ende door veel ghemeen plaatzen.

De twede is dezen recht teghen: te weten/ der Toevallen in de onderworpen dinghen: als / de goederen zyn zom des Ghemoeds/ zom des Lichaams/zom der Fortuynen.

De laatste is der Toevallen in Toevallẽ/ de goederen zyn zom Eerlyck/ zom Nut/ zom Ghenuechlyck. Deze wyze van Scheyding is by de reednaars zeer ghebruykelyck. Als deze Schiftingen doen zeer veel tot verryking eender redene / eñ om overvloed van spreuken te bekomen: Wanneer een ding dat veel omvangt : als/ t'Gheslacht in Ghemeen-ghedaanten/ t'Gheheel in Delen/ende t'Ding in de Toevallen verspreydt word:

Hier

Digitized by Google

Hier uyt dan/ als uyt eē Fonteyn ontspringt de eerste Hoofdspruyt der Ryckheid vā woorden ende redenen.

In Scheyding neemt waar.

Eerstelyck dat de Delen onder zich stryvich moeten zyn/ ende elck ander teghen ghestelt moghen worden: als/ deze Schifting is quaat/ de Menschen zyn zom Boeren zom Gheleerd: want t'kan gheballen dat Boeren Gheleerd een man zy.

Ten tweedē dat de Schifting uyt zyn verscheyden leden bestaande mettet gheschifte omghestelt mach worden: als/ in de Schifting van Dier/ datmen zegghen mach/ wat een Dier is/ is een Mensch of Beest: wat een Mensch of Beest is/ is een Dier/ etc.

Kort verhaal vant Ghezeyde ende Overtred.

Wy hebben verklaart de Ghemeen ende Leglyke woordē; oock uytghelept de kracht ende wercking vā Oytbeelding ende Scheyding. Kerende dan weder daar wy van daan ghekomen zyn/ alzo wy verhaalt hebben dat Gheschil de Stoffe is van Redenkaveling/ oock dat die tweboudich is / Enkel eñ T'samenghezet: ende dat het Enkel gheschil verklaart word door Oytbeelding ende Schifting: waar toe der Ghemener ende Leglyker woorden kracht eerst gheweten most zyn: komen wy nu verder/ eñ eerst tot de verklaring eñ handeling des Enkelen Gheschils.

Hoemen het Enkel gheschil handelen zal.

Een Enkel Gheschil voor ghestelt zynde/ dat een enkel ding bevat/ welcks natuur uytgheleyd moet worden: als/ wat is Vriëtschap? wat is Gherechticheid? wat is Gheloof? wat is een Dwergh? &c. daar toe word

Methodus. ghebezicht Ordentelyck beleed/ dat is een zekere wyze van wel te leren/ ofte een rechte schicking na des dings delen datmē verklaren wil. Tot des dings verklaring behoeftmen eerst de Uytbeelding/ dan de Schifting/ dan des zelfs Uytlegging door al zyn delen/ daar na de Oorzaken/ Werckinghen/ Ampten/ de Ghelyckheden ende Onghelyckheden/ ende alle de tuyghnissen waar by die niet alleen verklaart/ maar oock bevestight worden: Dit machmen bevatten in deze acht vraghen/

1. Of het zy
2. Wat het zy
3. Wat ghedaanten ende delen
4. Wat oorzaken
5. Wat werckinghen kracht eñ ampten
6. Wat ghemenschap eñ ghelyckheden
7. Wat strydicheid of onghelyckheden
8. Wat tuyghnissen.

1. D'eerste vraagh is/ Of het zy? Als deze/ offer een wys mensch zy/ ofte een gherechtighe? of Troyen oyt ghewonnen is? offer dwerghen zyn? Dese form van gheschil (die zelden voorvalt) word gheoordeelt by onder-

binding

binding by merckelyke tekenen / ende ghetuyghnis van lof waardighe tuyghen ofte schriften / etc.

2. Wattet zy. Hier behoeft Uytbeelding: als / wat is Gherechticheid? Het is een dueghd die elck t'zyn toevoeght. Wat is Vrundschap? Tis aller Godlyker en Menschelyker dingen een eenstemmighe ghoedghunsticheid ende liefde.

3. Wat Ghedaanten en Delen. Gherechticheid is Godlyck ende volkomen / of Menschelyck ende onvolkomen. Ware ende valsche vrundschap: De ware is onder maghen of ghezellen / etc.

4. Wat oorzaaken. Hier wert vereyscht zonderling de Wercklycke ende Eyndlycke oorzaken: de Stof ende Form worden meestentyd in de Uytbeelding vervanghen. De Oorzaack der Gherechticheid is Wil / over een stemmende met de Redelickheid ende zeden. Des waren Vrundschaps oorzaack is Liefde / de welcke van de dueghd ghebaart ende ghevoedet werd: Des valschen Vrundschaps oorzaaken zyn nut ofte wellust.

5. Werckinghen des Gherechticheyds. Elck te gheven wat hen toekomt: Gode danckbaarheid / de Overheid ere / Ghehoorzaamheid den ouders / ende zo voort. Ware Vrundschap onderhoud de ghezelicheid der menschen ende voedet de goetgunsticheid: Voorspoed maacktze doorluchtigher: ende teghenspoet zwacker: Haar eyghenschap is vermanen ende vermaant werden.

Ghe-

6. Ghemeenschap ende Ghelyckheden: Des Gherechticheids/ Ghoedadicheid/ Bestandicheid/ Waarheid/ etc. Des Vrundschaps/ Openhertigheid/ Ghevoeghlickheid/ Ghediensticheid/ etc.

7. Strydicheid ende onghelyckheid. Des Gherechticheids is onrechtvaerdicheid/ Bedrogh/ Ghewelt/ etc. maar des Vrundschaps/ is Vyantschap/ Haat/ Nyd/ Beveynstheid/ etc.

8. Tuyghenissen. De Gherechtighe zal zyns gheloofs leven. Gherechticheid is heylicheid. Onder vrunden is alle ding ghemeen: Waar vrunden zyn daar is ryckdom. Empedocles ende Boëtius zegghen dat de wereld door vrundschap bestaad.

Anhang.

Tot deze acht vraghen moghen de ghemeenplaatzen daar wy na van handelē zullen ghebracht werden/ als onder de twede Uytbeelding: Gheslacht/ Ghemeēghedaant/ Onderscheyden/ Eyghenschap ende Toeval. Onder de derde: t'Gheheel/ ende Delen/ ende zo voorts. Aristoteles treckt ze altemaal onder deze vier. 1. Oft zy. 2. Wattet zy. 3. Hoe of hoedanigh het is. 4. Waarom het zodanigh is.

Het

Digitized by Google

Het twede Boeck.

DE Handeling des eenvoudighen gheschils hebben wy verklaart/ ende komen nu tot het T'zamenghezette: t'welck uyt een volkomen reden bestaat/ zo ghezeyt is. Dit word ghehãdelt door a Besluytredening/ die uyt de voorstellen ghetoghen word. a Argumẽtatio.

b Voorstel is een volkomen reden/ daar by iet waar of valsch te zyn verklaart word: als/ een Leraar behoort te konen redenkavelẽ/ Het Gheloof maackt zaligh/ Elck heeft zyn back. Deughd verheught/ etc. Hier staet te bemercken/ dat in alle gheschil/ in alle ghe-schrift/ ja in alle zaken daarmen van handelt/ moet enigh voorstel/ ofte een zekere spreuck ghestelt zyn/ waar by men t'ghehele inhoud des zaax/ daarmen van spreeckt ofte schryft/ begrypen magh. Want het is onmoghelyck/ dat ghy zelf met verstand iet schryven of handelen/ ofte anderluy schriften recht wel verstaan kont/ ten zy ghy de som ofte de hoofzaack des bewys/ of t'gheen ghy zegghen wilt/ eerst wel ghevat hebt: dat is/ ten zy ghy een zeker voorstel uyt al de handeling of twistreding treckt/ die des dings hoofzaack bevat. Int vertoogh van Cicero voor Milone daar ist dit: Milo heeft Clodium met ghoed recht ghedoot. Dit is de Hoofzaack des helen handelings/ daar al de ander Bewysredenen ende vercieringen an- b Propositio.

 han-

hangen. Alzo moetmen in alle redenen ende schriften een zekere spreuck zoecken/ daar de Hooftzaack des dings aanhangt/ ende daar al de andere zich toe strecke. Doch moetmen niet alleen in een langhe verhandeling enigh voorstel zoecken / daar de zake om draapt: maar elcke byzonder Beluytredening ofte Twistredening moet in enkele spreucken en korte voorstels ghebracht zyn: op dat alle verciering afghedaan zynde / de zaack naackt ende bloot beschout magh worden. Voort moetmen altyd zulcke voorstellē uyt trecken daer mede iet zekers zonder enighe twyfeling bevestight ofte beneent ende ontkent wort: op datmen/wat waar ofte valsch is/aanschouwen magh. Hier toe (op dat ick al ander nutbaarheid verzwyghe) worden de voorstels inde Redenkaveling ghehandelt: want die zonder wit (zo te zegghen) schieten/ ende hun niet zekers voorstellen daar zy op zien ende na te werck ghaan: der zelver beleet bestaat dickwils in zich zelven niet/ zwerft veeltyds vande zake int wild / ende wederspreeckt altemet zich zelven. Het Wit zy dan t'Voorstel / daar na ghy zien ende wercken mooght / ende daar ghy al t'beleet van u redenen ende al wat ghy weet te zegghen na stuert. Wildy een Boeck maken (zeyt eender) hebt altyd des zelfs tittel voor u oghen.

Voortstel is eerstlyck tweerley.

Enkel: als/ Cato is wys: ende T'zamenghezet/

ghezet / het welck van enkele t'zamenghe-
bracht word: als / is Cato wys / zo leeft hy
wyslyck.

Wat is Enkel voorstel?

Propositio Categorica.

Wat slechtelyck van twe delen t'zamē ghe-
zet is/als van een Naam ende Woord/ daar
vā het eerste t'Onderwerp / t'ander het Ghe-
zeg ghenoemt magh worden: als/ Cato is
wys/ Wysheid is loflyck. Hier zyn de na-
men Cato ende Wysheid het onderwerp of
de stoffe des ghezegs / ende dat hy wys is
ende de wysheid loflyck / dat is t'ghezeyde
van de onderwerpē/of de Form der Stoffe.

Wat is Onderwerp?

Subjectum.

Het eerste deel des Voorstels / ofte daar
van iet ghezeyd word: als/ hier voor Cato
ende Wysheid. ende dit: die/ wat heerlyc be-
staat/ etc. T'is meestentyd een naam/ ofte iet
inde plaats des naams ghestelt.

Wat is t'Ghezeg?

Prædicatum.

Het leste deel des Voorstels/ ofte t'gheen
dat van iet anders ghezeyt wort: als hier
voor/ wys/ende loflyck/ende opt lest ghestel-
de/des zelfs ghedachtenis is loflyck. Maar
hier moet wel scherpelyck ghelet zyn/ wat
des Voorstels onderwurp zy: ghelyck als-
men zeyd: De zorghe volght het anwassende
gheld. Hier is gheld/ t'onderwurp des
Voorstels: wanmen eyghentlyck daar van
spreeckt ende t'is het byzonderste deel des

sprueck. Zo ook/ Ten is niet minder voor enen Oversten/ met raad als metten zwaarde te overwinnen. Hier is Overste het onderwurp des ghezegs. Desghelijcks alsmen vraghende iet wat zeyt: als/ wien heeft het leren der kunsten gheen nut ghegheven? Deze in een bevestighende sprueck ghetoghen zijnde: als/ Lering is elcken nut: bevind zich Lering t'onderwerp te zijn: twelck meestentijd een der Leden/ een/ de/ ofte/ het voor zich heeft: ofte t'is een Voornaam inde plaats des naams ghestelt zijnde. Int vorighe voorstel/ die wat heerlijx bestaat/ etc. is/ die/ voor die man ghestelt/ etc. T'ghezegh is meestentijd een woord.

Propositio Hypothetica.

Wat is t'zamen ghezet Voorstel?

Dat ten minsten van twe enkele voorstels t'zamen ghevoeght is: ende dit is drievoud: als/ Ghekoppelt/ Verdeelt/ ende Verknocht.

Copulata.

Wat is ghekoppelt Voorstel?

Dat zommighe enkele Voorstellen zo t'zamen voeght/ dat nochtans d'een an d'ander niet nodigh hanght: ende is mettet woordeken/ Ende/ ghebonden: of t'woorter op verstaan: als/ veel vreesen het gherucht/ ende weynigh de ghewissen. Heylicheid machmen in schijn hebben/ welsprekentheid niet. De natuur is met een kleynicken vernoeght/ ghierichheid nimmermeer. Grote Bomen wassen langsaam/

staan/ende in een oghenblick wederze ver-volght.

Wat is verdeelt voorstel?

Dissiuncta.

Twelck enighe enkele voorstels zo zamen voeght/datter betoont een van allen nodigh waar te zyn: ende deze bezicht het woordeken of/aldus. Een vrou mint/of zy haat: daar is gheen darde. T'is dagh of t'is nacht. Wy zyn gherechtigh door onze wercken / of door de verdienste Christi.

Wat is verknocht voorstel?

Connexa.

Waar het eerste deel zander t'volghende in waarheid niet bestaat: dat is / daar het leste deel nodigh uyt het eerste volght: ende hier in wort t'woordeken/zo/ghebruyckt: als/Is de Zon op/zo ist dagh. Is de Zomer verby/ zo is de Winter voorhanden/ etc.

1. Verdeling der enkeler Voortstellen.

Die zyn ten eersten/Waar ofte Valsch.

Wat is Waar Voorstel?

Vera.

Dat de dinge ghelyck is: ofte t'welck het ding verklaart zo het is: als/ de Hemel be-weeght altoos/ d'Aarde staat vast. Een mensch is met reden begaaft. Dit is nood-lyck waar/of by ghe val.

Noodlyck: Wiens onderwerp toegheveught werd t'Ghestacht/ Ghemeen-ghedaante/ Onderscheid/ Eyghenschap ofte Optveel-

Necessaria.

 ding/

ding/ Oorzaken/ of eyghē Werckingen: als/ een mensch is een Dier. Amstelredam is een Stad/ etc.

Contingēs. By ghevalle/ Wat Ghewoonlyck gheschiet ende gheschieden magh / ende is waarschynlyck: als de Ghemene toevallen het ding toegheeyghent worden: als/ die mensch is gheleerd/ de muur is wit/ T'ghelt is nut/ Wellust is schadelyck/ etc.

Falsa.

Wat is valsch Voorstel?

Dat teghen de waarheid stryd: dat of na de natuur/ ofte door leringhen van verzochte luyden te niet ghemaackt word: als/ d'Aarde beweeght: d'Hemel staat stil. Wellust is s'menschen opperste ghoet. Een Steen heeft ghevoelen/ etc.

Twede Verdeling.

Ten tweden alle voorstel bevestight/ of beneent.

Affirmativa.

Wat is Bevestighend Voorstel?

Daar t'ghezeyde vant voorwerp iet bevestight: als/ Ghewelt zonder raad van zelfs verghaat. Kunst helpt de natuur/ Natuur helpt de kunst.

Negativa.

Wat is benenend Voorstel?

Daar t'ghezeyde vant voorwerp iet beneent: als/ Slordicheid is gheen heylicheid/ etc.

Derde Verdeling.

Voort zyn de enkele Voorstels/ Alghe-

meyne

Digitized by Google

meyne/Byzondere/Losse/ of Ondelighe.

Wat is alghemeyn Voorstel. Vniversalis.

Dat vande dinghen int ghemeen spreeckt: in welck voor het onderwerp een alghemeen Merckteken ghestelt wort: als dezer ghelyke: Alle/ Yder/ Elck/ Niemand/ Overal/ Niewers/Altyd/ &c. Als/alle menschen zyn begherigh om weten. Elcke ewe klaaght over t'beloop zyns tyds. Niemant leeft zonder Ghebreck. Gheen mensch wetet al/ &c.

Wat is byzonder Voorstel? Particularis

Het welck bekent iet in enighe delen Waar of Vals te zyn: in welcke voor t'onderwerp een byzonder Merckteken staat: als/ Dusdanigh/ Zom/ Enighe/ Vele/ Weynigh/ Somtyts/ Jewers/ &c. ofte zo die daar op verstaan worden: als/ Zommighe menschen trachten na Wysheid. Veel menschen zoeken alleen Gheld. Weynigh menschen weten recht onderscheid der dingen. De schynheylighe verdrucken de vromen.

Wat is Los Voorstel? Indefinita.

Daar iet int ghemeen ghezeyt wort zonder Merckteken: dit wort veeltyds voor een alghemeyn ghestelt/zo wanneer t'ghezeg een deel der Zelfstandicheid des onderwerps is: als/De Mensch is een Dier. Ende zomtyds voor een byzonder/ wanneer t'ghezeyde een toeval is: als/D'ene mensch is beter dan d'ander.

Exempelen/ De ghewisse streckt duyzent ghetuyghen. Dueghd is om haar zelfs wille wenschelyck. D'uytkoomst is der zotten leermeester.

Singularis. ## Wat is Ondeligh Voorstel?

Daar van een Ondeligh ghesprokē wordt: ofte daar het onderwerp een eyghen naam is/ ofte een omspraack inde plaats des eyghen naams: als/ Ulysses was niet schoon/ maar welsprekende. Romen is door haar zelfs voorspoed t'onder ghebracht.

Nutbaarheid dezer Verdelinghen.

Men verkryght door onderscheid der Voorstellen voorschrevē een zekere voet om te oordelen/ zo die noodlyck/ of by gheval/ ofte gheenzins an een verknocht zyn/ of t'zamen hangen. Want uyt de noodlycke ofte zekere/ spruyt wetenschap: uyt die by gheval an een hangen/ ende enighe waarschynlyckheid an zich hebben/ spruyt Waan/ Mening/ Vermoeden/ Ghissing: maar uyt de ghene die valsch zyn/ zo iemand die toestaat/ daar uyt spruyt doling. Daarom al schynt deze vorighe verdeling moeyelyck/ soo isse nochtans zeer nut/ ende nodigh.

Verghlyking der Voorstellen onder elck ander.

In alle twistreding ende teghenspraack moet wel naarstelyck ghagheslaghē wezen/ welcke

welcke spreucken men teghen elck ander zet: want dickwils de ghene die strydigh schynen / inder daet niet verschelen. Drierley gheneghentheid / toevallen / ofte teghenzenhouding tweër voorstellen vintmen: als / a Ghlyckmachticheid / b Teghenstel / ende c Omstel. a AEquipollentia. b Oppositio. c Conversio.

Ghlyckmachticheid.

Is een ghelycke hoedanigheid ende veelheid tweër enkeler Voorstellen / der welcker onderwerp ende t'ghezeyde een is: t'is tweër Voorstellen ghelycke kracht en vermoghen. De hoedanigheid ziet op het toestemmen en benenen / ende veelheid op de alghemenicheid: als / Alle wellusts anhouding baart onlust / ende daar is gheen wellust die durende / gheen onlust en baart. Alle hebbē wy Goods ghoedadicheid van doen / ende daar is niemand of hy en behoeft de ghoedadicheid Goods.

Deze is zonderling nut int oordelen / als een spreuck duyster schijnt en oock tot rijckheid van redenen zeer dienstigh.

Teghenstel der Voorstellen. Oppositio.

De ghlyckmachticheid recht en tweder zynde / is tweër enkeler Voorstellen (welcker onderwerp ende t'ghezeyde een zyn) strydicheid. Der zelver formen isser vier: als / Rechtstrydighe / onderstrydighe teghenzeglyke / ende onderbuertighe.

Contraria.

Rechtstrydighe Voorstels.

Zyn twe alghemene Voorstels/ d'een bevestighende/ d'ander benenende: als/ Alle menschen zyn eerzuchtigh/ Ghene menschen zyn eerzuchtigh. Elck mensch is loghenachtich/ Gheen mensch is loghenachtich/ etc. welcker aard is/ datze bayde nimmermeer waar moghen zyn: valsch moghenze wezen alsse toevalligh zyn: te weten/ Alle Wellust is ghoed/ en ghene Wellust is ghoed/ etc.

Subcontrariæ.

Onderstrydighe.

Twe byzondere Voorstels/ die uyt de alghemene voortkomen/ d'een oock benenende d'ander bevestighende: als/ Enighe menschē zyn Dieren/ Enighe menschen zyn gheen Dieren. Enighe menschen zyn Eerzuchtigh/ Enighe zyn niet Eerzuchtigh/ etc. Deze moghen nimmermeer bay valsch/ maar alsse toevalligh zyn/ moghenze wel bayde waar zyn. Hoe wel dit ontkent word by velen/ die verstaan dat altyd t'een Valsch ende t'ander Waar moet wezen: Ten zy datmen van verschepden dingen spreeckt/ ende dan zynze niet strydigh: als int voorzeyde: Enighe menschen zyn Eerzuchtigh/ enighe niet: verstaatmen op verschepden ofte zonderlinghe luyden: als na ghewoonte van spreken zo en zynze niet strydigh/ want elck heeft een zonderling onderwerp: maar meentmen t'zelfde volck/ zo moster ghezept worden/ die ghy zegt eerzuchtigh te zyn/ die zynt niet/ ende

dan

Digitized by Google

dan moet het een Waar ende t'ander Valsch wezen.

Teghenzeghlyke.

Contradictoriæ.

Zyn een alghemeyn ende een byzonder Voorstel/ die gheheel stry dich zyn/ ende oock nimmermeer t'zamen vay Waar of Valsch moghen zyn. Als deze: Alle menschen zyn Eerzuchtich/ Enighe menschē zyn niet Eerzuchtich. Alle Wellust is ghoed/ en enighe Wellust is niet ghoed: eñ oock/ ghene Wellust is ghoed/ en enighe Wellust is ghoed. T'zelfde volght oock inde enkelighe Voorstels: als/ Cicero is een weetgherighe/ Cicero is gheen weetgherighe. Desghelycks inde losse: als/ Gheduldicheid is Starckheid/ ende Gheduldicheid is gheen Starckheid/ &c.

Onderbuertighe.

Subalternæ.

Tot de voorzeyde heeftmen de vierde aart toeghevoeght/ dieze Onderbuertighe noemen/ ende zyn een alghemeē ende een byzonder Voorstel/ vay toestemmende/ of benenende: dies zy niet en verschelen/ dan inde veelheid: als/ Alle Wellust is ghoed/ ende enighe Wellust is ghoed: oock/ Ghene menschen zyn Eerzuchtigh/ ende eenighe menschen zyn niet Eerzuchtich. De welcke alzo zy niet strydigh teghen elck ander zyn/ maghenze hier wel uyt blyven.

Tafel

Tafel der teghengheſtelde Voorſtellen.

Alle gheleerdheid is nut.	Teghenſtrydighe.	Ghene gheleerdheid is nut.
Onderhoorighe.	Strydighe. Strydighe.	Onderhoorighe.
Enighe gheleerdheid is nut.	Onderſtrydighe.	Enighe gheleerdheid is niet nut.

Waerneming inde Teghenſtelling.

Datter gheen dubbelſpraack / twyfelachtigheid des zins / of veelvoudighe betekenis / in deze ſtrydicheid der voorſtellē en ſchuylē. Dat oock de Merckteekenen t'zelfde ding / plaats / ende tyt betekenen. Want deze volghende zyn niet ſtrydig: Aart van Daal is ryck / Aart van Daal is arm: zomen int eerſte van ghelde / int twede van harten meent. als oock: Jan de Bors is een vry menſch / ende Jan de Bors is een ſlaaf / verſtaatmen int eerſt niemans eyghen / int twede een ſlaaf der dronckenſchap / &c. Zeer nodig is hier

Digitized by Google

hier een ghoed onderscheid te hatten der teghenghestelde voorstellen / die ons de strypdicheid toont / ooch mede (t'gheen des Redenkavelings eyghen werck is) het Ware vant Valsche onderscheyd: zo ghy achter int maken van valsche ende ware be'wysreden horen sult/daar toe dit onderscheid zich streckt.

Omstel.

Conversio.

Is een verandering ofte omzetting der Delen des voorstels: namelijck/ vant Onderwerp ende Ghezeyde / daar elck van die in anders plaatze treet. Dit is tweerley/ Enkel ende by Toeval.

Enkel Omstel.

Conversio simplex.

Als de Merckteekens blyven / en t'Voorstel omghezet word. Dit valt in twe alghemene benenende/oft twe byzondere toestemmende Voorstels onder zich: als/ Is gheen gherechticheid ondueghd/ zo is ooch gheen ondueghd gherechticheid: en enighe sterckheid is dueghd/dies is enighe dueghd sterckheid.

Slaat gha: zo de Merckteekenen (dats onderwerp ende t'ghezeyde) gheen eveghelyckheid hebben/zo is t'omstel vals: als dit/ alle menschen zyn dieren / ende alle dieren zyn menschen/ etc.

Omstel by Toeval.

Conversio per accidens.

Daar het teken verandert: En gheschiet/ als

als uyt een toestemmich algemeen een by-zonder ghetoghen word: als/ Alle menschen zyn dieren/ enigh dier is een mensch. Is alle ghedult sterckheid/ waarlyck zo is enighe sterckte gheduldicheid.

Nutbaarheid des Omstels.

Eerstlyck tot verdraaying ende omzetting des a Schicklycken besluyts/ willende betoghen dat wy wel ghesloté hebben. Ten tweeden tot verklaring vant ghevolgh der voorstellen: als/ Alle nydighe menschē zyn bleeck/ zo zyn oock enighe bleke luy nydigh: Oock om iet te bevestighen: als/ niemand is wys int minnen/ waandy dan dat enighe wyze luy minne draghen? etc.

a Syllogismus.

Besluyt nopende de deling der Voorstellen.

De Voorstellen worden ghedeelt na hen Zelfstandigheid/ Hoedanigheid/ eñ Grootheid: daar op ghevraaght word Wat? Hoedanich? eñ hoe Groot het Voorstel is. Wat? of Enkel of t'Zamenghezet. Hoedanigh? oft Toestemmigh of Venenend. Hoe groot? Alghemeyn of Byzonder/ of Los of Ondeligh.

Slot des ij. Boecks.

Om het voorgaande te lerē int werck stellen/ moghen de ankomelingen tot hun oefening een spreuke voornemen/ ende die zelve door al de voorzeyde verscheyden verdelinghen leden in volghender wyze.

Ghe-

Gherechticheid is Dueghd.

Is dit een Voorstel? Ia: wantet iet zekers zonder enighe twyfel betekent. Wat Voorstel ist? Enkel/ om dattet een slechte spreuck is/bestaande van twe Mercktekenen. Welcke zyn die? Gherechticheid is t'onderwerp/ Dueghd het ghezeg. Hoedanigh ist? Toestemmigh: alzo het ghezeg vant onderwerp iet bevestight.

Hoe groot? Los: om dat hier een ghemene naam zonder teken ghestelt word. Gheeft hier van een alghemeyn Voorstel?

Alle gherechticheid is Dueghd.

Een rechtstrydich? Ghene gherechticheid is Dueghd. Een byzonder? Enighe gherechticheid is Dueghd. Een onderstrydigh? Enighe gherechticheid is gheen Dueghd. Een ondeligh? Deze gherechticheid is Dueghd. Een teghenzeglyck? Deze gherechticheid is gheen Dueghd. Is dit Voorstel Noodlyck of By toeval waar? Noodlyck: want t'Gheslacht zeyt van de Ghemeen-ghedaant. Hoe wertet om ghestelt? By toeval/ zomen zeyd/ het Mercktteken veranderende/ Enighe Dueghd is gherechticheid.

Van de tekens. Signa.

De tekens (zo voor ghezeyt is) worden int alghemeyn ende byzonder Voorstel alleen ghebonden: ende zyn deze/

Des Algemenē voorstels: al/ofte ghene/ etc.
Des Zonderlingē: enighe eñ enighe niet/ etc.
Het Losse eñ ondelige hebben gheen tekens.

Het

Digitized by Google

Het darde Boeck.

IN t'eerste Boeck hebben wy de handeling des eenvoudighen, ẽ int twede des t'zamenghezetten ghesciffs/ dies volghẽs de Voorstellen ende hun verdelinghen/ overghehaalt: Nu komen wy tot de *Bewysredening*/ (het byzonderste deel des Redenkavelings) dat is de handeling der *Bewysredenen*. Ende al hoe wel men die zelve eerst moet weten te vinden eermen die handelt/ even ghelyck een Schoemakers of Kuppers jonghen gheen schoen of vat kan leren maken/ zonder Leer ofte Hout: zo valtet nochtans nutst/ den leerlinghen in hun leer jaren eerst het ambacht/ met leer ẽ hout dat de Meester hen reyckt/ende daer na het leer ẽ hout kopen (tot hun ambacht noodlyck) te leren. Ghelyck oock de ghene die een huys wil bouwen/ eerst des zelfs maaxel in zyn verstand schildert/ofte iewers op bewerpt/ende na der hand bequame stoffe zoeckt daer toe dienstlyck zynde. Even alzo voeght het niet qualick inde Redekaveling/ eerst het maaxel ende de form van Bewysredening/ of handeling der Bewysredenen voor te stellen/ ende van daer na hoemen die tot elke zaack dienende/ zonderling zal konnen vinden: Hoe wel *Rodolphus*/ *P. Ramus*/ ende andere verstaan dat de Vinding/ als het eerste deel des Redenkavelings/ voor het oordeel behoort te gaen:

Argumentatio.

Argumenta.

gaen:

gaan: zo zalt nochtans ongheboeghlyck vallen/ den ankomelinghen/ zonder van dit voorghaande ghehoort te hebben/ hen eerst de Vinding der Bewysredenen in te prenten.

Wat is Bewysredening?

Argumentatio.

T'is d'ene reden uyt d'ander trecken ende met bewys iet besluyten. T'is een reden waar mede men de zaack diemen handelt bekrachtight/ ofte doet toestemmen/ ende is het Wit ofte Ende des Redenkavelings. Deze gheschiet door schicklyck t'zamenvoeghen ende vlechten der Voorstellen. Der zelver ghedaanten zyn vier: als/ eerst [a] Schicklyck besluyt/ Ten tweeden [b] Slecht besluyt (dat onder t'eerste ghetoghen wort) Ten darden [c] Dringhend besluyt. Ten vierden [d] Byspel dat onder Dringhend besluyt mach ghetrocken worden. Tot deze worden noch andere ghevoeght: als/ [e] klimmend-besluyt/ [f] Omtreck/ etc. die niet vast en staan/ ten zy menze door de vorighe eerstghestelde bevestighen magh.

a Syllogismus. b Enthymema. c Inductio. d Exemplum. e Sorites. f Dilemma.

Schicklyck besluyt.

Syllogismus.

Is eerst tweerley/ Enkel: bestaande uyt enkele voorstellen: en T'zamenghezet: bestaande uyt t'zamenghezette. Ook wordenze noch verdeelt in Betooghlycke Waarschynlycke, (diemen Redenkavelighe noemt) ende Kuiesvyze/ ofte Valsche.

Digitized by Google

Wat is Schicklyck beslupt?

T'is een beraadslaging die upt twe toe-gheſtemde Voorſtels het darde noodlyck besluyt: Want der tweër Voorſtels twe Mercktekens/ worden alzo tot het darde noodlyck alle drie on-der zich eenſtemmigh zyn. Na Ariſtoteles zegghen/ is dit Schicklyck besluyt/ in welcke enighe dingen gheſtelt ende toegheſtaan zynde/iet anders/ als t'gheen dat toe ghelatē was/noodlyck besloten wort: aldus/ Gheen kunſt kan zonder oefening gheleert worden: Redenkaveling is een kunſt: Dies magh Redenkaveling niet zonder oeffening ghe-leert worden. Schicklyck besluyt beſtaat upt haar ſtoffe ende form. De Form is de bele-ding der Bewysredenen/ maar de ſtoffe zyn de Mercktekenen der zelver: ende die zyn drie /als oock even zo veel Voorſtels.

Termini. Forma. Materia.

Vande Mercktekens en der zelver binding.

Termini.

De Mercktekenen zyn elx enkelen Voort-ſtels delen/ waar upt het zelfde beſtaad (zo hier voor gheleert is) als het a Onderwerp ende b T'ghezeg. Dezer zyn in al de drie Voorſtels maar drie: diemen noemt T'min-der/ T'meerder/ ende t'Middel Merckteke̅. T'minder is des voorghestelden gheschils (datmen bewezen wil hebben) onderwerp. Ende T'meerder is t'ghezeg des zelven ghe-schils. T'middel is t'gheen dat tot bewys vant

a Subiectum. b Prædicatum.

Minor Terminus. Maior Terminus. Medium.

Digitized by Google

vant zelfde gheschil ghezocht ende voor t'besluyt tweemaal verhaalt werd/ maar int besluyt nimmermeer gheroert. De Vinding der Mercktekenē is ghereed: want het voorghestelde gheschil/ dat int Schicklick besluyt de sluytredē word/ bevatter twe: als T'minder ende T'meerder. Tot een voorbeeld/ ons gheschil zy of de ziel onsterflyck is? Hier is Ziel/ als het onderwerp zynde/ het Minder Merckteken: ende onsterflyck/ als t'gheen dat vant onderwerp ghezeyt word/ is het meerder Merckteken: om welck gheschil te bewyzen/ zoecktmen na het darde als de Waarom ofte de Bewysreden des zelven gheschils/ twelck men het Middel Merckteken noemt: Laat dit in dezen zyn/ dat de ziel zich zelven beweeght. Alzo maacktmen uyt de schicklycke beleding der drie Mercktekenē/ op hen zekere maat verhaalt zynde/ drie Voorstellen/ eñ van de zelve het Schicklyck besluyt: aldus/

Wat zich zelven beweeght is onsterflyck:
De Ziel beweeght zich zelven:
Dies is de Ziel onsterflyck.

Het volght noodwendich/ zo de twe eerste Mercktekenen des gheschils mettet darde over een stemmen/ datze dan oock onder zich eenstemmigh zyn: ende dies is het Besluyt noodlyck waar: maar zo een van tween met het darde verscheelt/ zo ist besluyt valsch. Merckt/ dat de Mercktekenen niet altyd

Digitized by Google

van eē woord bestaan: als int eerste Besluyt was T'gheschil/ of Redenkaveling zonder oeffening mach gheleerd worden? Hier is Redenkaveling t'onderwerp des Gheschils/ ende midsdien oock t'minder Merckteken: ende offe zonder oeffening magh gheleerd worden/ is het ghezeg/ ende derhalven het meerder Merckteken. Nu wildy bewyzen neen/ ende ghy zoeckt het middel ofte het darde Merckteken/ t'welck met beyde de voorzeyde dingen ghemeenschap heeft; als kunst/ t'welck het Gheslacht is/ende Redenkaveling is des zelven gheslachts ghedaante: Dies besluyt ghy wel/ alzo ghene kunst (als het Gheslacht) zonder oeffening magh gheleert worden/dies volghens oock Redenkaveling (een Ghedaante des zelfs zynde) mach zonder oeffening niet gheleert worden. Neemt tot duydlycker onderrechting (alzo dit het byzonderste werck des Redenkavelings is) noch een exempel. Ons gheschil zy of de Fortuyn lichtvaardigh is? Ick zeg Ja. Waarom? Hier zoeck ick de oorzaack. Dies zy/ datze haast weerneemt t'gheen zy ghegheven heeft. Dit is het Middel Merckteken/dat ick invoere om myn zeggen te bevestighen/ t'zelfde voeghende tot het ghezeg des Gheschils/ofte tot het meerder Merckteken/maack ick t'eerste Voorstel aldus/

1. Wie haast weerneemt dat hy gheeft/
is lichtvaardig.

Waar

Waar na voegh ick t'zelfde Middel met het Onderwurp des Gheschils / als met het minder Merckteken / ende make het twede Voorstel/

2. De Onderwerp meent dan t'weer dat ze ghegheven heeft.

Hier uyt volght dan het beweze Gheschil/ als zynde t'darde Voorstel: waar in oock nimmermeermeer het Middel Merckteken verhaalt mach worden/

3. Dit is Onderwyn lieghaardich.

Van de vinding des Middel Mercktekens.

Vaemen het zelfde Middel Merckteken (als een Bewys ofte middel om te bestighen t'gheen men zeggen wil) in elck voorvallende gheschil na wensch en behoefte ghereed zal konnen vinden / zullen wy int 4. Boeck handelen / ende eerst de verscheyden beleding ende wyzen des Schicklycken besluyts nu voornemen.

Vande Voorstellen des Schicklycken besluyts.

Het eerste dezer drie word het a Meerder Voorstel ghenoemt. In dit zelfde eerste deel des Schicklycken besluyts bestaat alle die

 kracht

kracht des Sluytredenings / ofte besloots: wantet ghemeenlijck eē alghemeyne spreuck is/ende een ontwijfelijck besluyt. Het twede woort T'minder Voorstel gheheten en datze oock het [b] Bygheboeghde noemen. T'darde is het [c] Besluyt / t'welck het bewezen gheschil is.

De Rederijckers stellen vijf delen des Schicklijcken besluyts / als T'meerder/ de Waarom/ T'minder/ ende oock des zelfs Waarom/ voort het Besluyt. Hoe wel deze Bewijzingen gheen delen des Schicklijcken besluyts zijn / maar t'zijn nieuwe bewijzingen op zich zelven. Aldus zouden zy een des vorighe exempelen leyden.

Syllogismus Rhetoricus.

Rederijckelijck Schicklijck besluyt.

1. T'meerder Voorstel.

Socrates apud Platonem.

Wat zich zelven beweeght is onsterflijck.

2. De Waarom.

Want alzo t'zelfde zich zelven niet en begheeft/ en latet nimmermeer af te beweghen.

3. T'minder Voorstel.

De Ziel beweeght zich zelven.

4. Reden ofte Waarom.

Alzo t'gheen dat door vreemde roering beweecht word onzieligh is.

5. Besluyt.

5. Beslupt.

Diet iede ziel onsterflyck.

Tot noch toe hebben wy van stoffe des Schicklycken beslupts ghehandelt/ dat zyn de Voorstellen / zo die nu Waar ofte Valsch zyn in zich/dat en roert de form niet: zo oock de form / vlechting ofte schicking der Voorstellen valsch is/dat roert de stoffe niet.

Vande Form der Schicklycker besluptredenen.

Forma Syllogismi.

Deze is een Wettelycke beleding ende schicking der Voorstellen / ende Mercktekenen/ alzo de sluptredening dat eyscht: bestaande in zekere ghestalten ende wyzen.

Wat is Ghestalte?

Figura.

Een beleding ofte schicking des Middelmerckteken of des bewyzende oorzaak/ofte een gheschick der mercktekenen: ende dezer isser drie/ D'eerste/ Twede/ ende Darde.

D'eerste ghestalte.

Daar t'Middel merckteken des meerderen Voorstels Onderwerp / ende des minderen Voorstels Ghezeg is:als/

Dueghd verhueght:
Die man leeft dueghdelyck:
Dus leeft hy vrueghdelyck.

Digitized by Google

Twede Ghestalte.

Daar t'Middel Merckteken bayde der twe eerste Voorstels ghezeg is. Dees besluyt niet dan benenende: al dit/

Alle quaat verarghert den bezitter:
Pyn ende armoe maken niemand argher:
Dus zyn't gheen quade dinghen.

Darde Ghestalte.

Daar t'Middel Merckteken bayde der twe eerste Voorstels onderwerp is. Hier is t'Besluyt altyt een zonderling Voorstel: als/

T'ghenoeghen maackt ryk:
Wel ghenoeghen is verstandelykheid:
Dus isser verstandigheid die ryk maackt.

Vande Wyzen.

Modi.

Wyze is een toghing der Voorstellen Hoedanigheid ende Grootheid. Der zelver isser xiiij. Enighe zyn alghemeyn/ enighe byzonder/ Som toestemmigh/ som benenende/ ende worden met zekere woorden afghemerckt/ welcke woorden elck drie klinckletters hebben/ elk der zelver klinckers een der Voorstellen toegheeyghent zynde/ als d'eerste klincker elcken woords t'eerste Voorstel: de twede/ t'weerste: ende de darde/ t'darde. Deze letteren zyn a/ e/ i/ o/ ende betekenen/

a/ Een

Digitized by Google

a/ Een alghemeen toestemmingh Voorstel.

Alle ghoede kunsten zyn ghenuechlyk te leeren.

e/ Een alghemeen benenend Voorstel:

Gheen kunsten leertmen zonder arbeyd.

i/ Een bezonder toestemmend Voorstel:

Redenkaveling is ghenuechlyck om leeren.

o/ Een bezonder Benenend Voorstel:

Redenkaveling leertmen niet zonder arbeyd.

D'eerste Ghestalte heeft vier wyzen/ onder deze namen vervat: Barbara, Celarent, Darij, Ferio.

De twede Ghestalte heeft oock vier wyzen/ onder deze namen/ Cæsare, Camestres, Festino, Baroco.

De darde Ghestalte heeft zes wyzen/ onder dees namen/ Darapti, Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison.

Makende t'zamē xiiij. wyzen van Schicklyck besluyt: ende alle Bewysredenē die niet onder een der zelver moghen ghetoghen worden/ bestaan in zich niet: tot naackter verklaring zullen wy der zelver exempelen elck een by brenghen.

Eerste Ghestalte.

Hebbende vier wyzen/ een Alghemeyn

Digitized by Google

Toestemmende / ende een Benenende / ende een Byzonder Toestemmende / ende een Benenende. In alle vier wyzen / is het Middelmerckteken des Meerderen Voorstels Onderwerp / ende des minderen Voorstels Ghezeg. Exempelen /

j. Wyze.

Bar Alle die in dueghd verhueghen zyn recht zaligh:
ba Alle wyze menschen verhueghen in dueghde:
ra. Dies zyn alle wyze menschen recht zaligh.

ij. Wyze.

Ce Niemand die iet begheert of vreest is recht zaligh:
la Al die na ryckdom spoorn begheren ende vrezen:
rent. Dies is niemand die na ryckdom tracht recht zaligh.

iij. Wyze.

Da Al wat grote zorchvuldicheid maackt zalmen schuwen:
ri Overgrote ryckdommen makē grote zorghvuldicheid:
i. Dies zalmen overgrote ryckdommen schuwen.

iiij. Wyze.

Fe Niemand die meer gheld ghebreck heeft is ryck:
ri Aart van Waal heeft noch gheld ghebreck:
o Zo is hy dan niet ryck.

Merckt dat des eersten Ghestaltēs eerste Wyze de voornaamste / volkomenste ende krachtichste wyze aller Besluytredenen is.

Twede Ghestalt.

Daar t'Middel Merckteken het Ghezeg is in beyde de eerste Voorstels. Deze is zeer dien-

dienstigh om andere Bewysredenen te we-derleggen: want zy sluyt niet dan Benenen-de/ende heeft vier Wyzen.

j. Wyze.

Cc Gheen sterren verdwynen:
sa Alle Cometen verdwynen:
re. Dus zyn Cometen gheen Sterren.

ij. Wyze.

Ca Alle nydighe quellen zich in anderluy voorspoed:
mes Gheen wys mensch quelt zich in anderluy voorspoed:
tres. Dies is gheen wys mensche nydigh.

iij. Wyze.

Fes Ghene schynheylighe beminnen de Rederyckkunst:
ti Volck aard bemint de Rederyckkunst:
no. Dies is Volck aard niet schynheyligh.

iiij. Wyze.

Ba Alle Christenen leven dueghdelyck:
ro Jorden leeft niet dueghdelyck:
co. Dies is Jorden gheen Christen.

Darde Ghestalte.

Daar t' Middel Merckteken het Onder-werp is in de twee voorste Voorstels. Deze wort veel ghebezicht int by brenghen van exempelen/ende heeft 6. Wyzen.

j. Wyze.

Da Alle menschen zyn met reden beghaaft:
rap Alle menschen zyn Dieren:
ti. Dus zyn der enighe Dieren met reden beghaaft.

Wyze

Digitized by Google

ij. Wyze.

Fe Gheen rueckelooze stoutheid is dueghd:
lap Alle stoutheid is moedicheid:
ton. Dies isser enighe moedicheid die gheen dueghd is.

iij. Wyze.

Di Sommigh recht (te weten t'natuurlyke) laat toe gheweld met gheweld te wederstaan:
sa Alle natuurlyck recht is Godlyck:
mis. Dies latet Godlyck recht toe gheweld met gheweld te wederstaan.

iiij. Wyze.

Da Alle zotten zyn slaven:
ti Enighe zotten zyn ryck:
si. Dus zyn enighe rycke luy slaven.

v. Wyze.

Bo Sommighe oorloghen maghmen niet vermyden:
car Alle oorloghen zyn ellendigh:
do. Dus zynder sommighe ellendicheden diemen niet vermyden magh.

vj. Wyze.

Fe Men behoort gheen oude wetten lichtelyck te verwerpen:
ri Sommighe oude wetten zyn ghebreckelyck:
son. Dies zynder enighe ghebreckelycke dinghen diemen niet lichtelyck behoort te verwerpen.

Waarneminghen.

Alle Bewysredenen diemẽ niet in een van de voorighe xiiij. wyzen kan trecken/ zyn onvast: Daarom willende weten of enighe Bewysreden die u voorkomt van forme ghoed is/

is / of niet: zo bezoeckt of ghy die in ene der zelver koont brengen: ende dat in dusdanigher voeghen/neemt/ iemand zeyt aldus/

Alle vroederlycke kunsten behoortmen over al in zulcken taal te leeren die elck best verstaat:
De Duytze Taal verstaat hier elck best:
Dus behoortmen hier alle nutte kunsten in Duyts te leeren.

Merckt eerst wat het Middel Mercktecken is/ namelyck een Taal die elck best verstaat. Dit schynt het ghezeg van beyde de eerste Voorstels / ende dies onder de twede ghestalte te behoren. Onderzoeckt nu de Grootheid ende Hoedanigheid van beyde u Voorstels: zo bevindy het eerste Alghemeyn/ het twede Byzonder / beyde bevestighende: Zodanighē wyze zuldy in de twede ghestalte niet vinden/ oock sluytmē daar niet van Benenende: Dus moet deze sluytredening verschickt zyn/ende mooght zegghen aldus/

In zulcken taal die elck best verstaat behoortmen over al alle nutte kunsten te leeren:
De Duytse Taal verstaat hier elck best:
Dies behoortmen hier in Duyts alle ghoe kunsten te leeren.

Aldus is u Middel Mercktecken het Onderwerp int eerste Voorstel ghewoorden / eñ komt dies onder d'eerste Ghestalte: zoeckt daar een alghemeyn ende een byzonder bevestighende Voorstellen/ t'een met een a/ t'ander met een i/ afgheveelt/ ende zultet vinden inde iij. Wyze onder Da,ri,i.

Het

Het en is oock int Redenkavelen niet nodigh de Besluytreden mettet meerder Voorstel te beghinnen. Maer men stelt het minder of het twede wel dickwils eerst: als beghinnende: De Duytze Taal verstaat elck best/ etc.

Reghels.

i. Merckt noch/ dat inde eerste Ghestalte indien T'minder Voorstel benenende is/ zo sluytmen niet.

ij. Ende inde twede Ghestalte magh niet toestemmighs of bestighender wys ghesloten worden.

iij. Int darde is t'Besluyt altyd byzõder.

iiij. Uyt Byzondere ofte Benenẽde Voorstels alleen magh hier niet ghesloten wordẽ: dies is nodigh dat een der voorstellen Alghemeen ende een Toestemmigh of bestigende zy.

v. Zo een vande Voorstels Byzonder ofte Benenende is/ zo zal t'Besluyt oock ofte Byzonder of Benenende zyn.

vj. Int besluyt magh niet komen dat inde voorgaande Voorstels niet begrepen is.

vij. Het Middel Merckteken wort nimmermeer int besluyt verhaalt.

viij. Inde eerste ende twede Ghestalt is het meerder Voorstel alghemeyn altyd.

Hier mede ghenoegh verklaart hebbende des Schickelyckẽ besluyts omstandicheden ende eyghenschappen/ zullen nu tot de andere Bewysredeningen komen.

Duyd-

Duydlyck Schicklyck beslupt.

Syllogismus expositorius.

Het welck uyt twe byzondere Voorstels set alghemeyns beslupt: alzo ghenoemt om dateet ghezeg ghemeenlyck uptet voorghewurpen exempel iet duydet. Het heeft twe Wyzen/een Bevestighende/een Benenende/ in voeghen als de darde Ghestalte/sluytende aldus/

j.

Cicero is een Philozoof:
Cicero is een Rederycker:
So zynter dan Rederyckers dat Philosophen zyn.

ij.

Job was een Heyden:
Job was niet Godloos:
So zynter dan Heydenen gheweest niet Godloos zynde.

T'zamenghezet Schicklyck beslupt.

Syllogismus hypotheticus vel copulatus.

So wanneer het Voorstel t'zamenghezet is/ende het t'zamenghezet Voorstel drierley zynde: is oock dies volghens zulck Schickelyck beslupt drierley: als/verknocht/verdeelt ende ghekoppelt: aldus/

Heeft die vrouw ghebaart/zo heeftse by ghellapen:
Sy heeft ghebaart:
Dies heeftse by ghellapen.

De zulcke/ als oock d'ander t'zamenghezette/ moghen lichtelyck tot de enkele ghebracht worden: daar is oock gheen ghereder middel om der zelver Waarheid ofte Valsheid te ondertasten: aldus brengtmen het voor-

voorghaande onder de darde Wyze van d'eerste Gheſtalte.

Alle vrouwen die ghebaart hebben/ hebbē by gheslapen:
Deze vrouw heeft ghebaart:
Dus heeftze by gheslapen.

Enthymema.

Slecht besluyt.

Is een onvolkomen ofte ghebreckelyck Schickelyck besluyt/ daar een vande Voortstels verzweghen wort/ t'welck daar by ghedaan zynde volkomen wort. Het heeft dies maar twe Voortstellen/ ofte zo te zeggen een Voortstel mettet Besluyt/ doch al even wel drie Mercktekenen. Exempelen/

De ziel beweeght zich zelven:
Dies beweeghtse eewigh.

Noch/

Wat altyd beweeght/ is onsterflyck:
Dies is de Ziel onsterflyck.

Noch/

Zy heeft een kind ghebaart:
Dus isse gheen maaghd meer.

Noch/

De Zon is gherezen:
Dus isset Dagh.

Noch/

De Goden Cezars zaken doen wel ghelucken:
Dies blyckt dat hy een ghoe zaack heeft/ etc.

Hier spoort ghy/ dat int eerste het Meerder: als/ Wat zich zelvē beweeght/ beweeght eewigh: ende int twede het Minder Voort-

stels

stel: als/ De Ziel beweeght ewich: vergheten ofte naghelaten zyn/ ende zo voort in d'ander mede.

Deze Bewysredenen bruycktmen/ als een der Voorstellen zo heel bekent is datter nodeloos is te verhalen: ofte oock/ als de Bewysreden niet zeer vast staat: als/

Die Jongelinck ziet er bleeck uyt:
Dus draaght hy liefde.

Noch/

Deze man wandert veel by nacht:
Dus ist een dief.

Want deze vergheten Voorstels: als/ Alle bleke luy draghen liefde: ende alle die by nacht veel wanderen zyn dieven: zoumen niet konnen verdadighen.

Reghel.

Wildy weten welck der Voorstellen verzweghen is? Slaat gha/ zo het Onderwerp des Voorstels ende des Besluyts een is/ zo ontbreeckt het Meerder: ist zonderling/ zo ghebreeckter het minder Voorstel.

Dringend besluyt. [illegible]

Dits een Bewysredening die uyt veel byzondere iet Alghemeyns/ of uyt de Delen het Gheheel/ of uyt de Ghedaanten het Gheslacht voortbrengt. Want even ghelyck het Schickelyck besluyt vande Alghemene tot de Byzondere voort-treet/ (ghemerckt het

 Meer-

Meerder Voorstel al daar meest iet Alghemeyns is) in zulcker voeghen komt Dringend beslupt vande Byzondere tot de Alghemeyne/aldus/

De ghemeent van Romen hebben een ghoed ghevoelen van Milo:
Zo heeft oock de Ridderschap/
Oock de Raadmannen.
Dies heeft het ghantsche Roomsche volck een ghoed ghevoelen van Milo.

Noch/

Hooft Romulus zyn broeder niet ghespaart:
Vervolghde Cezar zyn zwagher/
Oorloghde Augustus teghen zyn ghezellen:
Zo en heeft gheen ghezelligh ryck bestandicheid.

Waarneming.

Datter int bybrenghen der byzondere dingen niet vergheten werde/ of datmer iet onghelyc ofte strydighs zou konnen teghen zetten/heeftmen te verhoeden. Men slupt quaelyck: De Duytzen zyn blanck/ De Italianen zyn blanck / zo oock al ons buurvolkeren: Dies zyn alle menschen blanck.

Delen des Dringende beslupts.

Antecedens Het heeft twe delẽ: als/het Voorghestelde/ uyt veel byzondere t'zamẽ ghebracht zynde: eñ het Ghevolgh / dat is iet alghemeyns uyt Consequẽs, het vorighe besloten.

Voorghestelde. Pompeius is manlyck/ oock ervaren in Kryghshandel/ Gheluckigh ende van groten aanzien.

Ghevolgh. Zo heeft hy dan al dat in een ghoede Krygh-overste betaamt.

Byspel.

Digitized by Google

Bijspel. Exemplum.

Is een Bewijsredening daarmen uyt ebē-ghelycke dingen iet ghelyx afneemt: Waar wy het een uyt het ander/ om de evēghelyckheid die in beyden ghevonden wort / bevestighen. Want in Bijspel is de evenghelyckheid oorzaack des ghevolghs: als deze/

Scipio was liever zelf Balling/ als dat het Vaderland om zynent wil zou last lyden:
Dus behoren alle vromen oock te doen.

Noch/

De wysgierighe Socrates verdroegh alle smaat:
Dit behoren alle wysghierighe te doen.

Noch/

De eerste Christenen hadden alle dinghen ghemeen ende niemand iet eyghens:
Dit betaamt noch allen rechte Christenen.

Dese Besluytredening wort omghestoten alsmen enighe reden van ongghelyckheid kan betonen. Bijspel is een onvolmaackt Dringend besluyt even als slecht besluyt een onvolkomen Schicklyck besluyt is.

Klimmend besluyt. Sorites.

Is een ophoping van dingen noodzakelyck an elck ander hangende: als/ Gheslachten/ Ghedaanten/ Onderscheyden/ Oorzaken ende Werckinghen:

Gherechticheid is Dueghd/
Dueghd is een heblyckheid des Ghemoeds/
Hebbelyckheid is een hoedanicheid door oeffening verworven:
Dus maghmen door oeffening ghērechticheid verkryghen.

Noch/

De ziele beweeght haar zelven:
Wat zich zelven beweeght is een beghinsel van beweghingh:
Wat beghinsel is van beweghing is niet gheteelt:
Wat niet ghetteelt is/ is oock niet sterflyck:
Dus is de Ziel onsterflyck.

Waarneming.

Het klimmend besluyt deught niet/inde dinghen die niet noodlyck an elck ander hangen: daarom is dit eē zeer bedrieghelycke sluytredening: zo wy after noch leeren zullen/ komende an de valsche Bewysredening.

Verstrickt besluyt.

Dilemma.

Is een Besluytredening uyt twe strydighe leden bestaande/ welcke ghy van beyden toestemt/ zydy achterhaalt: aldus/

Zydy onschuldigh waarom vlucht ghy?
Zydy schuldigh wat wildy u verdadighen?

Noch/

Zydy een Christen/ waarom leefdy niet Christelijck?
Leefdy niet Christelyck/ wat beroemdy u zyns naams?

Noch/

Is t'ghene daar ghy voor vreest vermydelyck/ waarom mydy het niet?
Ist onvermydelyck waarom vreesdy te vergheefs ende dubbelt u lyden?

Het

Het vierde Boeck.

TOT noch toe hebben wy voorpalen (zomen zeyt) gheslaghen: ende eerst de Ghemene ende Zeglycke woorden/ (als zynde den a/b/ van Redenkaveling) overghehaalt: daar an de Uytbeelding ende Schepding/ tot verklaring des enkelen gheschils; hier na de deling der Voorstellen/ oock de vlechting ende byzondere wyzen van Sluytredenen: t'welck al dienstigh gheweest is tot een inleyding: Om nu recht ter zake te komen. Wanter zo te zeggen een anwyzing is ende noeming der ghereedschappen ofte des werktuyghs van dit handwerck: het welck wy eerst hebben ghedeelt in tween: als/ Vinding ende Oordeel. Het Oordeel zullen wy int naast volghende boeck handelen/ maar hier eerst het eerste deel/ namelyck/ Iudicium.

Vinding. Inventio.

Die brengt by ende bedenckt al watmen bewyslyck van elck ding zeggen magh. Dewyl dan de dingen zyn in oneyntlycken ghetal/ ende de zonderlinge eyghenschappen en ongheljckheden der zelver/ overmids de verscheydenheid onnoemelyck: zo ist onmoghelyck in enigh beleed van reden te vervatten ofte in s'menschen ghemoed te begrypen wat op elck ding zonderling te zeggen valt.

Nochtans alzo in alle dinghen / hoe wel dic elck verscheyden eyghenschappē an zich hebben/een zekere alghemene Hebbelyckheid is/ ende dat zy al by na een ghelyckformicheid des natuurs hebben: als/elck ding heeft zyn Zelfstandigheid / al spruytenze uyt enighe oorzaken/ alle ghaar werckenze iet/ ende zoo voort: Aldus heeftmen uyt de verscheydenheid ende ghemeenschap onderling der dinghen / oock uyt de alghemene eyghenschap zekere hoofdpunten ofte ghemene plaatsen voorghestelt : op dat wy duer t'behulp van die zelve / ons oogh op enigh ding kerende/ terstond al des zelfs Natuur/Delen/ Ghelyckheid / Onghelyckheid / ende al omstandicheid zoude konnen doorlopen / ende daar uyt na behoefte Bewysredenen trecken/ den voorghestelde dinghe ghevoeghlyck zynde: Dees ghemene plaatsen / zyn als lade in een Kantoor/ daar in (als verscheyden munte van gheld) de Bewysredenen recht ghelyck een schat te hoop ghedraghen zyn.

Wat is Bewysreden?

Argumentum.

Een bescheid daar mede iemand het ding daar hy van spreeckt gheloof doet hebbē ofte bestight: t'zelfde hebben wy hier voor het Middel ofte Middelmerckteken des Schicklycken besluyts ghenoemt / t'welck de twe Merckteekenen des Gheschils/ namelyck het [a] Onderwerp ende [b] t'Ghezeg) als een darde t'zamenkoppelt. Want alzo gheen twyfelachtigh ding uyt zich zelven gheloof kan kry-

Medium.

Termini.
a Subiectum.
b Prædicatum.

krygben/ zo moetmen uyt enighe andere bekender dingen des zelfs bevestighing zoeken: doch alzo tot elck ding te bevestighen alle dingen niet even bequaam zyn/ moetet gheen dat tot bewys van enigh ding zal inghevoert worden/mettet zelfde enighe ghemeenschap hebben: als/neemt by ghelykenis om deze zaack recht te ondertasten: zo men de grootheid van verscheyden plaatsen of dingen (die tot elck ander niet moghē ghebracht worden) wil meten/ daar toe neemtmen een darde dat an elck der zelver lichtelyck ghevoeght kan worden/ende met de zelve enighe ghemeenschap heeft/als eē Roestock/om der zelver dingen ghelyckheid ende onghelyckheid te onder kennen/ ende zo die beyde mettet darde enerley ghelyckheid hebben/ zulx hebbenze oock onder zich: als/ zo twe ackers ghelycke roeden groot zyn/ zo zynze oock onder zich al even groot: want alle waarheid/ is met waarheid eenstemmigh.
Merckt zulck danighe ghelyckheid of toestemmicheid/ende onghelyckheid in deze redenen: Mensch ende Zelfstandigheid krygben onderlinge toestemmicheid in Dier. Want elck Dier is een Zelfstandigheid/ eñ elck Mensch is een Dier. Volght/ dat zy oock onder zich even alzo verdragen: te weten/dat elck Mensch een Zelfstandigheid is. Hier teghen zo een van tween met enigh darde toestemmicheid heeft ofte ghelyckheid/ eñ t'ander niet/ ofte mettet zelve strydigh is: dat die twe oock onder zich niet over een dra-

Digitized by Google

ghen: als/ Steen ende Mensch in Dier; Steen verschelt van Dier / dies oock van Mensche. Wildy dan van twe dingen onderscheid weten/ zo moet y een darde zoecken/ dat is een Bewysrede ofte het Middel / dees haaltmen (zo boven ghezept is) upt de ghemene plaatsen.

Loci.

Ghemene plaatsen/

Zyn zetels der Bewysredenen / of zekere merckteekenen der dinghen / door de welcke men ghewaar wort/wat in elck ding bewyslyck is. Deze zyn tweërley/ des Persoons ende der Dingen.

Patria.

Persoonlycke plaatsen/

Zyn Vaderland / Aard / Gheslacht/ Jueghd/ Ghelaat / Zeden en Daden/ Opvoeding/ Staat/Dood/Gherucht. Hier upt treckmen Bewysreden op iemans parsoon/ tot zyn lof/ smaat/ beschuldighing ofte anders na den eysch des zaaks in volghender wyze: ʊ pt zyn.

1. Vaderland.

T'is een Fransman: dies is hy lichtvaardich. Ist een Italiaan: zo is hy wraackghierigh. Stichtsman/ licht man. Paulus zept/ t'zyn Cretensers / dieshalven lichtvaardigh. Ick ben een Roomsburgher / t'is onbehoorlyck my te gheesselen. Deze man magh gheen

Burgh-

Burghmeester worden/hy is in Holland niet gheboren. Cicero/De ghetuyghen zyn Grieken/derhalvē lichtvaardigh. Het is een Africaan/dies ontrouw/*etc.*

2. Aard.

Sexus.

Deze vrouw heeft dit zonder voogt ghedaan/daarom ist onvast. T'is niet vreemt datze haast gheloofde/zy is eē vrouw. Vrouwen ghedachten/winterse nachten/*etc.* Een vrouw is een kranck vat/ dies zalmen haer veel toegheven/*etc.*

3. Gheslacht.

Genus.

Men plockt gheen rozen van distelen. Quaad ey/ quaat kuyken. Is de Zoon woest/de Vaar was oock zo. T'appelken smaackt bomigh. Moye luy/ moye kinderen. Hy is vande ghoede ghekomen/*etc.*

4. Jueghd.

AEtas.

T'is een Jongman/ dies noch onervaren. Hy doet zo jonge luy pleghen. Jonghe luy/ domme luy. D'onbezochte / d'onbedochte. Met ouden te raad/met jongen te stryd. Hy is oud/hy behoort wys ende ervaren te zyn.

5. Opvoeding.

AEducatio.

Een enigh zoon/een bedorven kind. Hy is met randen van pankocken opghevoet/dies onghemack ongheiwoon. Zulck ghezelschap

zulcken man. Hy heeft een ghoed Schoolmeester ghehad/ behoorde wel iet onthouden te hebben.

Indoles.

6. Ghelaat.

Men zou hem opt slechte anzien borghen. Hy wort rood/daar is schaamt in. Ghekrult haar/ghekrulde zinnen. Rode baart/zelden ghoeder aard. Wacht u voor die God ghetekent heeft. Scherp ghenuest/ dun ghelipt/ hangt my/hangt my.

Mores, res gestæ.

7. Zeden ende daden.

Die eens steelt is altyd een dief. Die man heeft dat Dorp manlyck ghehouden / men magh hem wel een stad betrouwen. Deze man heeft noyt kyver of vechter ghewcest/ is dies an de doodslagh onschuldigh. Deze heeft opt zyn eed ghebroken/ hy zal ons gheen woord houwen.

Conditio.

8. Staat/Ampten en Vermoghen.

Ghy zyt een Christen / verdraaght ongheiyck. Ghy zyt een Leeraar / gheeft anderen ghoed exempel. Als niet komt tot iet/ist alle mans verdriet.

Mors.

9. Dood.

Hoe lieftal die man was blyckt an elx rouw. Zulcken leven/zulcken sterven. Dees man heeft zyn leven voor t'land ghelaten/ daarom

Digitized by Google

daarom ewighen lof verdient.

10. Naam. Nomen.

Hy magh wel Warnar heten / want hy zot ende warrigh is. Te recht heet die man Niewys / hy heeft altyd de zacken vol tyng. Wolfaart heeft zyn rechte naam / want hy is van Wolfs aard.

Plaatsen der dinghen. Loci rerum.

Dewyl om iet te bevestighen (zo ghezept is) gheen ding ghenomen magh worden / dat niet in enighe delen het zelve anhangigh is: zo staat eerst te bemercken / zommighe alzo de dingen anhangigh te zyn / als daar an ghehecht: andere hangen daar van buyten an: zom hebben ghelyckheid: zom onghelyckheid mettet zelve: Waar na wy de plaatsen in dit Tafelken aldus verdeelt hebben 25. in ghetal.

Tafel

Tafel.

Van de plaatsen der dinghen.

- **Plaatsen der dinghen**
  - **Innerlycke**
    - In de zelfstandigheid s'dings
      - 1. Uytbeelding,
      - 2. Gheslacht.
      - 3. Ghemeen-ghedaante,
      - 4. Eyghenschap.
      - 5. Stoffe.
      - 6. Form.
      - 7. Gheheel en Delen,
      - 8. Eyn aardighe,
    - An de zelfstandigheid s'dings
      - 9. Anhangighe.
      - 10. Werck.
      - 11. Onderwerp.
  - **Uytterlycke**
    - Bekendschappe
      - oorzaken.
        - 12. Wercker.
        - 13. End.
      - ghevolgh.
        - 14. Ughewrochten.
        - 15. Middelen.
    - Bygheschepe.
      - 16. Plaats.
      - 17. Tyd.
      - 18. Anklevighe.
    - Toevallighe.
      - 19. Ghebuerichheden.
      - 20. Tuyghnissen.
      - 21. S'dings naam.
      - 22. Verghelyckingen.
      - 23. Ghelyckenissen.
    - Strydighe.
      - 24. Verschil.
      - 25. Teghenzetting.

1. Uyt-

1. Uytbeelding.

Heeft d'eerste plaats: want even als int Enkel gheschit de Uytbeelding het byzonderste is/ zo staat in t'zamenghezette voor alle ding te letten op des zelfs delen/ als des Onderwerps ende des Ghezegs Uytbeelding: ende uyt elck der zelver/ ofte uyt een van beyden/ zekere Bewysredenen ter zake dienende te trecken. Dit gheschiet ofte vant Uytghebeelde tot de Uytbeelding/ of van d'Uytbeelding tottet Uytghebeelde: toestemmende ofte henenende: aldus/ Redenkaveling leert het ware vant valsche scheyden/ deze wetenschap is nut ende zeer nodigh/ zo is dies oock de Redenkaveling. Een wys man heeft gheen deernis in anderluy voorspoed/ zo is hy oock niet nydigh. Is dit een Philozoof/ zo tracht hy na wysheid. Spoort die man na wysheid/ zo ist een Philozoof.

Waarneming.

Wat vant Uytghebeelde toeghestemt of heneent wort/ dat valt oock op d'Uytbeelding: ende wat zulx van d'Uytbeelding verklaart wort/ volght oock opt Uytghebeelde.

2. Ghessacht. Genus.

Dit woord heeft hier wat breder beteknis als zyn recht-eyghene/ bevanghende al wat van velen (t'zy in ghedaante ofte ghetal verschelende) ghezeyt wort.

Hier

Hier uyt treckt men niet van benenende Bewysredenen vant Gheslacht tot Ghedaante/ ten zy datmen by t'Gheslacht een alghemeen teken voeghe. Exempelen/ Roekeloosheid is gheen dueghd/ zo en ist oock gheen sterckmoedicheid/ (want sterckmoedicheid is duegh.) Is dit gheen Boom: zo en ist oock gheen Yp. Was t'Amsterdam gheen Kamer: zo warender oock gheen Kameristen. Gheldquisting is gheen mildheid/ wantet is gheen dueghd. De Hemel is niet ghevervt/ want het is een onghemengt lichaam/ etc.

Met een alghemeen teken bestighmen aldus: Hy is in alle kunsten ervaren/ deshalven oock inde Redenkaveling. Hebben zy al de Kamers verschreven/ zo is onze Kamer oock ghenood. Wil God dat alle menschen zaligh worden/ zo wil hy oock dat de quade als mede menschen zijnde/ behouden werden/ etc.

Species.

Waarneming.

Het Gheslacht benenende/ beneemtmen oock de Ghedaant die daar onder bevangen is: ende even zo men van t'Gheslacht tot Ghedaante Bewysredenen spint: zo oock van elck opperste tot die daar onder bevat worden.

3. Ghedaant.

Hier uyt treckt men niet dan toestemmende Bewysredenē van Ghedaante tottet Gheslacht:

slacht: want de Ghedaante toeghestemt zijnde/stemtmen oock het Gheslacht toe.

Ist een Lelp/zo ist een Bloem: Ist eē Schepen/zo ist een Burgher: Isser Voorwaarde/zo isser Verband. Deze Bewijsredening is onvast/ maacktmen die benenende van een Ghedaante alleen: maar bevatmenze al/zo macht gheschieden: aldus/ Een is mensch noch beest/zo ist oock gheen dier. Is hy hier niet gheboren noch poorter gheworden/zo is hy oock gheen burgher.

Waarneming.

De Form of Ghedaante ghestelt zijnde/steltmen oock het Gheslacht. Even zomen van de Ghedaante tottet Gheslacht Bewijsredenen treckt: zo oock van het Onderste tot zijn Opperste: van het Ondelighe tot de Ghedaante/ etc. Is Cicero daar/ zo isser een mensch/ etc. Zijn noch Plato/noch Cicero/ noch gheen van d'oude bij van nydighe teghensprekers gheweest: zo isser oock noch gheen gheleerde bij af. Hier uyt spintmen Dringend besluyt ende Byspelen.

4. Eyghenschap. Proprium.

Hier uyt weeftmen als uyt Ontbeelding allerley Bewijsredenen.

Heeft de Sponghe ghevoelen/ zo ist een dier. Het derft reden/ dus ist gheen mensch. Hy is rechtvaerdigh/ want hy gheeft elcken het zijn.

Waar-

Waarneming.

Benenende ofte Toestemmende / d'Eyghenschap of het Onderscheid (dat hier mede komt / alzo deze plaatsen ghemeender zyn als juyst het woord me brengt / zo in Ghe-slaght ghezeyt is) zo beneemtmē of toe stemmen oock de Ghedaante.

5. Stoffe.

Is eē onderwerp des werckers / of t'gheen daar iet van wort. Hier uyt spint men Bewysredenen aldus: Hy heeft gheen hout ghehat / hoe moght hy Schepen bouwen. Hy had gheen yzer / dus heeft hy gheen Harnas ghemaackt. Hier is gheen meel / t'is quaad koeken backen. Daar wassen gheen Wyn-stockē / dus gheeft dat land gheen Wyn uyt. Is de lucht betoghen / zo mochtet wel reghenen.

Waarneming.

De stoffe ghestelt zynde / zo macher werking vallen: Maar die benomen zynde / weertmen oock het ander.

6. Form.

Is des dings maakel / daar by het zelfde wezen heeft / als een stuck klap in een ronde vorm ghedruckt tot een kloot ghemaackt wort / die anghenomen rondheid gheeft de kloot zyn naam ende wezen: Hier uyt breydmen Bewysredēs aldus: Die kloot is rond /

Dies

dies isse volbaar. Het is gheen houwelyck/ want daar is gheen wettighe trouw gheschiet/ &c.

Waarneming.

De form ghestelt zynde/ steltmen het ding ende des zelfs kracht ende vermoghen: De form daar af nemende/ vernieltmen die.

7. T'gheheel en Delen.

Totum & partes.

T'gheheel ghestelt zynde/ steltmen de byzonderste Delen: De byzonderste Delen beneent zynde/ beneentmen T'gheheel: als/

Ist een mensch/ zoo heeft hy ziel ende lichaam.

Die man is ervaren inde Philosophi/ want hy heeft de Redelycke/ Zedelycke ende Natuurlycke kunsten gheleert.

Die kreng is ontzielt/ dus ist gheen Dier meer.

Waarneming.

De byzonderste delen zyn deze: als/ in s'mēschē Lichaam/ Hoofd/ Lyf/ Hert/ &c. In een huys de Muyr/ Wandē/ Vloer/ Dack/ &c. D'onbezonderste an t'lichaam: Haer/ Vingeren/ Tenen/ &c. Ant huys/ Vensters/ Kolders/ Kelders/ &c. Dezer macher wel zom af zyn zonder des gheheels vernieling. Het is ghenoegh int benenen een noodlyck ofte byzonder deel te ontkennen/ maar om iet te bevestighen moeten ze al verhaalt zyn.

Om-

Onderscheid tusschen Ghehelen/Delen/ Gheslacht en Ghedaant/ Stof en Form.

Men ghebruyckt ende noemt veeltyds wel onverscheydelyck onder een t'Gheheel ende Delen/voor Gheslacht ende Ghedaante: als oock [a] Schifting die onder t'Gheslacht behoort voor [b] Deling: ende Deling die onder t'Gheheel behoort/ voor Schifting. Nochtans so is Schifting een Scheyding veler dingen in bezondere: ende Deling een Scheyding der bezondere in hun Delen: oock om het Gheheel te voltoyen/moeten alle de Delen verzammelt zyn: alzo en ist met Gheslacht niet/t'welck wel bestaat derven de enighe Ghemeenghedaanten. Stoffe ende Form worden voor de byzonderste Delen ghereket: want Stoffe is t'gheen daar uyt enigh ding eerst wort ende lest in verghaat/ zo dat die niet ghemaackt noch verniet mach worden. Form is een ghesteltenis der Stoffen/ waar duer de zelve dezer of dier Ghedaanten naam annemt: zo voor ghezeyt is.

a Divisio.
b Partitio.

8. Een-aardighe.

Coniugata.

Zyn woorden eens wezens/ ofte die van een spruyt komen: als/ Wys/ wysheid/ wyselyck/ &c. Hier uyt treckt men bewys aldus/ Hy is wys die wyze wercken doet. Bemindy de Rederyck/ ghy hoort oock de Rederykers ghunstigh te zyn. Doet hy niemand

ghoed/

ghed/hoe magh hy goedadigh zyn/ &c.

9. Anhangighe. Adiacentia.

Dit zyn ghestelteniſſen des dings/ waar by het zelfde anders als na zyn Zelfſtandigheid een bynaam verkryght/ meeſt uyt de Hoedanigheid ofte Grootheid ſpruytende: als/ vraaghdy/ wat is Cato? T'is een Wyſman: In dezen heeft hy uyt de Wyſheid een ander naam als na de Zelfſtandigheid/ by de welcke hy een menſch is. Hier uyt ſpruyten alle bynamen: Ja deze plaats begrypt al wat den dingen anhangt/ ende al wat van die met de zinnen ghevat/ofte mettet verſtand begrepen magh werdē: als/ Veelheid/ Grootheid/ Hoedanigheid/ Hebbelyckheid/ &c. Des Zeylſteens kracht/ de hitte des viers/ de droogtht des aards/de vochticheid int water/ zyn natuurlycke anhanghighe: maar de warmte ofte vorſt int water/ zyn toevallig-anhangighe: als oock roodheid uyt ſchaamt/ ende bleeckheid door vreze verworven. Dezer iſſer die lang by blyvē: als/ Gheleerdheid aller kunſten/ Verbrantheid ofte verharing int lichaam/ Een inghewortelde haat: ja de tafel der Plaatſen alles onderſcheydelyck toont. Hier uyt vatmen Bewyſredenen aldus: Die man is gheleert/dus treckt hem int recht. Dit water is ſnick-heet/ dies heeftet by t'vier ghewееſt. Hy ſchaamt zich/ want hy wort rood.

10. Werck. Actio.

As iet daar wy mede becommert of bezigh

Digitized by Google

zigh zyn. Het zy doen ofte lyden / want deze Plaatsen zyn altemaal (zo ghezept is) wat breedstreckende: Hier upt zeptmen aldus/

Ghy klapt te bergheefs/ want hy slaapt.
Die hard loopt/en ziet niet gauw.
De reden is wegh/want hy is toornigh.
Hy leeft noch/want hy aassemt.

Hier zyn slapen/ lopen/ toornigh zyn ende aassemen Bewysredenen upt Werck ghenomen/Dat is ofte angheboze/ als de vorighe: ofte anghewent: als/ Schermen / Zwemmen/Roeyen. Zom spruptende upt schielycke hertstochten: als/ Toornicheid/ Vreze/ etc. Zom maken enigh ding: als/ Weven/ Bouwen/Schilderen/ etc. Zom hebben een zeker end daar zy toe strecken: als/ Leren om wys te worden/ Wanderen om de ghezondheid/ of om jewers te komen / Slapen om t'lichaam te stercken: Zom niet: als/ Vrolyck/ toornich of zieck zyn/ etc.

Subiectum.

11. Onderwerp.

Is daer de Anhangighe in ghevest zyn/ ende t'welck het werck doet: als / het vier is een onderwerp des hittens / zo ist oock des verwermings onderwerp / als daar de verwerming upt komt: het water is des zelfs onderwerp als die ontfangende. De mensch is een onderwerp van lopen/ rasheid/ etc. na den lichaam. De ziel is een onderwerp van wetenschap ende dueghd/ ende zo voort. Hier upt

uyt spintmen bewys aldus:

Hy leeft/dies aassemt hy. Daar zijn gheen Dwerghen/ hoe zoudense dan teghē de Kranen vechten. Daar waren gheen toehoorders/wien soude ick preken.

Waarneming.

Het Onderwerp wegh ghenomen zijnde/ verftmē des zelfs Anhangighe: Ende t'Onderwerp ghestelt zynde/ volghen des zelfs Eyghenschappen.

12. Wercker. Efficiens.

Duer welx bedryf iet wat gheschiet ofte voortkomt. Het eynd-port den wercker. Zom wercken noodlyck/ zom by verkiezing. De noodlycke zom uyt eyghen angheboren gheneghentheid: als/ T'vier barnen: d'Aarde op zyn tyd vruchten voortbrengen/ &c. Zom by dwang: als/ De boogh de pyl/ t'gheschut de kloot uytwerpen. By verkiezing werckt de mensch ende zommighe dieren inden welcken een zekere berading schynt te zyn/ de mensch zich dickwils lang beraden hebbende/ doet niet juyst t'gheen hem gheraden dunckt ofte derwerts hen zyn gheneghentheden porren/ maar zal dickwils hongerigh ghoede spys ter hand hebbende vastē/ende zo voort/ oock schielyck van voornemen veranderē: Maar t'gheen natuurlyck noodlyck werckt/ kan niet anders doen dan dattet doet: als t'vier barnen/ &c. des zelfs eyghenschap in zich heb-

hebbende: maar wat by dwang werckt / des zelfs wercking / alzo die met ghewelt daar van buyten in komt / en is zo durigh niet. Ghelyck het ghewarmde water te broeijen / ofte een steen inde lucht ghewoppen zynde / etc. Daar zyn oock Opperwerckers ende Ghebieders / Volghers ende Dieners: oock die zelf wercken ende daar me ghewrocht woort / als Ghereedschappen / etc. Uyt al deze spintmen aldus /

Isser vier t'moet branden: Heeft hy vergift ghenuttight / hy moet duer. De Son is noch niet op / dus maght gheen dagh zyn. Wildy gheleerd worden / leest ende hoort gheleerde boecken ende Meesters. Daar wonen brouwers / men vinter bier te koop / etc.

13. End.

Of endlycke oorzaack / is het voorneemste aller oorzaken. T'is het gheen / waarom alle ding ghescheit: want al wercktet om iet ghoeds willen / eñ wat hen de natuur tuyght of reden vertoont ghoed te zyn daar toe keret zich. Som dingen zyn by zich zelven ghoed: als / Dueghd / Salicheid / Vrede / T'leven / Ghezondheid / etc. Som om iet anders wille: als / Spyse / Kleders / Ryckdom / Ghenees dranken / etc. want zulck magh niet gheluckelyck leven die de middelen om te leven derft: t'ander zyn hier middelen / maar leven ist End: zo ist End des oorloghs overwinning ofte vrede: het Ende des gheenes die een huys bouwt / dat te bewonen. Maar in een

zaack

zaack zyn dickwils verscheyden Enden/ als inde huysbouwing. Des bouwings End/ t'huys te voltoijen: der werckers/ gheld te verdienen: des bouheers/ de bewoning/ etc. Het End is de waarom. Aldus haaltmen hier bewys/ Om winst ghaat de Paap ten Outer. Men wil de stad voor overval bevrijen/ daarom vestmen die. Hy wil gheleerd zyn/ daarom leert ende waackt die jongman. Wildy vrede hebben/ zo moety ken ende oorloghen: Drinckt wyn/ om u maagh te verwermen/ etc.

14. T'ghewrochte. Effecta.

Wat de wercker doet of werckt/ heet het ghewrochte/ hier uyt zeytmen aldus:

Ick zie droncke luy/ hier moet wyn of bier te bekomē zyn. Het is dagh/ de Zon moet op ghegaan zyn. Die redelycke man handelt onbescheydelyck/ hy moet toornigh zyn/ etc.

15. Middelen. Destinata.

Die tot enigh Ende ofte tottet ghebruyck van iet bereyt worden. Even als het ghewrochte op den wercker/ zo voeghen zich deze tottet Ende: hout ende steen om te timmeren: Wapenen ende gheld om te oorloghen: Boecken om te leren. Hier by zeytmen: Is ons toeghelaten t'rappier te draghen/ zo is ons oock het verweren gheoorloft. Wildy brood backen/ daar hoort meel toe: Wildy in u ouderdom ghoe daghen hebben/ zo wint iet in u jueght.

Digitized by Google

Locus.

16. Plaats.

T'gheen met zyn ombang elck ding bevat. Hier zeytmen: Daar dit gheschiet is/ was ick niet/ dus ben ick onschuldigh an de daad. Van daar die man stond mochtmen deze plaats niet zien/ hoe kan hy dan tuyght van de daad. Wildy uyt Spangen herwerts/ ghy moet over Ze of door vyanden land. Hannibal redent aldus/ De vyand komt van voren/ t'gheberght is after ons/ an beyde zyden water/ dus vecht manlyck. De plaats deeltmen aldus: Binnen/ Buyten/ Onder/ Boven/ Ghewyt/ Onghewyt. &c.

Tempus.

17. Tyd.

T'verschil van Uren/ Daghen ende Jaren. Dees deeltmen eerst by zich zelven: als/ Voorleden/ Teghenwoordighe ende Toekomende tyd: Ende na t'natuurlyck beloop: Zomer/ Winter/ Dagh/ Nacht/ Storm/ Schoon weder. Na den mensche: Jueght/ Manheid/ Oudverdom. Na de ordening: Werckdagh/ Leegh-dagh/ oock tyd van oorlogh ende vrede/ ende zo voort.

Hier uyt haaltmen bewys als uytet vorighe: Doe dit gheschach was ick ongheboren/ dees onschuldigh des daads. Hy is zot/ die zyn ooghst laat verby ghaan. Te vergheefs wildy s'winters zwemmen/ t'zomers op ys lopen. Die tyd heeft/ en tyd laat glijen: en vint gheen tyd tot allen tijen.

An-

18. Anklevighe.

Deze en zyn zo dicht niet an de dingen ghevoeght of verknocht/ als plaats ende tyd/ maar zynder als van buyten anghekleeft. *Connexa.*

Onder het leste Zeglycke woord Hebben ofte Hebbelyckheid begrepē: als/ De ryckdommen kleven an den ryckeman: zy zyn buyten hem/ nochtans heeft hy daar de name af. Alzo is oock het huwelyck onder de Anklevighe: want dat iemand een ghehuldt man heet/ dat komt vant wyf: oock dat zy een wyf heet/ komt vande man. Zo is oock de Koninglycke naam/ die an den Koning kleeft. Men deelt de Anklevighe aldus: Zommighe plachten den dingen na by te zyn ende te raken/ als dat de lucht wolkigh ofte windigh is. Het water slymachtigh ende visschich. De Aarde met gras ende gheboomte bekleet. Ende zodanighe zyn oock Bergh en Dal/ Hoogh ende Laegh/ welcker t'een zonder t'ander niet konnen verstaan worden: hoorende onder het iiij. Zeglycke-woord namelyck Betrecking. Even alzo heetmen oock s'menschen lichaam/ Ghekleet/ Ghewapent/ Gheschoent/ Gheghordt/ Beslyckt/ Bestoven/ etc. Ten tweden zyn enighe verder vant t'ding/ t'zelfde van wyds anklevende: als zyn/ Ryckdom/ Heerschappy/ Dienstbaarheid/ Vrundschap/ Vyandschap/ Vreemde/ Burgher/ etc. *Habere.*

Hier uyt maghmen aldus bewys halen. Hy heeft een Zoon/ dus ist een Vader. Zynter

Digitized by Google

ter Berghen/zo zynter oock Dalen. Ist zyn vrund/ waarom spreeckt hy niet voor hem. Zydy een vreemdeling/ wat bemoeydy u mette burgher handel/ &c.

Contingentia.

19. Gebuerigheden.

Is t'gheen nevens de dinghē ghebuert ofte gheualt/ die nochtans gheschien konnen zonder t'ding: ende t'ding kan zyn zonder die: als/T'ghekyf ghaat veeltyds voor dood-slach/maar t'ghevecht int werck/ het vluchten na de daad: nochtans kan een doodslagh zonder deze/ ende deze dingen zonder dood-slagh gheschiedē: alzo ghaat bleeckheid voor de zieckte/magherheid daar na: zo verweckt schoonheid onbedwinglyckheid/ &c. De ghebuericheden zyn drie: Voorghaande/Byghevoeghde ende Volghighe.

Antecedentia.

Uyt de voorghaande.

Smorghēs rood/s'avonds water in sloot. De Boom heeft niet ghebloeyt/ hoe kansse vruchten voort brengen. Deze man is altyd baldadigh gheweest/ dies te vermoeden dat hy an dit schelmstuck schuldigh is. Hy kan lezen noch schryven/ hoe magh hy gheleert zyn. De Sterren/ Aardbeving ende Voorspeken drieghen ons met ellende. Hy heeft my gheschólden ende ghedriecht/ick moet op myn hoede zyn. Myn maagh koockt zwaarlyck/in myn leden voel ick slapheid/dus isser zieckte in myn lichaam.

Uyt

Uyt de byghevoeghde. * Adiuncta.

Dit is gheen blindemans quetsing/ want daar is maar een wonde ende die int hert. De Romers gheven noch den moet niet/ want d'acker daar Hannibal op gheleghert is/is om gheld verkocht. Ick zie ongewone vederen ende verwen in s'vyands legher/ zy moeten versch volck ghekreghen hebben.

Uyt de Volghighe. Consequentia.

Die man is onbestandigh in zyn woorden/dies schuldigh an de daad. T'ghoed is in zyn huys ghevonden/ dies schuldigh an de dieft. Hy moet hem schuldigh kennen/ want hy heeft/hy verandert van wezen/ ende hapert in zyn woorden. Isser asch/ zo heefter brand gheweest. Vindy oude mueren of puyn/zo isser eertyds ghebouw gheweest.

Waarneming.

Uyt deze plaats trecken de reedners de * tekens zo zyt noemen ghemeenlyck. * Signa.

30. Tuyghnissen. Pronunciata.

T'gheen iemand vant ding ghezeyt ofte gheschreven heeft/ die zyn ofte Heylighe Schrift/ofte Menschelycke: als/ Schriften/ Handtekens/ ghetuyghen/ Wetten/ t'Ghewysde/ &c. T'ghevoelen van veel gheleerde mannen/ T'ghemeen zeggen. Hier uyt

zeyt-

zeytmen daar zyn Dwerghen / want ghe-loofwaardighe schryvers tuyghent. De Hollanders zyn uyt t'Eland te Mayssen ghesproten/ want de Kronyken vermelden zulx. T'gheheel is groter als het Deel / elck statet toe. Veel koeyen veel moeyen / want het is een out zegghen.

Nomen xxi.

20. S'dings naam.

Uyt des naams beduyding trecktmen dickwils enigh bewys: t'zy datmen dat uyt-leyt/ofte verdraeyt/ ofte uyt de ghelyck-luyding van een verschelende naam: als / Die overste magh wel een Popman heten/ want hy doet de Pop ghelden. Ten is gheen ghoed dat de mensch inde Hel brengt / ende blyfter zelf buyten. Hy gheeft bockens om niet/dies magh hy wel mild heten. T'gheen daar elck meerst over klaacht/ is dat my inden Haghe behaaght. Hier neemt hy behaghen voor met een haagh besluyten. Heet ghy een Christen/ waarom leefdy niet Christelyck. Rydy Re-deryker/toont ryckheid in u bereding. Haddy met de kryghe wat verkreghen / zo mocht ghy een Kryghsman met recht heten. Men hoort dat wyfs schoonheid hoogh te achten/ want dueghd/die t'schoonst aller dinghẽ is/ wort meest gheacht//etc.

Compara-tio.

22. Verghelyckingen.

Als twe dingen verleken worden in een aarde/dat met die beyde iet ghemeensheeft.

Dit

Dit gheschiet op drierley wyze/ by eē Meerder/ by een Minder/ ende by een Ghelycke. Hier uyt treckmen bewys.

Vant Meerder.

Heeft de Koning van Vranckryck deze landen niet konnen winnen/ veel min de Vorst van Kleef. Heeft die man seven Schelbissen ghegheten/ hy eter wel een. Kondy een hele weeck s'nachts rinckelrooyen/ ghy waackt wel een nacht by een ziecke. En verbinden u uwe bontenissen niet dan die by volle verwillighing gheschiet zyn/ veel min verbint ons Asdrubales verdragh dat buyten onze weten gheschiet is. Heeft hy kerckroof bestaan/ hy zal hem het stelen niet ontzien. Tilt hy honderd pond/ hy tilter licht vyftigh.

Vant Minder.

Die lichtelyck ende opentlyck liecht/ zal oock wel valschelyck zweren. Weet een Kederycker het volck te beweghen/ veel meer hoortet een Predycker te doen. Minnen ende voeden de beestkens haar Jongen veel meer behoren wyt te doen. Leven wilde dieren vredigh/ was behoren menschen/ Ja Christen menschen te doen?

Van Ghelycke.

Houdy my gheen gheloof/ ick bent u oock niet schuldigh te houwen. Heeft Cato bur-ghet

gher krygh ghevoert / Cicero macht oock wel doen. Kondy een hele dagh kaetsen / ghy kont oock wel een dagh arbeyden.

Similia.

22. Ghelyckenissen.

Als twe niet tot het darde / maar onder zich onderling verleken worden: aldus / Zo dit zich heeft teghen dat / zo heeft zich dit ander teghen zulck ander. Alzo zeytmen / Ghelyck een nau-ghehalst kruyxken / het overvloedigh daar op ghegoten water / niet teffens in neemt / maar allengskens: alzo en zyn oock de jueghdelycke verstanden ghewichtighe zaacken niet ontfanckelyck / ten zy zy die stuxwys leeren. Ghelyck die noyt bitterheid smaackte / niet weet wat zoetheid is: zo oock die noyt zieck was / wat ghezondheid. Alzo men van een distel gheen rozen plockt / zo verwacht oock van een quaat mensch gheen ghoede wercken / etc. Ghelyck water het vier / zo blyscht barmherticheid de veelheid der zonden.

Kracht ende Vinding der Ghelyckenissen.

Om een wederspreker te overwinnē hebben ghelykenissen gheen / maer om eē ghoedwilligh hoorder te beweghen / gheen ander Bewysredens zo grote kracht: want zy ontdeckt de zaack naacktelyck / alsse verstandigh wort by ghebracht. Maar alzo deze ghants buyten het ding is / schynt des zelfs

Vin-

Vinding kommerlijck: daarom zullen wy den ankomelingen/ zo veel in ons is/ tot zulx enighe anwyzing doen. Laat ons eerstlijck anmercken int voorghestelde ding/ daar wy een ghelijkenis van willen hebben/ Wattet is dat wy met de ghelijkenis willen verklaren: oock hoedanigh het is: eñ wattet werckt. Laat ons dan sporen na iet dat zulx in zich heeft/ als t'voorghestelde. Neemt tot een exempel het fabelken van de Apen/ die op een winterse nacht een licht wurmken voor een koolken viers anziende/ dat onder droghe tacken leyden/ blazende om vier te boeten/ eñ werden van een voghelken die dit bliechken als zyn aas zynde kende/ ghestraft: ende alzo zy niet wilden hooren/ en t'voghelken anhielt met t'jilpen/ drieghen zy dat te verscheuren: t'welck behendigh van een der Apen (die om de fluer mede blies) ghewaarschuwt zynde/ nochtans niet afliet waarheid te ghetuyghen/ tot dattet ten lestē verschuert wert/ ende zy blazen noch/ &c. Dit wilmen op een toneel int leven af beelden en vertonen: Hier zyn eerst de Apen/ het wurmken ende de voghel; samt/ het werck van blazen ende straffen te verghelijken. De Apen ende de voghel moeten hier nodigh menschen zyn; daar toe magh elck zulcke nemen als tot de zaack die hy uytbeelden wil schicken/ deerste waanwys/ d'ander uyt verzochtheid sprekende: doch zonder te konnen ophouden/ of ty kavelen. Nu moet ghy iet zoecken dat een schyn van nutbaarheid hebbende/ nochtans

tans onnut is: Hier mooghdy nemen hoy van breed gras/ dat aarkens draaght de gharst ghelyckende. Het blazen voort dan tot die werck varschen/laat zulx van een acker= man ghestraft worden: Hier hebdy een ghe= lykenis. Doch die beter bedenckē kan/magh zulx voordraghen. Over-schone in alles wel= ghelyckēde ghelyckenissen zyn niet heel licht om vinden/ daarom te meer pryslyck: Wy hebben altyd na ons vermoghen den leer= ling iet ghehulpen.

24. Teghenzetting.

Opposita.

Als de dingen zo strydigh zyn teghen els= kander dat noch t'een-vant ander/ noch die beyde in een darde over een stemmen/ deze is vierderley. Betreckelycke/Teghenzetting/ Rechtstrydighe/Ontberende/ ende Teghen= zeggelycke.

Relata. Betreckelycke teghenzetting: als/Heer te= ghen Knecht/ Vader teghen Zoon/ Bergh teghen Dal/ t'Gheheel teghent Deel. Hier uyt zeytmen/Is die man een slaaf zyner be= gheerlyckheden/zo en is hy gheen Heer. Is Dit de Vader/zo en ist de Zoon niet.

Contraria. Rechtstrydighe/ die welcke alle beyde zyn moghen/ende t'een zonder t'ander wezē: als/ Heet ende Koud/ Droogh ende Nat/ Wit ende Zwart/ etc.

Privata. Ontberende teghenzetting/is derving van iet datmen van naturē heeft: als/Blindheid/ Stom/Doof/Zieckte/Dood/ etc.

Teghen=

Digitized by Google

Teghenzeglycke: als zitten/niet zitten: lo- Contradictio
pen/ende niet lopen: uyt al deze zeytmen al- centia.
dus/ Ist het hooghste quaad in smerte te le-
ven/ zo moetet het hooghste ghoed zyn in
wellust te leven. Is ghezondheid ghoed/
zieckte moet quaad zyn. Ist oorlogh oor-
zaack van veel quaads/ vrede moet veel
ghoeds veroorzaken. Vlieden wy zotheid/
laat ons wysheid zoecken. Zoecken wy
wysheid/ laat ons zotheid myen. Zal de
ziele sterven die zondicht/ zo zal oock de ziel
die niet zondicht leven. Is qualyck spreken
onduechd/zo moet welsprekēheid een dueghd
zyn/ &c.

23. Verschil. Differentia

Die alleen int wezen verschelen/ende juyst
niet een teghen een strydigh zyn: als Cicero
ende Cato verschelen/maer alzo niet als heet
ende koud. Zy verschelen in ghetal/als d'ene
mensch met d'ander: of in Gheslacht/ als
mensch ende boom: of in Ghedaant/ als
mensch ende beest: of int Zeglyck woord/als
mensch ende witheid/ dueghd ende groot-
heid/ &c. Hier uyt zeytmen/ die man is ver-
teyst/zo en is hy hier niet. Dit komt my toe/
zo en hoortet u niet. Dits die mans zoon/zo
en ist deze mans zoon niet.

Besluyt.

De plaatzen en zyn zo niet verdeelt of die
en schynen zom ghelykheid te hebben: maar
P tot

Digitized by Google

tot de verscheydenheid der dingen / is d'ene zomtyds bequamer als d'ander: daarom laatse u alle dienstigh zyn / niet nauw spuerende om der zelver onderscheid / over al opt nauwste te weghen; het is alleens welcke van allen u stoffe levert / als ghy maar overlegt datse u recht dienstigh zyn. De zelve zyn oock by verscheyden schryvers zonderling ghestelt / ende t'is onverstand daarom te twisten / alleen datmenze wel onderzoeckt ende bezighe. Na ons beste hebben wy de natuur der zelver opt eēvuldighste int kort uytgheleyt / nu staat ons te zeggen van de middelen om op een ding Bewysredenen na de voorvallende zaken uyt die alle te leren halen / t'welck het ampt des Vindings is.

T'ghebruyck der Plaatsen.

Slaat voor al het ghetal ende elx eyghenschap wel ghade. T'is oock niet ghenoegh dat ghy die inde ghedēckenis vestight / maar tracht dat ghyze door grote oeffening ghereed ter hand ende als voor oghē hebt; want even ghelyck de zulcke niet rasch ende zonder hatering lezen kan / die van elcke letters kracht ende ghelupd noch eerst zal raadsple-ghen / ofte zich bedencken: zo en ist oock niet moghelyck / een ghereede Vinding uyt de Plaatsen te bekomen voor den ghenen die alsmen iet vinden zal / eerst na de Plaatsen ende der zelver kracht eñ beduyding zoeckt.

Noch behoort tot kēnis der Plaatsen (het welck moeyelycker valt alst lyzighe) datmē

de Bewysreden enigher schrijvers an hun Plaatsen leere brengē. Hier duer verkryght-men een ghoed oordeel: ende men spoort hun kunstigh beleed zo inde Vinding / als oock inde verciering van redenen. Dit veroorzaackt dat in ghelyckē gheval/u dierghelyke Bewysredenen van zelfs voorvallen: Doch deze naspuering en valt niet zo lerchlyck/ maar wort duer een anhoudende oeffening/ ende ghewoonte van opmercking int veel lezen van verscheydē schrijvers verwurven. T'is oock een behendicheid de Bewysredenē te konen ontravelen / ende die uyt de opghetaste Voorstellen ende vercierde Sluytredens te trecken: wantse inde ryckheid vande woorden veeltyds verburghen legghen/ende met verscheyden ghestalten van redenen als toeghedeckt zyn: Dewyl het by hen de hooghste kunst is/ alzo te konnen schrijven dat de kunst niet ghemerckt wort. Daarom zalmē voor t'best an de blootste ende naacktste beghinnen / ende alzo leren voort ghaan. Latet ons bezoecken an dit.

Exempel.

Een Philosophe voeghet niet zyn huysvrouw te verlaten/dus en ist van Cato niet behoorlyck ghedaan. Het Middel/ de Bewysreden/ ofte de Waarom van dit Besluyt is Philosoophe/ t'welck (zo is ghezeyt) int besluyt nimmermeer verhaalt wert. Nu is de vraagh uyt welcke Plaats des Onderwerps (dat Cato is) dit ghenomē zy. Spuert

eerst/oft in ofte buyten hem is. Ghy vint in oft in de Zelfstandigheid is/ of niet. Ende blyckt neen: t'is gheen Werck / noch Onderwerp/ zo ist dan Anhangigh / daar upt het ghenomen is om dit te bestighen. Want hier was anders gheen reden / waarom het hem niet zo wel als anderen gheoorloft zou zyn/ van deze/dat hy een Philosoph was / ende dattet den zulcken niet en betaamt. Aldus moogh dy andere sluytredenen na spueren/ om te bemercken waar upt die ghenomen zyn/ vā als hebdy voor in de Plaatsen voorschrift.

Een ding door de Plaatsen leyden.

Den zulcken die de Plaatsen vast heeft/ der zelver aard ende eyghenschap verstaat/ voeght het / om rypheid van oordel eñ ryckheid van redenen in allen handel te bekamen/ elck ding door al zyn Plaatsen te leren leyden. Doch ist voor al den zelven nodigh/ dat hy des dings nature / eyghenschappen ende omstandicheden wel kenne. De Redenkaveling leert alleenlyck het middel ende een ghoed beleed van Vinding / ofte Bedecking: maar de kundschap der dingen / moet upt de ervarenheid komen. Andere wetenschappen kunsten ende daghelycke ondervinding gheven de stoffe/Redenkaveling de form van beleding des Vindings: ofte wyst an een bequame wegh om alles watmen vant ding weet/ ende watmen niet en weet/ in de ghedenckenis te brenghen.

Exem-

Exempel.

Neemt voor u een mensch te beschryven/ stelt die als een Onderwerp/ ende t'gheen ghy uyt de Plaatsen haalt als t'Ghezeg. Zegt eerst uyt de Plaatse des Uytbeeldings/een mensch is een redelyck dier/ zo is dier oock zyn Gheslacht. voor Ghedaanten neemt gheleerde/ongheleerde/edel/ onedel/of burghers ende boeren/ ende verscheydē soort van menschen. Des menschen Eyghenschappen zyn/ redens ghebruyck/ spreken / rekenen/lachen/ etc. Uyt Stoffe: dat hy aard is/ een ghezielde lichamelycke zelfstandigheid. Zyn Form: twevoetigh/zonder pluymen/met opghestreckten hoofde. Voort magh hy een deel des ghehelen werelds gherekent wordē: zyn delen/ zyn lyf ende ziel/ zyn zinnen ende litmaten. Eenaardighe: menscheid/ menschelyck/ etc. De Anhangighe: Wys/zot/ begheerlyck/ etc. Wercken: Ghaan/ staan/ ryden/zeylen/ etc. Deze twe leste plaatsen zullen u hier in overvloed van redenen gheven na eysch vande zaack. Onderwerp/ alzo de mensch zelf een Zelfstandigheid is/ gheeft ons niet. Werckers: God ende zyn ouders. Eynd: de dood/zalicheid of verdoemenis. Het Ghewrochte: zyn daden. Middelē/bykoomst van man ende wyf ende al wat tot zyn koomst ghedient heeft / oock wat hy tot alle ding wercktuyghs bezight. Op tyd ende plaatse valt na gheleghentheid van zyn ouderdom ende woning te zegghen. De over-

blyvende Plaatsen die gheve tot een eenvuldigh gheschil luttel/ maar tot het gheen jewers van ghezept wort/ komēze te pas: als/

Of een Philosooph een wyf zal nemen.

Ghy mooght aldus bequamelyck twe dingen die van elckander ghezept worden/ door de Plaatsen leydende/ spoten haar ghelyckheid ende onghelyckheid: want zo veel hun Plaatsen eenstemmigh of verschelende zyn/ zyn oock de dingen: dat merckt an de twe leden des bovensten verschils/ Philosooph ende wyf: Hy is een man die dueghdelyck levende/ spoort na kennis Godlycker ende menschelycker dingen. zyn Gheslacht/ blyft mensch. De Ghedaant: een Platonisch/ Stoysch/ Epicurist/ etc. Eyghenschap/ lust tot dueghd ende wetenschap. Stof/ Form/ Gheheel ende Delen/ als mensch. Eenaardighe/ Philosophy/ Philosopheren. Anhanghe/ bleeckheid/ magherheid/ strengheid van leven/ zedelyckheid/ arbeydlyckheid/ onachtzaamheid lichamelycker dingen/ versmading van wellust. Zyn wercken/ Waken/ ende leren/ om hem zelfs ende andere beter te maken. Werckelycke oorzakē zyn ghe weest/ zyn meesters/ ende zyn naerstighe vlyt int leren. Het End; wel ende gherust te leven. T'ghewrochte: verbetering der luyden/ leven ende zeden/ ghescheven boecken. Middelen: al wat behulp hy ghehad heeft om tottet leren te komen. Plaats/ zyn woning. Tyd/ zyn ouwerdom. De hyvallighe Plaatsen in een

een enkel ding gheen wercking hebbẽde/ zullen op de ghehele vraagh fecken. In zulcker voeghẽ handelt nu met Wyf: haar Uytbeelding zy een vrouw in onscheydelycke ghezellicheid om kinderen te telen/ an dẽ man wettelyck verknocht. T'gheslacht/ is vrouw. Ghemeen-ghedaant/ dit of dat wyf. Eyghẽschap kinders baren. T'gheheel en Delen/ als voor. Eenaardighe/ wyflyck/ wyfachtigh. Anhangighe/ minlycke ghediensticheid/ Wyflycke trouw/ Opvoeding der kinderen/ Reynicheid/ ende zulx. Werck/ t'huys bezorghen/ kinderen baren/ Vleyen/ Jeloersheid/ Schelden/ &c. Onderwerp/ als voor. Werckelycke oorzaack/ Verwilliging ende band des huwelyx. Middelen/ Huwelyx ghoed om af te leven/ ende zulx wat tot tet huyshouden behoort. Plaats: Woning/ Vaderland ende zulx. Tyd: Ouwerdom/ des tyds ghelegheentheid. Hoe wel zulx beter onder elckanders Ghebuericheden vallen zou/ als een jong ofte oud man of wyf te nemen/ ende meer ander zonderlinge zaken zo voorghaande als by ghevoeghde ende volghighe/ die in elcke zaack zonderling vallen. Alzo maghmen oock hun beyder namen naspueren/ wat daar op te zegghen valt dat tot de zaack mocht dienen. Zo oock de Tuyghnissen: wat de Schrift of vernaamde schryvers hier van tuyghen. Verghelyckingen/ op des Philosoophs parsoon: oft enen Krygh-overstẽ int legher/ enen slave/ ofte ẽẽ koopman die reyzen moet/ gheradẽ is te huwen.

wen. Op des wyfs parsoon: of hy oock ba-
ster vrundschap an een vrund / meer ghemaks
van een knecht ofte byzit zouw hebbē. Ghe-
lyckenissen (zo wy elders ghezept hebben)
moghen niet dan uyt het Onderwerp ende
Ghezegh ghezamentlyck ghenomen worden.
Zo moesten wy dan bestighen ofte benenen /
om met de ghelyckenis te bewyzē dattet een
Philosooph voeght ofte niet te huwen. Te-
ghenzetting ende Verschil en worden niet
dan int benenen ghebruyckt.

Als het gheen dat wy beschryven willen
aldus door de Plaatsen ghelept is: zo magh-
men dan de Plaatsen teghen een houden / om
te zien waar in zy over een stemmen. Daar
uyt zalmen om te bestighen bewys halen:
waar zy verschelen dient tot benening. Laat
ons dan eerst de ghelyckheden in dezen an-
mercken: als / de ◡ ytbeelding des Philo-
sooph die deughdelyck levende tracht na
kennis Godlyker ende menschlycker din-
gen / hier teghens houdende des wyfs ◡ yt-
beelding. Deze gheeft niet zonderlings ghe-
lyckstemmigh als dit / dat de Philosooph
pooght dueghdlyck te levē / ende t'wyf dient
tot kinderen te telen: want kinders telen /
schynt met natrachting des dueghds een-
stēmigh: alzo het een oeffening des dueghds
is kinderen te telen. Voort het Gheslacht
des wyfs / Vrouw / schynt van naturen den
Man toegheboeght te zyn. De Ghedaant-
neemdy een eerbare dueghdelycke / welbe-
faamde vrouw en zal niet verschelen / wantet

hem

hem wel voeghd met zodanighe verzelschapt te zyn. In zulcker voeghen moghen wy de Oytbeeldig des Philosoophs door de Plaatsen van wys/ledē ende onder tasten/ ende bezoeckent vant als. Daar na oock vervolghēs al de Plaatsen die in des Philosoophs verhandeling zyn / in zulckdanigher wyze met al des wyss Plaatsen voeghen: om in elcke zonderlinge tegheneenhouding der zelver ghelyckheid ende onghelyckheid naackteleyck te spozen: om daar uyt u bewys / tot bevestighing ofte henening na behoefte te trecken. Dit zy ghenoegh voor den ankomelinghen den wegh tot zulx gheopent te hebbē/ dient lust na te spueren zal inder daad des zelfs nutbaarheid vinden.

Het vyfde Boeck.

Vande arghlistighe/ bedrieghlycke Sluytredenen: ofte middel/ om de nieuwyze los-staande Bewysredenen te wederleggen.

ALSO valscheid in alle dingen dickwils onder schyn van waarheid bedrieght/ist niet vreemd/ dat int bybrengẽ ende breyden der Bewysredenen de valsche in de ghedaant der rechte Besluytredenen niet alleen den plompen onervarenen/ maar oock wel den nauwzienden ende scherpzinnighen verleyden. Weshalven men (niet zonder wichtighe oorzaack) ghewoon is/ tot verhoeding voor dolen/ ende verscherping van een ghoed oordel/ den leerlingen dezes kunsts van Redenkavelen oock voor te draghen de middelen/om alzulcke losse of valsche Bewysredenen ghewaar te worden ende te wederleggen. Hoe wel dat de gheen die de wetenschap van Redenkavelen wel ghevat heeft/ int breyden der Sluytredenen voor verhaalt/ heeft daar door oock middel ende kennisse om de mistelde besluytingen te verdilghen/ die zelve in een Schickelyck besluyt treckende: twelck het eyghen werck des Oordels is. Nochtans op dat wy in dit deel den onbedreven ankomeling oock mochten dienen na ver-

vermoghen/als wy in de Vinding ghedaan hebben: zullen wy/ even als de * Letterwyze vande misteldе spreucke̅/ende de Artsen vande feylnen benoodzaackt zyn te doen / oock vande valsche Sluytredenen handelen. * Grammaticus.

Eerstlyck merckt: dat Schicklyck-besluyt (daar alle vaststaande Besluytredenen toe ghebracht moghen worden) dryerley is.

1. Bewyslyck.
2. Redenkabeligh. } Schicklyck besluyt.
3. Nuesswyzigh.

Syllogismus.
1. Demonstrativus.
2. Dialecticus.
3. Sophisticus.

Bewyslyck Schicklyck besluyt/

Bestaat uyt klare/ bekende/ noodzakelycke/ware Voorstellen: die gheen bewys ofte bestighing bederf/ maar by haar zelf gheloof hebben: als zynde of uyter naturen / ofte by lering/of ondervinding bekent: ende worden dies ghenoemt Beghinsels/ de welcke gheen mensch van ghezond oordel teghenspreeckt: ende zo iemand die zou willen beneenen/ teghen dien weyghertmen te spreken ofte daer is de reden uyt. Principia.

Alzulcke beghinselen zyn dezer ghelycke: De plaats is groter als het ding. Drie is meer als twe. T'gheheel is meerder alst deel. Het is/oft is niet. God moetmen eren/niemand veronghelycken. Elcken t'zyn ghe-ven. Een lichaam kan niet op twe plaatsen zyn/ etc.

Reden-

Redenkavelijgh Schicklyck besluyt.

Bestaat uyt waarschynlycke ofte gheloofslycke/maar niet heel noodzakelycke Voorstellen. De zelve zyn waarschynlyck by den gheleerden ende verstandighen alleen: als dusdanighe/ De Zon is groter als het aardryck. Enighe menschen ghaan met de voeten teghen ons an. Gheen dingh is nut/ten zy het eerlyck zy.

Zom worden toegheſtemt van gheleerde ende ongheleerde: als/ Weldoen hoortmen met weldoen te vergheldẽ. Den ouders zalmen eeren/ etc.

Zom zyn waarschynlyck alleenlyck voor den onverstandighen ende onverzochten/ en worden van veel wyze menschen beneent. Ryckdom/ staat ende eer zyn hooghnutte dingen. Wellust ist opperste ghoed. De Zon is zo groot alsse schynt/ omtrent/ twe voet. Schyt conscienty alst ghelt kost. Myn hemd is naarder als myn rock. S'menschen zinlyckheid is zyn Hemelryck.

Nueswyzigh Schicklyckheid besluyt.

Bestaat uyt Voorstellen die al ist dat zyt schynen/ noch waar noch waarschynlyck zyn. Hoe wel deze dickwils in haar zelven ooch gheen rechte Sluytreens moghen heten/ al schynen zyt. Het bedrogh is in deze/ Alghemeyn of Byzonder: het Alghemeyn bestaat inde Form of in de Stoffe/ oft in Form

ende

ende Stof. Het byzonder bestaat inde Woorden of in de Dingen. In de Woorden, als a Dubbelwoord, b Dubbelzin, c Menging ende d Schifting. In de Dingen als in, a Toevals misbruycking. b In t'ghezeg int deel. c Onzeker bewys. d T'ghevolghs onnoodlyckheid. e Oorzaken misbruyck. f Vermengde vraghing ende g Bewysreens onkund. Die wy alle voor-voets elck int byzonder zullen handelen.

a Homonymia. b Amphibolia. c Compositio. d Divisio. a Fallacia accidentis. b Dicti ex parte. c Petitio principij. d Fallacia consequētia. e Non causa vt causa. f Interrogationes plures in vna. g Ignoratio Elenchi.

Valscheid in de Form.

Wat is inde vlechting of beleding des Schicklycken besluyts: te weten, als noch in de Stoffe, noch in de Woorden, maar in der Voorstellen teghen-eenhouding de valscheid schuylt: Dat die mistelt ende niet na de voorghestelde reghels der Wysen ende Ghestalten des Schickelycken besluyts schickelyck besluyt ghevlochten zyn: dit noemtmen wanschickelyck besluyt: als zulckdanighe. Paralogismus.

In meest alle heylighen blyft noch zonde:
Overspel is zonde:
Dies blyft in meest alle heylighen overspel.

Hier volght uyt ware Voorstellen een valsch besluyt, om dat de form wanschickelyck is: want inde twede Ghestalte (daar dit onder zou horen) en magh uyt enkele toestemminghe Voorstellē niet besloten wordē.

Noch,

Alle menschen zyn dieren:
Ghene ezels zyn menschen:
Dies zyn ghene ezels dieren.

Dit

Dit besluyt is valsch overmids de beledingis des eersten / ende de Wyze des tweeden Ghestaltens.

Noch/

Alle menschen zyn met reden beghaaft:
Alle menschen zyn dieren:
Dies zyn alle dieren met reden beghaaft.

Dit is valsch/ overmids de Wyze is des derden / ende de beleding des eersten Ghestaltens.

Hoe wederleytmen dusdanighe Sluytreens?

Begrypende de misstelling/ t'welck bevonden wort alsmen die hout an de Ghestalten ende Wyzen voornoemt: dies elck de woorden Barbara, Celarent, Darij, *&c.* als zyn a/b/c/in de ghedachtenis behoort te hebben/ daar by neffens hoe het Onderwerp ende T'ghezeg in elcke ghestalte ghestelt wort / ende als dan heeft hy het bedroch haast wys te worden/ want hier schuylt het bedecktste. De voornoemde woorden / door haar klinckletters verscheyden Wyzen der Schickelycker Besluytredenen bedupdende/ hebben wy onnodigh gheacht te veranderen / dewyl het niet meer Latynse als Duytsche woorden zyn: maar zyn alleen ghemaackt tot dit werck/ daar in sy den Duytsen als den Latynen even dienstlyck zyn.

Val-

Valscheid inde Stoffe.

Als een van beyde de Voorstellen/ ofte die alle beyde valsch of twyfelachtigh zyn: het valsche beneemtmē: het twyfelachtighe/ schift ofte onderscheytmen.

Beneming der valscher.

Arghlistigheid betaamt enē wysghierighē mensche niet.
De welsprekentheid der Redenryckelycke beleding is arghlisticheid:
Dees betaamt dan den wysghierighen niet te leren.

Ick beneen het minder Voorstel/ want die Ovtbeelding des kunsts is valsch: die zelve leert ware dingen schicklyck na den eysch ende hun aard met ghevoeghlycke en bequame wyze van spreken voordraghen/ dits gheen arghlisticheid maar een natuurlycke rechte wyze van handelen.

Noch/

Wat niemand toe en hoort is den vinders gheoorloft aen te tasten:
De kercklycke ghoeden komen niemand toe:
Dus ist elcken gheoorloft die aen te tasten.

Hier wort het Minder voorstel als valsch zynde ontkent.

Noch/

Alle Rederyckers konnen ghoed dicht spreken:
Luyckerbosken is een Rederycker:
Dies spreeckt hy oock ghoed dicht.

Het meerder Voorstel is valsch/ etc/

Onder-

Digitized by Google

Onderscheyding der twyfelachtigh.

God verhoort gheen zondaars:
Alle menschen zyn zondaars:
Dus verhoort God gheen menschen.

Ick antwoord met onderscheid/dat enighe zondaars leedwezen hebben ende enighe niet. Vande onboetvaerdighe spreeckt het Meerder.

Noch/

Alle werckelycke woorden beteekenen werckinge:
God spreeckt/ick zal Pharaos hert verharden:
Dus werckt God de gadloze styfzinnicheid [illegible]
Pharo/ende is dies oorzaack der zonde.

Opt Meerder zeg ick onderscheydende dat int Hebreeus de Werckende-woorde zeer dickwils toelating beteekenen.

Waarneming op onderscheyding.

Onderscheyding is oock nut ende dienstelyck om meest alle arghlistighe ende nuefswyze Sluytredens bestaande uyt de Woorden ofte dingen (zo hier na volght) te wederleggen/ontbloten ende ghewaar te werden. Want alle twyfelachticheid moet door onderscheyding verklaart zyn. Een ghoed onderscheyd verstreckt een brede uytlegging. Die wel onderscheid/ zeytmē/ leert wel: dies zullen wy int spreken alle twyfelachticheid myden/ende zo iemand die teghē ons inbrengt/ door onderscheyding wederleggen.

Val-

Digitized by Google

Valscheid in Stof ende Form.

Wat niet zoet is/is bitter:
Edick is niet zoet:
Dus is edick bitter.

De Stoffe is valsch int Meerder/ ende de Form duegh niet: want in d'eerste ghestalte magh der Minder niet benenende ghestelt worden.

Arghlisticheid in de Woorden.

Dubbelwoord.

Homonymia.

Zo wanneer de valscheid schuylt inde twyfelachticheyd ofte dubbelde beteckenis des woords.

Een arm is een deel des lichaams:
De Schrift tuyght van Goods arm:
Dus is God lichamelyck.

Dits valsch/ overmits eerst eyghentlyck van een arm ghesproken is/ ende ten tweeden in een wyze van byspraack wort arm voor de kracht Goods ghenomen.

Een Brack ruyckt nauw:
Dit water is brack:
Dus ruycket nauw.

De dubbelde beteckenis van brack/maackt hier doling. Van welcke dubbel woorden onze als de Hebreeuse taal vol is.

Wat ghy niet verloren hebt/ dat hebdy noch:
Ghy hebt gheen hoornen verloren:
Dies hebdy noch hoornen.

Digitized by Google

Hier zyn als boven/ overmids de dubbelde betekenis vant woord/ verloren/ 4. merckteken: want eerst wortet verstaan op dingen diemen ghehad heeft/ ende int twede niet/ als oock in dit volghende/ daar/ zieck/ op verscheyden tyden ghetrocken wort.

Die ghenezen is/ is ghezond:
Die zieck is ghenezen:
Dus is die zieck ghezond.

Amphibolie.

Dubbelzin.

Daar de hele zin twyfelachtich ofte van dubbel verstand is. Zulx waren veeltyds der Heydenscher Goden antwoorden: als deze/ Aio te AEacide Romanos vincere posse. Waar uyt twyfelachtighe verstaan is/ oft Pyrrus of de Romaynen zouden winnen.

Die dorscht bezicht een vleghel:
Jorden water dorscht:
Dies bezicht hy een vleghel.

Noch/

Wie op hete kolen staat brant hem:
Joost staat op hete kolen en wacht u:
Dies brant hem Joost.

De byspreuken van Water dorschen/ ende op hete kolen staan/ gheven hier (mids dubbelheid des zins) een valsch besluyt. Want even als a Byspreeck het dubbelwoord/ alzo gheeft b Byspraack meestentyd de dubbele zin.

a Metaphora.
b Allegoria.

Me-

Menging.

Compositio.

Ghevalt / zo wanneer dingen die onderscheydelyck zyn/vermengt verstaan worden, als deze/

Die zit magh staan:
Socrates zit:
Zo magh hy zittende staan.

Het meerder is waar/ zo men dat onderscheidelyck verstaat: als/ die d'ene tyd zit magh d'ander tyd staan: maar neemtmen de zin vermengt/zo maacktet een valsch beslupt.

Noch/

Wat in myn huys is/dat is inde stad:
In myn huys is een enige put.
Dus isser maar een enighe put inde stad.

T'ghevolgh is valsch / om dat het woordeken enigh/int Minder/tottet Ghezeg/ dats Stad/ niet magh ghetrocken worden: als oock dit/

Twe en drie zyn even en oneven:
Twe en drie zyn vyf:
Dus is vyf even en oneven:

Schifting.

Divisio.

Een verwerring uyt deling der ledē spruytende/die vermengt behoren verstaan te worden. Zodanigh is dit.

T'is onmoghelyck dat de zittende sta:
Deze man zit:
Dus ist onmoghelyck dat hy staan kan.

Dit staan / wort int lest van zitten ghescheyden / daart eerst byneffens of te ghelyck te verstaan was.

Noch/

De wyzen van Grieken zyn zeven in ghetal:
Solon ende Thales zyn wyzen van Grieken.
Dus zynze zeven in ghetal.

Noch/

Alle dieren zyn redelyck of onredelyck:
Alle dieren zyn niet redelyck:
Dus zynze van al onredelyck.

Redelyck ende onredelyck / zyn vermengt int Meerder / als t'Ghezeg zynde van Dieren: in d'andere wordenze ghescheyden: dit bestaat niet: Of wilmenze oock verscheydelyck int Meerder trecken: als / Alle dieren zyn redelyck/ofte alle dieren zyn onredelyck/ zo is dat valsch.

Tot noch toe hebben wy de twyfelachticheid uyt de woorden spruytende verhandelt/ nu voort an de

Twyfelachticheid in de Dingen.

Fallacia accidentis.

1. Door Toevals misbruycking.

Zo wanneer t'gheen dat aen de Zelfstandigheid behoort/ Toeval toegheeyghēt wort: ofte als de Toevallen niet wel gheboeghT worden: of als wy duer t'gheval der Toevallen redenkavelen iet wat van zich zelven dies halven te zyn: als/

Wabyd

David is zaligh:
David is een Overspeelder:
Dus zynder Overspeelders zaligh.

Wat ick ben dat zyt ghy niet:
Ick ben een mensch:
Dus zijt ghy gheen mensch.

Wat ghy ghisteren kocht hebdy huyden ghegheten:
Ghy kocht ghister een levendigh kapoen:
Dus hebdy huyden een levendigh kapoen ghegheten.

In deze Sluytredens is t'misverstand in de Toevallen: want David is niet zaligh om dat hy overspeelde: ick ende ghy worden int meerder verschillender wyze verstaan/ int twede na hun natuurlyck wezen: Levendigh of dood is een Toeval in kapoen/ ende int meerder wert slechtelyck vande dingen ende niet van al hun Toevallen ghesprooken.

Noch/

Isser gheen tyd/zo isser gheen dagh:
Ist gheen dagh/zo ist nacht:
Ist nacht zo isser enighe tyd:
Dus isser gheen tyd/zo isser enighe tyd.

T'misverstand schuylt hier in dagh / door des Toevals verdraaying: als int volghende het slapen/

Die wel drinckt slaapt wel:
Die wel slaapt doet gheen zonde:
Die gheen zonde doet is zaligh:
Dus die wel drinckt is zaligh.

2. Tghezeg int Deel.

Dicti ex parte.

Zo wanneer t'gheen int deel ofte op zekere

voorwaarde ghezeyt wort / als naacktelyck of alghemeyn of slechtelyck ghezeyt te zyn ghetoghen werd: ofte alsmē onder deyel vant deel t'gheheel verhangt: ofte vant byzonder tottet alghemeyn overtreet; als/

Ryckdom is den mis bruyckers / meer hinderlyck dan voorderlyck:
Daarom is ryckdom quaad.

Noch/

Wyn is den koorsachtighen schadelyck;
Daarom is wyn niet ghoed.

Noch/

De vrye wil vermagh niet zonder Gods ghenade;
Daarom vermaghse niet.

Noch

Een Moerjaan is wit an zyn tanden;
Dus is een Moerjaan wit.

Noch/

Dits een gheschildert mensch;
Dus ist een mensch.

Consequē-tis fallacia. 3. T'ghevolgs onnoodlyckheid.

Als het ghevolgh niet noodlyck ant voorghestelde hangt: ofte alsmen meent dattet voorghestelde mettet ghevolgh/ als ghelyckmachtigh zynde/ omgheheert magh werden/ ende dattet zo niet en is: ghelyck zulcke/

Alst reghent zo wortet Aardryck nat:
Het Aardryck is nat/ dus reghent het.

Noch/

Digitized by Google

Noch/

Desen wyn is van Kollen ghekomen:
Dus isset Rinse wyn.

4. Onzeker bewys.

Petitio principij.

Alsmen onzekere dingen door andere die oock onghewis zijn wil bevestighen: of alst bewys onvaster is alst voorghestelde.

Het Aardryck beweeght zich/
Want de Zon staat an den Hemel stil.

Noch/

Dronckenschap is hinderlyck;
Want de wyn is hinderlyck.

5. Der oorzaken mis bruycking.

Non causa vt causa.

Alsmen iet voor een oorzaker des zaacks ofte dings onrecht stelt: als/

De dronckenschap is quaad:
Dus is de wyn quaad die dat veroorzaackt.

Noch/

Veel Christenen leven qualyck:
Dus is de Christen lere quaad:

Noch/

Paulus waarschouwt/ dat hem niemand vande Philosophy zal laten verwoeren.
Waarom is de Philosophy quaad.

Want dat de Christenen qualyck leven: dat de dronckenschap hindert: des en zyn de leer of de wyn gheen oorzaken: maar hun qua wil ende ghulzicheid: alzo en is de Philosophy

als een natrachting van wysheid zynde niet quaat/maar het misbruyck.

Interrogationes plures in vna.

6. Vermengde vraghing.

Alsmen op meer als een vraghe enkelyck antwoordt: alzomen van twe menschen/d'een ziende/ d'ander blind zynde/ vraaght of die blind of ziende zyn ofte van twe dengen/t'een ghoed ende t'ander quaad zynde/of die ghoed ofte quaad zyn. Op zulcke vraghen moetmen onderscheid maken tusschen t'een ende t'ander.

Ignoratio Elenchi.

7. Bewysreens onkund.

Zo wanneermen iet vergheet/ dat an de Besluytreen/of ant bewys behoorde: als/

De Hemel bedecktet al:
Du s bedecktse oock haar zelve.

Dit ghevolgh is valsch/ want het alghemeyn Voorstel most ghebreydelt zyn aldus/ zy bedecktet al behalven haar zelven/ God/ &c.

Noch/

Plato schryft in huys/hy schryft buyten niet:
Dus schryft Plato/ende hy schryft niet.

Int besluyt most weder verhaalt zyn in huys ende buyten: anders wortet niet eensins verstaan/ ofte t'heeft een dubbeld anzien.

Waar-

Waarneming.

Alle losse/ wanckelstaande ofte wanschickelycke besluytingen/ worden al onder Bewysreeens-onkund vervat/ ende dit is een alghemeyne zetel aller valscher Besluytingen die voren verhaalt zyn/ oock van andere die tot de vorighe niet ghebracht zouden konnen werden. Want Bewysreens-onkund is een alghemene naam/ betekenende elcke valsche ende wanckelstaande Sluytreden: dies oock Aristoteles al de zelve hier onder treckt. Dewyl al de Nuefswyze Sluytredens ghemeenschap onder een hebbẽ/ ist dickwils qualyck/ oock nodelooze hoofdbreking na te spueren/ waar onder men die brenghen zou moghen. Deze noẽt hy een losse of arghlistighe Sluytredening / doort nalaten van enigh deelken/ tot ◡ ytbeelding des Bewysreens eyghentlyck b[illegible]orẽde. Want in een recht Schicklyck besluyt/noodlyck uyt het ghestelde t'Besluyt volghen moet/ende oock alzo volghen/ dattet waarlyck ende niet in schyn zo is: waar van alle arghlistighe/ losse ende wanschicklycke besluytreens vreemd zyn: die wy tot meerder behulp der leerlinghen alle onderscheidlyck verhandelt hebben/ hoe wel zy hier onder oock moghen ghetoghen ende ghebetert werden/aldus.

Betrecking aller mistelder ende arghlistigher sluytredenen onder Bewysreens-onkund.

a Paralogismus. b Syllogismus.

Elck a wanschicklyck beslupt is deshalven ghebrekelyck/om dattet gheen b Schickelyck beslupt en is/al schyntet dat te zyn: ofte om dat de teghenspraack niet rechtstrydigh is: ofte dat het woord of ding niet over al een mening heeft. Dit zullen wy opt kortst bewyzen.

Al die onder dubbelwoord ende dubbelzin bevat werden/ moghen tot Bewysreens onkund betrocken werden/ overmids in de zelve dubbeld verstand des dings ghevat wert duer des zelfs verscheyden betekenis.

Als oock die onder Menging en Schifting behoren/om des Ghezegs verscheydenheid.

Die by Toevals misbruycking/ Onzeker bewys/ Ghevolghs onnoodlyckheid/ Oorzaken misbruyck ghevallen/komen hier/ om datse inde wetten des Schicklycken besluyts falen: alzo in de zelve het voorghestelde gheen behoorlycke oorzake des ghevolghs in zich heeft. Die door t'Ghezeg int deel ghescheiden/ alzo dit niet een zelfde ding toestemt of beneent/ist gheen rechtstrydighe teghenspraack ofte eenstemmighe toestemming.

Alzo mede die uyt Vermengde vraghing spruyten/ dewyl inde zelve oock een van een niet ghezeyt en wert.

Zom die onder de voorghemelde niet betrocken moghen werden/ werden hier mede onder ghebracht: als dusdanighe.

Reflexa insolubilia.

Omghekromt of ononsluytelyck besluyt.

Dat

Dat van zich zelvē spreeckt/ ende de waarheid of valscheid weer tot hem zelven omhuyght: zulx is het vermelde/

De hemel besluytet al:
Dus besluytse oock haar zelven.

Noch/

Epimenides zeyt / dat al de Cretensers loghenachtigh zyn: diet zeyt is zelf een Cretenser: dus is hy oock loghenachtigh: ende behoort dies gheen gheloof te hebben int zeggen / dat de Cretensers loghenachtich zyn: Zalmē dit niet ghelovē/zo zynse dā warachtigh/ ende men behoortse dies te gheloven: zo is hy doch een Cretenser: dies zoumen hem mede in zyn vorighe zeggen gheloovē/ etc.

Noch/

Eender wert in zyn slaap vermaant dat hy gheen droomen zou gheloof gheven. Wat zal hy doen? zal hy die droom gheloovē? zo ghelooft hy droomen: ende ghelooft hy gheen droomen/ zo ghelooft hy die droom.

Noch/

Protagoras de nuesswyze of Sophist zeyde/ dat alle waan waarheid was: dien wederspreeckt Socrates aldus/ Veel luyden wanē dat u zeggen valsch is / dus isset zo: zo is dan valsch / dat alle waan waarheid is / uyt u zelfs woorden.

Noch/

Daar is een sprooxken van een Crocodil

die

die tot de moeder zeyde/ Zegt my zal ick u u kind weer gheven/of niet? Ick zalt u weer-gheven/zegdy my de waarheid. Zegdy ja: ick zalt houden/zo lieghdy: Zegdy neen? zo zal icket houden/op dat u woord waar zy: want ghaaf icket u weder/zo waart loghen: ende dies most icket dan lycke wel houden.

Noch/

Socrates zeyt/ dat hy alleen dat wist / dat hy niet en wist:maar dat was iet weten: zo wast dan loghen dat hy niet en wist.

Noch/

Corax een meester inde Redenrijck verdong enen die kunst te leren/ te betalen zo wanneer hy dien de kunst volkomelyck gheleerd had: deze de kunst gheleert hebbende is onwilligh tot de betaling: Corax roept hem int recht. D'ander vraaghţ/ Wat is het eynde des kunsts? Corax antwoord/iemand met redenē iet vroed te maken. Hier op zeyt de leerling/ Kā ick u vroed makē dat ick u betaalt heb/zo ben ick u niet schuldigh: want ick heb u vroed ghemaackt dat ghy betaalt zyt: eñ kan icket u niet vroed maken/ zo ben ick u oock niet schuldigh: om dat ghy my niet gheleert hebt dat icket u vroed maken kan. Maar Corax antwoort met eē verstrickt besluyt/Ja zeker/ maackt ghyt my vroed/ zo zuldy my betalen: want ghy kent de kunst: ende maackt ghyt my niet vroed zo zuldy betalen/ als door der Rechters vonnis schuldigh ghekent zynde.

Dezer

Digitized by Google

Dezer ghelycke noemtmen onontsluytelycke: maar ghy zult dierghelycke stricken lichtelyck ontlosen/ zegghende (zoot oock is) dat de woorden als ghereetschappen/ tot ander dingen, maar niet tot haar zelven ghebezicht konnen werden. Even als een mes niet ghemaeckt is om zich zelf te snyden/ noch de hamer om haar zelf te kloppen: alzo en conen de woorden ofte beduyden haar zelven niet/ maar ander dingen: ende in de woorden is iet te verstaan van t'gheen daar van ghezeyt/ ende niet het ding zelfs: als hier/ de Hemel bedecktet al/ maar ander dingen: ende de Cretensers zyn loghenachtigh/behalven die/ die dit spreeckt: ende die wel mede/maar niet in dat zeggen. Men zal gheen droomen gheloven/maar andere/niet deze. Als icket Recht win/ zal ick u betalen/ maar niet vande zelve zaack. Socrates zeyt dat hy niet en weet/ maar dat wert verstaan op volmaackte wetenschap. Ende alsmē zeyt al de dieren waren in de Arck van Noë/ wort by verbanging verstaan de ghedaante/ als van elx een paar.

Dierghelycke zuldyer ontellycke door deze ghestalte van Bewysreēs-onkund ontlossen/ daar toe wy hier een Tafelken byghevoeght hebben. Waar in men des Bewysreens-onkund spueren zal onder al de voorghestelde/ tot meerder of klaarder behulp ende onderrechting der leerlingen/den welcken dit hele werck doch alleen ten dienste is.

In

- In alle wãschickelycke Sluytreés blyckt Betwysreens onkund verwits
  - Misselde vlechting de Bewysredenen
    - Int Alghemein valsch
      - In Stoffe.
      - In Form.
      - In Stof ende Form.
    - Int byzonder/door
      - Toevals misbruycking.
      - Onzeker bewys.
      - Ghevolghs onnoodlyckheid.
      - Oorzakens misbruyck.
  - Dubbeld ofte verscheyden verstand/in
    - Dubbelwoord.
    - Dubbelzin.
    - Menging.
    - Schifting.
  - Onstrydighe teghësprāack in
    - T'ghezeg int Deel.
    - Vermengde vraghing.

Digitized by Google

Kort Begrip Des Redenkavelings: in slechten Rym vervat/om des zelfs voorneemste hoofdpuncten te beter inde ghedachten te hechten.

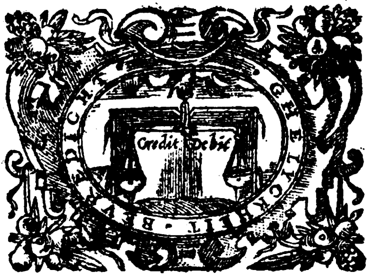

TOT AMSTERDAM,
By Hendrick Barentsz. Boeck-verkoo-
per/inde Warmoes-straat/int vergulde
Schrijf-boeck. 1614.

Digitized by Google

Digitized by Google

Den Eersamen / Verstandigen Jan van Houten Secretaris der Stede Leyden.

WAarde vrund / hier wort u E. toegheeyghent een smakeloze onrype vrucht / die buytẽ twyfsel verscheyden opspraack te verwachtẽ heeft, zo vande gemene Rymers / diet als Regheldicht klein achten zullen; als oock van de gene / die hun vaersen op voeghlycke maat dwinghen / ende met behoorlycke cieraet bekleden: de welcke hier stekelighe stoffe gheen ghoede voethouwing, noch enighe welstand bemerckende / oock gheen behaghen daar an zullen konnen hebbẽ. Maar wy / alleenlyck der leeringen vordering beoghende / hebben om henluyden het sommierlyck inhout dezes kunsts te bet in ghedenckenis te doen vestighen / t'zelve ghepoogt in Rym te vervatten, ende dat met Regheldicht / om ghedronghen rymwoorden te mijen / oock op enerley langte van silben / met verwisseling van lange ende korte voeten / van dubbel ende enkel gheklanck / zo wy best ghekent hebben / alles dienstigh

tot beter onthouding. Dat u E. dan met deze toeeygheningh kleyne dienst ghe-schiet/ hebben wy licht af te nemen: zulx is oock onze wit niet/ maer t'is dienst voor t'ghemeen beste van u E. te trecken: om u de vordering dezes kunsts (die ghy over lang behertight hebt) te erinneren: u tot een kunstwecker te verzoecken/ by dē E. Raad ende Hoghe Schole tot Leyden: die wy ons verdriest hebben/ onze Ruyg-bewerp dezes kunsts toe te schryven. Ho-pende het onschuldigen onzer faylen/ die zult ghy (als zeer wel wetende wat wel rymen is) best konnen onschuldighen: an-ghemerckt onze onmachtighe goede wil/ ende byzonder de onhandelbare stoffe die wy voor hebben: daar ghy oock ten dele in gehouden zyt/ als die hebt helpen por-ren dit onbeslepē werck int licht te bren-ghen. Hy die ons allen alle ghoed ghunt/ ghunne u ghunstighe ghunner t'ghunt best is/ ende oock uwe dienstschuldighe

Eglentieren

In liefd bloeyende.

Kort begrijp
Des Redenkavelings in Rym.

HET a Redenkavelen is niet by waan of ghissen/ a Disserere.
Maar na der dingen aart bedacht/ om min te missen:
Dat veel luy zonder grond verachten als onnut/
Doch oeffent u daer in/ of ghy blyft inden dut:
Meest in u jonge jeught laat dees u hert ontfoncken.
Want t'is een ghave Goods ons uyt ghena geschoncken.
Dees wapent u alzo/ dat ghy niet onbescheydelyck
Het valsche toestaen sult door waarheids schyn verleydelyck/
Of wycken van het recht; Maer dieze derft/ zal moghen
(Zijns ondanx) vande waarheid worden af ghetoghen.
Zo elck een rueckelozigh onverstand verdoemt/
Wort dese kunst te recht (die dat doot) deughd ghenoemt.
Dees door de delen al der wysheid ghaat en wandelt;
Zy b Beelt-uyt/ en c Schift met onderscheid/ en d Hādelt b Definire.
Elck dingh met vast bewys: haar dienaer schenckt zy vaardigh c Dividere. d Argumentatio.
Groot nut/ grote genuecht/ en wysheid zeer eerwaardigh.
Wats e Redenkaveling? T'is grondelyck met klaarheid e Dialectica
Het valsch in alle ding te scheyden van de waarheid.
Deze deelt zich in tween/ in Vinding ende Oordeel:
f Vinding zoeckt watmen zeyt op elc ding met voordeel; f Inventio.
En g Oordeel overweegt (na form der leer oprecht) g Iudicium.
Oft staan magh ofte niet t'gheen datter wort ghezeght.
De h Stoffe dezes kunsts/ is t'gheen daer wy van schelē/ h Materia.
Dit noemtmen het i Gheschil en laat zich in tween delen/ i Quæstio.
k Enkel/ l Tzamenghezet/ int eerste maghmen vraghen k Simplex.
Wat Redenkaveling is: maer of al die na jaghen l Composita
De waarheid/ zyn verplicht dese kunst onbesmet
Te leeren; dit Gheschil dat heet T'zamenghezet/
Verkrijght o[illegible] deur t'bewys van m Besluytreen verlichting: m Argumentatio.
Maar t'Enkel handeltmen door uytbeelding en Schifting.

Van de Ghemene woorden.

Doch eer men daar toe komt zo strecken ons ghere/
g Prædicabilia. De vyf g Ghemene woorden/hier het a/ b/ c/
h Species. h Ghemeen Ghedaant/ i Gheslacht/ en k Onderscheid der dingen/
i Genus. k Differencia. l Accidens. m Proprium n Individuum. Ook l Toeval / m Eyghenschap / n t'Ondeligh Zonderlingen
Voeght hier by nodigh/als hun alder grond geschat.
Ondeligh ist wat met de zinnen wort ghevat:
Amsteldam/ Morghenstar/die man/ dat weligh//zwyn/
Of dit huys dat ghy ziet: dees al Ondeligh//zyn.
Ghemeen Ghedaant/dat is t'maaxels beeld ghenomen
Van zulck Ondelighe/die u voor oghen komen:
Een Koop-stad/mēsch/of beest/Ghemeē Ghedaantē acht/
Maar stad en dier/die zyn van die zelve t'Gheslacht.
Gheslacht dan is een naam veel Ghedaanten ghemeen:
Onderscheid des Gheslachts/Ghedaanten schept van een/
Een zeker deel des dings/als reden inden mensche:
Doch zomen Onderscheid heel zelden vint na wensche/
Wort Eyghenschap veeltyds in des zelfs plaats getogē.
Want Eyghenschap dat is s'dings een zeker vermoghen:
Als lachen inden mensch/ener Ghedaanten erfenis.
Toeval is by en af/zonder des dings bederfenis:
Doch Toevals/die men ghans in ghenerley manier
Van dingen scheyd/zyn s'lichaams groot/en hun int vier.
Maer wat in eenigh ding is Toeval of verandering/
Is der Zelfstandigheid gheen deel in enigh ander ding.

Van Zeglycke woorden.

a Prædicamenta a Zeglycke woorden zyn der dingen hoofdgheslachten
Dees tien/al watter is bevangen met haar krachten.
b Substantia b Zelfstand/c Grootheid/d Hoedaanigheid/e Betreckenis
c Quantitas. d Qualitas. f Doen/g Lyden/h waar/ i wanneer / k Stand / en l Ghesteltenis.
e Relatio. f Actio. Zelfstandigh isset al/wat by zich zelven staat.
g Passio. Grootheid is/zwaarte/menight/dickt/ghewicht of maat.
h Vbi. Hoedanigheid/s'ghemoeds ghestalt' of der lichamen.
i Quando. Betrecking/die betreckt t'ghschick der dingen t'zamen.
k Situs. Daar na volgen dees vier/Doen/Lydē/Waar/Wanneer/
l Habitus. Elck leyd zich selven uyt/gheen woord behoef dy meer.

En

En Stand/is het verzet des lichaams ofte jeste.
Ghestalte/is t'gheschick des omslachs/dat is t'leste.
In der dinghen Natuur ghaat het [m] Wezen voor al/ m Ens.
Het welcke wort ghedeelt in Zelfstand en Toeval.
Dies schelen deze tien int ding in ghenen weghen/
Maar an Zelfstandigheid zo hangen d'ander neghen.
Ook komt Zelfstandigheid u nimmermeer voor oghen
Van Toevallen ghebloot/maar met die overtogen.

Van Uytbeelding.

Ghemeen en Zeglyckwoord dienen/om zonderlingen
Te tonen t'onderscheid en ghemeenschap der dingen/
Door [a] uytbeelding en [b] Scheyding/na der dingen aard: a Definitio.
Want uytbeelding int kort/wat elck ding is/verklaart. b Divisio.
En die is Vierderley/na wy twisten of schelen/
[c] Wezentlyck/[d] Oorzaacklyck/der [e] Toevallē / der [f] Delē. c Essentialis. d [C]ausalis.
1. Wezentlyck uytbeelding (die luttel zijn bedacht) e Accidentiū
Bestaat van Onderscheid en van des dings Gheslacht: f Partium.
Mensch is een redlyck dier. Dueghd is een heblyckheid
S'ghemoeds/zynde ghelyck ghoe reen/en ghoed bescheid.
2. Oorzaacklyck uytbeelding/de oorsprong roert behend:
De [g] Oorzaken zyn Vier: [h] Wercker/ [i] Stof/ [k] Form en [l] End. g Causæ. h Efficiens.
T'meel is de Stof/de Backer machmen wercker heten/ i Materia.
De Form/ het maaxel schynt des broods / t'End / dient om t'eten. k Forma. l Finis.
Uyt dees oorzaken al/uyt een of meer van haar/
Treckmen uytbeeldingen. aldus uyt alle ghaar:
Het hylyck is een band/van man en wyf die minnen/
Verwillicht wettelyck/om kinderen te winnen.
Brood is ghebacken spys van water en van meel.
Gherechticheid is dueghd/die elck gheeft even veel.
En mantel is een kleed om het lichaam te decken.
De dagh is t'licht des Zons/die t'aardryk komt betreckē
3. Der delen uytbeelding bestaat van des dings leden:
Philosophie is natrachting/met ghoe reden/
Der dingen ghodlycker ende menschlycker naturen.
Een etmaal is een wyl van vierentwintigh uren.
4. De vierd' uytbeelding is van Toeval en Gheslacht:
Een Zeylsteen is een steen die t'yzer treckt met kracht.
Hier duer beschryftmen meest ghediertē/kruyd en bomen.
S'dings toeval dient met vlyt daarom wel waargenomē.

Want wy recht onderscheid in vele dingen derven:
Men bezicht dees ter nood om kennis te verwerven.
Int uytbeelden neẽt waar dat d'uytbeelding niet scheelt;
Of min of meer bevat/als t'gheen werd uytgebeeld.
Oock datmen die kreeftswys omkeeren mach na wensch:
Mensch is een redlyck dier/en zulck dier is een mensch.
Oock dat d'Afzondering zo lange werd ghetoghen/
Datmenze tot gheen ander ding zou keren moghen:
Maer t'uytghebeelde ding eyghen alleen:en hier
Is/Ezel een langoord/viervoetigh/vruchtbaer dier.

Van Scheyding.

Zo uytbeelding het ding kan in zyn palen dwingen:
a Divisio. Komt a Scheyding/ en verspreyt in hun delen de dingen.
1. En die is drierley/ eerst Schiftmen (aller meest)
T'Gheslacht in zyn Ghedaanten:Dier in mensch en beest.
b Partitio. 2. De twede noemtmen b Deling / welcke deelt bequaam
In zyn Delen t'Gheheel: Mensch in ziel en lichaem.
De Formen en t'Ondelig laat Schifting onghescheiden:
Dees neemt de Deling an in hun Delen te spreyden.
Van Ghedaant tot Gheslacht ghy wel by Schifting mueght
Zeggen/ Mensch is een dier: Rechtvaardicheid is dueght.
Dit voeght in Deling niet/al ist in Schifting ghalyck
Te zeggen:Ziel is mensch/dat past met allen qualyck.
3. De darde Scheyding is der Toevallen verdeling/
1. Eerst in het Onderwerp der Toevallen verscheling:
Als/ Menschen zyn zom vry/zom eyghen om te dwingen.
2. De Toevallen men schift in d'Onderwurpen dingen:
De ghoeden zyn des moeds/des lichaems of ghevals.
3. De Toevals in Toevallen schiftmen oock van als:
Zom ghoeden eerlyck zyn/zom nut/en zom vermuechlyck.
Dees laaste scheyding is dẽ Reedners zeer ghenuechlyck.
Int scheyden dient voor al wel vlytigh waarghenomen/
Dat onder zich altyd de delen strydigh komen. (ren/
Dees Scheyding is heel quaad/zom menschẽ dat zyn boe-
Zom zyn gheleert: want een man kan die namen voeren.
In Scheyding neẽt oock waar/ dat watter wort gemelt/
De Schifting int gheschift magh worden omghestelt.
Een dier is mensch of beest/iet anders macht niet wezen/
Al t'gheen dat mensch of beest is/dats een dier mits dezẽ.

Digitized by Google

Van Schickelyck beleed.

Om t'Enkele gheschil na eysch en na behoren
Te leeren handelen/is u verklaart te voren/
Ghemeen en Zeglyck woord/ uytbeelding en Scheyding:
Tot a Schickelyck beleed zyn deze voorbereyding. a Methodus
Die eyscht uytbeelding eerst / dan Scheyding en uytleg-
ging/
De Oorzaken en t'Ampt / Ghelyckheid/ Teghenzegging/
En Tuychenis. Men vraeght in Enkele gheschelen/
1 Oft is:en 2 wattet is:wat 3 Ghedaanten en Delen:
Wat 4 Oorzaack: 5 werck en Ampt: 6 Ghemeenschap en
Ghelyckheid: (ryckheid.
Wat 7 Stryddicheid : dan 8 Tuychenis gheeft kracht en
Acht vraghen staat hier gha met opmerkingh en aardigh
leyt/
Daar duer u tot een proef / het woord Rechtvaardicheid.
1. Oft is voor eerst/dat zelden valt/en wert bewezen
By onderbinding/en t'gheen dat wy daar van lezen.
Ten tweeden wattet is/ daar uytbeelding ankleeft:
2. Rechtvaardicheid is dueghd die elck het zyne gheeft.
3. Is ghodlyck en volmaeckt / of onvolmaeckt en men-
schelyck.
4. De Oorzaack is een wil na recht en reden wenschelyck.
5. T'Ampt des Rechtvaardicheids is:elck t'zyn te gheven:
Zy hout landen in vree/en maackt een veyligh leven.
6. Heeft oock met alle dueghd Ghemeenschap en ghene-
ghentheid: (heid.
7. Maer Onrechtvaardicheid en ondueghd is haer tegen.
8. Tot tuychenis en vast bewys/zyn vrome daden/
Oock spreuken uyt de Schrift/die meest al hier toe raden.
Tot deze vraghen acht zoumen wel trecken moghen/
Al de Ghemene Plaatsen die wy hier na toghen.
Maar Aristoteles bevatʃ in eener som:
Oft is/en wattet is/Hoedanigh/en waarom.

Vande Voorstellen.

T'Enkel Gheschil is duer/nu an T'zamenghezet/
Hier moet voor alle ding opt a Voorstel zyn ghelet: a Propositio
Dats een volkomen spreuck/die waarheid of onwaerheid
Ghants zonder twyfeling duydlyck bevat met klaarheid.
In alle handeling/schrift/zaken/of iet wat

Moet kort in ene spreuck/de hooftsom zyn verbat:
Waar al t'beleed om draapt/zy is des redens pit.
Wie zich hier in verzuymt/die schiet als zonder wit.
Voorstel is tweerley een Enkel of Eenvuldigh:
Als/Cato die is wys:Een vroom man leeft onschuldigh.
D'ander/T'samenghezet/van twee enkels gheboeght/
Is Cato wys/hy leeft steeds over al vernoeght:
Het Enkel Voorstel eerst/dat bestaat van twe delen/
b Materia. T'eerst is de b Stof/het lest zal als de Forme spelen:
Als Naam of Onderwerp/en woord ofte Ghezeg.
Het ding daarmen van spreeckt/is dat ick Onderleg:
Maar t'gheen men daar van zeyt is het Ghezeg altyts/
Cato is t'Onderwerp/t'Ghezeg dat hy zy wys.
a Propositio a T'voorstel b T'samenghezet/wort drierley bedocht:
b hypothetica. c Verkoppelt eerst / d Verdeelt daar na / t'lest heet e Verknocht.
c copulata.
d Disiuncta. T'woord/Ende/word int eerst ghevoeght of by verstaan:
e connexa. Ick heb dit dicht gheënt en stoutelyck bestaan.
T'Verdeelt bruyckt/ Of/ nodigh is een van beyden waar:
Een vrou mint of zy haat/ men vint gheen dard' in haar.
T'Verknochte bezight/Zo; t'eerst nodigh hangt an t'leste:
Ghenaackt den avond nu/zo is de Zon int Weste.
T'scheyden der Enkeler is dryerley:Voor al
f Vera. Zo zynze f Waar of g Valsch/h Noodlyck of i By gheval.
g Falsa. De twede deling/die iet k Bestight of l Beneent/
h Necessaria. Des darden delings scheel/de kleynt of Menight meent:
i Per accidens. Hier zyn zom m Alghemein/n Bezonder zom/ zom o Los/
k Affirmare. p Ondeligh zom/na datmen spreeckt int klein of gros.
l Negare.
m Generalis

Vander Voorstellen strydicheid.

n Particularis.
o Indefinita. In alle twist of teghenspraack dient waar ghenomen
p Singularis. Der spreucken onderscheid/of die oock strydigh komen.
Der Voorstellen verschil onderling drie ick tel:
q AEquipollentia. Als zyn/ q Ghelyckmachticheid/ r Teghenstel en s Omstel.
Ghelyckmachticheid/is tweër Voorstels lyke kracht:
r Oppositio. Wie bruyckt niet zyn vermogen/ elck bruyckt zyn macht.
s conversio. Maar Teghenstel/die is Ghelyckmachticheid partydigh/
t contraria. En die is vierderley/de eerste zyn t Rechtstrydigh:
u Subcontraria. Alle man is leerghierigh/gheen man is leerzuchtigh:
Zomluy zyn dueghdelyck/en zomluy zyn ontuchtigh/
x contradictoria. Zyn u Onderstrydighe/ vā twe Voorstellen Zonderling:
D'eerste zyn Alghemeē; dies x Teghenzeglyck onderling.

Alle

Alle man is leerzuchtigh/zom zyn niet leerghierigh.
Alle wellust is quaad/zom wellust is schoffierigh/
Zyn a Onderwiertighe/dees voeghtmen bay an een/ a Subalterna.
Van een Byz onder Voorstel en een Alghemeen.
Omstel stelt om t'Ghezeg en Onderwerpsel plechtigh:
Gheē rechticheid is ondueghd/ gheē ondueghd gerechtigh.
Dits Enkel-omstel eerst;by Toeval komt de twede:
Als/alle vreed' is ghoed/dies enigh ghoed is vrede.
Dees onderstrydicheid machmen licht leren kennen/
Wildy enighe spreuck verandert hier duer mennen.

Van Besluytredening.

In s'Redenkavlings werck is aller meest te pryzen/
Dezer Voorstellen vlechting/om iet te bewyzen.
T'Beleed is velerley:als b Schickelyck besluyt/ b Syllogismus.
En c Slecht besluyt/oock d Dringēd/e Byspel na t'beduyt c Enthymema.
Het f Klimmende besluyt/g t'Verstrickt/en zulcke meer: d Inductio.
Maar Schickelyck besluyt maackt over al den Heer. e Exemplū.
Het h Schickelyck besluyt / sluyt uyt twe Voorstels bloo-
telyck: f Sorites.
Eerst zynde toeghestemt/het darde Voorstel nootelyck. g Dilemma.
Het eerst zy: Dueghd verhueght: daar na / Die man leeft
dueghdelyck: lyck. h Syllogismus.
Het darde volght ghewis/ Daarom zo leeft hy vrueghde-
T'bestaat vā i Stof en k Form:de Form is het ghevlecht i Materia.
Der Voorstels;velerley en zonderling ghehecht. k Forma.
De l Mercktekenen zyn de stof/elck Voorstels delen/ l Termini.
m Onderwerp en n Ghezeg:die onderling verschelen/ m Subiectū. n Prædicatum.
Het o Minder/p Meerder/ q Middel. Alsmen yet zeggen
wil/ o Minor.
Is t' Minder t'Onderwerp/vant voorstelde gheschil/ p Maior.
t'Meerder is het Ghezeg/het Middel wort ghetoghen q Medium.
Tot bewys van't Gheschil/u eerst ghestelt voor oghen:
Dit wort twemaal verhaalt eer datmen komt te sluyten/
Maar int leste besluyt daar blyftet altyd buyten.
Het a Meerder Voorstel is het eerste der drie leden: a Propositio maior
Het twede b Minder heet of c Byghevoeghde reden. b Minor propositio.
Het darde heet d Besluyt.Een ghoede Form wy pryzen/ c Assumptio.
Na verscheyden ghevlecht van e Ghestalten en f Wyzen. d conclusio.
Ghestalten des Beleeds zyn drie in zonderheid: e Figuræ.
Na zonderling Ghezeg of t'gheen dat onder leyd. f Modi.
Wilt in d'eerste Ghestalt het Middel der Mercktekenen/

Digitized by Google

Int Meerder t'Onderwerp/t'Ghezeg int Minder rekent.
T'Middel merckteken is int twede het Ghezeyde/
Int darde t'Onderwerp/in Voorstels alle beyde.
Beneêt in d'eerst/het Minder lid/mē sluyt niet onderling:
Men sluyt in t'ander toestemmigh: int darde sonderling.
De veertien wyzen zyn zo elck ghestalte es/
In d'eerst en twede vier/de darde heefter zes:
Zo u dees wonder woorden tonen duydelyck/
Na welcker klinkers zyn de Sluytreens luydelyck:
Barbara,Celarent,Darij,Ferio: (Baralipton)
Cesare,Camestres,Festino,Baroco:Darapti,
Felapton,Disamis,Datisi,Bocardo,Ferison.
De a/een Voorstel duyd toestemmigh alghemeen/
De e/oock alghemein/maer zeyt daar teghen neen.
De i/stemt toe/de o/beneent/bay int byzonder/
Maar onder d'eerste wys/daer treckmens' alle onder.

a Enthymema. a Slechtschickelyck-besluyt/van twee Voorstels bestaat/
Alsmen om oorzaack t'eerst/of t'andere nalaat:
Heeft zy een kind ghebaart/so isse niet meer maaght:
Is de Zon opghegaan/t'is zeker dattet daaght.

b Inductia. b Dringend-besluyt/dat doet in alghemeen iet blyken/
uyt zonderlinge dingen die elck ander lyken:
Heeft Romulus int ryck zyn broeder niet ghespaart/
Was Cesar op zyn zwager me van zulcker aard/
Vervolght Augustus oock zijn medghezel viandigh/
Volght: gheen ghezellich ryck en is in zich bestandigh.

c Exemplum c Byspel/sluyt iet ghelyk uyt zyn evenghelyckheid:
Crassus was onverzaadt daarom verzaad geen rijckheid.

d Sorites. d Klimmend besluyt dat is der Voorstellen ophoping/
Die nodich onder zich hebben te zamen knoping:
De starck' is zonder vrees/ de zulcke leeft niet druckigh:
Gheen druck maackt zalicheid/ de starck' is dan geluckig.

e Dilemma. Het e Verstrickte besluyt is dubbeld int belaghen/
Zo wat ghy antwoort t'is ghevanghen of ghessaghen.
Onrecht ist datmen vreest wat komen zal:ist ghoed/
Vrees hebdy te vergheefs:des niet/dubbeld onspoed.

Vande Ghemeen plaatsen.

De Vlechting des Bewys is duer/nu an t'ontbinden/
f Argumentum. f Bewys-reen wattet is/en hoemen die zal vinden:
Het is een reen/die t'ding bevestight dat twyffelyck scheen/

Het

Het Middel merckteken/die d'ander knoopt an een.
a Ghemene plaatsen/der personen en der dingen — a Loci personarum.
Zyn Zetels/ dier bewys na eysch ter hand voortbringen.
Sparsoons / zyn 1 Vaderland / 2 Gheslacht / 3 Aard/ — 1. Patria.
4 Jueghd en 5 Zeden/ — 2. Genus.
6 Opvoeding / 7 Daden/ 8 Ampten / Staat / 9 Dood en — 3. Sexus.
10 na reden/ — 4. AEtas.
5. Mores.
Hier uyt treckmen Bewys/na den eysch vande zaack/ — 6. AEducatio.
Om iet te vestighen ofte tot teghenspraack:
Om t'gheesselen t'ontghaen/ heeft Paulus wel genomen/ — 7. Res gestę.
1. Bewys vant Vaderland/ick ben burgher te Romen. — 8. Officium.
2. Jan is vroom/zyn gheslacht die derven qua geruchten: — 9. Mores.
Een doorn is stekelig: eẽ ghoe boom brengt ghoe vruchtẽ. — 10. Opinio
3. Het is een vrou/ ist vreemd al kan zy qualyck zwyghen. — Post mortem.
4. Hy is te oud of jong:dies onbequaem te kryghen.
5. Heeft Joost mishandelt iet/hy was opt wanghelatigh.
6. Twaer anders / waer hy zedigh opghevoet en statigh.
7. Hy slaat zyn huys wel gha/ dus diẽt hy tot een rechter.
8. Dit is een Christen mensch/daarom en ist gheẽ vechter.
9. Hy heeft zyn bloed ghestort voor t'land / men zal hem loven: (boven.
10. T'gherucht want na zyn dood ghaat s'levens faam te

Ghemeen Plaatzen der dinghen.

Der b dingen Plaatsen/zyn by of int ding gheacht/ — b Loci rerũ.
Ders vierentwintigh: als/1 uytbeelding/en 2 Gheslacht/
3 Ghedaant en 4 Eyghenschap / 5 T'gheheel / 6 Delen /
7 Eenaardigh/
8 Anhanghigh / 9 Onderwerp / 10 Werck / 11 Wercker /
12 Ending vaardigh/
13 Bereydsels/14 Wercking/15 Plaats/ 16 Tyd/ 17 Ankleving/18 Ghebuericheid/
19 Tuygh/ 20 Naam/ 21 Verghlyking/ 22 Ghlyckenis/
23 Teghenstel/24 Onderscheid.
Wat elke Plaatse is willen wy nu ontdecken/
En hoemen het Bewys ter nood daer uyt magh trecken.
De 1 uytbeelding verklaert wat elck ding is na wensch: — 1. Definitio.
Hem quelt eens anders baat/ dus ist een nydigh mensch.
2 T'Gheslacht dat is een naam veel Ghedaanten gemeen: — 2. Genus.
Hy kan de kunsten al/dies Redenryck met een.
3 Ghedaant/daar by t'Geslacht zich in getal moet spredẽ: — 3. Species.
Hy is gheen burgher / want hy koop noch voorricheden.
En

4. Proprium. En 4 Eyghenschap/dat een Ghedaant alleen is eyghen:
Een mensch die spreeckt/ en kan zyn zin tot leren neyghen.
5. Totum. 5 T'Gheel de 6 Delen al bevangt:hier spreeckmen van/
6. Partes. Dat lichaam is ontzielt/ten is gheen mensch voortan.
7. Coniugata. 7 Eenaardigh by t'gheklank ghelyckheid anhang neemt:
Ick ben een mensch/niet menschelyk en is my vreemd.
8. Adiacentia. 8 Anhangighe/dat zyn Hoedanicheid of Grootheid:
Hy schaamt zich zynes daads/t'is blyckelyck an zyn rood-(heid.
9. Actus. 9 Werck dat is bezicheid/zo ick iet doe of ly:
Om dat hy toornigh is/is reden an d'een zy.
10. Subiecta Het 10 Onderwerp/daar t'wercken anhangigh ankleven:
Wasser noyt dwergh / zo hebben zy noyt krygh gedreven.
11. Efficiens 11 Wercker de oorzaack is dat enigh ding gheschiet:
Wildy worden gheleert/na Boeck en Meester ziet.
12. Finis. Het 12 Eynd is de waarom/ of endlick oorzaack louter:
Dat iet gheschiet om winst zo gaat de Paap ten outer.
13. Destinata. 13 Bereidsels dingen zyn/die tottet end behoren:
Als wildy voeren krygh/zoeckt gheld en volck te voren.
14. Effecta. De 14 Wercking uyt het werk volgt nodigh/en mits deze
Dewyl het licht/zo moet de Zon eerst zyn gherezen.
15. Locus. An 15 Plaats en 16 Tyd zyn alle dingen vast:
16. Tempus. Doe dit alhier gheschach/doe was ick daar te ghast.
17. Connexa 17 Ankleving die ant ding als van buyten ankleven:
Daar bergh is daar is dal/byt dal is iet verheven.
18. Contingentia. 18 Ghebuericheid is t'gheen dat neven t'ding gheschied:
Die is schuldigh/hy bloed/hy stamert en hy vlied.
19. Nomen. De 19 Naam vest oock t'bewys:zulck Redenrycker heet/
Die van de Redenryck weet noch grond noch bescheed.
20. Pronunciata. 20 Tuychnis gemeẽ gezeg is/ of des Schrifts voorgevẽ:
Ghezien ist of ghehoort/t'is hier of daer gheschreven.
21. Comparata. 21 Verghlyking/is daar twe tottet darde verzamen:
Voert Cato burgher krygh/tmagh Cicero betamen.
22. Similia. 22 Ghelyckenissen zyn/die elck elckander lyken:
Men magh op ene stond niet leren Rederycken;
Maar stuckwys metter tyd/als zomen water ghiet
Veel op een nauwe kruyck/men sal die vullen niet.
23. Oppositio. Maar 23 Teghenstel die zet een teghen een in schyn:
Is dit deze mans Zoon hoe kant zyn Vader zyn.
24. Differentia. 24 Verschil/verscheelt alleen als een byzonder wezen:
Is dit kint die mans Zoon / zo ist gheen zoon van dezen.

EYNDE.

Kunst-

Digitized by Google

Kunstwoorden des Reden-kavelings/zo wy die verduytscht hebben.

Dialectica,	Redenkaveling.
Differere,	Redenkavelen.
Argumentum,	Bewysreden.
Argumentatio,	Bewysredening.
Quæstio,	Gheschil.
Simplex,	Enckel.
Composita,	T'zamenghezet.
Inventio,	Vinding.
Iudicium,	Oordeel.
Prædicabilia,	Ghemene woorden.
Individuum,	Ondeligh.
1. Species,	Ghemeen Ghedaant.
2. Genus,	Gheslacht.
3. Differentia,	Onderscheid.
4. Proprium,	Eyghenschap.
5. Accidens,	Toeval.
Prædicamenta,	Zeglycke woorden.
Ens,	Wezen.
1. Substantia,	Zelfstandigheid.
2. Quantitas,	Grootheid.
3. Qualitas,	Hoedanigheid.
4. Relatio,	Betrecking.
5. Agere,	Doen.
6. Pati,	Lyden.
7. Vbi,	Waar.
8. Quando,	Wanneer.
9. Situs,	Stand.
10. Habitus,	Hebbelyckheid of Ghesteltenis.
Definitio,	Uytbeelding.
Divisio,	Scheyding of Schifting.
Partitio,	Deeling.
Causæ,	Oorzaken.

1. Mate-

1. Materia,	Stoffe.
2. Efficiens,	Wercker.
3. Forma,	Form.
4. Finis,	End.
Methodus,	Schickelyck beleed.
Propositio,	Voorstel.
Subiectum,	Onderwerp.
Prædicatum,	Ghezeg.
Hypothetica,	T'zamenghezet.
Copulata,	Ghekoppelt.
Disiuncta,	Verdeelt.
Connexa,	Verknocht.
Affirmativa,	Bevestighend.
Negativa,	Benenend.
Generalis,	Alghemeyn.
Particularis,	Byzonder.
Indefinita,	Los.
Singularis,	Ondeligh.
Æquipollentia,	Ghlyckmachticheid.
Oppositio,	Teghenstel.
Contrariæ,	Rechtstrydighe.
Subcontrariæ,	Onderstrydighe.
Contradictoriæ,	Teghenzeglycke.
Subalternæ,	Onderbuertighe.
Conversio,	Omstel.
Absolutum,	Volstreckt.
Relativum,	Betreckelyck.
Artificialis probatio,	Besluyttreden.
Syllogismus,	Schicklyck besluyt.
Enthymema,	Slecht besluyt.
Inductio,	Dringend besluyt.
Exemplum,	Byspel.
Sorites,	Klimmend besluyt.
Dilemma,	Verstrickt besluyt.
Signum,	Teken.
Termini,	Merckteken ofte Merkers.
Maior,	T'meerder.

Minor,

Minor,	T'minder.
Medium,	T'middel.
Figura,	Ghestalte.
Modus,	Wyze.
Assumptio,	t'Byghevoeghde.
Conclusio,	Besluyt.
Loci,	Plaatsen.
1. Definitio,	Optheelding.
2. Genus,	Gheslacht.
3. Species,	Ghedaant.
4. Proprium,	Eyghenschap.
5. Materia,	Stoffe.
6. Forma,	Form.
7. Totum & Partes,	Gheheel en delen.
8. Coniugata,	Eenaardighe.
9. Adiacentia,	Anhanghighe.
10. Actus,	Werck.
11. Subiecta,	Onderwerp.
12. Efficiens,	Wercker.
13. Finis.	Eynd.
14. Effecta,	t'Ghewrochte of Werking.
15. Destinata,	Middelē of Bereydsels.
16. Locus,	Plaats.
17. Tempus.	Tyd.
18. Connexa,	Anklevighe.
19. Contingentia,	Ghebuericheid.
20. Pronontiata,	Tuychnissen.
21. Nomen rei,	s'Dings name.
22. Comparata,	Verlycking.
23. Similia,	Ghelyckenis.
24. Differentia,	Verschil.
25. Opposita,	Teghenzetting.
Paralogismus,	Wanschicklyck besluyt.
Amphibologia,	Dubbelzin.
Homonymia,	Dubbelwoord.
Contradictio,	Teghenspraeck.
Distinctio,	Onderscheyding.

Compo-

Digitized by Google

Compositio,	Menging.
Demonstrativus,	Bewysspck.
Dialecticus,	Gedenkabeligh.
Sophisticus,	Nueswyzigh.
Sophista,	Neuswyze.
Philosophus,	Wysghierighe.
Philosophia,	Wysghtericheid.

EYNDE.

Digitized by Google

Rederÿck-kunst/ in Rijm opt kortst vervat.

Hier by ghevoeght de

REDENKAVELING

ENDE

LETTER-KUNSTS GRONDVESTEN.

uytghegheven by de Kamer

in Liefd' Bloeyende

t'AMSTELREDAM.

Tot AMSTELREDAM
By Hendrick Barentsz.
1614.

Digitized by Google

Ghy Rijmers wildy Rederijcken,
Koopt my: zo mooghd' kunst doen blijcken,
Die nu meest schiet al zonder wit.
Hier hebdy stof: hier vindy t'pit
Des kunsts: na bolsters bitter smaken,
Gheen nuet is zoet men moetse kraken.

Digitized by Google

Allen Redenryck-kamers.

IS al t'gheschapen verrotting onderworpē/Veel meer sleept al t'geen by de schepselen te weegh gebracht wert/zijn ondergang na zich: ist dā vreemdjonstige Broeders / dat de Rederijck-kamers in enigh verval ghekomen zijn? twelck gene machtige Rijcken/ oock d'alder vernuftichste menschelijcke ja Godlijcke instellingen zelf/ niet hebben moghen ontvliē. De voegelijckste middel tot langduricheid/ is/ datmen de zelve vaack tot haar eerste grondvesten betrecke. Lust ons dan ons ampt genoeg te doen ende onze naam te betrachten? zo staat ons vlijtich na te speuren der kamerē aller eerste instellinghen: die zalmen bevinden als ghemene land-taals scholen voor allen bejaarden kunstlievenden menschen tot oeffening van alle vermakelijcke ende land-nutte wetenschap opghrecht te zijn. Zulx waren Leschię inde eerste eeuw / de welcke by verloop des tijds ondergaande / zijn de Pitaghorische broederschappen ende der Philosophen scholen in de plaats gekomen; welcker wyze van wijsheids naspuering nochtertijd tot veel plaatsen in Italien loflijck eñ Landnutlijck ghevolgt wert. Dat de kamers tot Rijmen alleen niet inghestelt zijn/ betuyght behalven veel ander opmerkingen/de Name zelf onwedersprekelijck.

Digitized by Google

kelijc. Maar dat het Maatklinkend' gedicht vã ouds/ zo by dẽ Hebreen/ Griekẽ als Latijnen ooc mede Rijm gheweest is/ magh geen in zulx verzochte/ ontkennen. En wat schort ons / dat wy niet mede/ zo zy gedaan hebbẽ/ ander bevallijcke zoeticheid in onze taal naspueren? De Duytsche spraack is by zich zelven hier toe rijck/ zoet ende voeghlijck; zy wacht maar na verstandige ytverighe bouwers. Wy luy hebben hier na vermogen (de Letterkunst ende Redenkaveling/ die dẽ voorghang gehat hebben/ overlopen hebbende) getracht de grondvesten van welsprekentheydt in plat Duyts te bewerpen. onze wit is geweest zelf daar aan iet te leeren / zijn wy andren nut of behulpelijck met zulx/ dat is ons lief: isser iemãd diet namaals verbetert / dat waar ons noch liever. Wy hebbent opt kortst al by een ghestelt (zo Cicero; meester der welsprekentheydt; zelf mede bestaan heeft/ op datment te lichter begrijpe: hoe kort dattet is/ hier is niet nodigs overgeslagen/ ende den ghenen diet zal willen grondlijck naspueren ende int werck stellen / zonder twelck te doen / al ons scrijven doch niet helpen zonde / al waart een heel groot boeck. dat wijt op rijm geschickt hebben / ghescheit om te beter het geleerde t'onthouden. Dit proefstuck zulx alst is / wert u luyden kunstlievende Broeders uyt der jonste gheoffert.

Rede-

Gheringher is de Mensch in velerley manieren
Als menigh beestken klein/die nochtans alle dieren
In dezen overtreft / dat hy heeft sprekens macht:
De zulcke dan verdient zeer hoogh te zijn gheacht:
Die int gheen/daar de mensch met recht in is te loven.
Ver boven eenigh dier de menschen gaat te boven.
a T'wel-spreken is een kunst/of schickelijck beleed/ a Eloquẽtia.
Om cierlijck/met verstand/by elck altijd ghereed/
Wat u voor komen magh/te spreken na t'bewijs//leyt/
Want b Redenrijck dat is een wel sprekende wijsheyd. b Rhetorica.
Zelden verkrijghtmen die/alleen door de c Natuur/ c Natura
Of d Oeffenings ghebruyck; maar e t'kunstelijck bestuur d Exercitatio.
Vordert in dezen veel/eerst f Nabootsing doch meest e Ars.
Der ghener die hier in uytnuntigh zijn gheweest. f Imitatio.
Eens g Reedners ampt/ dat is bequamelijck ter zaken g Rhetoris officium.
Te spreken:en daar duer iemand iet vroed te maken
Is h t'ende des i Vertooghs / dat tot beweghing streckt. h Finis.
De k Stoffe/is l t'Geschil of zaack daarmen van spreckt. i Oratio.
En dit is tweerley:m Los of vry/en n Ghebonden. k Materia.
T'verknochte dat is vast/ an plaats/ persoon en stonden; l Quæstio.
Maar t'losse acht persoon/tijd/plaatse/noch gheval; m Thesis.
Waar by zo wert ghevraaght:ofmen oock huwen zal: n Hypothesis.
Maar of een Philosoph/vreemd/arm/ en oud van Jaren/
In dit land/op dees tijd/met zulck een/zal vergharen:
Is een verknocht gheschil : het welck niet wert verklaart
Recht eyghentlijck/ t'moet eerst los en vry zijn van aard.
Dan deeltmen t'vry gheschil in dryerley o Gheslachten; o Genera caussarum.
p Betooghzaam/q Raadslaghigh/en r Oordelige klachten. p Demonstrativum.
Betooghzaam zaken zijn/van ding/persoon of daad.
Versmading ofte lof/groet/danck/en klachten quaad. q Deliberativum.
Men Raadslaaght meest altijd/watmẽ zal doen of makẽ
Men vroeght/of wert ghevroeght/ in Oordelige zaken. r Iudiciale.
Voort deeltmen s Reedners ampt/ in vijven:diemẽ acht/ s Oratoris officium.
Vinding/Beleed/Bewoording/uyt-spraak en t'Gedacht.
De a Vindingh / dinghen zoeckt / die waar zijn of waarschijnlijck/ a Inventio.
Ter zaken dienende:dit is meest retrozijnlijck.

b Dispositio. b Beleding is t'gheschick/om door bedachte dinghen/
Op hun bequame plaats ghevoeghelijck te bringhen.
c Elocutio. c Bewoording woordē vint/ oock spreucken die bequaam
En cierlijck zijn ter zaack/den hoorders aanghenaam.
d Memoria. d Gedenkenis onthout/wat dees drie doen te deghen.
e Pronunciatio. En e uyt-spraac doet bequaā/spraack en lichaam bewegē.
Te schicken kunstelijck dienen dees altemaal/
f Oratio. T'gespreck/ boec/brief/ geschrift f Vertoogh ofte verhaal:
T'welckmen an zessen deelt:als/Voorreden/Vertelling/
Schifting/Bewering/het Besluyt volght Tegenstelling.
g Exordium De g Voorreen/maact bequaam t'hert der gener die horē.
h Narratio. h Vertelling/die verhaalt t'geen is ghescheet te voren.
i Diuisio. i Schifting/deelt het gheschil/of datmen zeggen zal.
k Confirmatio. k Bewering/ons bewijs bevestight over al.
l Refutatio. l Weerlegging wederleyt tgheen ons party verdadight.
m Peroratio m Besluyt eyndt het gespreeck/die t'hert roert of bezadicht.

Inuentio.

Van de Vinding/

t'Eerste deel des Reedners ampt.

VAlt u dan iet wat voor/daar ghy van hebt te spreken:
Zo dient des zaar gestalt/ voor al wel door gekeken.
a Genera causarum. An ellick a hoofd ghslacht zijn deze vier ghehecht/
b Honestū. c Turpe. b Betaamlyc/c Onbetaamlijc/d Twe formig en e Slecht.
d Dubium. e Humile. Dit zijn f Hoedanicheden der drie hoofd ghslachten.
f Qualitates. Betamelijcke zaack ist/als wy iet hoogh achten/
Beschermen ofte laken/raden of ontraden/
T'gheen yderman/alzo zouw prijzen of versmaden.
Maar zo wy by gheval iet prijzen onbequamelijck
Of laken dat elck prijst/die zaack heet Onbetamelijck.
De Twe-formighe zaack/dees alle bay bevat/
Als t'gheen dat eerlijck wert en oneerlijck gheschat.
Maar brengtmen iet wat by dat niet is zegghens waardigh.
Is als een Slechte zaack / voor s'hands gheacht onaardigh.

Exordium.

Vande Voorreden.

NA dees hoedanicheid der zaken wert ghestelt
De Voorreen zonderling/diemen zelf-ander telt.
a Principiū. Het eerst is a Openvoorreen/ d'ander heet b Bekrupping:
b Insinuatio Die(om te maken ghunst)is een bedeckt/insluyping/
In zaken die terstond van elck werden versoeyt:

Oock

Oock zo des hoorders hert verdraeyt is of vermoeyt.
Maar Openvoorreen maact heel opentlijck doch kunstig
Den hoorder c Leerzamigh/ d Andachtigh eñ e Gunstigh. c Docilis.
T'welck f eygenschappen zijn die in een voorreen komen: d Attentus.
Maar doch in alt Vertoogh oock dienen waargenomen. e Beneuolus.
In Twe-formige zaac/daar moetmẽ d'ongunst minderẽ: f Proprietas.
Op dat de lelijckheyd des zaax ons niet zouw hinderen.
Men maackt Andachticheid/voor al in Slechte zaken.
Betamelijke zaack/de Voorreen wel magh staken:
Beghinnen met een spreuck/wet/schrift of zulck bescheid:
Dat aller meest dan best t'gheen datter wert ghezeit.
Doch bruycktmen Openvoorreen/die zal overhalen
Des zaax betaamlijcheyd/g t'hoofd punt int kort vertalẽ. g Status.
Dewijlmẽ .1. Gunst .2. Andacht en .3. Leerlijckheyd be-
derft:
So leert dan eerst voor al hoe datmen die verwerft.
D'anhoorder leerzaam wert/ door int kort te betrecken 3.
De g hoofd zake des zaax:door Andacht te verwecken: g Status.
Want die Andachtigh hoort/is leerzaam daar by neven.
Men maackt Andachtheyd/zo wy int eerst voor gheven .2.
Te zullen handelen heel zwaar of niewe dingen/
Daar t'volck/het land/de stad of hoorders zonderlingen
Veel an ghelegen is/dat hun voordeel of staat/
Vroom leven en Goods dienst of zullix iet anghaat.
En oock zomen verzoeckt dat zy andachtigh horen/
Het welck wy opt Toneel meestentijd zien oorboren.
Men is op vierley wijs Ghunst te maken ghewoon .1.
Van ons/van ons partij/en toehoorders parsoon/
En van de dingen zelf of t'gheen daar an magh hanghen.
Van ons h eyghen parsoon mogen wy ghunst ontfangen h nostra per-
Hoogh prijzend onze ampt/ maar zonder roemers gheest. sona.
Of zegghende hoedanigh dat wy zijn gheweest/
Teghen ons Vaderland/ons Vrienden ende maghen
Of hoorders: Na de zaack dit eyscht en magh verdragen.
Dat vriendschap/ghemeen nut/ betaamlijckheyd of nood
Ons spreken doen/geen haat/ wanghunst of winste snood.
Zo wy oock ons vernuft en kunst heel klein doen blijken/
En dat wy ons partij hier in niet en ghelijken.
Dat wy ghants niet op kunst / maar op des zaax recht-
vaardicheyd
Stuenẽ/en op de ghunst der hoorders en goedaardicheyd.
a Gewroeghde of klaagh parsoon / an d'onz' oock is ver- a Reus.
knocht/

Digitized by Google

Dies wert me op zijn naam menighmaal gunst verzocht.
Van zijn onmacht of macht/ inwendigh en uytwendigh/
Is die arm/oud/onmondigh/ weew/wees of ellendigh
b Aduersarius. Des b Weersprekers parsoō geeft ons tot gunst ooc baat/
c Inuidia. d Contemptus. e Odium. Verwecken wy hem c Nyd/ d Verachting ofte e Haat.
Wy maken hem ghehaat/ als wy met naackt bescheed
Verklaren/ dat hy is hovaerdigh trouwloos wreed.
Benijt: zo wy zijn staat/ryckdom en groot vermogen
Maghen en vrinden hulp/of sulx stellen voor oghen.
Maar zijn onachtzaamheid of onaardigh gheslacht/
Zijn roeckeloze Wellust/maackt hem Ongheacht.
f Auditoris persona. Van des f Hoorders parsoon/treckmen gunst door t'verklaren
Datmen hun vordel zoeckt of pooght om te bewaren
Hun achtbaarheid: en oock datmen van hen verwacht/
Een oordeel wijs/oprecht/dewijl zy zijn gheacht
Rechtvaerdigh ende wijs/alzomen magh anmercken
(Zonder pluymstrijkerij) an hun voorghaande werken:
g Rebus. Maar van de g Dingen zelf/ zo wy loflijck bewijzen
Ons doen/ en voort met een s'weersprekers zaak misprijzen.
h Affectus. De roering of beweghing der h hertstochticheden.
Zullen wy int Besluyt wijdluftigher verbreden.
Maghmen in onze zaack iet Onbetaamlijkx sporen/
Of is des hoorders hert verdraaitt of moe van horen/
Gheen Openvoorreen past/zo voren is ghezeit:
Bekruyping voeght daar best: de welck heeft onderscheid.
Wat Openvoorreen doet voorshands / bloot en uytwendigh/
Doet dees bedecktelijck/arghlistigh en behendigh.
Isser iet Onbetaamlijx in ons zaack/alsdan/
Dat de man/met het ding/oft ding/en niet de man/
Moet waar genomē zijn/ voeght ons breed uyt te legghē
Dat wy tghene ons partij/zeyt of zou' mogen zeggen/
Niet prijzen/maar versmaan/als onbillick en quaad:
Dat wy niet voor en staan/een dierghelijke daad:
Dat wy s'weerzakers leemten/niet en willen mellen:
En dat wy die nochtans bedecktelijck vertellen.
Is des hoorders ghemoed van hem oock omghezet/
Zyn wichtighste bewijs daar dient meest op ghelet:
Dat ghy terstond belooft/vant zellefde te spreken:
Neemtet woord uyt zijn mond/daar hijt heeft latē stekē:
Of twijfelt/van wat punt/dat ghy voor al en zonderling
Beghinnen

Digitized by Google

Beghinnen wilt/en brengt alzo t'volck in verwondering.
Zyn zy te horen moe/zo neemt dan u beghin/
Van iet dat lachlick is/of niewichepd heeft in/
Begupging/dubbelspraac/ verdraaping/ iet wat spotlijk/
Van sprookens/van vertelling/inspraack of iet zotlijk/
Verstelling van een letter/spreeckt in u persoon
Iet anders alsmen wacht/of als zy zijn ghewoon.
In Voorredē slaat gha/persoons en dings a Omstandē/ a Circumstantiæ.
Zaack/wijse/tijd en stond/by wat volck in wat landen.
Des Voorredens ghebreck/ zal ick u oock ontluyken:
Als u Weerzaker die magh teghen u ghebruyken.
Verdraapen oock na wensch/of die heel is ghemeen/
Te zeer gheprondt/te lang/ en datse niet met een
Verknocht is an de zaack/of datse niet en tracht
Te maken leerzaamheid/noch ghunste noch andacht.

Vande Vertelling. Narratio.

VErtelling is bequaam/die voor gheschiede dingen
Om te beweghen nut/of iet weet by te bringen/
Als of het waar gheschiet/daar al de zaack om draapt/
Waar in t'zaad des Bewijs sprockelings is ghezaapt:
Want b Vestighing die is des Vertellings bewering/ b Confirmatio.
Vertelling is int kort/des Bevestigings lering.
Vertelling die moet zijn kort/klaer en ooc waarschijnlijc.
c Kort isse/wildy niet tot s'vollix wanlust pijnlijck/ c Breuis.
De zaack van onder op/verhalen even dom:
Beghint en eyndt daart past/al kort in ener som.
d Klaar isse/neemdy waar des tijds vervolgh:daar neven d Dilucida.
Ghebruyckt ghy woorden die gheen duysterheid en gevē.
e Waarschijnlick isse oock/die tijd/plaats en parsoon e Verisimilis.
Recht wel ghevoeghlyck is/die na men is ghewoon
Der raadslaghen waarom/en d'oorzaack aller daden
Verstandelijck verhaalt:diemen niet magh versmaden/
By na laat van waard/ tijds of plaats onbequaamheyd:
En datz' ooc zy gevoeght na s'hoorders aangenaamheyd
Men bezight gheen vertelling het en zy om voordel:
Of anders blyftse na:dit staat an s'reedners oordel.
Vertelling lang te bruycken is oock vaken kinderlick
Als zy de zaack niet helpt of datse die is hinderlick.
a T'voorstel dan inde plaats komt die van t'gheen wy praten a Propositio.
De Hoofdzaack is/dees maghmen nimmermeer nalaten.

Digitized by Google

Diuiso.

Van Schifting.

De Schifting wert gedeelt in tweeerley ghessachten:
Met d'eerste/na vertelling/moetmē voor al trachten/
In Oordelighe zaack/te delen het gheschil:
Wat wy te zeggen hebben/wat hy zeggen wil
Die ons dan teghenspreeckt:en dat wy niet en helen/
Waar in dat wy verdraghen/waar in wy verschelen.
Orestes heeft ghedoodt zijn moeder/sta ick toe:
Maar of hy dat met recht bestaan heeft/ende hoe
Hy oorzaack heeft ghehat/blijft in twist:en hier teghen
Wat Klitemnestra Agamemnon heeft verslegen/
Bekennen zy/ maar dat een zoon zijn vaders moord/
Niet met zijn moeders dood te wreken en behoort.
D'ander/daar wy de delen diemen heeft te zeggen
Verdelen schickelijck/verbolghens dan uytleggen.
Op dat de hoorder weet/t'beghin/het end/en al
Wat datter is ghezeyt/watmen noch zegghen zal.
De Schifting die moet 1. kort/2. Voltopt zijn en 3. Kleyn-delyck.

b Breuis. 1. b Kort isse/steldy niet/ten voegh ter zaack ghehelijck.
2. Zo niet elck enkel deel/maar alleen zy ghestropt
c Absoluta. Ghessacht nevens ghessacht/die Schifting heet c voltopt.
Men heeft voor al te myen datmen niet en brengt/
Oock onder hoofdghessachten enigh deel vermengt:
Der Papen snoo begheerlijckheyd/stoutheid en ghierichepd
Zijn eygenlijc geweest desChristē kercks schoffierichepd.
Hier wert vermengt Ghedaante met zijn hoofdghessacht:
Want ghierichheid is me begheerlijckheid gheacht.
3. De delen zullen niet zijn boven drie of vier:
Zy vallen zus te swaar/en tschijnt voordacht bestier.
Men zal na int beleed/de delen oock verklaren
Verbolghens al na een/zo die ghestelt eerst waren.
In elck deel laat zich wel byzonder schifting uyten
Maar als'al zijn verhandelt hoortmen voort te sluyten.

Confirmatio

Van Bevestighing.

Bevestighing de zaack bekreftight en beweert
Met vast ghegront bewijs:die niet alleen en leert/
Maar ooc met een verhueght/ en noch beweeght die hoor.
a Loci dialectices. Des a Redenkavelings plaatsen heeftse hier toe verkoren/
Om

Om na behoeft daar uyt te trecken breed bescheyd:
Doch heeftse zelf bequame plaatsen/die versprept
Zijn in elck hoofdgheslacht:dees zonderling te achten.
Daer van wy roeren na int handlen der gheslachten.
Des Reedners overwinning/die bestaat gheheel
Het vroedmaken oock me/in dit en t'naaste deel
Van wederlegging:waar in/door de zelfde weghen
Als daarmen door beweert wert tegenspraack verkregen.

Van Weerlegging.

Refutatio.

DEs Anklaghers betoogh wert aldus wederleyt;
Als wy niet toe en staan t'gheen dat hy heeft gezeyt/
Staan wy zijn zeggen toe/ zo maghmen noch ontkennen
Der [b] Sluptredens ghevolgh:of oock indien wy mennen
Tegen zijn klaar bewijs/beter of wel zo vast:
Oock zo wy blijken doen/dat hem dit niet en past
Te spreken teghen ons/al ist schoon ghoed bescheed.
Noch isser een manier diemen [c] Ontsluyping heet/
Als wy t'gheen dat hy zeyt niets waart te zijn betuygen/
Of machmen hem belachen/spotten of beghuyghen:
Zydghang/beklagh/afbidding bruycktmē oock ter hand/
Omdraap/ontschuldighing/van jueght of onverstand.
Der Sluptredens ghevlecht/verdoeghing en bekleding
Die schicken wy hier na int handlen van Beleding.

b Argumenta.

c Elevatio argumenti.

Van Besluyt.

Peroratio.

BEsluyt sluyt het Vertoogh:dit deeltmen in twe leden
[d] Hertelling/en [e] Ontroernis der [f] Hertstochticheden.
Hertelling/het bewijs dat meest treft voor ghemelt
Om wel te doen ghedenken int kort wederstelt.
Hertstochten acht voor al/na datse zijn ghetoghen
uyt des moeds krachten twe/van tweerley vermoghen:
Als uyt begheerlijcheid of toornigher naturen.
Zijn zom lenigh en zacht/die niet zo zeer ontruren/
Maar stemmen over een/met de ghemene zeden/
Ghewoonheid en natuur:die zich al zoetkens spreden
In des hoorders ghemoed/als vriends of maghe-min/
Als schaāt en trouwe/blijdschap/ vrees/ de maat heeft in.
Zom hevigh ende streng/die t'hert ontroeren krachtigh:
Als toornicheid en rouw/des minnaars vrād onmachtig/
Dolheid en razernij/wanhoop/truerigh verwijt/

d Enumeratio.
e cōmotio.
f Affectus.

Wraack-

Digitized by Google

Wraackghierichepd/erbarming/smading/haat en nijd.
Voor om te maken ghunst/achtmen d'eerste de beste/
Maar veeltijds int besluyt/daar bezichtmen de leste:
Oms' oordelaars ghemoed te buyghen of bewegħen/
Na dattet ons best past dat hy van zy gheneghen.
a Accusatio. b Vituperatio. In [a] anklacht ofte [b] smaad/ tot haat of nijd onwaardig:
In voorspreking of lof/tot liefd en ghunste vaardigh.
Maar wildy iemand recht ontroeren int ghemeen/
c Verba. d Vultus. e Animus. U [c] woord/[d] ghelaat/en [e] moed/moet stemmen overeen.
Wilt ghy my wenen doen/zelf moety tranen sprepen/
Dan zal u wanghelaat oock my met u doen schreyen.
f Motus. g Circumstãtiæ. Men treckt [f] Ontroering meest uyt s'dings [g] Omstandicheden:
Als jueght/fortuyn en tyd/plaats/oorzaack en theleden.
Dees gheven oock wel stof om Voorreens uyt te kaken:
In danckzegging of troost/in droef en blijde zaken.

Genera caussarum.

Van Zaack-ghestachten.

DE delen des Vertoogs hebben wy nu verklaart:
Dees vallen zonderling/na den verschepden aard
Van dryerlep ghestacht der zaken voorghemelt/
Na welker onderschepd dees moeten zijn ghestelt.

Demonstrativum.

Betooghzame.

h Facta. i Persona. k Res. BEtooghzaam zaack men deelt in dryen zonderlingen/
In smalicheid of lof/van [h] daad/[i] persoon en [k] dinge.

Des persoons.

BEtoghing van persoon/t'zy vroom of snode mensch/
Heeft meer als ander zaken Voorreden na wensch:
Want wert des zaar natuur wel naarstigh doorgekeken/
Voorshands te vinden te gheen middel zal ghebreken
Vã Voorreen:die maact Gunst/Leerzaamhz en Andacht
En wert uyt enigh hertstocht veel te weegh ghebracht:
Van danck/beklagh/ oock me zo ampt of dienst u port
Vertelling valt hier niet:doch valtse die is kort.
Voortstel/en Schifting tonen /welck en hoe veel zaken
Wy zullen handelen/en wat schicking wy maken.
Loci Confirmationis. s'Bewerings plaatsen meer tot pronck en overvloed
Dienen/als tot bewijs dat onze zaack zy ghoed.

Trecke

Treckt hier uyt lof en smaad / van dueghd en van on-
dueghlickheid:
Voorouders/Vaderlād/voorspoock/ opvoeding/jueghd-
lickheid/
Manlickheyd/ouwerdom/dood en het nagherucht.
uyt dryerley ghslacht van ghoeden scheptmen vrucht:
Des Moeds/des Lichaems goed en der Fortuynē gave.
Hier van/acht des Ghemoeds ver boven enigh have;
Als leersaamheyd/ghoedaard/verstād en des ziels macht.
Des lichaams goedē zijn/gezondheyd/schoōheyd/kracht.
De ghoeden des Fortuyns na t'uyterlijck behaghen:
Zijn rijckdom/staāt/geslacht/eer/vrundē/ kinders/magē.
uyt deze/maghmen oock t'zy lof of smaad ontluyken/
Na dat hy die heeft wel of qualijck konnen bruyken.
Weerlegging zelden valt/doch valter iet int prijzen
Het welck strafwaardigh schijnt/dat zalmen int bewijzen
Verschonen met onschuld(als spreeckt ghy Davids lof
Zijn overspel/Vrias dood) of schepter of.
Kort zal t'besluyt hier zijn/om d'anhoorders te raden/
Tot navolghing of danckbaarheid in blijde daden.
Men troost int droeffelyck of pooght om te beweghen
Tot melijen of verfoeping na het is ghelegen.

Daads Betoghing.

IN s'Daads Betoging kōt de Voorreen als voorgaande
Vertelling zelden valt(ten waar men iet vermaande
By zulcke die des daads verslagh niet weten)maar
Het Voortstel neemt haar plaats/ daar volght de Schif-
ting naar.
s'Bewerings plaatsen/zijn [a] betaālyc/[b] nutbaar/[c] wetlyc/
[d] Lichtdoenlyc/[e] nodigh/[f] wis/ [g] ondoenlyc en [h] beletlyc.
t'Valt dickwils datmen hier * Ghemene plaatsen raackt/
Waar by iet deftighs wert ghepreзen of ghelaackt.
Als/zomen iemand prijst dat hy kan Rederijken/
De nutbaarheid des kunsts/zuldy voor al doen blijken.
Het heet Ghemene plaats wat velen is ghemeen:
Als deze:God/natuur/mensch/ziel/moed/spraack en reen
Ghenegētheyd/geluc/kunst/dueghd/ondueghd het leven/
De dood/straf/krijgh en vre/wet/zeden/eer verheven/
En dierghelijke meer:dees hangen an de zaken
Van buyten:die nochtans die heerlyck konnen maken.
Boven betaamlyckheid vande natuur of zeden/

a Honestum
b Vtile.
c Legitimū.
d Facile.
e Necessarium.
f Tutum.
g Impossibile.
h Difficile.
* Loci communes.

Treckt-

Circumstantiæ.
i Res.
k Persona.
l Locus.
m Tempus.
n Modus.
o Occasio.

Treckt men bevestighingh meest van d'Omstandicheden.
Als i dingh / k persoon / en l plaats / m tyd / n middel en
o waarom
Hier op vraaghtmen aldus verkort in ener som
Wie/wat/hoe/waar/waarduer
Waarom/wanneer/waarbuer
Dees passen niet alleen hier:in alle gheslachten
Van zaken heeftmen daar wel vlytigh op te achten.
Weerlegging valt hier niet/om datmen zeker daden
En gheen onzeker werck mach pryzen of versmaden.
t'Besluyt hertelt int kort de nutbaarheyd der wercken/
t'Beweeght ooc zo ghy korts hier voor hebt mogē merkē.

Dings Betoghing.

BEtoghing enighs dinghs/ als Dueghd/Welsprekent-heid/
Heeft Voorreen enerley zo voorheen is ghezeit/
En wert uyt enigh lof des dings gheraapt veel tyd
Het welck uytmuntigh is:somwyl men dit vermyt:
En in Vertellings plaats komt Voorstel om te cieren.
Als der Kronijcken lof roert in dezer manieren:
Gheen schrijvers doen meer nutbaarheyd in s'menschen leven
Als zulke die voorghaande dingen oyt beschreven
De Schifting volght hier an. Bewering t'lof vertaalt.
Omstandicheyd en plaatsen zyn hier voor verhaalt.
Weerlegging/die ghebruyckt oock zo de zelve weghen.
t'Besluyt hertelt en roert na de zaack is gheleghen.
Oock in zulcker manier prystmen land/stad of pleyn/
Stroom/zee/bergh/bosch/gewas/beest/ acker of fonteyn.

Deliberativum.

2e. Raadslaghighe Zaack.

* Status.
a An sit.
b Quale.
c Quamobrem.
d An possibile.
e An expediat.
* Exempla.

MEN raad of ontraadt iet in Raadslagige zaken:
Welx eynd is eerlyck nut/of onnut zo wy laken.
* uyt al d'Hoofdzaken vier vant enckele geschil/
Oft is:en wat:hoedanich:en waarom ment wil:
De drie a oft is/b hoedanigh en c waarom/hier horen/
En oock d oft magh gheschien of niet/waar wy na sporē:
Dan noch/e oft raadzaam is/en dat in zulken staat/
Van zulckeen/op dit pas/dat hyt doet ofte laat.
* Raads Voorbeelden men bruyct veeltyd in zulke temē/
Die

Die roeren zeer/ licht uyter eerst wy t'lest afnemen.
Kort zy de Voorreen hier de Redner trecke jonst
Van zyn persoon/ die spreect uyt vrees haat noch afgonst.
Maar dat betaamlicheid/ gevaarlicheyd/ noodwēdicheid/
Hem spreken doen: tseghun zy zedigh met behendicheyt.
By zonder raad en weet van gheen Vertellings wet/
Maar preking en Vertoogh/ die eyschen die te met: Priuatæ cō-sultationes.
Als t'gheen dat is ghescheit/ veroorzaackt de bereding.
In des vertellings plaats/ kōt voorstel met verbreding.
De welcke nimmermeer magh werden na ghelaten/
Als/ zo men spreeckt tot Vre/ dan valter eerst te praten/
Dat wy ghekomen zyn te spreken nu van vrede/
By menschen stut en stuensel der ghezellichede.
De Schifting schicklyck deelt / t'geen worden zal gezeyt. f Vtile.
Des Vestings plaatsen zyn/ f Nut en g Betaamlickheyd/ g Honestū.
Oock h Nood en i Doenlickheyd: diemē gebruyct int radē. h Necessarium.
Die Afraadt wandelt juyst op rechtstrydighe paden.
Als: hinder/ lelyckheyd/ bezwaarnis/ en onmueghelyckheyd. i Possibile.
t'Betamen trecktmen/ uyt nature/ wet en dueghlyckheyd/
Oock waardicheyd en eer/ ghoe naam of qua gheruchten/
Hoop van iet goeds/ der vrunden nut en vyands duchtē/
Verschoffeling van staat/ erbarming en zo voort/
Die int raadspleghen elck een groot te achten hoort.
t'Nut en de Mooghlyckheyd / die moetmen oock hoogh wicken/
d'Ondoenlyckheyd en t'Hinder/ te verkleynen schicken.
Maar boven al de Nood dringt meest/ in zulke zaken.
Als: wildy houwen lijf en ghoed/ dit moety maken.
Weerlegging tracht int jeghendeel te halen prijs.
t'Besluyt/ beweeght en port/ en ghadert het bewijs.

3e. Ordelighe Zaack.

Iudiciale genus.

EEn Ordelighe zaack/ die klaaght an of verdadight.
Waar in men s'rechters hert/ vermurwt en bezadight/
Of tot straffing verweckt: t'eynd eyscht onrecht of recht.
In Voorreen/ trecktmē gunst (om die daar voor mē vecht
t'Erbarmen) van ons ampt/ s'weerzakers of zyn loon.
Die d'onschuldige quelt/ of van s'rechters persoon.
De wichticheyd des zaac verweckt a Andachticheid. a Attentio.
Trecktmenz' in eener som/ dat maackt b Leerachticheid. d Docilitas.
Vertelling/ int verhaal des zaac sprockelings spreyt
De zaden des bewys: c t'Vermoeden zy bereyt: c Suspicio.

Dit

Digitized by Google

Dit trecktmen uytet geen voor ons meest is waarschijn-
lyck
d Status. En duurt tot datmen komt an [d] d'hoofd-twistredē pijn-
lyck.
Want uyt vertelling spruyt of volgt na s'zaax verklering
De Hoofdzaack des gheschils/als grondvest van Bewe-
ring.
s'Bewerings plaatsen/ zyn na d'hoofdzaken verscheyden.
t'Besluyt den rechter port en roert hertstochticheyden.
d'Anklagher dien ontsteeckt tot haten of benyen.
Verweerders neyghen hem tot gunst en medelyen.

Status.

Vande Hoofdzaken.

DE Hoofdzaack/ is des twists het voorneemste geschil/
De hele grond des zaax: daer tgheen men zeggen wil
Toe streckt.dit enigh wit moet eerst de Reedner vinden/
Of zyn ghespreeck is ijl en zot zyn onderwinden.
Dit valt oock niet alleen int oordelen der wetten/
In elck verscheyden zaack heeft men hier op te letten.
Als int Betoghen/merckt eer dat ghy iet bewyst
Of recht en reden eyscht datmen dat laackt of pryst.
Int Raadslaan/neemt ooc waar even als in Betooghlyc/
Oft nut en eerlyck is/en nodigh/licht of mooghlyck.
e Status iudicialis. De [e] Hoofdzaack oordelyck/in dryen wert ghesnuert.
f Coniecturalis. D'eerst is [f] vermoedelyck/of zulx oock is ghebuert
g Finitiuus. [g] D'uytbeeldelycke/draaght wat datter is ghedaan.
h Iuridicialis. [h] Recht sprekelyke/zoeckt hoedanig zy t'vermaan.
De hoofdzaack/wert gebaart uyt des anklagers klachtē/
En t'gheen dat tot verwering de ghewroechde brachten.
Ontkennende opt eerst/uytbeeldende ten tweden/
Of zeggende opt lest hy deed' dit feyt om reden.
d'Hoofdzaack vermoedelyck/heeft dees twe plaatse rijke-
lyck/
i Voluntas. Als [i] Wil en [k] Macht /dees vestigē t'vermoedē blykelyc.
k Potestas. Die man heeft sulx ghewilt/vermits zyn oude haat/
Liefd/toren/dronckenschap/eerzucht of eyghenbaat.
Hy heeftet mogen doen/gemerckt zyn qua genegentheyd/
Met zulck gheweer en hulp/ mits tijd / plaats en ghele-
ghentheyd.
d'Onschuldighing/gheschiet door al de zelfde weghen:
Dat hy niet heeft ghewilt/dattet was ongheleghen:
Datmen d'Omstandicheyd/verdraeyt oock na behoeft.

Ghy

Sy hebt die man vermoort t'blyckt dat ghy hē begroeft Inversio.
Tendaar dit wederspreeckt door Rederyke ghaben:
an had ick hem gedoot/k'en zou hem niet begraben.
Hoofdzaack uytbeeldelyc/ scheelt inde naam vant werc.
o iemand waarlyck ghoed uyt klooster steelt of kerck.
Dit saackt dies kerckenroof/ kent dieft/ hier valt de twist
iemen by Redenkavelings uytbeelding slist.
Hoofdzaack rechtsprekelyck / twist om d'hoedanicheyd.
s iemand wel bekent/verdadicht maar zyn feyt.
ck heb die man ghedoot/ maar twaas een moordenaar/
an straetschender of dief/ my dwang myn lijfs gebaar.
ngheval/onverstand/verschonen somtyd wel:
f datment heeft ghedaan uyt oorzaack of bevel.
helyck Orestes daad an zyn moeder bedreven/
e wy by Schifting voor int breed hebben beschreven.
ewerings plaatsen/zyn d Natuur/ e Wet en f Wennis d Natura.
hewysde/ g Billickheyt/ h Verbontenis en kennis. e Lex.
Geschil/spruyt dickwils uyt de rechten ofte schriften/ f Consuetudo.
t mag ymen sonderling aldus in vyven schiften. g Iudicatū.
ist twyfelyck gheschrift of dubbeld van verstand: h æquum.
n/zo des scryvers zin verscheelt van t'schrift te hand: i Pactum.
ck als verscheyden schriften schelen onderling:
zomen tot de zaack gheen wet heeft zonderling:
aar datmen dan gebruyckt de naast stemmende wette/
ck alsmen voor het recht de hoofdzaack kan verzetten:
weygheren den Rechter/plaats/tyd/of die klaaght/
datmen zo ontslipt of elders hem verdaaght.

Vant Beleden. Dispositio.

Het twede deel des Reedners ampt.

leding/is t'gheschick om voor-bedachte dinghen
hun bequame plaats gheboeghelyck te bringhen.
die is dryerley/ a t'Vertooghs delen voor an/ a Partes orationis.
; b Plaatsen en c Bewys/de d Sluytredenen dan. b Loci.
d'eerst deelt haer in tween/na kunste en na Oordel: c Argumenta.
kunst die volght Natuur / dees neemt zy tot haar voordel/ d Argumentationes.
schickt de delen recht: de Voorreen eerst/en voort
rtelling/met de rest zo voren is ghehoort.
aar Oordels delingh / valt na tijd en plaats heel zonderling/

Zy laat dit of dat na/vermengt de delen onderling.
Zo dat gheen zeker wet in dezen is te gheven.
Doch vest d'Anklagher / eerst zyn klacht/ als voorghe-
schreven
Eer dat hy wederleyt:maar int weerspreken prijst/
Datmen t'hun wederleyt eer datmen t'zyn bewyst.
e Dispositio. e t'Gheschick heest ooc geen Wet/by Rijmers of Poëten.
t'Naturlyke Beleed/zy met voordacht vergheten/
Beghinnen van het eynd of uyter midden dick.
f Historici. f Kronykers volghen al/t'Natuurlyck voor ghescbick.
Der Plaatsen en s'Bewys beleed/ heeft oock gheen re-
ghel.
Des Reedners oordeel/streckt in desen Wet en Zeghel.
Doch staat dit voor al gha:schickt wildy iet bekrestighen
t'Onvast bewys int midden, eerst en lest die trestighen.

Argumentatio.

Van Sluytredening.

Der Sluytredens gheschick (dat ant Beleden past)
Leert Redenkaveling/heel grondelyck en vast.
Int Redenkavlen doch bewysmen slecht en naacktelyck/
Hier cierlyck/ opgheproncht / beweeghlyck en volmaack-
telyck.
In velerley manier:Verstrickt en Slecht besluyt/
Ontravling/Teghenstelling/ Omdraay en Vraagh-uyt/
t'Waarom/Scheeluytbeelding/Dringend besluyt/Zaam-
reding/
1. Oock Redenryck besluyt en Schickelick verbreding.
a Enthymema. In Redenkaveling/is a Slecht besluyt ghemelt/
Daart slot aldus ant enckel voorstel wert ghestelt.
Heest zy een kind ghebaert/zo isse niet meer maghet.
2. Dilemma. De zon is opgheghaan/tis zeker want het daghet.
Verstrickt besluyt/een valstrick dubbelt int belaghen/
Zo watmen antwoord t'is ghevanghen of gheslaghen.
Herkles wat roemdy u van Juppiters gheslacht/
Door overspel is hy/ of valsch u vaar gheacht
Is gheleerdheyd niet nut: waer toe de hoghe scholen:
En isse ghoed: wat blyft z/in Basterdtaal verholen:
3. Enumeratio. Ontraveling/die is na veler dingen uyting/
Zwacking der zommigher/een endlyke besluyting.
Hebdy hem gheld gheleent/zo hebdyt eerst ghehat
Van overlange tijd/des niet/zo hebdy dat
Ghewonnen of gheërvet of ter schenck bekomen/

Ghe-

Zijn helpt die man vermoort t'blijckt dat ghy hē begroeft
mid zaay dit wederspreeckt door Rederyre ghaven: Inversio.
an had ick hem gedoot/k'en zou hem niet begraven.
Hoofdzaack uytbeeldelyc/ scheelt inde naam vant werc.
o iemand waarlyck ghoed uyt klooster steelt of Kerck.
Missaackt dies Kerckenroof/kent dieft/hier valt de twist
iemen by Redenkavelings uytbeelding slist.
Hoofdzaack rechtspreekelyck / twist om d'hoedanicheyd.
ls iemand wel bekent/verdadicht maar zyn feyt.
ck heb die man ghedoot/ maar twaas een moordenaar/
en straetschender of dief/ nyt dwang myn lijfs gevaar.
ngheval/onverstand/verschonen somtyd wel:
f datment heeft ghedaan uyt oorzaack of bevel.
helyck Orestes daad an zyn moeder bedreven/
e wy by Schifting voor int breed hebben beschreven.
eweerings plaatsen/zyn d Natuur/ e Wet en f Wennis d Natura.
hewysde/g Billickheyt/h Verbontenis en kennis. c Lex.
heschil/spruyt dickwils uyt de rechten ofte schriften/ f Consuetudo.
t maghmen sonderling aldus in vyven schiften. g Iudicatū.
st twyfelyck gheschrift of dubbeld van verstand: h æquum.
n/zo des scrijvers zin verscheelt van t'schrift te hand: i Pactum.
ck als verscheyden schriften schelen onderling:
zomen tot de zaack gheen wet heeft zonderling:
aar datmen dan gebruyckt de naast stemmende wette/
ck alsmen voor het recht de hoofdzaack kan verzetten:
weygheren den Rechter/plaats/tyd/of die klaaght/
datmen zo ontslipt of elders hem verdaaght.

Vant Beleden.

Dispositio.

Het twede deel des Reedners ampt.

leding/is t'gheschick om voor-bedachte dinghen
hun bequame plaats gheboeghelijck te bringhen.
die is dryerley/a 's Vertooghs delen voor an/ a Partes orationis.
b Plaatsen en c Bewijs/de d Sluytredenen dan. b Loci.
d'eerst deelt haer in t ween/na Kunste en na Oordel: c Argumenta.
Kunst die volght Natuur / dees neemt zy tot haar voordel/ d Argumentationes.
schickt de delen recht: de Vooreen eerst/en voort
rtelling/met de rest zo voren is ghehoort.
aar Oordels delingh / valt na tijd en plaats heel zonderling/

Digitized by Google

·3· Dewijl hunluy verstand vry is van zorgh en vrouwen/
·4· Zo op een zuyverley men duydelyker scrijft/
Een niew ghebacken pot d'eerste rueck meest by blijft/
·5· Zo zal de jongeling/ in d'eerste teder iaren/
t'Best leeren leechelijckst en trouwelijckst bewaren/
Dus ist hoogh nut voor t'land/datmen de jonge jueght/
Zorghvuldigh int begin/eerst leer/ tgeen help ter dueghd.
11. Expolitio. Verbreding reckt de zin/by ·1· reenwaerom ·2· gelijckheyd
·3· Strijding/·4· gelyckenis/·5· voorbeeld besluyt tot rijck
heyd
Een kloeck vernuftich man zal om gheen ongevoegh
Verzuymen wysheids winst / ·1· want zy loont rijck ghe-
noegh/ (dicheyd.
·2· Teelt vaylicheyt en vrueghd/ geluck door ghelijckmoe-
·3· En onkunde maar doling/onruist en onspoedicheyd/
·4· Recht zo in storm/de Zeman opt Kompas te bet
Acht neemt/hy opt ghevolgh oock med' omzichtigh let/
·5· Zo diend' het onghemack des boschlevens nodruftigh
12. Den rijck-armen sint Jan tot zalicheid godvruchtigh.
Ratiocinatio. Schicklyck besluyt of Redenering heeft vijf delen/
Of vier/of drie/na Redenkavelings bevelen/
Daar voeght de Reedner by/telcken redenwaarom/
Na t'eerst en t'ander voortstel/zyn dies vijver-som.
Zo wie noch winst behoeft en is niet waerlyck rijck/
Om dat verzaadheid is des rijckdoms meeste blijck/
Mas heeft noch winst ghebreck/t'blijckt/ wildy bescheyd
weten:
Hy woekert en bedrieght/dus maghse niet rijck heten.
Dees sluytreen is volmaackt/om iet vast te bewijzen:
Doch zyn d'ander me goed/verandring moetmen prijzen.

Elocutio.

Van Bewoording.

Het derde deel des Reedners ampt.

BEwoording/ woordē zoeckt ooc spreuckē die bequaam
En cierlyck zyn ter zaack den hoorders aanghenaam.
De voorste delen twe behoeven hulp van buyten/
Maar hier moet Rederyck haer ryckheyd self ontsluyten.
Door dryerley ghedaant/na den eysch vande zaack/
a Slecht ende b Middelbaar oock c Treffelycke sprąack.
a Humile. b Medium. c Sublime. d Figurę.
Des spraar slechte ghedaant/bruyckt daghelyxe reden/
Duydlijke woorden naackt/zonder die te bekleden
Met pronck van sprueken cierlyck of d gestalten vry/

Ghebonden by de wegh of iemant dat benomen:
Maar hebdyt altyd zelf van kindsbeen af ghederft/
Ghewonnen noch ghevonden/niemand af gheërft/
En hebdyt niet ter schenck ghekregen noch ghestolen/
Zo hebdyt hem oock noyt gheleent/blyckt onverholen. 4.
Na Tegenspraack komt d Tegenstel an t'voorste weer. d Oppositio
Bestaat/van Voorstel/ Teghenstel/en Wederkeer.
Doe die man is ontlijft alhier/was ick te Romen/
Waar ic doe thuys geweest/mẽ mocht my schuldig nomẽ.
Maar was ick vander hand so wyd opt zelve pas/
Versdy reen te vermoen dat ick opt schuldigh was. 5.
Uyt s'weerspreekers bewys sluyt e Omdraay enckel vast/ e Inuersio.
Niet dat hem dienstlyck is / maar tghene ons beter past.
t'Leven eens vromen Vorsts behoortmen niet te waghen
Want ongheduurigh ist en haast ter neer gheslaghen;
Om dieswil zoumen hem die doch onzeker leeft/
Ghebruycken tot s'lands nut / terwyl datmen hem heeft. 6.
Uytvraghing die spuert na/watmen mocht teghenzeggẽ/ Subiectio.
Om dat met ghoed bescheyd te moghen wederleggen.
Hoe is die dorghezel zo haast dus rijck? ick docht
Ist door zijn Vaders erf? dats by de kreet verkocht.
Heeft hyt met Koopmanschap dus veel gebracht te voorẽ?
t'Gheen dat hy overhiel heeft hy daer by verloren.
Heeft hyt van eenigh vrund verkregen by besterffenis?
Die hebben allegaer hem gants ontmaackt hun erffenis.
Is dit dan alles jock/so schuid hy tgheld van bomen/
Of t'middel onrecht is/daer hyt door heeft bekomen. 7.
t'Waarom/de Oorzaack melt: tis recht zo ick de dueghd ætiologia.
Oeffen en lief/die my steeds wenschelyck verhueght.
Uytbeelding by verschil/ict onderscheydlyck zet. 8.
Gheen Koninck ist moedwilligh die heerscht zonder Wet. Definitio. per differentiam.
Dringend besluyt/sluyt uyt ontwijfelijke dinghen
Die werdẽ toegestemt/ t'geen twyfelyck scheen te dringen. 9.
Segt my ghy vrome vrouw/ had Trijnbuur beter waar/ Inductio.
Of beter zilver/haddy liever t'uw' oft haar?
Het haar; oock had zy beter rock en ringen me?
Maar had zy beter man wie koosdy van die twe? 10.
De zammelreden/sluyt door vyferley verbreding Collectio.
.1. Voorstel/.2. Reden-waarom/.3. Bevestighing/.4. Bekleding/
.5. Behanghing/die de vier verhaalt en sluyt in een.
.1. t'Best hoortmen eerst de jueght te leeren uit ghemeen/
.2. Alzo die leerzaamst is en oock best kan onthouwen/

3 De Waardicheyd/die maact goe redens fray en cierlijc/
Die woord en sprueken door gestalten vlecht vertierlijck/
En zonderling vermengt: zy baart zoetheyd en rijckheyd
Oock Welstand of cieraat door cierlijk' onghelijckheyd.
Bewoordings welstand is van tweerley ghewald
Der woorden ende sprueken Waling en ghestalt.

Verborum Tropi.

Woord-walingen.

E Erst Walingen des woords/die willen of verstellen
1. t'Woord in een ander zin:zo dese vijf u mellen.
Metophora. Byspreck treckt in swoords plaats een vreemd woord by
ghelijkenis.
2. Het bosch dat lacht:een stenen hert:slipt voor bezwijkenis
Metonymia. Verwisseling verstelt der buurwoorden betekenis/
Het ding na t'werck:en die bezit voor dat bezeten//is:
De bleke dood:voor t'ghoed/die man wert opghegheten:
t'bevangen voort bevang:de stadt door d'inghezeten.
3. Synechdoche. Vervanging neemt het deel voort heel/t'gheheel voort deel
De Ze spoelt in ons schip:De Turck vernielt ons heel
4. Antonomasia. Vernoeming los voor vast vruyckt / eygen voor gemene/
Venus voor hoer:Heyland/ voor die ons helpt uyt wene.
5. Epitheton. De Bynaam inde plaats des naams oock wert ghekent.

Tropi orationis.

Sprueck-walingen.

6. Allegoria. DEr sprueken waling is die hele redens went.
Byspruecк iet anders meent als slecht der woorden
zin/
Den Wolf by doren hebben/angst en vaar heeft in.
De lege tonnen gheven klanckrijcste gheruchten.
7. Aenigma. Een doorn is steckligh.een goe boom brengt goe vruchte
8. Ghcraadsel/ laat zich als een duyster Byspruecк duyden.
Ironia. t'Berouw wie kooptet duur:de ghayl' of droncke luyde.
9. Int Scharsen meentmen iet wat anders alsmen zeyt.
Mimesis. Na-apings en Beghuyghings jesten doen t'bescheyt.
10 Voort Omspraack beelt de zin met vreemde woorde uyt.
Mycterismos. Tot pronck/of als het woord onhuesch of qualijc luyt.
11. Die man kreegh boodschap daar hy niemand en mocht
Periphrasis. zenden
12. In d'uyl of snippe vlucht:voor/ als den dagh wil enden.
Hyperbole. Groot spreking zeyt iet meer als recht te zeggen voeght/
V brief heeft boven schreef my meer als wel vernoeght.

Doch mystmen dattet niet heel zonder murgh en zy.
Het Middelbaar gheslacht / bruyckt (doch niet boven screven)
De lieflycke ghestalten/c Walingen daar neven. c Tropi.
Maar de gestalten swaar en spraack of sprueken deftig/
Bruyckt de darde gedaant:want die is duergaans heftig.
D'eerst leert/d'ander verhueght / de leste moet beweghen.
Doch zynze na den eysch/meest onder een ghesleghen.
Want tis een Kunstenaar/die tlaeghe slechtelijck/ f Elegantia.
Het middel middelbarigh/t'hoghe handelt treffelijck. g Compositio.
Bewoording die bestaat uyt dese drie.als/f Aardicheyd
Met g Schickelyck-bestuur / oock h Taamlyckheyd of waardicheyd. h Dignitas. i Latina.
En Aardigh is de spraack/ die i Duytselyck en k Duydelyck k Perspicua. 1.
Spreeckt wel bekende taal/niet woest/ uytheems of ruydelyck: Barbarismus. 2.
Myt Woestheyt/ Basterdspraac en oock Wanschicklyckheyd: a Barbaralexis. 3.
1 Woestheid qua spelling is en uytspraar quaad beleyd/ b Solœcismus. 4.
En a Basterdspraack / dat zijn uytheemsche vreemde woorden c Acyrologia. 5.
b Wanschicklyckheyd/des taals qua voeghing / zins verwoorden. d Amphibolia. 6.
De duydlyckheyd die blijckt an eyghentlyk' ontluyking e Brachylogia. 7.
Van spruech en woord/mē my de volgende misbruyking. f Macrologia. 8.
c Oneyghen spraack die stelt t'woord in verkeerde zin/ g Tautologia. 9.
En d Dubbel spraack die heeft twijfelachtichedy in/ h Pleonasmos. 10.
e Afbrueck verduystert zeer de reden door verkorten i Perissologia. 11.
En f Tatering verlangt.maer g Hatering doet horten k Homæologia. 12.
Of walghen/alsmen vaack het zelfde woord verhaalt/ l Poikilogia. 13.
Door armoe vande spraack/en datter konste faalt. m Cacozelia
Het h Onnodigh ghezeg/verlamt een ghoed beleed.
i Qua Omspraack / die ontciert door ongerijmt bescheed.
Een k Pronckeloos ghesprek/derft zoetheyd en cieraat.
Het l Volgepronck en m Mispronck zyn oock even quaad
2. De Schicklyckh3 bestaat in Schicking/Voeging/maat.
De n Schicking woorden weet oock silben wel te laghen n Ordo.
En mijt der silben/klinkers of Meklinkers slaghen. o Iunctura.
De o Voeghing voeght de leden des vertoochs al heen/ p Comma.
p Sne/q Lid/en r Vollezin na die passen door een. q Colon.
De f Maat acht opt gheklanck van kort of lange voeten/ r Periodus.
Dat meest int Rijmē voeght/doch kant een reen verzoetē. f Numerus.

Digitized by Google

3 De Waardicheyd/die maact goe redens fray en cierlijc/
Die woord en sprueken door gestalten vlecht vercierlijck/
En zonderling vermengt: zy baart zoetheyd en rijckheyd
Oock Welstand of cieraat door cierlijk' ongelijckheyd.
Bewoordings welstand is van tweerley ghewald
Der woorden ende sprueken Waling en ghestalt.

Verborum Tropi.

Woord-walingen.

1. Metaphora. Eerst Walingen des woords/die willen of verstellen
t'Woord in een ander zin: zo dese vijf u mellen.
Byspreck treckt in swoords plaats een vreemd woord by ghelijkenis.
2. Het bosch dat lacht: een stenen hert: slipt door bezwijkenis
Metonymia. Verwisseling verstelt der buurwoorden betekenis/
Het ding na t'werck: en die bezit door dat bezeten//is:
De bleke dood: voor t'ghoed/die man wert opgheghetem:
t'bevangen voort bevang: de stadt door d'ingheseten.
3. Synechdoche. Verbanging neemt het deel voort heel/t'gheheel voort deel
De Ze spoelt in ons schip: De Turck vernielt ons heel
4. Antonomasia. Vernoeming los door vast bruyckt / eygen door gemene/
Venus door hoer: Heyland/ door die ons helpt uyt wene.
5. Epitheton. De Bynaam inde plaats des naams oock wert ghekent.

Tropi orationis.

Sprueck-walingen.

6. Allegoria. Der sprueken waling is die hele redens went.
Byspraeck iet anders meent als slecht der woorden zin/
Den Wolf by dooren hebben/angst en vaar heeft in.
De lege tonnen gheven klanckrijckste gheruchten.
7. Aenigma. Een doorn is steeckligh. een goe boom brengt goe vruchte.
8. Ghraadsel/ laat zich als een duyster Byspreuck duyden.
Ironia. t'Berouw wie koopter duur: de ghapl' of dronke luydé.
9. Int Scharsen meentmen iet wat anders alsmen zeyt.
Mimesis. Na-apings en Beghungings jesten doen t'bescheyt.
10 Voort Omspraack beelt de zin met vreemde woorde uyt.
Mycterismos. Tot pronck/of als het woord onhuesch of qualijc luyt.
11. Die man kreegh boodschap daar hy niemand en mocht zenden
Periphrasis. In d'uyl of snippe vlucht: voor/ als den dagh wil enden.
12. Hyperbole. Groot spreking zeyt iet meer als recht te zeggen voeght/
U brief heeft boven schreef my meer als wel vernoeght.

Woord-

Digitized by Google

Rijzing/Anhouw/ Verschoting / Trapwijs en Strijdre-
den/
Omstel/Verbetering/Verwerping/Ghang verby
Voorkoming/Verghelijking/Ghlijkenissen vry
Voorbeeld/Beschrijving uytverst en Inreding
Zijdghang/Wijssagh en Personeringen/Afstreding.
Vergroting groot/Verkleuing kleynt:de zwijgher stom// 38. Auxesis.
is. 39.
Het willigh quaad/het dolen. Ezel die die dom//is: Tapinosis. 40.
Byzin/iet zonders melt/ t'zy ment verzwijgt of spreeckt. Emphasis.
By Glijckenis : of datmen twoord uytdruckt of breeckt.
Door uytdruck van eẽ woord:hy snoot wel vaar en moer.
Door Afbreck me/aldus:zout ghy teghen u broer?
Of by Ghelijckenis:verlaat op u verstand/
u jong man niet te zeer/ Salomon quam in schand.
Lijck-woord/beelt d'eerste zin met ander woorden uyt.
Te Sintren huwd' u lief/te Pinrter wasse bruyd 41.
Brockedeel/schift het ding/in veel verscheyden delen. Synonymia.
Kunstoeffening/tijdverdrijf in jonckheyt is by velen/ 43.
Den man ist stichting en den ouden ist en vreughd/ Distributio.
In voorspoed ist cieraat/steunsel in ongheneughte. 44. Paradiasto-
Verscheel/scheydt dingen die eens schijnen inden zin. le.
Die man is loos/niet wijs/liefd/is gheen hete min.
Scheel-heel/verscheyden dingen twe te zamen kleeft. 45.
De vreck derft dat hy kist/als dat hy niet en heeft Synœciosis.
Woord-stapel / baggert veel scheel-woorden tot verzaat- 42.
heyd. (smaacheyd. congeries
De Dronck teelt twist / ghevecht / zieckt / armoe en ver- 46. Frequenta-
Prang reen zo me int kort betreckt verscheyden zaken tio.
In u vertoogh gheroert/om hefligher te raken. 47.
Maer in een zelfde wond Anhouding vaack zal treffen/ continuatio.
Daar onse zaack op stuent/ daer wy meest vrucht beseffẽ. 48. Incrementũ.
De Rijzing/trapwijs klimt/ opt aller hooghst verheven. 49.
Hy waaght voor t'land zijn gheld/ zijn staat/ ia lijf en le- Ratiocina-
ven. (den. tio.
Het Overhael / eyscht reen / vraaghwijs van onse woor-
Ons ouders wijs' was recht/gheen vyand te vermoorden
Die overwonnen is.hoe zo?want het gheluck
Is wanckelbaer:zijn krijgh brengt die niet ons in druck?
Bevechten overdaet tot scherm en heyl der armen
Is dueghd/me over d'overwonnen zich ontfarmen.
Maar had hy u verkloeckt / vlucht had hy aars ghedaan?
Zijn boosheid past ons niet te volghen/maer versmaan.

Digitized by Google

50. Metastasis. Verschoving/t'waarom wisselt/d'oorzaack te vergoeden?
Wind ghoed:ist niet voor u/om arme luy te voeden.
51. Gradatio. Trapsprueck/zal t'naaste woord klimmende weer velijds?
52. Vroomheid teelt dueghd/dueghd eer/eer doet benijden.
Contentio. Strijt-reen uyt teghenstelling kan t'vertoogh vermeerē.
t'Ghemeene vollix lof is smaad/gheen rechte eere.
53. Cōmutatio. Omstel by teghen-reen de sprueke heel verzet.
Een Wet is stom gerecht/t'gerecht een spraackbaar Wet.
54. Correctio Verbetring/neemt t'ghezeyde wegh stelt anghenamer.
55. Reiectio. Wat? Zeg ick Dief? straatschenders naam is hem bequamer.
56. Præteritio. Verwerping/vander hand smijt des weerzakers zeggen.
U reen ghee, t hier geen pas/t'valt elders weer te leggen.
Verbyghang zeyt opt breedst dat zy vaynst te verswijgē.
K en zeg niet bruud dat ghy u ghoed meest wint met krijghen.

57. Voorkoming/vroegh weerleyt/zellef t'gheen ons party
Occupatio. Verzwijght voort eerst/en na mocht trecken op zijn zy.
58. Vraaghdy/ waarom ick hier voor die man ben ghekomē/
Comparatio. Zijn zaack is recht en ick gheneight tot schut der vromē.
Verglijcking/hout by een ·1· gelijck of ·2· min of ·3· meer.
1. Heeft hy eens dieft gepleeght/hy doetet noch wel weer.
2. Hy vecht wel even schoon/nu heeft hy thien te voren.
3. Hoort hy zijn vader niet/zal hy zijn broeder horen?
59. Exemplum. Voorbeeld/wert voor ghestelt tot afschrick of vermaan.
60. Vlieght niet te hoogh t'is Icarus niet wel verghaan.
Similitudo. Ghelijkenis/verklaart t'onkenbaar doort bekende:
61. Even als ons ghedacht/is God an allen enden.
Descriptio. Beschrijving/klaar bewerpt al s'zaax omstandicheyd.
En schildert die voor oghen duydlijck met bescheyd.
62. Exclamatio. Uytberst/met toegheschrey bekreftight straffe reden.
O oude Werelds lust/o eeuw/o snode zeden.
63. Parenthesis. Inreding/breeckt de reē/ maar dat tot meerder klaarheyd
Lieft God (wie is zo ghoed) liefdy dus seer de waarheyd.
64. Digressio. Zijd-ghang/loopt buyten sweeghs / om d'hoorder te vermaken.
Hier voeghtet datmen niet te zeer wijck vander zaken.
65. Prosopopœia. De Persoonering/doet dood/stom of landen spreken/
Tot schrick/beweghing of tot straffing der ghebreken.
Afstred/zeyt wat ghezeyt is/wat voort volghen zal.
66. Transitio. Ghy hebt ghehoort zijn opkoomst/hoort nu oock zijn val.
67. Wijssaagh/een zede sprueck ghevest door lang verhal.
Proverbiū. Die God mint boven al/hem treft gheen ongheval.

Van

Van Ghedenckenis.

Memoria.

Het vierde deel des Reedners ampt.

Ghedenkenis/onthoudt wat dander delen werken:
En zy bewaardt den schat van welsprekentheyds klercken.
Zy wert ghesterckt/ten deel door s'lichaams goede tucht/
Door matelijcke slaap en leergherighe zucht/
Door stadigh oeffening/des lichaams en der zinnen/
Gheef dyze veel te doen ghy zult met Woeker winnen.
Onmaat in spijs en dranck / zorgh/ slaap/ vrees en tverstoren
Veel swaar of vette spijs/ghedenkenis versmoren.

Van Uyt-spraack.

Pronunciatio.

Het leste deel des Reedners ampt.

Voort Uytspraack / doet bequaam spraack en lichaam beweghen/
Dees wert vande natuur en oeffening verkreghen.
U stem zy hel en klaar/bevallick en bequaam/
Na t'vollick plaats of stond en zake zo ick raam.
Het laege spreecktmen slap/het middelbare matigh/
Hevighe zware dingen spreeckt die straf en statigh.
In som/slaat voor al gha/wildy iet rederijken/
Het wezen en de stem moeten t'ghemoed ghelijken.
Afwijzigh wanghelaat oock d'armen veel te slingeren/
En t'lijf te buyghen mijt:stuurt wel/ oghen en vingeren.
Neemt te hoogh noch te laegh u stem:het schreewen/pijpē/
Vermijt:zo maghmen u dieshalven niet begrijpen.

Rede-

Digitized by Google

Rederijcke Kunst-woorden verduytscht.

RHetorica Rederijckkunst
Rhetor Rederijcker
Orator Reedner
Oratio Vertoogh
Eloquentia Welsprekentheid
Natura Natuur
Ars Kunst
Exercitatio Oeffening
Imitatio Nabootsing
Materia Stoffe
Finis Eynde
Quæstio Gheschil
Thesis Los gheschil
Hypothesis Verknocht geschil
Genera causarum Zaackghe-
slachten
Demonstratiuũ Betooghzaam
Deliberatiuum Raadslaghigh
Iudiciale Oordeligh
Status Hooftzaack
Iudicialis Oordelijck
Coniecturalis Vermoedelijck
Finitiuus uytbeeldelijck
Iuridicialis Rechtsprekelijck
Qualitates Hoedanicheden
Honestum Betamelijck
Turpe Onbetaamlijck
Dubium Tweformigh
Humile Slecht
Oratoris officium Reedners
ampt
Inuentio Vinding
Dispositio Beleding
Pronuntiatio uytspraack
Elocutio Bewoording
Memoria Ghedenckenis
Exordium Voorreden
Principium Openvoorreen
Insinuatio Bekrupping
Proprietas Eyghenschap
Docilis Leerzaam
Attentus Andachtigh
Beneuolus Ghunstich
Affectus Hertstochten
Reus Ghewroeghde
Narratio Vertelling
Breuis Kort
Dilucia Klaar
Verisimilis Waarschijnlijck
Propositio Voorstel
Diuisio Schifting
Absoluta Voltoyt
Paucitas partium Kleynde-
lijckheid
Confirmatio Bevestighing
Refutatio Weerlegging
Argumentum Bewijsreen
Argumentatio Sluytrede-
ning
Eleuatio argumenti
Ontsluyping
Peroratio Besluyt
Enumeratio Vertelling
Commotio Ontroering
Accusatio Anklacht
Vituperatio Versmading
Confirmationis loci Bewe-
rings plaatsen

Digitized by Google

Van Ghedenckenis.

Memoria.

Het vierde deel des Reedners ampt.

Ghedenkenis/onthout wat dander delen werken:
En zy bewaardt den schat van welsprekentheyds klercken.
Zy wert ghesterckt/ten deel door s'lichaams goede tucht/
Door matelijcke slaap en leergherighe zucht/
Door stadigh oeffening/des lichaams en der zinnen/
Gheef dyze veel te doen ghy zult met Woecker winnen.
Onmaat in spijs en dranck / zorgh/ slaap/ vrees en tverstoren
Veel swaar of vette spijs/ghedenkenis versmoren.

Van Uyt-spraack.

Pronunciatio.

Het leste deel des Reedners ampt.

Voort Uytspraack / doet bequaam spraack en lichaam beweghen/
Dees wert vande natuur en oeffening verkreghen.
U stem zy hel en klaar/bevallick en bequaam/
Na t'vollick plaats of stond en zake zo ick raam.
Het laege spreecktmen slap/het middelbare matigh/
Hevighe zware dingen spreeckt die straf en statigh.
In som/slaat door al gha/wildy iet rederijken/
Het wezen en de stem moeten t'ghemoed ghelijken.
Afwijzigh wanghelaat oock d'armen veel te slingeren/
En t'lijf te buyghen mijt:stuurt wel/ oghen en vingeren.
Neemt te hoogh noch te laegh u stem:het schrewen/pijpē/
Vermijt:zo maghmen u diesshalven niet begrijpen.

Rede-

Digitized by Google

Tropi verborum
Woord-walingen

1.Metaphora Byspreck
2.Metonomia Vermisseling
3.Synechdoche Verbanghing
4.Antonomasia Vernoeming
5.Epitheton Bynaam

Tropi orationis
Spreuckwalingen

6.Allegoria By-spreuck
7.Æigma Raadsel
8.Ironia Schars
9.Mimesis Na-aping
10.Mycterismos beghuypghing
11.Periphrasis Omspraack
12.Hyperbole Grootspreking

Schemata verborum
Woordgestalten

13.Repetitio Verhaling
14.Conuersio Na-verhaal
15.Complexio Omtocht
16.Geminatio Dubbelering
17.Ploce Zinwaal
18.Conduplicatio Weerhaling
19.Traductio Valwend
20.Dissolutio Ontkopling
21.Polysyndeton Verkopling
22.Similiter desinens Rijm
23 Similiter cadens Eens-vals
24.Compar Silb-evening
25.Paronomasia Lacker
26.Antanaclassis Dubbel-woord

Schemata Sententiarũ que ornant Cier-spreuck-ghestalten

27.Interrogatio Vraghing
28 Epitrochasmos Veef-vraag
29.Subiectio uytvraghing
30.Dubitatio Twyfeling
31.Paradoxon Wonderreen
32.Adynaton Onmogelijckheid
33.Communicatio Beraadsla-ghingh
34.Permissio Toelating
35.Permissio per Dissimulationē Toelating schots
36.Licentia Vryspraack
37.Auersio Afkeer

Schemata Sententiarũ quæ ornant & augent Pronckrijcke spreuck-ghestalten

38.Auxesis Vergroting
39.Tapinosis Verkleyning
40.Emphasis By zin
41.Synonimia Lijck-woord
42.Congeries Woordstapel
43.Distributio Brockedeel
44.Paradiastole Verscheel
45.Synœciosis Scheelheel
46.Frequentatio Prangreen
47.Continuatio Anhouding
48.Incrementum Rijzing
49.Ratiocinatio Overhaal
50.Metastasis Verschofling
51.Gradatio Trapspreuck
52.Contentio Strijdreen

Digitized by Google

Honestum Betaamlijck
Vtile Nut
Legitimum Wettigh
Facile Lichtdoenlijck
Necessarium Noodlijck
Tutum Veyligh/wis
Impossible Ondoenlijck
Difficile Beletlijck
Circumstantiæ Omstandicheden
Res Ding
Persona Persoon
Locus Plaats
Tempus Tijd
Modus Middel
Occasio De Waaren
Status juridicialis loci Rechtsprekelijken hoofdzaak plaatsen
Natura Natuur
Lex Wet
Consuetudo Wennis
Iudicatum T'ghewijs
Aequum T'billick
Pactum Verbontenis
Artificialis probatio Sluyptree
1.Enthymema Slecht beslupt
2.Dilemma Verstrickt beslupt
3.Enumeratio Ontrabeling
4.Oppositio Teghenstel
5.Inuersio Omdraap
6.Subiectio uptvraghing
7.Aetiologia t'Waarom
8.Difinitio per differentiam Scheel-uptbeelding
9.Inductio Dringend beslupt
10.Collectio Zammelreen
11.Expolitio Verbreding
12.Ratiocinatio Reedners schicklijck beslupt of Redenering
Genera dicendi Sprekens gedaanten
Humile Slecht
Medium Middelbaer
Sublime Treflijck
Elegantia Aardicheid
Compositio Schicklickheid
Dignitas Waardicheid
Latine Duytslijck
Perspicue Duydelijck
Ordo Schicking
Iunctura Voeghing
Numerus Maat
Comma Sne
Colon Lid
Periodus Volzin

Vitia in oratione Redens ghebreken.

1.Barbarismus Woestheid
2.Barbaralexis Basterdspraak
3.Solœcismus Wanschicklickheid
4.Acyrologia Oneygenspraack
5.Amphibologia Dubbelspraack
6.Brachilogia Afbrueck
7.Macrologia Tatering
8.Tautologia Patering
9.Pleonasmos Onnodig gezeg
10.Perissolagia Qua omspraac
11.Homœologia Pronckeloos
12.Poikilologia Volpronck
13.Cacozelia Mispronck

Tropi

Digitized by Google

Tropi verborum
Woord-walingen

1. Metaphora Byspreck
2. Metonomia Verwisseling
3. Synechdoche Verbanghing
4. Antonomasia Vernoeming
5. Epitheton Bynaam

Tropi orationis
Spreuckwalingen

6. Allegoria By-spreuck
7. Æigma Raadsel
8. Ironia Schars
9. Mimesis Na-aping
10. Myćterismos beghuyghing
11. Periphrasis Omspraack
12. Hyperbole Grootspreking

Schemata verborum
Woordgestalten

13. Repetitio Verhaling
14. Conuersio Na-verhaal
15. Complexio Omtocht
16. Geminatio Dubbelering
17. Ploce Zinwaal
18. Conduplicatio Weerhaling
19. Traductio Dalwend
20. Dissolutio Ontkopling
21. Polysyndeton Verkopling
22. Similiter desinens Rijm
23 Similiter cadens Eens-vals
24. Compar Silb-evening
25. Paronomasia Lacker
26. Antanaclassis Dubbel-woord

Schemata Sententiarũ que ornant. Cier-spreuck-ghestalten

27. Interrogatio Vraghing
28 Epitrochasmos Heef-vraag
29. Subiectio uptvraghing
30. Dubitatio Twyfeling
31. Paradoxon Wonderreen
32. Adynaton Onmogelijckheid
33. Communicatio Beraadsla-ghingh
34. Permissio Toelating
35. Permissio per Dissimulationẽ Toelating schots
36. Licentia Vryspraack
37. Auersio Afkeer

Schemata Sententiarũ quæ ornant & augent Pronckrijcke spreuck-ghestalten

38. Auxesis Vergroting
39. Tapinosis Verklepning
40. Emphasis By zin
41. Synonimia Lijck-woord
42. Congeries Woordstapel
43. Distributio Brockedeel
44. Paradiastole Verscheel
45. Synœciosis Scheelheel
46. Frequentatio Prangreen
47. Continuatio Anhouding
48. Incrementum Rijzing
49. Ratiocinatio Overhaal
50. Metastasis Verschofling
51. Gradatio Trapspreuck
52. Contentio Strijdreen

53. Com-

Digitized by Google

53.Commutatio Omstel
54.Correctio Verbetering
55.Reiectio Verwerping
56.Præteritio Verbyghang
57.Occupatio Voorkoming
58.Comparatio Verghelijking
59 Exemplum Voorbeeld
60 Similitudo Ghelijckenis
61.Discriptio Beschrijving
62.Exclamatio uytberst
63.Parenthesis Inreding
64.Digressio Zijd-ghang
65.Prosopopeia Personering
66.Transitio Aftred
67.Prouerbium Wijszaagh
68. Adagium Spreeckwoord

Metaplasmi Figura
Stijm verlof

69.Prothesis Toezet
70.Epenthesis Inzet
71.Paragoge Byzet
72.Apheresis Afslaat
73.Syncope uytslaat
74 Apocope Naslaat
75.Metastasis Verschoffing
76.Anthithesis Wissel
77.Sinæresis Krimp
78.Diæresis Spalking
79.Systole Kortling
80.Diastole Verlanger
81.Synoloepha Smeltklincker
82.Ectlipsis Wechwurp.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google